

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

TARIX KAFEDRASI

**O'ZBEKISTONNING ENG
YANGI TARIXI**

FANIDAN MA'RUZA MATNI

Ta'lim yo'nalishi: Barcha nomutaxassis yo'nalishlar talabalari uchun

Umumiy o'quv soati – 120 soat (1-kurs)

Shu jumladan:

Ma'ruza – 30 soat

Seminar – 30 soat

Mustaqil ta'lim – 60 soat

Guliston-2020

Ushbu o'quv-uslubiy majmua O'zbekiston respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan 2020 yil __ __da __-sonli buyruq asosida tasdiqlangan fan dasturi asosida ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar: katta o'qituvchi Sh.Mamatov
o'qituvchi I.Jo'rayev

Taqrizchilar: "Tarix" kafedrası dots. O.Nazarov
"Tarix" kafedrası katta o'qituvchisi U.Alibekov

O'UM Gul DU Ilmiy-uslubiy Kengashining 2020 yil "____"
_____dagi ____-sonli yig'ilishida ko'rib chiqilib, ishlatishga
tavsiya etilgan.

Gul DU Ilmiy-uslubiy
Kengashi raisi: f.f.n. dots F.Sharipov.

MUNDARIJA

1. O'quv materiallari.....	4-133
1.1. Ma'ruza mavzulari bo'yicha o'quv materiali.....	4-124
1.2. Seminar mashg'ulotlari mavzulari.....	125-134
1.3. Adabiyotlar ro'yxati.....	135-136
2. Mustaqil ta'lim mavzulari.....	137
3. Glossariy.....	138-142
4. Ilovalar.....	143-175
4.1. Fan dasturi.....	143-150
4.2. Ishchi fan dasturi.....	151-161
4.3. Tarqatma materiallar.....	161-167
4.4. Testlar.....	168-172
4.5. Nazorat savollari.....	173-174
4.6. Baholash mezonlarini qo'llash bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar.....	175

1. O'QUV MATERIALLARI

1.1. MA'RUZA MAVZULARI BO'YICHA O'QUV MATERIALI

MA'RUZA MAVZULARI

1-MAVZU: KIRISH. "O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI" O'QUV FANINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI, NAZARIY-METODOLOGIK TAMOYILLARI.

Darsning o'quv maqsadi: O'zbekiston tarixi fanining predmeti, nazariy- metodologik asoslari, manbalari va mintaqa tarixining jahon tarixi bilan bog'liqligi to'g'risida biiimlar tizimini shakllantirish.

Tayanch iboralar: tarix, O'zbekiston, fan, predmet, obyekt, nazariy- metodologik asoslar, tamoyillar,holislik, ilmiylik, tarixiylik, davr, tarixiy manba, yozma manbalar, moddiy manbalar, xalq, mamlakat, mintaqa, o'tmish, Movarounnahr, Turkiston, Gerodot, xitoy yilnomalari, Kvint Kursiy Ruf, Strabon, madaniyat, til, urf-odatlar, tarixiy o'tmish, tarixiy xotira, sivilizatsiya, arxeologiya, numizmatika, paleograflya, etnografiya, sharq va g'arb, shaharsozlik, "Avesta", Bexistun yozuvlari, "Temur tuzuklari", Beruniy, Forobiy, madaniy meros, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik, Alisher Navoiy, komil inson, vatanparvarlik, insoniylik.

Reja:

1. O'zbekiston tarixi fani, predmeti, obyekt, uning maqsadi va vazifalari.
2. O'zbekiston tarixi fanining nazariy-metodologik asoslari
3. O'zbekiston tarixini davrlashtirish.
4. Tarixiy manbalar va ularning turlari, ahamiyati.
5. O'zbekiston tarixi fanining komil inson tarbiyasidagi o'rni va roli.

Asosiy qism

Kishilik jamiyati qaror topganidan odamzod avlod-ajdodlari kimligini, qanday hayot kechirganligini, nasl-nasabini, o'zi tug'ilib voyaga yetgan zaminni, Vatanning o'tmish tarixini bilishni istaydi.

Mustaqillikka erishganimizdan keyin xalqimizning o'z yurti, tili, dini, madaniyati, qadriyatlarini, urf-odatlarini tarixini bilishga, o'zligini anglashga qiziqishi ortib bormoqda. Har qaysi mamlakat, har bir xalqning o'ziga xos bo'lgan uzoq va betakror tarixi boigani kabi ona Vatanimiz O'zbekistonning ham, o'zbek xalqining ham boy va sarmazmun tarixi mavjuddir. qadim o'tmishda Turon, Turkiston, Movarounnahr deb atalgan ona zaminimiz turli tarixiy yozma va arxeologik manbalarga ko'ra Xitoy, Hindiston, Eron, Misr, Rim kabi qadimiy va buyuk mamlakatlar qatori dunyoga mashhurdir. Vatanimiz jahon tarixining turli xalqlar, sivilizatsiyalar tutashgan eng to'lqinli, shiddatli chorrahalaridan biri bo'lib, bu zaminda mahalliy aholining fors, hind, xitoy, yunon, arab, rus xalqlari bilan ma'lum darajada aralashuvi sodir bo'lib, ularning madaniyati, tili, dini, fani, san'ati, turmush tarzi bir-biri bilan uyg'unlashib ketgan.

Bugungi kunga kelib Vatanimiz O'zbekiston nafaqat sharq, balki umumjahon sivilizatsiyasi beshiklaridan biri bo'lganligini butun jahon tan olmoqda. Tariximiz ildizlari necha-necha ming yilliklarga borib taqaladi. O'zbek xalqining boy va qadimiy davlatchilik tajribasi bo'lib, hozirgi O'zbekiston hududida ilk mustaqil davlat tuzilmalari, miloddan avvalgi birinchi ming yillik boshlaridayoq paydo bo'lib, qariyb 3 ming yil mobaynida takomillashib borgan va Dunyo davlatchiligi ravnaqiga eng yuksak darajaga ko'tarilganligi butun dunyoga ma'lumdir. Bundan qadimiy va tabarruk tuproqdan buyuk allomalar, fuzalolar, olimu-ulamolar, siyosatchilar, sarkardalar yetishib chiqqan. Diniy va dunyoviy ilmlarning asoslari mana shu zaminda yaratilgan, sayqal topgan.

Eramizgacha va undan keyingi asrlarda qurilgan murakkab suv inshootlari, shu kungacha ko'rku-fayzini, mahobatini yo'qotmagan asori-atiqalarimiz qadim-qadimdan yurtimizda dehqonchilik, hunarmandchilik madaniyati, me'morchilik va shaharsozlik yuksak bo'lganligidan dalolat beradi.Beshafqat davr sinovlaridan omon qolgan, eng qadimgi tosh yozuvlar, bitiklardan

tortib, bugungi kutubxonalarimiz xazinasida saqlanayotgan 20 mingdan ortiq qo‘lyozma, ularda mujassam tarix, adabiyot, san‘at, ahloq, falsafa, tibbiyot, matematika, fizika, kimyo, astronomiya, me‘morchilik, dehqonchilikka oid o‘n minglab asarlar bizning beqiyos ma‘naviy boyligimiz iftixorimizdir.

Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Toshkent kabi ko‘hna shaharlarimiz bugungi kunda jahon miqyosidagi ziyoratgohlarga aylangan. Muqaddas zaminimiz orqali o‘tgan “Buyuk Ipak yo‘li” Sharq va G‘arbdagi mamlakatlar va xalqlarni bir-biri bilan bog‘lab, ularning madaniy, iqtisodiy hamkorligiga xizmat qilgan.

Ana shunday qadimiy va buyuk mamlakat tarixini, tabarruk zaminimizda necha ming yillar mobaynida yashab, kurashib ijod qilib kelayotgan xalqimiz o‘tmishini “O‘zbekiston tarixi” fani o‘rganadi. “O‘zbekiston tarixi” predmeti xalqimizning eng qadimgi davrlardan to hozirgi kunlarga bosib o‘tgan uzoq va murakkab tarixiy yo‘lini, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma‘naviy hayotini holisona o‘rganishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ygan.

Vatanimiz tarixi o‘zbeklarning xalq, millat bo‘lib shakllanish jarayoni, ajdodlarimiz qoldirgan boy ma‘naviy merosi, davlatlarning tashkil topishi, ularning ichki va tashqi siyosatini o‘rganadi. “O‘zbekiston tarixi” fanining dolzarb muammolari, yechimini kutayotgan talaygina masalalari mavjud bo‘lib, jumladan Vatanimiz hududida eng qadimgi davrlardan boshlab yashayotgan aholi va ularning joylashuvi, bu aholining qo‘shni qabilalar bilan turlicha munasabatlari, Amudaryo va Sirdaryo oralig‘ida yashagan qadimiy mahalliy aholi bizning ajdodlarimiz ekanligini asoslash va tadqiq etish shular jumlasidandir.

O‘zbekiston tarixini o‘rganishda manbalar alohida ahamiyatga molikdir. Bular moddiy va yozma manbalardir. Tariximizning eng qadimgi davrlarini o‘rganishda arxeologik, antropologik va etnografik manbalarga suyaniladi. Bu manbalar turli ko‘rinishlarda bo‘lib, ularga qadimgi ajdodlarimiz yashagan manzilgo‘hlar, shahar xarobalari, mo‘zora-qo‘rg‘onlar qoldiqlari, kundalik turmush va xo‘jalikda ishlatiladigan buyumlar, mehnat, jangovor qurollar, turli-tuman ashyolar kiradi. **Yozma** manbalar esa eng qadimgi yozuvlar, bitiklar, kitoblardan iboratdir. Moddiy va **yozma** manbalar ma‘lumotlarini solishtirib, qiyoslab tarixni talqin etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda xulosa qilib aytish joizki, tarix- “tadqiq etish”, “tekshirish”, “voqealar haqida aniq hikoya qilish” ma‘nolarini anglatib, insonlar haqida, ularning uzoq o‘tmish davrlardan bizgacha yetib kelgan hayotiy tajribasi haqidagi fandir.

Vatanimiz tarixi ajdodlarimizning qadimgi davrlardan buyon bosib o‘tgan taraqqiyot yo‘lini, ilk davlat shakllarining vujudga kelishi, xalqimizning millat sifatida shakllanishi, ma‘lum davrlarda boshqa davlatlarga qaram bo‘lib qolganligini, uning ayanchli mashaqqatlarini, ajnabiy bosqinchilarga qarshi mustaqillik va ozodlik uchun kurashi, jasorat ko‘rsatgan qahramonlarini, xalqimizning ma‘naviyati va ma‘rifatini ko‘tarishda jon fido qilgan o‘g‘lonlarini, qatag‘on davri qurbonlari, nihoyat pirovardida xalqimizning mustaqil taraqqiyot yo‘liga kirishi, mustaqillik sharoitida milliy, huquqiy davlatchilik qurilishi, demokratik, fuqarolik jamiyati qurish, erkin bozor iqtisodiyotini yaratishi sohalarida faoliyatini va nihoyat O‘zbekistonning jahon hamjamiyatiga qo‘shilish tomon borganligini o‘rgatadi.

O‘zbekiston tarixi fani xalqimiz tarixini haqqoniy aks ettiruvchi ko‘zgu, ijtimoiy, siyosiy, tarbiyaviy, ma‘naviy saboqlar yig‘indisi hisoblanadi.

O‘zbekiston tarixini yoritishda ilmiy nazariy-metodologik asoslarni o‘rganish katta ahamiyatga egadir. Ular asosan quyidagilardan iborat:

1. Tarixiy voqea, hodisalarni o‘rganish, tahlil qilish, yoritishda ularga holisona, haqqoniy, ilmiy yondoshuv asosiy metodologik tamoyildir. Bunda tahlil qilinayotgan har xil tarixiy voqea-hodisalarni holis, haqqoniy voqea-hodisalar qanday sodir bo‘lgan bo‘lsa, shundayligicha yoritish ko‘zda tutiladi. Tarixiy hodisalarni bir butun holda, o‘zaro aloqada, deb o‘rganish lozim. Holislik talab qiladigan qoidalar shundan iboratki, turli tarixiy davrlarda tarixiy-madaniy taraqqiyotni o‘rganish jarayonida bo‘lib o‘tgan, yoki shu taraqqiyot bilan bog‘liq bo‘lgan barcha voqea-hodisalarni hech bir o‘zgartirishlarsiz, qanday bo‘lsa, o‘sha holatda talqin va tahlil etish, tekshirish va xulosa chiqarib, yaxlit holga keltirish muhimdir.

Mustaqillik tarixni holisona yoritish imkoniyatini yaratdi. “O‘zbek olimlarining kuch-g‘ayrati

bilan, - deb yozadi Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov:- tariximizning ko'pdan ko'p g'oyat muhim sahifalari, eng avvalo, Temuriylar davri XIX asr oxiri, XX asr boshlari tarixi yangidan kashf etiladi. Shuni esda tutish muhimki, o'tmishimizni "oqlash" vazifasi umuman olganda bajarib boiindi, hozir esa asosiy vazifa, tarixiy tahlilni ilmiy jihatdan holisona va halol amalga oshirishdan iboratdir".

O'zbekiston tarixini o'rganishning ikkinchi uslubiy tamoyili-bu voqea va hodisalarni dialektik asosda o'rganishdir.

Dialektika-olam yagona va yaxlit, unda sodir bo'ladigan hodisalar, voqealar umumiy va o'zaro bog'lanishda, uzluksiz harakatda, ziddiyatli taraqqiyotda bo'ladi, deb ta'lim beradi. Har bir voqea-hodisani, boshqa voqealar, hodisalar bilan bog'lab o'rganishdangina mazkur voqea-hodisaning umumiy tarixiy jarayondagi o'rnini to'g'ri aniqlash, belgilash mumkin bo'ladi. Har bir voqea-hodisaga umumiy tarixiy jarayonning bir qismi deb qaramoq kerak. Chunki mavjud bo'lgan har bir xalq, millat yoki elat tarixi faqat o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib tursada, butun insoniyat taraqqiyoti tarixi bilan umumiy aloqadorlikdadir.

Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra haqiqatdan ham o'zbek xalqining siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi jahon tarixi taraqqiyotining bir o'zagi- qismidir. Eng qadimgi davrlardan boshlab yaqin o'tmishga qadar Okrta Osiyo,

Sharqiy Turkiston, Yettisuv, Eron, Afg'oniston, Shimoliy Hindiston kabi hududlar orasida yagona iqtisodiy, madaniy makon mavjud edi.

Uchinchi asosiy tamoyil tarixiylik bo'lib, har bir voqea-hodisa qanday tarixiy muhitda, nima uchun aynan shu paytda, shu ko'rinishda sodir bo'lganligini, bu voqea-hodisa o'z taraqqiyotida qanday asosiy bosqichiarni bosib o'tganligini, keyinchalik u qanday holatga tushganligini bilish tarixiylik tamoyilining asosiy talabidir. Masalan, biron davlat faoliyatiga tarixiylik nuqtai-nazaridan turib baho bermoqchi bo'lsak, birinchidan u qachon, qanday tarixiy sharoitda paydo bo'ldi, ikkinchidan, u o'z taraqqiyotida qanday bosqichiarni bosib o'tdi, uchinchidan, uning tarixiy o'mi, mavqei qanday degan savollarga aniq javob berish zarur.

Tarixiylik uslubi xalqning o'tmishiga, hozirgi zamoni va kelajagiga yagona tarixiy jarayon sifatida o'tmish hozirgi zamoni tayyorlaydi, hozirgi zamon kelajakni yaratadi, degan taraqqiyot qonuni asosida qarashni talab etadi. O'tmishni, ajdodlarimiz tarixini qanchalik mukammal o'rgansak, anglab yetsak, hozirgi zamoni shunchalik mukammal tushunamiz, kelajakni aniq tasavvur etamiz.

To'rtinchi tamoyil ijtimoiy yondoshuv tarixiy jarayonlarni aholi barcha tabaqalarining manfaatlarini hisobga olgan holda o'rganishni taqozo etadi. Voqealarni alohida bir ijtimoiy tabaqakambag'allar, yo'qsillar yoki mulkdor boylar nuqtai-nazaridan turib tahlil etish, yoritish, bir tomonlama yondoshuv bo'lib, bu tarixni soxtalashtiradi, noto'g'ri xulosalarga olib keladi.

Ijtimoiy yondoshuv tamoyili davlat arboblarning siyosiy kuchlar, partiyalar, turli uyushmalar, ular yo'l boshchilarining tarixiy taraqqiyot darajasiga ko'rsatgan ijobiy yoki salbiy ta'sirini, jamiyatning u yoki bu yo'ldan rivojlantirishdagi rolini bilib olishda muhim ahamiyatga molikdir.

Yuqoridagilar bilan bir qatorda mamlakatimiz tarixini o'rganishda Vatan manfaatini, milliy qadriyatlar, an'analar, urf-odatlar, din, diniy ta'limotlar va ularning asoschilari faoliyatini yoritishda sivilizatsion nuqtai-nazardan yondashmoq kerak.

Vatanimiz tarixini yaratishda, yuqorida zikr etilgan metodologik tamoyillardan tashqari faktlarni taqqoslash, davrlashtirish va boshqa usullardan ham zarur.

Vatanimiz tarixini mukammal o'rganish, tadqiq qilishda uni to'g'ri davrlashtirish muhim ahamiyatga egadir.

Sovetlar hukmronligi davrida SSSR tarkibidagi yuzdan ortiq xalqlar tarixi, jumladan vatanimiz tarixini besh davrga bo'ldilar.

1. Ibtidoiy jamoa tuzumi davri.
2. Quldorlik tuzumi davri.
3. Feodalizm tuzumi davri.
4. Kapitalizm tuzumi davri.
5. Sotsializm va Kommunistik davriga bo'lindi.

Bunday davrlashtirishning maqsadi jamiyat taraqqiyoti insoniyatni albatta “Kommunizm” ga olib boradi degan g‘oyani ilgari surush va o‘tkazishdan iborat edi. Shu tufayli XX asrning oxiriga kelib insoniyat bu g‘oyani yelkasidan uloqtirib tashladi. Natijada butun dunyoda “sinfy qadriyatlar” dan “milliy va umuminsoniy qadriyatlar” ning ustunligi e‘tirof etildi.

Vatanimizning, o‘zbek xalqining boy, serko‘lam, betakror tarixi, uning o‘ziga xos va mos tarixiy taraqqiyot davri mavjud bo‘lib, uni tarixnavis olimlarimiz fikriga ko‘ra quyidagi davrlarga bo‘lish joizdir.

1. Ibtidoiy jamiyat, Qadimgi davr noto‘g‘riligini XX asrda ko‘plab xalqlar taqdirida sinab ko‘rildi. Pirovardida bu fojeali oqibatlariga olib keldi

2. O‘rta asrlar davri.
3. Chor Rossiyasi mustamlakachiligi davri.
4. Sovetlar istibdodi davri.
5. Milliy istiqlol davri.

O‘zbekiston tarixi davrlashtirish masalasi yuzasidan 7 ta davrga bo‘linadi:

1. Ibtidoiy to‘da davri.
2. Urug‘chilik jamoasi va mulk egaligining shakllanish davri.
3. Ilk o‘rta asrlar davri.
4. O‘rta asrlar davri.
5. Mustamlakachilik va milliy uyg‘onish davri.
6. Sovetlar davri.
7. Milliy istiqlol, demokratik va fuqorolik jamiyati qurish davri.
8. “Turon tarixi” jurnalida A. Asqarov yuqoridagi 7 davrni ko‘rsatib o‘tadi.

3.O‘zbekiston tarixini o‘rganishda asosan moddiy va yozma manbalardan foydalanamiz. Ularni davrlashtirish nuqtai nazaridan quyidagi manbalarga ajratish mumkin.

- a) Eng qadimgi davrni arxeologik ashyolar yordamida;
- b) “Avesto”, Bexistun yozuvlari, yunon-rim tarixchilarining asarlari asosida;
- c) Ilk o‘rta asrlarni yunon-rim, so‘g‘d, xorazm va fors tili yozma manbalari asosida;
- d) Mustamlakachilik davrini esa forsiy, turkiy, rus va xorijiy mamlakatlar ilmiy asarlari yordamida;
- e) d) Mustaqillik davri esa Vatanimiz va xorijda chop etilgan O‘zbekiston tarixiga oid asarlar yordamida yoritiladi.

Demak, qadimgi ajdodlarimizdan bizgacha yetib kelgan mehnat qurollari, kundalik turmushda ishlatgan jihozlari, tanga pullar, harbiy qurol-yarog‘lar, uy-joy xarobalari, qal‘alar, shaharlar, qabrlar moddiy-tarixiy manbalar deb ataladi. Arxeologik ilmiy tadqiqotlar orqali olib borilgan izlanishlar natijasida topilgan moddiy topilmalar asosiy manbalar hisoblanadi.

Yozuv paydo bo‘lishi bilan savodxon kishilar o‘zi yashab turgan va borib ko‘rgan mamlakatlarini, ularning turmush tarzi, madaniyati haqidagi fikrlarini daraxtning po‘stlog‘iga, toshga, teriga, qog‘ozga yozib qoldirganlar. Voqea- hodisalar, xalqlarning hayoti haqida, yerni meros qoldirish, in‘om qilish, sotish, sotib olish yozma hujjatlar orqali va podsho, hokim, amir, beklarning yozma shakldagi qonun va farmonlari orqali amalga oshirilgan va saqlab qolingan. Bunday manbalar yozma manbalar deb ataladi.

Ajdodlarimizning miloddan avvalgi VII-VIII asrlardagi hayotini o‘rganishda “Avesto” kitobi qimmatli manba hisoblanadi, Vatanimiz tarixiga oid ma‘lumotlar yunon va rim manbalarida: Gerodotning “Tarix”, Ksenofontning “Yunoniston tarixi” asarlarida uchraydi.

Xitoy yozma manbalaridan “Tarixiy yilnomalar”, “Katta Xan tarixi” va boshqa irlarida Turkiston tarixi haqida ma‘lumotlar bor.

Mamlakatimiz tarixini o‘rganishda turkiy, fors, arab manbalarining ahamiyati tta bo‘lib, S.E Malovning “Eniseyskaya pismennost tyurkov. Teksti perevodom”, Sa‘dullayevning “Qadimgi O‘zbekiston ilk yozma manbalarda”, N.Raxmonning turk hoqonligi” kitobida qimmatli ma‘lumotlar mavjud.

O‘zbek xalqining etnik tarixini o‘rganishda Abulg‘oziyning “Shajarai turk”, I.Jabborovning “O‘zbek xalqi etnografiyasi” asarlaridan foydalanish mumkin.

O'zbek xalqining o'rta asrlardagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy- adaniy hayotini o'rganishda Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri", Abu ayhon Beruniyning "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar", Yusuf Xos o'jibning "Qutadg'u-bilig", Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'ati turk", ashshaxiyning "Buxoro tarixi", Amir Temurning "Temur tuzuklari", Mirzo lug'bekning "To'rt ulus tarixi" kabi nodir asarlari muhim tarixiy manba bo'lib izmat qiladi.

Turli sulolalar tarixini yoritishga bag'ishlangan Shahobiddin an-Nasaviyning Siyrat as Sulton Jaloliddin Manguberdi". Nizomiddin Shomiyning "Zafamoma", fizomulmulkning "Siyosatnoma", Ibn Arabshohning "Amir Temur tarixi", 4uhammad Solihning "Shayboniynoma" asarlari qimmatli manba hisoblanadi.

O'zbekiston Fanlar Akademiyasining Sharq shunoslik institutidagi 'qlyozmalar xazinalaridan muhimi hisoblanadi. Bu yerda 40 mingdan ortiq lo'lyozma nusxalari, 30 mingdan ortiq toshbosmalar kitoblar, 10 mingdan ortiq harq tillarida yozilgan hujjatlar mavjud. Ana shu qo'lyozma hujjatlar milliy ariximizni yanada to'laroq ochishga ko'maklashishi, tariximiz sahifalaridagi "oq" va "qora" dog'larni barham topishiga yordamlashadi.

Hozirgi kunda tariximizni o'rganishda mustaqillik davrida tarixchi, etnograf)limlarimiz tomonidan yaratilgan darsliklar va o'quv qo'llanmalari muhim ihamiyatga egadir.

Birinchi Prezidentimiz I. A. Karimov ta'kidlaganidek, "Har bir fuqoroni, jumladan, yoshlarimizni boy madaniy merosimizni qadrlashga, uni ko'z qorachigidek asrab- avaylashga, yurak-yurakdan iftixor qilishga o'rgatadi. O'zimizning boy o'tmish merosimizdan madad va ibrat olishga imkon beradi. Odamlar qalbida ezgulik tuyg'ularini uyg'otib, bugungi avlod kimlarning avlodi, kimlarning zoti va vorislari ekaninianglashga undaydi".

Vatanimiz tarixi yoshlarga xalqimizning o'tmishi, tarixi haqida bilim berib qolmasdan balki ulami vatanparvar, insonparvar, ma'naviy jihatdan komil inson bo'ib yetishishlarida dastur-amal hisoblanadi. Vatanimizni keyingi avlodlarga yanada obod, qudratli, har tomonlama rivojlangan holatda yetkazish davrimizning dolzarb vazifasiga, talabiga aylandi. Bu mas'uliyatli va sharaflil vazifani ado etish yoshlarga, ularning ma'naviy barkamolligiga bog'liqdir. Bu xususda Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov "Biron bir jamiyat, ma'naviy imkoniyatlarini, odamlar ongida ma'naviy va ahloqiy qadriyatlarini rivojlantirish va mustahkamlamay turib, o'z istiqbolini tasavvur qilib bo'lmaydi"-deydi.

"...Tug'ilib o'sgan yurtida o'zini boshqalardan kam sezmay boshini baland ko'tarib yurushi uchun insonga albatta tarixiy xotira kerak... Tarixiy xotirasi bor inson-irodali inson". Insonda tarixiy xotira o'z Vatani tarixini, o'z xalqi, avlodlari hayotini o'rganish orqali shakllanadi.

Kim bo'lishidan qat'iy nazar, jamiyatning har bir a'zosi o'z o'tmishini yaxshi bo'lsa, bunday insonlarni yo'ldan urush, xar-xil aqidalar ta'siriga olish mumkin emas. Tarix saboqlari insonlarni hushyorlikka o'rgatadi, irodasini mustahkamlaydi"-deb uqtiradi I. A. Karimov.

Mustaqillik sharofati bilan Vatanimiz tarixini o'qitish barcha o'quv maskanlarida davlat siyosati darajasiga ko'tarildi.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. O'zbekiston tarixi fanining predmeti va obykti nimalardan iborat?
2. Tarixiylik tamoyilining mazmun-mohiyati nimadan iborat?
3. Tarixni tadqiq etishda holislik tamoyilining ahamiyati nimada?
4. Ilmiylik tamoyili nimalarga asoslanadi?
5. Qadimgi va o'rta asrlarga oid qanday manbalar mavjud? Misollar keltiring.
6. Sovetlar davrida tariximiz qanday davrlashtirilgan?
7. O'zbekiston hududida ibtidoiy jamiyat bo'lganmi? Qaysi manbalarni bilasiz?
8. O'zbekiston hududida sun'iy sug'orish qaysi vaqtda boshlangan?
9. Xitoy manbalarining vatanimiz tarixini o'rganishda ahamiyati nimadan iborat?
10. Tariximizni o'rganishda va keyingi avlodlarga yetkazishda tarixiy xotiraning ahamiyati?
11. "Tarix- xalq ma'naviyatining asosidir" iborasini qanday tushunasiz?
12. Sovetlar davrida tariximiz qanday davrlashtirilgan?

Vazifalar:

1. “Mening kichik Vatanim- mahallam, qishlog‘im, tug‘ilib o‘sgan joyim” mavzusida daftarda o‘z mahallasi, qishlog‘i, tug‘ilib voyaga yetgan kichik Vatani tarixini o‘rganib, insho tayyorlab kelish. Fotosur‘atlar, slayd shaklida taqdimot qilish ham tavsiya etiladi.
2. I.A.Karimovning “Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q”, “Yuksak ma‘naviyat - yengilmas kuch” asarlarini chuqur o‘rganish.
3. “Avesta” tarjimalari bilan tanishish va o‘rganish asosida mazkur manbaning tarixiy ahamiyatini ko‘rsatib berish.

Mustaqil ish uchun vazifalar:

I.A.Karimovning “Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q” asarini o‘rganib chiqib, mustaqil ish tayyorlash (referat, slayd-, buklet-taqdimot, ma‘ruza, insho, fotosur‘atlar to‘plami shakllaridan birini tanlab).

Adabiyotlar:

1. G‘ulomov X, Tatibayev A. O‘rta Osiyo va jahon tarixi. -T., Universitet, 1994.
2. Karimov Sh., Shamsuddinov R. Vatan tarixi. - T., 1997
3. Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar – T., 2002
4. O‘zbekiston tarixi.- T.: Yangi asr avlodi, 2003.
5. Sagdullayev A. va boshq. O‘zbekiston tarixi - T.:Universitet,1997.
6. Usmonov Q. O‘zbekiston tarixini yoritishning nazariy-metodologik asoslari va komil insonni tarbiyalashdagi ahamiyati. Ma‘ruza matni. T, 1998.
7. Муртазаева Р.Х. ва бошқалар. Ўзбекистон тарихи. Дарслик. - Т.: Янги асравлоди, 2005 (лотин алифбосида).
8. Муртазаева Р.Х. ва бошқалар. Ўзбекистон тарихи. Ўқув қўлланма. - Т.; Академия, 2010.
9. Ўзбекистон тарихи. Дарслик 11 жилд, Муаллифлар жамоаси. - Т.: Янги аср авлоди, 2015.
10. Эшов Б.Ж. Ўзбекистонда давлат ва маҳаллий бошқарув тарихи. Дарслик, Т.: Янги аср авлоди, 2012.

2-MAVZU MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI IJTIMOIIY-SIYOSIY JARAYONLAR.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. Davlat tili to‘g‘risida qonunning qabul qilinishi.
2. Paxta ishi
3. 1989-yil, iyun. Farg‘onadagi qonli fojialar
4. Ekologik qabohat
5. O‘zbekiston bilan Markaz munosabatlarining keskinlashuvi.
6. O‘zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi joriy etilishi.
7. I.A. Karimovning O‘zbekiston Prezidenti etib saylanishi.
8. «Mustaqillik Deklaratsiyasi» ning qabul qilinishi.

Tayanch iboralar: “Qayta qurish”, Kadrlar desanti, "paxta ishi", "O‘zbek ishi", tanazzul, qatag‘on, parchalanish, Davla tili to‘g‘risidagi qonun, suverenitet, Mustaqillik Deklaratsiyasi, mustaqillik,saylov, referendum, prezidentlik boshqaruvi.

1. Davlat tili to‘g‘risida qonunning qabul qilinishi.

O‘zbek xalqining milliy ozodlik kurashi 30-yillarning o‘rtalariga kelib sovetlar saltanati kuchlari tomonidan shafqatsizlarcha bostirilgan bo‘lsada, xalqimizning qalbida, uning ongi shuurida istiqlol uchun, mustaqillik uchun mustamlakachi. kelgindi zolimlarga qarshi kurash g‘oyasi zarracha bo‘lsada so‘ngan emas. Bu kurash dahshatli jahon urushi yillari (1939-1945)da ham, urushdan keyingi davrda ham turli ko‘rinish, shakl va usullarda, goh ochiqchasiga, goh yashirincha olib borildi. Ayniqsa bu kurash 80-yillarda o‘zining yangi bosqichiga kirdi.

Vatan tarixining usbu davrga qadar bosib o'tilgan o'tmish shundan dalolat beradiki, istiqloq uchun kurash hamma vaqt O'zbekistonda bir-biridan mustaqil ikki yo'nalishda olib borilgan. Birinchisi. diniy-islomiy yo'nalishda bo'lsa, ikkinchisi umumma'rifiy-siyosiy va demokratik yo'nalishdadir. Bu har ikkala yo'nalishning umummushtarak maqsad yo'lida mustaqillik uchun kurashda birlashib harakat qilmaganligi, ko'p hollarda esa ikkinchi darajali muammo va masalalar atrofida kelisholmasdan biri-birini inkor etib kelganligi har ikkala yo'nalishning ham zaif tomonlaridan bo'lib, undan mustamlakachi kuchlar ustalik bilan foydalanganlar. 80-yillarda ham bu jaravonda aytarliq o'zgarishlar bo'lgan emas.

Sovetlar va kommunistik firqa Islom diniga qarshi «din xalq uchun afyundir» degan qoidani asos qilib oldi, milliy qadriyatlarimizga qarshi tinimsiz kurashdi.

I.B.Usmonxo'jayev O'zKP XXI syezdida hisobot ma'ruzasida bunday degan edi: «Namangan viloyatida noxush diniy vaziyat hamon davom etib kelmoqda. Shu viloyatning shahar va rayonlarida ro'yxatga olinmagan diniy birlashmalar qonunga xilof ravishda ish ko'rib kelmoqda, o'smirlar va ayollarga gruppа-gruppа qilib diniy aqidalarni o'rgatish faktlari aniqlandi...

O'zbekiston milliy mustaqilligi uchun kurashning ikkinchi yo'nalishi - umumma'rifiy harakat, siyosiy va demokratik erkinliklar uchun kurash tarafdorlaridir. Bu yo'nalishning asosini O'zbekiston ziyolilarining ilg'or taraqqiyparvar so'l qanoti tashkil etadi.

Xullas ijodkor ziyolilar o'zlarining to'laqonli ijod durdonalari, badiiy-publitsistik asarlari, she'rlari va maqolalari bilan keng xalq ommasining qalblariga yetib bordilar, ularni razolat va g'aflat uyqu-sidan uyg'otdilar. Ana shu milliy uyg'onish jarayonida 1988-yil, 11-noyabrda O'zbekiston tabiati, ma'naviyati va moddiy boyliklarini muhofaza etish «Birlik» xalq harakati tashkiliy jihatdan uyushdi.

1989-yildan e'tiboran Islom Karimov hokimiyat tepasiga kelgach, uning siyosiy jasorati va kuchli vatanparvarlik, millatparvarlik his-tuyg'ulari tufayli bir qator ijobiy o'zgarishlar ro'yobga chiqarildi va bu mamlakatda vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy tanglikni ma'lum darajada bo'lsada yumshatdi. Islom Karimovning quyidagi so'zlari bu borada e'tiborlidir: «Umuman, men birinchi kotib etib saylanganimda, O'zbekiston xalqi ruhiy shikasta holatida edi. Demak, ishni ruhiyatni tuzatishdan boshlash kerak.

1989-yildan e'tiboran Islom Karimov hokimiyat tepasiga kelgach, uning siyosiy jasorati va kuchli vatanparvarlik, millatparvarlik his-tuyg'ulari tufayli bir qator ijobiy o'zgarishlar ro'yobga chiqarildi va bu mamlakatda vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy tanglikni ma'lum darajada bo'lsada yumshatdi. Islom Karimovning quyidagi so'zlari bu borada e'tiborlidir: «Umuman, men birinchi kotib etib saylanganimda, O'zbekiston xalqi ruhiy shikasta holatida edi. Demak, ishni ruhiyatni tuzatishdan boshlash kerak.

Xalq - bu til, demak, qancha yillar mobaynida o'zbek tili o'z yerida ikkinchi toifadagi, iste'molchi uchun majburiy hisoblanmagan til bo'lib keldi, necha yillar davomida o'zbek rusning yonida o'zining tengsizligini, «katta og'a»ga qaramligini his etib keldi. Nima uchun bunga chidash kerak? Biz davlat tili to'g'risidagi qonunni qabul qildik, bu esa ko'z o'ngimizda o'zbeklarning milliy o'zini o'zi anglashini yaxshiladi»¹.

Ha, O'zbekiston Oliy Kengashi tomonidan 1989-yil, 21-oktabrda «O'zbekiston SSRning davlat tili haqida»gi Qonunning qabul qilinishi va o'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi mamlakatdagi barcha demokratik va vatanparvar kuchlarning uzoq yillardan beri orziqib kutgan tarixiy g'alabasi bo'ldi.

1989 yil 21-oktabrda qabul qilingan «O'zbekiston Respublika-sining davlat tili haqida»gi Qonun xalqimiz milliy ongining rivoj-lanishida, mamlakat mustaqilligining mustahkamlanishida, madaniy merosning tiklanishi va jamiyatning ma'naviy yangilanishida muhim rol o'ynadi.

Qonunning o'zbek tiliga Davlat tili maqomini berish to'g'ri-sidagi qoidalari keyinroq, 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan bo'lib, bu ko'pchilik aholining, respublikada yashovchi barcha millat va elatlarning namoyandalari tomonidan ma'qullandi va qo'llab-quvvatlandi.

¹ «Халқ сўзи», 1991 йил, 15 август.

Davlat tili haqidagi Qonun qabul qilinganidan keyingi yillar mo-baynida respublikada katta ish qilindi. O'zbek tilini davlat hokimi-yati va boshqaruv organlarida, sudlarda, davlat notarial idoralarida qo'llash to'g'risidagi moddalar ro'yobga chiqarildi. Xalq ta'limi, fan sohalarida, ommaviy axborot vositalarida tub o'zgarishlar amalga oshirildi. Ko'plab tarixiy nomlar tiklandi, atamalar milliy til asoslariga muvofiq yangilana boshlandi.

Davlat tili respublika ijtimoiy hayotiga chuqurroq kirib bordi. Ayni paytda boshqa milliy tillarni o'rganish va ulardan foydalanish uchun sharoitlar yaratildi. Til muammosiga jiddiy ilmiy-amaliy tarzda yondashuv ta'minlandi. Bu esa, qonun qabul qilish arafasida ayrim kishilarda pay do bo'lgan til muammolari atrofida, xususan, Davlat tili bilan bir qatorda rasmiy til ham e'lon qilinarmish, degan uydirmalar, soxtakorliklar va siyosiy o'yinlarni bartaraf etdi.

Respublikada yashaydigan boshqa xalqlarning tillarini o'rganish va qo'llash erkinligi ta'minlanishi bilan birga O'zbekistonda aholining mutlaq ko'pchiligi foydalanadigan bitta davlat tili bo'lishi ke-rak, degan nuqtayi nazarga amal qilindi.

2. Paxta ishi

Qatag'onlikning navbatdagi yangi bosqichi 80-yillarga to'g'ri keldi. Bu qatag'onlik sovetlar hukumatining yana bir navbatdagi nayrangi bo'lib, «O'zbek ishi», «paxta ishi», «O'zbek mafiyas», «qo'shib yozish» kabi izohli lug'atimizga mustamlakachilar tomonidan kiritilgan yangi so'zlar bilan bog'liq. «O'zbek ishi, - deb yozadi O'tkir Hoshimov - 30- va 50-yillardagi qatag'onlarning mantiqiy davomidir. Sovet siyosati har 10-15-yilda kalla olib turmasa ko'ngli joyiga tushmagan. To'g'ri, o'sha paytlar O'zbekistonda qo'shib yozishlar, poraxo'rliklar bo'lgan. Buni inkor qilmaymiz. Ammo bunday harakatlar butun sobiq Ittifoqda avj olgan edi. Unday bo'lsa, nima uchun markaz ayni O'zbekistonni tanladi, degan savol tug'iladi. Buning sababi oddiy. Biz anchagina loqaydmiz, darrov qovusha qolmaymiz»¹.

Ha, juda adolatli va to'g'ri aytilgan gaplar. Aslida «O'zbek ishi» degani nima o'zi va qachon paydo bo'ldi. Bu «ish» aslida 80-yillarda O'zbekiston Davlat Xavfsizlik Qo'mitasi (DXQ)ning raisi bo'lib ishlagan Melkumov (millati arman) bilan O'zbekiston KP MQning birinchi kotibi Sh.Rashidov o'rtasidagi o'zaro kelishmovchiliklardan boshlangan. O'sha kezlarda Buxoro viloyati BXSS boshlig'i Muzaffarov va Buxoro shahar savdo idorasining direktori Qudratovlarning poraxo'rlikiga taalluqli ma'lumotlar DXQda bo'lgan. Bu shaxslar Buxoro viloyati firqa qo'mitasining birinchi kotibi A.Karimov himoyasida bo'lgan va unga «oshirib» turishgan. A.Karimov esa o'z navbanda Sh.Rashidov bilan yaqin aloqada bo'lgan. Shu bois Melkumov va uning gumashtalari o'z oldilariga Muzaffarov va Qudratovni fosh qilish orqali A.Kanmovga chiqish va so'ngra u orqali Sh.Rashidovni «nishonga» olishni mo'ljallab harakat qilganlar. 1983-yilda Buxoroda ilgaridan o'ylab rejalashtirilgan va amalga oshirilgan «operatsiya» tufayli Muzaffarov va Qudratovlar qamoqqa olindilar. Ular xalqqa ma'lum bo'lgan birinchi o'zbek millionerlari bo'lib chiqdi. Bu ish darhol Moskvaga oshirildi va markazda ana shu tariqa «o'zbek ishi» paydo bo'ldi.

SSSR Prokuraturasining tergov qismi boshlig'i G.P.Karakozov darhol tergov guruhi tuzib, unga boshqa bir armani - T.X.Gdlyanni rahbar qilib tayinladi. Tergovchilar guruhiga kiritilgan vakillarining deyarlik hammasi Gdlyan bilan yaqin va hamtovoq bo'lgan shaxslar edi.

«Paxta ishi», «qo'shib yozishlar» masalasi ham aslida 1983-yilda boshlangan. O'zKompartiya MQning XVI plenumi va unda Inomjon Usmonxo'jayevning Markazdan O'zbekistonga kadrlar bilan «yordam berish»ni so'rab qilgan murojaatidan so'ng bu ish avj oldi. O'zbekistonga yuzlab, minglab kadrlar yuborildi. Bu «kadrlar desanti» tarkibida o'zbek xalqi, turkiylar va musulmonlarga qalbida nafrat va shovinizm g'oyalari burqsib turgan jallod-fashistlar ko'p edi. Bular Anishev, Ogaryuk, Klepikov, Satin, Nesterenko, Buturlin, O.Gaydanov, E.Didorenko, Lyubimov, Ivanov, Galkin, Kartashyan va boshqalardir. «Paxta ishi» bo'yicha juda ko'p guruhlar tashkil qilindi. «Barcha Konstitutsiyaga ko'ra O'zbekiston suveren davlat sanalsa ham uning prokurori, respublika rahbariyati bilan maslahatlashilmagan holda SSSR Bosh prokurori tomonidan tayinlanardi».

Qisqa muddat ichida O'zbekiston SSR prokuraturasining eng yuqori, eng muhim lavozimlaridan tortib, oblast, rayon prokurorlarigacha Markazdan doimiy ishlashga yuborilgan

¹ «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», 1996 йил, 19 апрель.

vakillar bilan almashtirildi. O'zbekistonga tashlangan bu «sotsialistik desant»ning soni esa yuzdan ortiq edi.

1984-yilda O'zbekiston SSR prokurori, uning muovinaridan uchta, eng katta boshqarmalarning boshliqlari lavozimlariga Markazdan kelgan odamlar qo'yildi. Bu bilan cheklanilmasdan, asta-sekin oblast darajasidagi prokurorlar - Buxoro oblasti prokurori (Matyushov G.N) Samarqand oblasti prokurori (Yeremenko V.I.), Xorazm oblasti prokurori (Titarenko A.D.), Navoiy oblasti prokurori (Suxaryev A.P.) Surxandaryo oblasti prokurori (Jetkov V.M), Qoraqalpog'iston ASSR prokurori (Donsov V.V.) va Toshkent shahar prokurori (Fillipenkov G.P) ham Moskva tomonidan yuborildi. Keyingi bosqichda esa rayon prokurorlari lavozimi ham «mehmonlar» uchun bo'shatildi¹.

Ana shunday «mehmonlar» Respublika Ichki ishlariga ham joylashtiriladi. O'sha paytdagi Ichki ishlar vazirining o'rinbosari general G'afur Rahimovning dalillariga ko'ra, vazirlik tarkibidagi 27 boshqarma va bo'limdan bor-yo'g'i ikkitasining o'zbek millatiga mansub kishilar boshqargan. U ham bo'lsa, xo'jalik va tibbiyot boshqarmalari edi².

Mahalliy xalqning «xarakter va psixologiyasi»ni yaxshi bilgan jallodlar bu guruhlariga tub yerlik prokuror va tergovchilarni bosh qilib, ularga «yaxshi konsultatsiya»lar berdilar va shu tariqa o'z sopini o'zidan chiqardilar. Yuqori saviyada «maslahat va konsultatsiya» olgan guruh a'zolari amaliy ishga tushib ketdilar. Ular 70-80-yillarda mamlakatda keng tus olgan qo'shib yozishlar bo'yicha jinoyatchilarni aniqlab berishlari kerak edi. Haqiqatdan ham shu yillarda paxta, chorva va boshqa sohalar bo'yicha qo'shib yozishlar davlat rejalarini sun'iy ravishda bajarish usuli bo'libgina qolmay, million so'mlab davlat va jamoat mablag'larini suiiste'mol qilish va talon-taroj etish bilan bog'liq bo'lib, hamma yerda poraxo'rlik avjiga mingan edi. Bunday qo'shib yozishlar poraxo'rliklarning asosiy ilhomchisi va tashkilotchisi Moskovning o'zi bo'lib, respublika, viloyat, tuman rahbarlari, davlat xo'jaligi direktorlari, jamoa xo'jaligi raislari, paxta tayorlash korxonalarini va paxta tozalash zavodlari rahbarlari bu ish bilan bog'liq edilar. Ular asosli ravishda jinoiy javobgarlikka tortildilar va sudlandilar. Shu bilan bir qatorda, qo'shib yozishlarga bevosita aloqador bo'lmagan, bu ishga ongsiz suratda yoki tasodifan o'ralashib qolgan, rahbarlarning ta'siri va tazyiqi ostida qo'shib yozishlarga, noiloj qo'shilib qolgan, undan hech qanday moddiy manfaatdor bo'lmagan yuzlab va minglab gunohsiz kishilar ham jabr ko'rib, aziyat chekdilar. «O'zbeklar ishi», «Paxta ishi» bo'yicha qancha odamning qamoqqa olinganligi to'g'risida turlicha ma'lumotlar bor. Ba'zi manbalarda 22 ming, boshqasida 30 ming, hatto 48 ming³ odam hibsga dinganligi ko'rsatiladi. «O'zbeklar ishi» ayni quturgan va avjiga chiqqan paytda O'zKP MQning birinchi kotibi I.Usmonxo'jayev, yozuvchilar bilan uchrashuvda respublikada qo'shib yozish va poraho'rlik avj olib ketgani tufayli yigirma uch ming kishi qamoqqa olinganini aytgan edi. Shu damlarda Kompartiya fidoyisi o'zining ham taqdiri yaqin kelajakda ne ahvollarga tushajagini albatta tasavvur ham qila olmagan, albatta. Chunki I.Usmonxo'jayev Qomfirqaning so'zsiz irtotkor qo'g'irchoq rahbari sifatida O'zKP MQning IV plenumida so'ziab «1986-yilda rahbar xodimlardan salkam 750 kishi. shu jumladan 8 obkom sekretari, shahar, rayon partiya komitetlarining 10 sekretari, shahar rayon partiya komitetlarining 10 sekretari, shahar va rayon ijroiya komitetlarining 40 raisi, ministriklar va idoralarning 18 rahbari...»ni almashtirganligi bilan ko'krak kergan edi. Xullas necha ming odam qamoqqa olinganligidan qat'i nazar o'zbek xalqi boshiga 80-yillarda ommaviy kulfat tushgan edi. Gdlyan va Ivanovlar guruhi O'zbekistonda bilgan va bilmagan barcha noma'qulchiliklarni qildilar. 70-80-yillarda O'zbekistonda Kompartiya va sovetlar hukumatining I.Usmonxo'jayev, Xudoyberdiyev, Aytmurotov, Salimov, R.Abdullayeva, Tursunov, Musaxonov, Yahyoyev, Norov, Sattorov, B.Rahimov. A.Karimov, X.Norbo'tayev singari rahbarlari qamoqxonalarda mislsiz qiynoq va azoblarga solindilar.

Insoniylik qiyofasini yo'qotgan Gdlyan boshliq vahshiylar guruhi mahbuslarni so'roq qilish davomida hatto fashistlar ham yetti uxlab uishiga kirmagan dahshatli, eng qaltis va ta'sirli usullarni ishga solganlar: «Hozir bolalaringni qamoqqa tiqamiz, retsedivistlar xotiningni zo'rlaydi, qizingni

¹ Азизхўяев А. Кўрсатилган адабиёт. 31-бет.

² O'sha asar. 48-bet.

³ «Совет Ўзбекистони». 1987 йил, 16 февраль.

badnom qiladi, sen esa eshikdan tomosha qilib turasan» kabi. Yaxshisi mahbuslarning ba'zi bir deganlariga e'tibor qarataylik. Sobiq militsiya general-mayori (u Nijniy Tagil qamoqxonasida saqlangan) Xushvaqt Norbo'tayevning arzonmasidan: «Hech natija chiqmaganidan keyin meni 3-hibsonaga - o'ta xavfli jinoyatchi Sayfulin Shavkat, muttaham G'afurov Oqil (laqabi «Doktor»), qartaboz Igorlar ichiga qo'shib qo'yishdi. Odamiy qiyofani yo'qotgan bu unsurlar odam bolasi bardosh bera olmaydigan azob-uqubatli usullarni o'ylab topisharadi, bu haqorat, kaltaklashlar, hatto fashistlar o'ylab topmagan odamga o'z axlatini yedirish, erkaklik nomusiga zo'rlik qilish, og'zingdagi ovqatni tortib olish... Kimga nola qilasan, kimdan yordam so'raysan, xudodan boshqa. Bu aytganlarimga, ehtimol, ishonishmas, lekin baribir hammasi rost, hammasi shunday bo'lgan, 90 yoshga kirgan otam bolalarim haqqi-hurmati, hammasi rost...

Yana bir kuni Gdlyan ovi baroridan kelgan yirtqichdek xursand bo'lib, ikki qo'lini ishqalar ekan: «Bilishimcha qizing juda ketvorgan emish, Qarshilik bezorilarga «hadya» etsam mendan hursand bo'lishar-a, nima deysan» dedi. Bunday tahqirlarga qanday ota bardosh bera oladi-ya!»¹. Birgina Inomjon Buzrukovichning ishi yuzasidan uning qarindosh-urug'laridan 23 kishi qamoqqa olingan. U bunday deydi: «Urishganda mayliydi. Lekin, qarindosh-urug', xotin, bola-chaqaga azob berishsa qiyin bo'lar ekan»².

Inomjon Usmonxo'jayev sovetlar sudlov organlari ishining naqadar chirkin, adolatsiz va dahshatli ekanligini fosh etib, quyidagilarni yozadi: «Tergov ham, sud ham nohaqlikdan iborat bo'ldi. Odam qiyofasidagi vahshiy tergovchilar tirik jonni emas, balki temirni ham eritishga va singdirishga qodir ekanliklarini o'z boshimdan kechirdim. Men mana shunda birinchi bor sovet tuzumi naqadar aldoqchi ekanligini, uning tergov organlari o'z muddaosi uchun har qanday vahshiylik ham qilishi mumkinligini his qildim. His qildim-u, butun umr mana shu tuzum, mana shu jamiyat, mana shu partiya uchun e'tiqod qo'yganimga, bor hayotimni shu yo'lda baxshida qilganimga achinib o'kinib-o'kinib yig'ladim. Kaltakdan bir joyingiz sinsa, buning azobi o'tib ketadi. Lekin bir umrlik e'tiqodingiz sinsa, bunga chidab bo'lmas ekan... Ular bilan uchrashib suhbatdosh bo'lmagan odam buni tasavvur eta olmaydi».

Mahbuslarni tergov chog'ida ko'z ko'rib quloq eshitmagan qiynoq usullariga solish va vahshiyliklar qilishda SSSR prokuraturasining mas'ul xodimi Viktor Ilyuxinning yozishicha Kartashyan va Pirsxalava kabi tergovchilariga teng keladigani bo'lmagan. Pirsxalava ayniqsa dahshatli bo'lgan ekan. U Gdlyanning eng suyuqli shogirdi bo'lgan va qilgan «xizmatlari» evaziga uning yordamida amal pillapoyasidan shiddat bilan ko'tarilib borgan. Ammo SSSR prokuraturasi «o'zbeklar ishi» masalasini qaytadan ko'rib, Pirsxalavani qamoqqa olish haqida hukm chiqarganida Gurjistonidan xat va telegrammalar yog'ilib ketgan. Hatto Gdlyan va Pirsxalavalarni himoya qiluvchi mahsus guruhlar tuzilgan. Oxir-oqibatda Gruziya prokurori ham SSSR Prokuraturasiga norozilik maktubi yo'llagan. Xatda prokuraturada xodimlarning majlisi bo'lganligi va bu majlisda quyidagi qaror qabul qilinganligi aytilgan edi:

«1. SSSR Bosh Prokurori oldiga SSSR Bosh Prokurori o'rinbosari I.I.Abramovni va boshqarma boshlig'i V.I.Ilyuxinni Gruziya SSR Prokuraturasi Jamoasi bilan uchrashish uchun xizmat safariga yuborish masalasi qo'yilsin.

2. K.A.Pirsxalava zudlik bilan qamoqdan ozod qilinsin, unga nisbatan qilayotgan jinoiy ta'qiblar to'xtatilsin.

3. SSSR Prokuraturasi kollegiyasidan Gruziya SSR Prokuraturasining ushbu talablarini muhokama etish so'ralsin. Bunda keltirilgan talablarning rad etilishi respublikadagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatni jiddiy lashtiribgina qolmasdan, balki Gruziya SSR Prokuraturasi Jamoasi yig'ilishida ta'kidlanganidek, bu hoi respublika huquqni himoya qilish organlari tomonidan SSSR Prokuraturasi rahbarligiga qarshi bir qator norozilik harakatlarining boshlanishiga sabab bo'lishi ham nazarda tutilsin»³.

V.Ilyuxin ushbu ma'lumotni keltirar ekan, qonuniy va haqli savolni qo'yadi. Gurji xalq bo'lganida o'zbek xalqi xalq emasmi? Nima sababdan o'n minglab, o'ttiz, qirq minglab o'zbekni

¹ «Фан ва турмуш», 1990 йил, 7-сон, 25-бет.

² «Ёш ленинчи», 1991 йил, 15 ноябрь.

³ «Шарқ юлдузи», 1992 йил, 9-сон, 56-бет.

qamoqqa olishlarda bu xalqning nafasi chiqmaydi? Buning sababi shundaki, sovetlar saltanati yillarida o'zbeklarda millat, milliy ong, milliy vijdon, milliy birlik tushunchalari so'nib ketdi. «Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun» degan tushunchalardan begonalashdik, «o'zingni bil o'zgani qo'y» asosiy shiorimiz bo'ldi. Faqat jig'ildonni, o'z cho'ntagimizni o'ylaydigan bo'lib qoldik, O'zbekiston hukumatchi, fuqarolarning insoniy haq-huquqlarini himoya qilish lozim bo'lgan davlat organlari, ularning rahbarlarichi? Nega ular ham Gurjiston Prokuraturasi xodimlari singari o'z fuqarolari to'g'risida o'ylamadilar. Albatta O'zbekiston rahbarlari ham o'yladilar. Faqat ular o'z shaxsiy manfaatlarini o'yladilar, o'zlarining mansablari va lavozimlaridan ketib qolishdan qo'rqib, Gdlyan va Ivanovlar singari gazandalarning ko'nglini olishni o'yladilar. Ularga baribir edi. Necha ming odam hibsga olinib, qirilib qatag'on qilinsada ularning o'zlari mansab kursisida omon qolsalar bo'lgani, Chunki rahbar ham o'z xalqiga munosib bo'ladi. «Qozi muttaham bo'lsa, o'g'ri peshgir bo'ladi», degan xalq maqoli juda to'g'ri aytilgan. «Аргументы и факты» haftanomasining 1988-yil, 30-sentabr sonida bosilgan O'zbekiston KP MQning birinchi kotibi R.N.Nishonovning quyidagi qarorini o'qigan har bir kimsa yuqorida qo'yilgan qonuniy savollarga aniq javob topa oladi. O'zbekiston taqdiri, millat va xalq taqdiri uning qo'lga ishonib topshirilgan mamlakatning birinchi odami nimalar bilan «faxrlangan» ekan? «Respublikada jamiyat hayotining barcha jabhalarini sog'lomlashtirish uchun turg'unlik davri merosiga qarshi qattiq, og'ir kurash ketmoqda. KPSS Markaziy Komiteti keyingi to'rt yilda O'zbekistonga yuzlab tajribali kadrlar yubordi... Avvalo respublikaga shunday ko'lamli yordam keyingi 30 yil mobaynida birinchi marta amalga oshirilganini ta'kidlamochiman. Yangi xodimlarning kelishi bizning chinakam baxtimiz bo'ldi... Respublkada so'nggi to'rt yil ichida 58 ming mas'ul xodim vazifasidan bo'shatildi. Men o'zim shaxsan Telman Xoreonovich Gdlyan gruppasining ishini g'oyatda ijobiy baholayman. Biz SSSR Prokuraturasining xodimlari bilan qo'lni qo'lga berib ish olib bormoqdamiz, ular Respublikada adolat o'rnatish, Rashidov atrofidagi yaqin odamlarni javobgarlikka tortishda jon kuydirib ishlamoqdalar. Keskin kurash keftnoqda. Shuni ro'y-rost aytishim kerakki, Gdlyan gmp pasi respublika partiya organlari tomonidan qattiq qo'llab-quvvatlanmaganida va har tomonlama yordam ko'rsatmaganida edi, ular bu qadar samarali ishlay olmasdilar, albatta».

Bu misol «O'zbeklar ishi» Moskvaning topshirig'i va ko'rgazmasi bilan amalga oshirilgan bo'lsada, uning asosiy jaholat izi va o'zagi O'zbekistonning o'zida bo'lganligini aniq isbotlaydi.

«O'zbeklar ishi» kampaniyasi davrida O'zbekistonda xalqni talab olib ketilgan summa miqdori to'g'risida ham turlicha raqamlar tilga olingan. Jumladan Gdlyanning o'zi O'zbekistondan 140 million so'm topdik, deb maqtangan. Keyinchalik «100» raqami noma'lum sabablarga ko'ra 40 millionga tushirilgan. Biroq bu pullar sinchiklab tekshirilganda xalqdan o'marilgan pul atigi 15 million so'm chiqqan, xolos. Qolgan pullar O'zbekistonda «samarali» ishlaganlarning o'pqonlariga tushib ketgan bo'lsa ne ajab? 80-yillarda «desantchilar guruhi» O'zbekistonda «paxta ishi», «o'zbeklar ishi» bahonasida ijtimoiy hayotning deyarlik barcha sohalarga o'z burinlarini tiqib «poklik» va «adolat» o'rnatmoqchi bo'ldilar. Hatto ular O'zbekiston fani rivojiga ham «munosib hissa» qo'shganlar. Akademik Vosil Kobulov ma'lumotlariga qaraganda O'zbekiston birinchi rahbarlarining yo'l qo'yib berganligidan foydalangan «desantchilar» respublika Markaziy Qo'mitasida «pinhona kabinet» tuzib olgan edilar va shu kabinet tavsiyasi bilan FAning «Kibernetika birlashmasi»ni 80-yillarda tekshiraverib ilma-teshik qilib yubordilar. Tekshirish uchun esa birlashmada «iqtisodiy samara», «qoloq loyiha» va «yemakxona» (кормушка) kabi masalalar asos qilib olindi. Birinchi va ikkinchi masalalardan ish chiqmadi. «Yemakxona»ning asosi ham topildi. Bu tekshirish boshlanganga qadar «Kibernetika birlashmasi»da 628 kishining¹ doktorlik va nomzodlik dissertatsiyalarini himoya qilganliklari va ular aksariyatining yerli millat vakillari bo'lganida edi. Shoviniist va alchoq Anishev bilan Ogaryok akademik V.Kobulovning bunday «shakkokligi» uchun uning «ko'zini ochib» qo'ymoqchi bo'lganlar.

Qatag'onlik yillarida O'zbekistonda sodir etilgan bunday dahshatli vovuzliklar, adoatsizlik va bedodliklarm o'z ko'zi bilan ko'rib, unga guvoh bo'lgan jurnalist va publitsist Komil Holmuhammad taryod soladi, qalamidan o't chaqnab mamlakatda bo'layotgan vo-qealarga o'z munosabatini izhor etib yozadi: «tarixchilar o'n yillardan keyin 1980-yillarning ikkinchi yarmida O'zbekiston

¹ «Ёш ленинчи», 1990 йил, 1 декабрь.

jumhuriyatida yana 30-50-yillarning sovuq dahshatli qora ko'lankasi kezib yurganliginu jur'at etib yozishar, lekin shu narsa aniqki, 1983-yilning sentabridan O'zbekistonda ish boshlagan va had-hududsiz vakolat bilan SSSR Bosh Prokurori nomidan kelgan Gdlyan va Ivanovlar o'zbek xalqi farzandlanni, milliy kadrlarimizni qirib tashlashni asosiy maqsad qilib olishgan. Xo'sh, butun bir xalqning taqdirini belgilashga ularga kim bunchalik huquq berdi. Axir, O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi «mustaqil suveren» respublikami o'zi?¹ Ha, hamma gap, balo va fojia yolg'onchi Konstitutsiyada O'zbekistonning mustaqil, suveren respublika, amalda esa u ilgorigidek Rossiyaning hech qanday huquqqa ega bo'lmagan mustamlaka o'lkasi bo'lib qolayotganligida edi. Bu nohaq berilgan qurbonlar, ona xalqimizning gunohsiz farzandlari boshlari uzra o'ynagan azob va jahannam gurzilari uchun tarix oldida, Ollohu Karim oldida kimlardir ertadir-kechdir javob berishlari kerak-ku. O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimov: «**O'zbekiston jamoatchiligi o'zining eng yaqin tarixidagi Gorbachyov, Ligachyov komandasi xalqni jilovda tutib turish, uning o'sib kelayotgan milliy va siyosiy ongini bo'g'ish niyatida «paxta ishi», «o'zbeklar ishi» deb atalmish tuhmatlarni to'qib chiqargan, biz o'zbeklarga turli-tuman sharmandali tamg'alar yopishtirilgan fojiali sahifalarni hech qachon unutmaydi**»², degan edi. Xullas, ona tariximiz o'tmishining sovetlar saltanati davri, xususan 80-yillardagi qatag'onlik yillari dardli, alam va motamsaro voqealarga to'la xalqimizning millat sifatida qaddi bukilgan, xo'rlangan va oyoqosti qilingan davridir. Kelajakdan umidi bo'lgan inson va millat sifatida yashayman degan avlodlarimiz tariximizning yaqin o'tmishdagi achchiq saboqlaridan hayotiy xulosalar chiqarmoqlari ham qarz ham farzdir.

3. 1989-yil, iyun. Farg'onadagi qonli fojialar

Sovet mustamlakachiligi istibdodi, milliy adolatsizlik, zulm, zo'ravonlik va milliy istiqloq uchun olib borilgan kurashning eng yuksak cho'qqisi 1989-yilning yoz oylarida Farg'onada boshlangan qonli fojialar bo'ldi. Dastlab Farg'onada boshlanib, so'ngra O'zbekistonning boshqa shaharlariga ham keng tarqalgan to'qnashuv qizil saltanat mustamlakachiligi zulmining mahsuli edi. Bu qo'zg'olon natijasida qancha odam qurbon bo'lganligi va aziyat chekkanligi to'g'risida turlicha ma'lumotlar berilgan. «O'zbekiston adabiyoti va san'ati» gazetasidagi ma'lumotlarga qaraganda: «Yovuz fitna tufayli Farg'onada jami 112 kishi shahid bo'ldi. 1000 dan ortiq kishiga tan jarohati yetdi, 400 yigit javobgarlikka tortildi, 700 ga yaqin kishi ma'muriy jazo oldi, 160 nafardan ortiq kishi og'ir jazolarga hukm etilgan»³. Bu darajada katta fojiaga olib kelgan Farg'ona isyonining bosh sababi nimada? - degan qonuniy savol tug'iladi. Bu haqda Ittifoqning markaziy matbuot organlari va O'zbekistondagi juda ko'plab gazeta va jumallarda har xil xulosalar bildirildi. Kimdir uni o'zbeklar bilan mesxeti turklari o'rtasidagi milliy nizo dedi, boshqa biri allaqanday mafiyaning ishi, ba'zilar SSSR Davlat Xavfsizlik Qo'mitasining tashkil etgan fitnasi deb baholadi.

Butun boshli O'zbekiston va uning xalqi taqdiri ishonib topshirilgan R.Nishonov esa SSSR Oliy Kengashi minbaridan turib Farg'ona isyonini «bozorda bir chelak qulupnay ustida kelib chiqqan kelishmovchilik», deb e'lon qildi. Bu xususda «O'zbekiston adabiyoti va san'ati» gazetasida 1992-yil 14 fevralda e'lon qilingan yozuvchi Alisher Ibodinovning «Zanjirband sher tug'ilganda» maqolasi o'zining xolisona va hayotiy yondoshganligi bilan ajralib turadi. Muallifning xulosasiga ko'ra Farg'onada 1989-yil iyunda ro'y bergan «.. o'sha hodisa aslida isyon, o'zbeklarning mustamlaka tuzumiga qarshi qo'zg'oloni edi»⁴. Buni 8 iyunda Qo'qon shahrida bo'lgan ko'p ming kishilik miting qatnashchilari talabnomalaridan ham bilsa bo'ladi. Rahbariyatga topshirilgan talabnomada vodiya ishsizlikni tugatish choralarini ko'rish, uy-joysizlar uchun tomorqa uchastkalari berish, paxta, pillaning xarid narxlarini oshirish, o'zbek tiliga davlat tili maqomini berish, Orol dengizini qutqarib qolish tadbirlarini tezlatish, o'zidan zaharli moddalar tarqatayotgan Yangiqo'rg'on ximiya kombinatini yopish, oylik ish haqlarini oshirish, 7 iyunda tinch aholiga o'q uzganlami javobgarlikka tortish kabi talablar qo'yilgan edi. Hamma talab haqqoniy va

¹ «Фан ва турмуш», 1990 йил. 7-сон. 24-бет.

² «Халқ сўзи», 1996 йил, 13 апрель.

³ «O'zbekiston adabiyoti va san'ati» gazetasida, 1990-yil 5-oktabr.

⁴ «O'zbekiston adabiyoti va san'ati», 1992-yil 14-fevral.

odilona bo'lib, aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvoriga borib taqalardi. Birgina ishsizlik muammosini oladigan bo'lsak vodiya ulaming soni yiliga 23 ming¹ kishiga ko'payib borardi. Alisher Ibodinov Bog'dod-Qo'qon yo'lida shaharga shoshilib ketayotgan odamlar orasida bir oqsoqol bilan qilgan suhbatini eslab yozadi: «oqsoqol mesxeti turklari bilan hech qanday ishi yo'qligi, o'z dardi bilan shaharda bo'ladigan mitingga otlanganligini so'zladi. Uning o'n farzandi bor ekan. To'rt kelin, nabiralar, olti farzand bilan katalakdek xonadonda tiqilib yashayotganliklari, tirikchilik og'irligidan hasrat qildi. «Negadir biz o'zbeklar o'z yurtimizda boshqalarga qaraganda nochor yashaymiz, aybimiz qishloqda tug'ilganimizmi?» deya nola qilgan edi, u. Choi Qo'qonga kelgan kattalarga shu dardlarini aytmoqchi ekan»². O'sha olovli damlarda mantiqan qiziq bir jumboq hosil bo'lgan edi. Qizil qo'shinlar, osmondan vertolyotlar mesxeti turklar bilan talashib bir-birlarining uylariga o't qo'yayotgan bezorilarni o'qqa tutmadilar, balki siyosiy talablar bilan Lenin nomli maydonda o'tirib olib, tinch miting qilayotgan aholi ulami qurshab olgan askarlar tomonidan avtomatlardan va vertolyotlardan o'qqa tutildi. Bu bejiz emas edi, albatta. Aslini olganda o'sha mash'um kunda O'zbekistonning mustaqilligi o'qqa tutilgan edi.

Sovetlar va uning mahalliy malaylari o'zbek xalqini qo'rqitish, milliy uyg'onish davriga kirgan fidoyi vatanparvarlarni tiz cho'ktirish maqsadida bunday vahshiyona tadbimi qo'llagan edilar.

Ammo xalqimizning to'kilgan qonlari zoe ketmadi. Chunki u qonlar qutlug⁴ qonlar edi. Mustamlakachilarga qarshi ozodlik, erk, ijtimoiy-adolat va baxtli istiqbolni deb 1989-yil iyun oyida Qo'qonda shahid bo'lgan Shuhrat Olimov (Qo'qon taksomotor parkida shofyor, uch farzandning otasi), Abdumavlon Mahkamov («Tekstilmash» korxonasi ishchisi), Alijon Bobojonov (Qo'qon Qishloq xo'jalik texnikumining talabasi), Azizxon Dehqonboyev (Qo'qon Lokomotiv deposi ishchisi), Alisher Rahmatullayev (mushtipar onaning yakkayu yagona o'g'li), Qodirjon Nurmatov (ikki bolaning otasi) va boshqalar tufayli sovetlarga va Kompartiyaga ko'r-ko'rona ishongan xalqning ko'zlari ochildi, xalqimiz ongida jiddiy o'zgarish yasadi.

Farg'onadan so'ng Toshkent, Samarqand, Andijon, Namangan, Sirdaryo, Qashqadaryo viloyatlarida ham xalq g'alayonlari bo'ldi. Ammo bu g'alayonlarning oldi olindi. Farg'ona voqealari xalqimizga katta va achchiq hayotiy saboq berdi.

Birinchidan, xalqimiz chorizm mustamlakachi saltanati va sovet mustabid saltanati o'rtasida hech qanday farq yo'qligini, har ikkalasi ham o'zbek xalqining milliy dushmani ekanligini aniq - ravshan tushundi.

Ikkinchidan, katta tajribaga ega bo'lgan dushmanga qarshi kurashda milliy istiqbolchilar tajribasizlik qildilar. Kurash asosan stixiyali tarzda olib borildi, ularda siyosiy kurash madaniyati yetishmadi, xalqimiz dushmanga qarshi kurashda yakdil bo'laolmadi, milliy birlik bo'lmadi.

Xalqning ma'lum bir qismi hali ham mustamlakachilarga ishonar edi. Milliy birlikni ta'minlay olmadi. Umumiy dushmanga qarshi kurashda birlasholmadi.

Uchinchidan, mustamlakachilarga qarshi kurashda xalqni o'z orqasidan ergashtira oladigan, nazariy-ilmiy asoslangan dasturga ega bo'lgan siyosiy tashkilot bo'lmadi.

To'rtinchidan, 80-yillar oxirlaridagi voqealar mamlakatda ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy sohalarida zudlik bilan sifat o'zgarishlarni amalga oshirish lozimligini ko'rsatdi.

4. Ekologik qabohat

Sovetlar saltanatining O'zbekistonda olib borgan qabohatli mustamlakachilik siyosati, boylik orqasidan quvish, ishlab chiqarishning ekstensiv yo'ldan rivojlantirilishi, paxta yakkahokimligi, turli xildagi ximiyaviy zaharli moddalarning ishlab chiqarilishi va ularning qishloq xo'jaligida haddan ziyod ishlatilishi mamlakatimizda ayniqsa 80-yillarda halokatli tus olgan ekologik buhronni keltirib chiqardi. Nafaqat O'zbekistonda, balki butun Turkiston o'lkasida ekologik qabohatning dastlabki tamal toshini V.I.Lenin qo'ygan edi. Biz bu yerda 1918-yil, 18-mayda V.I.Lenin imzolagan RSFSR Xalq Komissarlari Sovetining «Turkistonda sug'orish ishlariga 50 million so'm mablag' ajratish to'g'risidagi» dekretini nazarda tutmoqdamiz. Aslida shu pul berilmagan edi. «Inqilob dohiysi» bu ajratilgan summani Mirzacho'l yerlarini o'zlashtirishga sarflashni nazarda tutib, o'tgan asrning 70-

¹ «O'zbekiston adabiyoti va san'ati», 1992-yil 14-fevral.

² O'sha manba.

yillarda bu hududlarni «ilmiy tadqiqot» qilgan rus ohmi N.F.Ulyanov, P.P.Semyonov-Tyanshanskiy xulosalariga suyangan. V.I.Lenin boshlagan bu «tashabbus»ni Sovetlar hukumati Kommunistik firqa rahnamoligida rivojlantirdi. «SSSRda paxta mustaqilligi uchun kurash» amalda O'zbekiston xalq xo'jaligining ekstensiv yo'l bilan bir tomonlama rivojlanishining bosh omili bo'ldi va turg'unlik yillarida ekologik buhronni kuchaytirdi. Ayni paytda Markaziy Osiyo sharoitidagi tog' relyefi, dasht zonalarining yaqinligi, yuqori quyosh harorati va boshqa shuning singari geografik va iqlimiy xususiyatlar yildan yilga ortib bordi. Urbanizatsiya jarayoni kuchayib sug'orma qishloq xo'jalik ekinlari maydonlari kengaydi, kommunikatsiyalar o'tkazildi, o'rmonlar kesib yuborildi, suv resurslaridan oqilona foydalanilmadi, yerosti qazilma boyliklari ochiq usulda qazib olindi. Bu ishlar amalda tabiatga nisbatan shafqatsizlik, zug'um edi. Tabiat ham albatta insondan o'ch olishi tabiiy bir holdir. O'zbekiston ekologiyasining buzilishini quyidagi tabiiy holatlar belgilaydi:

Birinchidan, atmosfera havosining haddan tashqari bulg'anayotganligidandir. O'zbekiston shaharlarining deyarlik hammasida havoning ifloslanish darajasi sanitariya talablari darajasidan ancha yomonlashdi. Bu ayniqsa O'zbekistonning sanoat markazlarida xavfli tus oldi. Jumladan olimlarning hisob-kitoblariga qaraganda havoga chiqarilayotgan zaharli gazlar Olmaliq shahri aholisining har biriga 1374 kg, Farg'onada 676, Navoiyda 606, Angrenda 509 kilogrammdan¹ to'g'ri kelar ekan. Andijon, Guliston, Qo'qon, Qarshi, Toshkent, Chirchiq va boshqa shaharlar havosi eng ifloslangan shaharlardan hisoblanadi. 1990-yilda respublika aholisining har biriga hisoblaganda zaharli moddalar chiqiti 203 kilogrammni tashkil etgan. Bu zaharli moddalarning asosiy manbalari sanoat korxonalari va transport vositalaridir. O'zbekistonning sanoat korxonalari har yili 1,2 million tonna, avtotransportdan 2,2 million tonna zaharli chiqindilar tarqatgan. Birgina Toshkent shahri transporti yiliga 360 ming tonnadan² ortiq turli chiqindi gazlarni atrofga purkadi. Ular tarkibida 100 xildan ortiq zaharli moddalar mavjud edi.

Zaharlanish faqat shaharlargagina xos bo'lmasdan O'zbekiston qishloqlarida ham xavfli tus oldi. Ayniqsa qishloq xo'jaligida qo'llaniladigan zaharli ximikatlar tabiatni xarob qildi. 1987-1990-yillarda dehqonchilik maydonlarida pestitsidlardan foydalanish har gektar yerga 19,5-24 kilogrammdan bo'lgani holda 79-84 ming tonnani tashkil etdi. Jami bo'lib qishloq xo'jaligida 70 xilga yaqin turli zaharli kimyoviy moddalar ishlatildi. E'tiborli joyi shundaki, bu zaharli kimyoviy moddalarning faqat 1 foizigina zararkunanda hasharotga ta'sir qilar ekan, qolgan 99 foizi tuproq, yer, suv, havo, o'simlik va boshqa oziq-ovqat mahsulotlarini zaharlagan.

Ahvol shu darajada fojiali tus oldiki, g'o'zalami defoliatsiya qilish bahonasida ming-ming tonnalab zaharli ximikatlarni odamlar boshi uzra samolyotlarda sepildi. Bu har qanday fashizmdan ham dahshatli roq fojia edi.

O'zbekiston ekologiyasi buzilishining ikkinchi sababi bu suvga bo'lgan munosabat bilan bog'liqdir. Sovetlar hukumatining ochko'zligi, Amudaryo, Sirdaryo, Chirchiq, Zarafshon daryolari suvlaridan hisob-kitobsiz foydalanish oxir-oqibatda Orol fojiasini keltirib chiqardi. Ayniqsa, Amu va Sirdaryoga keyingi 20-30-yil davomida kollektor-zovur, sanoat va kommunal xo'jaliklarning tashlandiq va zaharlangan suvlarning oqizishlari bu fojiani yanada kuchaytirdi. Shu davrda Orolning suv hajmi 60 foizdan ortiq kamaydi, uning quruqlikka aylangan sathi 2 million gektarni tashkil etadi. Ilgari tuz miqdori har bir litr suvda 9 grammgacha bo'lgan bo'lsa, 90-yillar boshlarida u 2,5-3 barobar ortdi. Havoga, yerga sochilayotgan tonnalab qum-tuzlar Orolbo'yi atrofida ham jonli va ham jonsiz tabiatni halokat yoqasiga keltirib qo'ydi. Aholi dengiz atroflaridagi o'z makonlarini tashlab ketishga majbur bo'ldilar. Masalan, Mo'ynoq tumanida aholi 50-yillarga nisbatan ikki barobar kamaygan. Orol fojiasi tufayli o'simlik va hayvonot dunyosi ham halokat yoqasiga kelib qoldi. 1970-yillardan keyingi davrda faqat Amudaryo mansabida qamishzorlar maydoni 7 barobar kamaydi, 50 dan ortiq ko'l³ qurib bitdi.

Ekologik qabohatning uchinchi sababi tuproq tarkibining o'zgarishi bo'ldi. O'zbekistonda 1990-yilga kelib o'rtacha va kuchli sho'rlangan yerlar 853 ming gektarni tashkil etdi. Tuproq tarkibining o'zgarishiga hisob-kitobsiz ishlatilgan mineral o'g'itlarning halokatli ta'siri ham katta

¹ «Мулоқот», 1992 йил, 3 -4, сонлар, 12-бет.

² «Фан ватурмуш», 1991 йил, 2-сон, 12-бет.

³ «Фан ватурмуш», 1991 йил, 7-сон, 14-бет.

bo'ldi. Chunki mutaxassis olimlarning xulosalariga ko'ra fosfor o'g'iti bilan birgalikda tuproqqa fluor, uran, toriy, og'ir metall tuzlar ham o'tar ekan. Ekologiya buzilishining to'rtinchi sababi, respublika hayvonot va nabotot olamining o'zgarishi bo'ldi. O'zbekistonda yovvoyi hayvonlarning - 99, parrandalarning - 410, baliq-larning - 79 turi mavjud. 1990-yilga kelib 32 hayvon, 31 parranda, 5 baliq respublika «Qizil kitobi»ga kiritilgan. «Qizil kitob»ga kiritilgan o'simliklarning soni esa 163 taga¹ yetdi.

Mamlakatdagi ekologik qabohat aholi o'rtasida har xil kasalliklarning ko'payishiga olib keldi va katta fojialarga sabab bo'ldi. Katta yoshdagi kishilar va o'smirlar o'rtasidagi umumiy kasallanish 1976-yildagi 2466,5 kishidan 1990-yilda 3598,6 kishiga yetdi. Ma'lumotlarga ko'ra, 1989-yilning o'zidagina asab sistemasi, teri, teri osti hujayralari kasalliklari 1,4 barobar, qon aylanishi sistemasining kasallanish 1,3 baravar ko'paygan. Faol sil kasalligiga chalinish 3 foiz oshgan². Oshqozon-ichak, virusli gepatit kasalliklari ko'paydi, har xil shish kasalliklari kelib chiqdi.

Xotin-qizlarda kamqonlik kasalligi avjiga mindi, bolalar o'limi ko'paydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat og'ir bo'lgan mintaqalar - Orolbo'yi, Toshkent viloyati, ayniqsa Angren, Olmaliq, Chirchiq va Toshkent shahrida, Farg'ona vodiysining ko'pgina shaharlarida turli kasalliklarga chalinish yuqori darajadadir. «Orol-88» ekspeditsiyasi a'zolarining bergan ma'lumotlariga qaraganda Qoraqalpog'istonning Bo'zatov tumanida har 1000 go'dakdan 260 tasi nobud bo'lgan. O'zbek ayollarining 80 foizi kamqonlik kasalligiga chalingan, har uch nafar o'zbek yigitlaridan bittasi salomatligi tufayli harbiy xizmatga noloyiq³ deb topilgan. O'zbekistonda har yili ruhiy nuqsonli 6 mingdan ortiq bola⁴ tug'ildi.

Xullas, 90-yillarda mamlakat boshiga tushgan ekologik qabohat uzoq davom etishi mumkin emas edi. Vujudga kelgan og'ir vaziyat vaqit ijtimoiy-adolatli ekologik siyosat yuritishni talab qilayotgan edi.

5. O'zbekiston bilan Markaz munosabatlarining keskinlashuvi.

1991-yilga kelib sobiq Ittifoqda millatlararo munosabatlar shu darajada keskin tus oldiki, SSSRning batamom parchalanish xavfi ko'zga yaqqol tashlanib qoldi. Bu davrda Litva, Latviya, Estoniyadan so'ng Gruzziya va Ozarbayjon xalqi o'z davlat mustaqilligini e'lon qilgan edi. Mana shunday og'ir bir paytda markaz SSSRni saqlab qolish niyatida ayyorlik bilan turli xildagi tuzoqlarni ishlab chiqqan edi. Ana shunday tuzoqlardan biri 1991-yil aprelida Moskvaga yaqin Novo-Ogorova degan joyda SSSR Prezidenti va 9 ta ittifoqchi jumhuriyatlar rahbarlari imzolagan bitim edi. Bu bitim «mamlakatdagi vaziyatni barqarorlashtirish va inqirozni yengishga doir kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlar to'g'risida qo'shma bayonot» deb ataladi. Bu bayonot «9+1» (to'qqizta respublika va markaz) degan nom oldi. Ammo bu bayonot ham bajarilmadi va quruq qog'ozda qolib ketdi. Mana shunday sharoitda KPSS Markaziy Komiteti va Sovetlar hukumatining bir guruh rahbarlari 1991-yil, 19-21-avgustda Moskvada davlat to'ntarishi tayyorladilar. Ularning asl maqsad-muddaolari mamlaktda harbiy diktatura o'rnatish va zo'rlik vositasi bilan SSSRni saqlab qolishdan iborat edi. Natija esa teskari yakunga olib keldi. Tarixga GKCHP nomi bilan kirgan davlat to'ntarishi voqeasi dunyodagi so'nggi mustamlakachi saltanat - SSSRning batamom parchalanishini tezlashtirgan asosiy omil sifatida xizmat qildi. Shunday qilib 74 yil umr ko'rgan qizil mustamlakachi saltanat erk va milliy ozodlik kurashlari ta'siri ostida parchalandi.

«O'zbeklar ishi», «paxta ishi» deb atalmish xalq sha'ni va shuhratiga qora dog' sifatida yopishtirilgan ishning qayta ko'rilishi va 1991-yil martiga qadar 2 ming kishining oqlanishi, Stalincha qatag'onliklar tufayli 20-50-yillarda tuhmat bilan nohaq ayblanganlardan gardanidagi tavqi-la'nat gunohlarning olib tashlanganligi O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy muhitning sog'lomlanishiga albatta ijobiv ta'sir ko'rsatdi.

¹ O'sha manba.

² «Мулокот», 1992 йил, 3-4-сон, 14-бет.

³ «Ёшлик». 1989 йил, 9-сон, 4-5-бетлар.

⁴ «Мулокот», 1992 йил, 3-4-сон, 15-бет.

O'zbekiston rahbariyati kadrlarni tanlash, tarbiyalash va joy-joyiga qo'yishida ham o'zining mustaqil yo'lini belgilab oldi. Bu borada asosiy e'tibor mahalliy xalq vakillariga qaratildi. Albatta bu hoi ham xalqning ruhiy kayfiyatini ko'tarishda katta ahamiyatga ega bo'ldi.

O'zbekiston hukumatining dinga va diniy tashkilotlarga bo'lgan munosabti keskin o'zgardi. Chunki Islom Karimov haqli sur'atda ta'kidlaganidek «...Musulmon madaniyatidagi xalqni ruhiy tanazzul-dan chiqarish mumkin bo'lgan asosiy yo'nalish din erkinligini, islom bilan chambarchas bog'liq milliy urf-odatlariga rioya qilish erkinligini yaratib berishdan iborat edi. Biz uzoq va orziqib kutilgan ana shu erkinlikni so'zda emas, amalda ta'minladik».

Xalqimizning eng qadimiy tarixiy an'analaridan biri va doimo e'zozlab kelgan bayrami «Navro'z» qaytadan tiklandi va dam olish kuni deb e'lon qilindi. Ro'za hayit va Qurbon hayitlariga yangi hayot baxsh etildi. O'zbekistondan harbiy xizmatga chaqiriladigan yigitlar, respublika hududida o'z burchlarini o'taydigan bo'ldilar. Albatta bu tadbirlar O'zbekiston hukumatiga xalqning munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirdi va mamlakatda ijtimoiy-siyosiy muhitni barqarorlashtirdi.

Islom Karimov respublika prokurori lavozimiga Usatovdan keyin milliy kadr tayinlanishini Markazdan talab qiladi va buni uddasidan chiqadi 1990-yil, 31-oktabrda Oliy Sovetning 12-chaqiriq uchinchi sessiyasida O'zbekiston Birinchi Prezidenti tavsiyasi bilan respublika prokurorining ittifoq prokuroriga qaramligiga barham berish va bu tizimning mustaqilligini ta'minlash maqsadida B.Mustafoev O'zbekiston Bosh prokurori etib tasdiqlandi. Bu yurt tarixida birinchi marta respublikada prokurorning respublika Oliy organi tomonidan tasdiqlanishi edi. Prezident tashabbusi bilan amalga oshirilgan bu ish respublika prokuroriga mustaqil faoliyat yuritish, prokuratura organlarini nomunosib kadrlardan tozalash imkoniyatini yaratdi. Prezident tomonidan respublika Bosh prokurori zimmasiga Gdlyan-Ivanovlarga nisbatan jinoiy ish qo'zg'atish, bu jinoyatlarni O'zbekistonda sodir etganlarini asos qilib, jinoiy ishni ko'rib chiqishni O'zbekiston ixtiyoriga topshirish yuzasidan SSSR Bosh prokuraturasi bilan aloqani sekin-asta uzish va bu holatga uzil-kesil barham berish vazifasi qo'yildi¹.

6. O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi joriy etilishi.

1990-yil, fevral-aprel oylarida O'zbekiston Oliy Kengashi va Mahalliy Kengashlariga saylovlar bo'lib o'tdi. Bu saylovlarning ilgari davrdagi saylovlardan farqi shunda ediki, mamlakat tarixida birinchi marta ko'pgina okruglarda saylovlar bir necha nomzodlar davogarliligida o'tkazildi. Ammo O'zbekiston Oliy Kengashiga nomzod ko'rsatgan 500 okrugdan 174 tasida muqobil nomzodlar ko'rsatilmadi. Saylovni tashkil etish va o'tkazish jarayoni demokratik talablar darajasida bo'ldi, deb aytolmaymiz, nomzodi ko'rsatilgan vakillarning hammasiga bir xil sharoit va imkoniyatlar yaratilmadi. Bu va boshqa sabablar taqozosiga ko'ra saylangan nomzodlarning 95 foizini kommunistik firqa a'zolari tashkil etdilar. «Yangi shakllangan 12-chaqiriq O'zbekiston Oliy Kengashi 1-sessiyasining respublika istiqboli uchun katta ahamiyatga molik va sobiq Ittifoq doirasida birinchi bo'lgan siyosiy qarori - O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvini joriy etishi bo'ldi. 1990-yil, 24-martda respublika kompartiyasining birinchi kotibi Islom Karimov O'zbekistonning birinchi Prezidenti etib saylandi.

Islom Karimov - davlat va siyosat arbobi, O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidentidir. U 1938-yilda Samarqandda tug'ilgan. O'rta Osiyo Politexnika instituti va Toshkent Xalq xo'jaligi institutlarini tamomlagan. 1960-yildan «Tashselmash» zavodida avval master yordamchisi, so'ngra master, texnolog bo'lib ishlagan. 1961-yildan V.P.Chkalov nomidagi Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasida muhandis, yetakchi muhandis konstruktorlik qildi. 1966-yildan O'zbekiston Davlat Plan Qo'mitasida fan vayangi texnikani joriy etish bo'limining bosh mutaxassisi, so'ngra Respublika Davlat Plan qo'mitasi raisining birinchi o'rinbosari lavozimlarida ishladi. 1983-yildan O'zbekiston Moliya vaziri, 1986-yildan O'zbekiston Ministrlar Sovetiraisining o'rinbosari, Respublika Davlat Plan Qo'mitasining raisi vazifasini bajardi. 1986-yil dekabrda Qashqadaryo viloyati partiya ko'mitasining birinchi kotibi, 1989-yil iyunidan O'zbekiston KP Markaziy Qo'mitasining birinchi kotibi, 1990-yil, 24-martdagi O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi sessiyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi. Islom Karimov 1991 -yil,

¹ *Азизахўжаев А. Кўрсатилган адабиёт...36-37-бетлар.*

29-dekabrda birinchi bor muqobillik asosida o'tkazilgan umumxalq saylovida O'zbekiston Respublikasining Prezidenti etib saylandi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 89-moddasiga muvofiq u ayni vaqtda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining raisi hamdir. I.A.Karimov 1991-yil, 31-avgustda Toshkentda O'zbekiston Respublikasining mustaqilligini e'lon qildi. O'zbekistonning mustaqillik yillaridagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, ma'naviy va xalqaro maydonda erishgan muvaffaqiyatlari va yutuqlari Islom Karimov nomi bilan bog'liq.

7. I.A. Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Abdug'anievich Karimov Oliy Kengashda O'zbekiston xalqlariga sadoqat bilan xizmat qilishga, grajdanlar huquq va erkinliklarga kafolat berishga, O'zbekiston Konstitutsiyasiga qat'iy rioya etishga, zimmaga yuklangan yuksak vazifalarni vijdonan bajarishga tantanali qasamyodini bayon etdi.

O'zbekistonda prezidentlik boshqaruvining joriy etilishi tasodifiy emasdi. Chunki O'zbekistonda va o'sha davrdagi Ittifoqning boshqa jumhuriyatlarida 80-yillarning oxirlarida kuchayib ketgan milliy uyg'onish oxir-oqibatda dunyoning eng yirik va so'nggi mustamlakachi saltanatlaridan biri SSSRning parchalanish jarayonini boshlab berdi. Bu borada Boltiqbo'yi jumhuriyatlari yalovbardorlik qildi. Bu jumhuriyatlarda mustaqillik masalasida kompartiya rahbariyati bilan xalq ommasi o'rtasida mushtarak birlik qaror topdi. Bu hoi albatta boshqa jumhuriyatlarga ham ta'sir ko'rsatdi va ular birin-ketin o'z mustaqilliklarini e'lon qila boshladilar. 1990-yil, 21-iyulda O'zbekiston Oliy Kengashining 2-majlisi mamlakatning istiqboldagi taqdiri uchun g'oyatda muhim bo'lgan tarixiy hujjatni - Mustaqillik Deklaratsiyasini qabul qildi. Bu tarixiy hujjatda shunday yozilgan edi: «O'zbekiston bugun o'z hududiga mutloq ega va unda yagona hukmron emasligini tan olib, tashqi muloqotlarda mustaqillik huquqidan mahrum ekanligini e'tirof etib, jumhuriyat xalqining tub manfaatlari, uning erki va irodasini ifodalab, hokimiyat manbaya xalq ekanligini e'tirof etib, xalq taqdiri va mulkiga egalik huquqi faqat uning o'zigagina berilganligini qayd etib taraqqiyot yo'lini tanlash faqat xalqning ixtiyorida ekanligini ta'kidlab, xalqaro huquq qoidalari, umuminsoniy qadriyatlar va demokratik prinsiplariga asoslanib, Jumhuriyat Oliy Kengashi O'zbekistonni suveren davlat deb e'lon qiladi.

O'zbekiston suveren davlati:

- ✓ o'z hududining barcha tarkibiy qismlari - yer, suv, havo, yer usti, yerosti boyliklariga va ulardan olinadigan barcha mahsulotlariga mutlaq egadir;
- ✓ o'z hududining barcha tarkibiy qismlarida - yerosti va yer ustida, suvda, havoda mutlaq hukmrondir;
- ✓ siyosiy va iqtisodiy sistemalarining tarkibi va tuzilishini xalq manfaati va ehtiyojidan kelib chiqib - o'zi belgilaydi;
- ✓ suveren huquqlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan barcha qonun va farmonlarni o'zi ishlab chiqadi va ularning ijrosini o'zi tashkil qiladi;
- ✓ barcha tashqi aloqalarni o'zi o'rnatadi;
- ✓ fuqarolik masalalariga oid qonunchilikni o'zi aniqlaydi;
- ✓ aholisi tarkibidagi millatlar va elatlar bilan munosabatda ularning teng huquqliligi va o'z taqdirini o'zi belgilashi prinsipiga amal qiladi».

Albatta, O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvining joriy qilinishi, ko'p vaqt o'tar-o'tmas Mustaqillik Deklaratsiyasining e'lon qilinishi respublika hayotida mislsiz tarixiy voqealar edi, amalda bu bizdagi ma'naviy mustaqillikni bildirdi. O'zbekistonda kechayotgan bunday voqealarga M.S.Gorbachyov boshchiligida Markaz albatta, befarq qaramasligi ayon edi. Binobarin, Moskva O'zbekistondagi bunday «o'zboshimchalik»lardan tashvishda edi va uni tezda «jilovlab» qo'yish chorasini izladi. Vaziyat shu darajada keskin tus oldiki, M.S.Gorbachyov O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimovdan qutulish uchun tazyiq o'tkazishning barcha choralarini ishga soldi.

8. «Mustaqillik Deklaratsiyasi» ning qabul qilinishi.

O'zbekiston hukumati Mustaqillik Deklaratsiyasi asosida 1990-vilda dadillik bilan respublika manfaatlaridan kelib chiqqan holda bir qator tadbirlar majmuasini amalga oshirdi. «O'zbekiston

SSRdagi ijro etuvchi va farmoyish beruvchi hokimiyat tuzilmasini takomillashtirish va O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy qonun)ga o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» (noyabr)gi qonun. «Yer to'g'risida»gi (iyul) qonun, O'zbekiston Prezidentining respublika fuqarolari ga yakka tartibda turar-joy qurish va shaxsiy tomorqa xo'jaliklari uchun yer uchastkalari ajratish to'g'risidagi, aholi punktlarini gazlashtirish to'g'risidagi farmonlari, Vazirlar Mahkamasining paxta xomashyosi, boshqa turdagi dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarining xarid narxlarini ko'p martalab oshirish to'g'risidagi, shuningdek qishloq xo'jaligidagi mehnatga to'lanadigan haqni oshirish to'g'risidagi qarorlari va boshqalar ana shular jumlasiga kiradi.

O'zbekiston hukumati qishloq mehnatkashlarining iqtisodiy turmush sharoitlarining yaxshilashga qaratilgan bir qator tadbirlarni ishlab chiqdi va uni amalga oshirdi.. Faqat 1990-yilning boshlariga qadar respublikada 381 ming oila, yoki muhtoj bo'lganlarning deyarlik hammasini birinchi marta tomorqa uchastkalariga ega bo'ldi, 872 ming oila shu paytga qadar bo'lgan yerlarini ancha kengaytirib oldi. Shu maqsadlar uchun ja'mi 150 ming gektar yer yoki talab qilingan miqdorning 95 foyizi ajratib berildi. Aholiga 21 ming bosh buzoq, 312 ming bosh qo'zi va uloq, 10 milliontadan ko'proq jo'ja sotildi¹. Bu ish keyinchalik yanada davom ettirildi. Aholiga qo'shimcha ajratilgan sug'oriladigan yer 500 ming gektarga yetkazildi. Ana shu tariqa aholiga tomorqa uchun berilgan yer miqdori 700 ming gektarni² tashkil etdi. Bu yerlardan 9 milliondan ortiq odam foydalandi. Tomorqa yerlarining o'rtacha hajmi 0,2 gektardan ortiqqa yetkazildi. Bu tadbirlar mustamlakachilikka asoslangan buyruqboz sovetlar tuzumi sharoitida so'zsiz dadil qo'yilgan qadam edi. Qishloq mehnatkashlariga qo'shimcha yerlarning ajratib berilishi bir qator keskin hayotiy muammolarni hal qilishga yordam berdi. Ular nimalardan iborat edi?

Birinchiidan, ijtimoiy foydali mehnat bilan band bo'lmagan aholini ish bilan ta'minladi, ishsizlikning kuchayishini oldi olindi.

Ikkinchiidan, aholining real daromadlari oshdi, shartnomalar asosida qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirayotgan mehnatkashlar mehnat daftarchalari olish va qariganda nafaqa olib ijtimoiy kafolatlanish huquqiga ega bo'ldilar.

Uchinchiidan, aholini hayotiy muhim oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashdek keskin muammoga barham berildi.

To'rtinchiidan, qishloq mehnatkashlarini uy-joy bilan ta'minlashdek sotsial muhim masala ham o'z yechimini topdi.

Beshinchiidan, respublikada ijtimoiy-siyosiy vaziyat bir qadar barqarorlashdi va yaxshilandi.

O'zbekistonning yangi rahbari Islom Karimov «o'zbeklar ishi», «paxta ishi» bahonasi bilan tahqirlangan o'zbek millatining g'ururini tiklashni, yurt va elni haqiqiy mustaqillikka olib chiqishni o'zining asosiy vazifasi etib belgilaydi.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 2-3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистан тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.

¹ «Халқ сўзи», 1991 йил, 15 август.

² «Тошкент ҳақиқати», 1990 йил, 27 февраль.

11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Гуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. Davlat tili to'g'risida qonunning qabul qilinishining tarixiy ahamiyatini tushuntirib bering.
2. Кадрлар десантини тушуришдан кўзланган асосий мақсад нима эди?
3. Пахта иши ва ўзбек иши ўртасида нима фарқ бор эди
4. 1989-yil, iyun. Farg'onadagi qonli fojialarning asl mohiyati nimada edi?
5. Ekologik qabohat asl sababi nimada deb o'ylaysiz?
6. Orolni asl xoliga qaytarish mumkinmi, nima deb o'laysiz
7. O'zbekiston bilan Markaz munosabatlarining keskinlashuviga sabab nimada?
8. O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi joriy etilishi tarixiy ahamiyatini tushuntirib bering
9. I.A. Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi jarayoni xronologik yuritib bering
10. «Mustaqillik Deklaratsiyasi» ning qabul qilinishining tarixiy ahamiyatini tushuntiring.

Vazifalar:

Mustaqil ish uchun vazifalar: O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning yangi bosqichlari haqida ma'lumotlar to'plash va referat tayyorlash.

3-mavzu: MUSTAQIL O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING TASHKIL TOPISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI

AJRATILGAN SOAT-4

Asosiy savollar

1. **Mustaqillik tushunchasi.**
2. **O'zbekistonning iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suvereniteti uchun amaliy xarakterli harakatlari.**
3. **O'zbekiston siyosiy tizimidagi o'zgarishlar.**
4. **O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi e'lon qilinishi va uning olamshumul ahamiyati.**

Tayanch iboralar: Davlat ramzlari, Davlat bayrog'i, Davlat gerbi, Davlat madhiyasi, milliy valyuta, o'ziga xos istiqbol va taraqqiyot yo'li, o'zbek modeli.

1. Mustaqillik tushunchasi.

Mustaqillik tushunchasi o'zida azaldan insoniyatning orzu-umidlarini, armon va iztiroblarini mujassam etgan. Darhaqiqat, inson tabiatning gultoji sifatida hamisha ozodlik va hurriyatga intilib yashaydi. U hamisha har jihatdan o'zini erkin his qilishga, ozod yashashga, tahlikasiz turmush kechirishga ehtiyoj sezadi. Shuning uchun ham kishilik tarixi turli davrlarda Yer sharining barcha min-taqalarida ozodlik uchun kurashni, shaklan turlicha, mohiyatan o'xshash bo'lgan hurriyatga intilish hodisalarini ko'p ko'rgan.

XX asr intihosida dunyoning qariyb uchdan bir qismida misli ko'rilmagan hodisalar sodir bo'ldi. Sotsializm deb atalgan totalitar tuzum, zo'ravonlik va tazyiqqa asoslangan kommunistik mafkura tanazzulga uchradi. Jahonga, Yer yuziga hokimi mutlaqlikni da'vo etgan SSSR jamiyat sifatida ham, davlat sifatida ham «jar»ga quladi. Uning tarkibiga kirgan ittifoqdosh respublikalar torn ma'nodagi mustaqil davlat maqomini oldilar.

Mustaqillikka erishish g'oyasi xalqimizga azaldan meros. Bu orzu avloddan avlodga o'tib, ming yilliklar qa'ridan bizgacha yetib kelmoqda.

Birinchi Prezident I. Karimov «Buyuk kelajagimizning huquqiy kafolati» nomli risolasida «O'zbek millati azaldan o'z fikr-zikri, o'z istiqbol uchun kurashib yashagan. Bunga moziy guvoh. Millatimiz tarixi haqidagi haqiqat, yurtimizning fidoyi, o'z yo'lidan, maslagidan,

so'zidan qaytmaydigan farzandlariga ochilishi lozim. Bilishimiz shart bo'lgan tarix sahifalarini qunt bilan varaqlash hammamiz uchun ham qarz, ham farz», - deganda xalqimiz tarixiy qismatidan saboq olishni, otalar tajribasini o'rganishni nazarda tutadi. Zotan, xalqimizning uzoq tarixi ozodlik, istiqlol uchun tinim-siz kurash davridir.

Turkiston o'zining keyingi bir yarim ming yillik tarixida bor-yo'g'i 376 yil hur mamlakat rutbasida bo'lgan (B.Ahmedov). Boshqa paytlar esa bosqinchilar zulmi ostida kun kechirgan. Shundan ham ko'rinib turibdiki, Turkiston tarixiy rivojlanishning hamma bosqichlarida turli shaklda bo'linishlarga, uning xalqi o'zgalar tomonidan tahqirlanishga, kamsitilishlarga duchor bo'lgan. Xalqimiz-ning grek, makedoniyaliklar zulmiga, arablar istilosiga, mo'g'ul bosqinchiligiga va nihoyat Chorizm mustamlakachiligiga qar-shi olib borgan milliy-ozodlik harakatlari tarix sahifalarida abadiy qolgan. Ayni chog'da yaqin tariximizda, sovet hokimiyati yillarida O'zbekistonning markazga tobeligiga qarshi, aniqrog'i, shu davrda O'zbekistonning milliy Mustaqillikka erishishi uchun tarixiy vazi-yatga qarab goh oshkora, goh yashirin tarzda olib borgan kurashlari-ni qator manbalar orqali tobora chuqurroq bilib boryapmiz. Bir so'z bilan aytganda xalqimiz azal-azaldan o'z fikri-zikri bilan Mustaqil, Ozod, Erkin yashash uchun tinimsiz intilgan.

Xo'sh, Mustaqillikning o'zi nima? U nimalarga asoslanadi va uning mazmun-mohiyati nimalardan iborat?

Eng avvalo shuni aytish kerakki, Mustaqillik tenglik sari qo'yilgan birinchi qadam. Chunki, tenglik bo'lmagan joyda kim-dir kimgadir tobe bo'ladi. Mutelik bor joyda hukmronlik, o'zgalar hisobiga yashash kabi illatlar paydo bo'ladi. Natijada biz so'nggi bir yarim asr mobaynida boshimizdan o'tkazgan mustamlakachilik dunyoga keladi. «Tenglik» so'zining qudrati shundaki, u odamlar-ning o'zaro munosabatlaridan tortib, davlatlararo munosabatlargacha hamma narsani me'yor-mezonga soladi, turli kamsitishlar yoki man-tiqsiz ta'zim-tavozega chek qo'yadi.

Istiqlol - o'zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini e'zozlash orqali inson qadr-u qimmatini asrashdir. Demak, mustaqil har bir shaxs, har bir inson mohiyatidan kelib chiqadigan butun jamiyat va insoniyatni baholaydigan umuminsoniy qadriyat!

Mustaqillik - jamiyatdan ajralmagan holda dunyo muammolari va o'z taqdiri bilan bog'liq bo'lgan istiqbol haqida o'ylashdir.

Istiqlol - erkin dunyoqarash, erkin tafakkurga suyanib yashash salohiyatidir.

Mustaqil yashashga, Mustaqil fikrlashga, o'z taqdirini o'zi belgilashga, o'z hayotini o'zi izga solishga qodir odam ziddiyatlarni osonlik bilan yengadi, dunyoning shiddatli muammolar buhronida dovdirab qolmaydi. Har bir inson ruhiyati, fe'l-atvori jihatidan qaraganda ana shu oddiy hayotiy haqiqatni keng ma'noda davlat mustaqilligiga ham qiyoslash mumkin.

Mustaqillik mustamlakachilikning har qanday shaklini, u ta-qozo etadigan tazyiqlar, kamsitishlar va zo'ravonliklarni inkor etadi. Ayni paytda mustaqillik jahon taraqqiyotining ilg'or tajribalari asosida o'z ravnaqining o'ziga xos tamoyillarini ishlab chiqish bilan birga yagona zamin, yagona makon taqdirini belgilashda o'zaro hamkorlikning yangi, sifat jihatidan yuqori bo'lgan, umuminsoniy manfaatlarga mos keladigan andozasi asosida yashash demakdir. Agar u hamkorlik, o'zaro hamjihatlik, mamlakatlararo, davlatlararo va mintaqalararo siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy munosabatlarni qaror toptirmasa o'z qobig'ida qolib ketishi, milliy mahdudlik doirasidan chiqolmasligi mumkin. Shuning uchun ham istiqlolning g'oyatda zalvorli tajribasidan o'tgan tamoyillari hamma vaqt dolzarb bo'lib qolaveradi. Chunki u doimiy ravishda rivojlanib, o'z-o'zini boyitib, takomillashib, fuqarolar ongi va tafakkurini o' tirib borayotgan tarixiy voqelikdir.

Mustaqillik - tabiatan ongli yashash, ongli munosabatni qaror toptirish mezonini. Ayni paytda u harakatlarning, intilishlar va qobiliyatlarning kuchayishini, doimiy kamolotni taqozo etadigan ma'naviy-ruhiy, ma'rifiy-axloqiy hodisa. Bu, ayniqsa, sobiq ittifoq tarkibidan ajralib chiqqan, mustamlakachilik azobini ko'rgan mustaqil mamlakatlar, xususan O'zbekiston hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Nima uchun?

Totalitar tuzum davrida davlat mamlakat boshqaruv tizimidan tortib alohida-alohida shaxslarning kundalik turmushiga va istiqboliga daxldor bo'lgan har qanday katta-kichik masalalarni hal etishni o'z zimmasiga olgani uchun mehnatkash xalq moddiy va fikriy boqimandalik kayfiyatiga duchor bo'lgan edi. U faqat ishlash huquqiga ega edi, xolos. Mehnat deb

atalgan hissiz mashinaning murvatiga aylanib qolgan edi. Ertadan kechgacha mehnat qilasan, mehnating-ga yarasha ochdan o'lmaslikka u etadigan haqqingni olasan, tamom-vassalom. Bu - sobiq ittifoqda qonun kuchiga ega bo'lgan davlat siyosati edi. Odamzod shunchaki ishlar, shunchaki umr kechirardi, xolos. Tiriklik degan buyuk ne'matning, hayot degan oliy tushunchaning mag'zini chaqishga o'zida rag'bat ham, ehtiyoj ham sezmas edi. Binobarin, aql bilan ish tutish, voqelikni idrok qilish, bunyod etish, yaratish, ijodkorlik tuyg'ulari butunlay so'ndirilgan edi. Shuning uchun ham mamlakat taraqqiyoti sustlashib, odamlar turmush darajasi pasayib borardi.

2. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suvereniteti uchun amaliy xarakatlar.

XX asrning 90-yillariga kelib sotsialistik mamlakatlarda inson huquqlarini himoya qilish va ozodlikka intilishning yangi bosqichi boshlandi. Sharqiy Yevropa mamlakatlarida qariyb yarim asr hukm surgan totalitar davlat tuzumi inqirozga yuz tutib, demokratik tarti-botlar qaror topa boshladi. Yugoslaviya Sotsialistik Federativ Respublikasi parchalanib, uning o'rnida bir necha mustaqil respublika, Chexoslovakiya Sotsialistik Respublikasi ikkiga bo'linib, Chexiya va Slovakiya suveren davlatlari vujudga keldi. Germaniya Federativ Respublikasi va Germaniya Demokratik Respublikasi birlashib, ne-mislar yashaydigan ulkan hududda sotsialistik tuzum barbod etildi. Ayni chog'da sobiq SSSR parchalanib, uning o'rnida mustaqil taraqqiyot yo'lini tanlagan 15 mamlakat tashkil topdi.

Boshqacha qilib aytganda, bu davrga kelib ko'pgina mamlakatlarda mustaqillikka erishish masalasi dunyoni keng qamrab olgan tarixiy jarayonga aylandi. O'zbekistonning mustaqillikka erishishi ana shu olamshumul jarayon tarkibida yuz berdi. **«Xalqlarning ozodlik, Mustaqillik, baxt-saodatga azaliy intilishi, o'z taqdirini o'zi belgi-lashga azm-u qarori hayotdagi chuqur o'zgarishlarni harakatga keltiruvchi kuchdir»**, - degan edi Islom Abdug'aniyevich Karimov.

XX asr 90-yillarining boshlariga kelib O'zbekistonda xalqning ana shu azaliy orzusini amalga oshirish kun tartibidagi bosh masala bo'lib qoldi.

Mamlakatda shunday vaziyat vujudga keldiki, bir tomondan: zo'ravonlikka asoslangan, ma'muriy buyruqbozlikka xos bo'lgan markazlashgan davlat saqlanib qoladimi yoki demokratik jarayon-lar chuqurlashishi evaziga ittifoqdosh respublikalar suvereniteti ta'minlanadimi? - degan masala dolzarb bo'lib qoldi. Ikkinchi tomondan, o'sha davrdagi SSSR rahbariyati mamlakat ichkarisidagi vaziyatni to'g'ri baholay olmadi, milliy respublikalarda mustaqillikka erishishga intilishning tobora kuchayib borayotganining oldini ololmay qoldi.

SSSR Oliy Soveti ham, SSSR Prezidenti va Hukumati ham inqiroziy holatdan chiqishning yo'lini topa olmay qoldi. Xullas, 90-yillarning boshlariga kelganda markaz va ittifoqdosh jumhuriyat-lar o'rtasidagi munosabatlar keskinlashib, markaziy hokimiyatning obro'yi pasayib ketdi. Siyosiy, iqtisodiy va xo'jalik hayoti boshqa-rilmay qoldi. Oqibatda turmushning barcha sohalaridagi salbiy ah-voldan xalqning kun sayin noroziligi ortib, turmush darajasi yomon-lasha boshladi. Ishlab chiqarish va mehnat intizomi izdan chiqdi. Bu hoi tabiiy ravishda xalqning ko'zini ochdi, endi u eskicha buyruq-bozlik usulini qabul qila olmay qoldi.

Qisqa qilib aytganda, shu vaqtga kelib respublikalar suverenite-tini va inson huquqlarini poymol qilgan totalitar buyruqbozlik bosh-qaruvining istiqbolsiz ekanligini hayotning o'zi ko'rsata boshladi.

Buni birgina sobiq SSSRda xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazish hamda Yangi Ittifoq Shartnomasi tayyorlash borasidagi na-tijasiz qadamlarda ham ko'rsa bo'ladi.

Shuni aytish kerakki, sobiq Ittifoqda xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazish masalasi 1987-yili xalq deputatlari II syezdi qarori va iqtisodiyotni sog'lomlashtirishga qaratilgan Hukumat Dasturida tilga olingan, u 1990-yil may oyida Oliy Sovet III sessiyasida muho-kama qilingan edi.

Xalq deputatlari Hukumat Dasturini muhokama qilar ekanlar, bozor iqtisodiga o'tish obyektiv zaruriyat, bundan boshqa yo'l yo'q, degan xulosaga keldilar. SSSR Oliy Soveti III sessiyasining «Bosh-qariladigan bozor iqtisodiga o'tish haqida»gi qarorida bozor iqtisodiyotiga o'tish iqtisodiy islohotlarning asosiy mazmunini tashkil qiladi, deb qayd etildi. Shu bois bu boradagi Hukumat konsepsiyasini deputatlar fikr-mulohazalari asosida qayta ishlash va 1990-yil 1-sentabriga tayyorlash belgilandi.

SSSR Rahbariyatida shu yo'nalishdagi amaliy ishlar qizg'in tus oldi. 1990-yil 25-iyulda SSSR Prezidentlik Kengashida Bosh Ministrning mamlakatni bozor iqtisodiyotiga o'tkazish yuzasidan qo'shimcha choralar haqidagi axboroti tinglandi. 1990-yil 27-iyuli va 30-avgustida SSSR Prezidentining olimlar, mutaxassislar, ommaviy axborot vositalari vakillari bilan iqtisodiy islohotlar mavzuidagi uchrashuvi bo'ldi.

1990-yil sentabri boshlarida SSSR Oliy Kengashi IV sessiyasida N.Rijkov «Boshqariladigan bozor iqtisodiga o'tishga tayyorgarlik va mamlakat xalq xo'jaligida barqarorlikni vujudga keltirish haqida» ma'ruza qildi. Unda deputatlarning avvalgi fikrlari inobatga olingan variant ishlab chiqilgani aytilsa-da, sessiya Hukumat Dasturini qabul qilmadi. Buning muhim sababi deputatlarda Hukumatga nisbatan ishonch yo'qola borgan edi. Ayni chog'da Hukumat Dasturi sobiq Ittifoqni saqlab qolishni, shuningdek iqtisodiyotni sotsialistik yo'ldan rivojlantirishni ko'zda tutar edi.

1990-yil 11-sentabrda RSFSR Oliy Soveti II sessiyasi S. Shatalinning «500 kun» Programmasini qabul qildi. Unda quyidagi masalalar ko'tarilgan edi:

- ✚ Fuqarolarni mulkka egalik huquqini, iqtisodiy mustaqillikni, erkin iste'mol bozori va unda erkin narx;

- ✚ korxonaning mustaqil iqtisodiy faoliyat huquqi;

- ✚ ittifoqdosh respublikalarning mutlaq suvereniteti;

- ✚ aholi turmush darajasini pasaytirmaslikni ko'zda tutar edi.

SSSR Oliy Sovetining 21-sentabrda bo'lib o'tgan IV sessiyasida bu Dastur ham qabul qilinmadi. 1990-yil 24-sentabrda sessiya «Xalq xo'jaligini barqarorlashtirishning kechiktirib bo'lmaydigan vazifalari»ni muhokama qilib, Hukumat Dasturi va S.Shatalin Dasturidan iborat Yagona Dastur ishlab chiqishga qaror qildi. 1990-yil 18-oktabrda sessiya: «Bozor iqtisodiyotiga o'tish jahon amali-yotidan kelib chiqqan zarurat, ammo u iqtisodiyotning sotsialistik yo'nalishiga ziyon yetkazmaydi», - deb xulosa berdi.

Demak, 80-yillar oxiriga kelib, sobiq mamlakatda xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazishni hayotning o'zi kun tartibiga qo'ya boshladi va uning huquqiy asoslarini yaratishni zaruratga aylantirdi. Shunday bo'lsa-da, 1990-1991-yillarda iqtisodiyot orqaga qarab keta boshladi va xalqning turmush tarzi, sharoiti yomonlasha bordi. Mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan tanazzulga yuz tuta boshladi.

Mutaxassislar ana shunday tisarilish hodisasini mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotiga uchta yo'nalishdagi kuchlar manfaatlarini to'qnashgani bilan izohlaydilar. Jumladan:

Birinchi kuchlar - N.Rijkov va V.Pavlov Dasturi tarafdorlari. Ular sobiq SSSRni saqlab qolish, xalq xo'jaligini markazdan boshqarish, huquqni ko'proq markazda to'plash niyatida edilar. Ular iqtisodiyotni rivojlantirishda sotsialistik yo'ldan voz kechmaslikni talab qilish edilar.

Ikkinchi kuchlar - S.Shatalin guruhi a'zolari tarafdorlari. Ular SSSRni tarqatib yuborish, ittifoqdosh respublikalar o'rnida suveren, Mustaqil Davlatlar tuzish, cheksiz xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, mulkni davlat tasarrufidan chiqarish, xususiylashtirish, kolxoz va sovxozlarni tugatib, fermer xo'jaliklari tuzishni ko'zda tutdilar. Bu mohiyatan iqtisodiy rivojlanishning sotsialistik yo'lidan voz kechishni bildirar edi.

Uchinchi kuchlar - bu M.Gorbachyov Dasturini quvvatlovchilar. Ular murosa yo'lini qidirib, yuqorida tilga olingan har ikki dastur yo'nalishlarini uyg'unlashtirish va SSSRni saqlab qolish, markazlashgan ma'muriy buyruqbozlik hokimiyatini yo'qotmaslik, «shokovaya Terapiya» («falaj qilib davolash») usulidan foydalanish g'oyasini ilgari surar edi. Yangi Ittifoq Shartnomasini tayyorlash ham shu maqsadlarga yo'naltirilgan edi. Jumladan, yangi Ittifoq Shartnomasida mamlakat nomini ham «Sotsialistik Respublikalar Ittifoqi» deb emas, «Mustaqil Sovet Respublikalari», «Mustaqil Davlatlar Ittifoqi» deb atash to'g'risidagi takliflar ham o'rta tashlana boshladi.

Shunday qilib, sobiq SSSR ijtimoiy taraqqiyotida uchta yo'nalish- totalitarizmga qaytish, jahon tajribasiga xos transformatsiya va sotsialistik yo'nalishdagi demokratik kuchlar to'qnashib qolgan edi. Tabiiyki, bu mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotida tanazzulni vujudga keltirgan edi.

Ana shunday ziddiyatli bir sharoitda O'zbekiston rahbariyati bu yo'nalishlarning nomaqbul ekanligini aniq-ravshan ko'rdi va respublika xalq xo'jaligini bozor iqtisodiyotiga o'tkazishning

o'ziga xos yo'lini Mustaqil tarzda o'zi belgilay boshladi. Avvalo, «O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini shakllantirish konsepsiyasini» tayyorlashga kirishildi. Konsepsiya respublika Davlat Reja qo'mitasi, Moliya vazirligi, boshqa vazirliklar, idoralar, ilmiy-tadqiqot institutlari, viloyatlar va Toshkent shahar ijroiya qo'mitalari bilan hamkorlikda tayyorlandi. Unga ko'ra, «O'zbekiston xalq xo'jaligini sog'lomlashtirish va bozor iqtisodiyotiga o'tishning asosiy prinsiplari» ishlab chiqildi va u 1990-yil 17-oktabrida umumxalq muhokamasi uchun e'lon qilindi.

1990-yil oktabri oxirida O'zbekiston SSR Oliy Kengashi IV sessiyasida bu masala yuzasidan Hukumatning hisoboti eshitildi.

Oliy Kengash sessiyasi «vujudga kelgan ahvoldan chiqishning yo'lini... respublikaning iqtisodiy mustaqilligiga erishish asosida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va jadallashtirishdan iborat» deb hisobladi.

Shuning uchun ham sessiya respublika Hukumati Dasturini ma'qulladi va O'zbekiston Ministrlar Sovetiga «O'zbekiston SSR mulkiga egalik qilish, uni tasarruf etish, taqsimlash va undan foy-dalanish masalalari yuzasidan respublikaning suveren huquqlarini amalga oshirishning samarali amal qiluvchi mexanizmini yaratish bo'yicha asoslangan takliflar tayyorlash, shuningdek, 1-iyungacha O'zbekiston Oliy Sovetiga iqtisodiy tizim masalalari va yer, yer-osti hamda boshqa tabiiy boyliklarni, ishlab chiqarish korxonalarini O'zbekiston SSR mulkiga o'tkazish bo'yicha O'zbekiston SSR Konstitutsiyasiga kiritiladigan o'zgarishlar to'g'risida Qonun loyihasi kiritishni topshirdi.

Hukumat Dasturiga ko'ra, quyidagilar O'zbekiston xalq xo'jaligini sog'lomlashtirish va bozor iqtisodiga bosqichma-bosqich o'tishning asosiy yo'nalishlari qilib belgilandi:

Mustaqil davlat bo'lmish O'zbekiston:

- ❖ boshqa respublikalar bilan muvofiqlashtirilgan mustaqil ijtimoiy va iqtisodiy siyosatni xalq xo'jaligini o'zi boshqarish va o'zini o'zi pul bilan ta'minlash sohasida suveren huquqlarini amalga oshi-radi, xo'jalik turmushi va madaniy turmushdagi milliy o'ziga xoslik saqlanib qolishini ta'minlaydi;

- ❖ boshqa respublikalar bilan o'z iqtisodiy aloqalarini ekvivalent-lik va o'zaro manfaatdorlik asosida mustaqil hal etadi, bu aloqalarni mamlakatning yaxlit xalq xo'jalik kompleksi doirasida o'zaro shart-nomalar va bitimlar bilan tartibga soladi;

- ❖ mahalliy Sovetlarning mahalliy o'zini o'zi boshqarishni keng rivojlantirish, uning mulkiy va moliyaviy negizini mustahkamlash huquqlariga kafolat beradi;

- ❖ o'z ixtiyorida bo'lgan hamma vositalar bilan mehnat jamoalarining va fuqarolarning iqtisodiy huquqlarini mustahkamlashga ko'maklashadi, shu huquqlarning har tomonlama himoya qilinishini ta'minlaydi.

O'zbekiston SSR Oliy Kengashining 1991-yil 30-sentabr qarori bilan Konstitutsiyaviy maqom berildi. Jumladan, unda shunday deyiladi:

1. «O'zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to'g'risida» 1991-yil, 31-avgustida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining Qonuniga konstitutsiyaviy maqom berilsin.

2. O'zbekiston Respublikasi amaldagi Konstitutsiya moddalari «O'zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunning qoidalariga zid kelgan hollarda mazkur Qonunga amal qilinsin.

3. Konstitutsiya komissiyasini tayyorlanayotgan «Respublika Konstitutsiyasi-ning Davlat Mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunning qoidalariga amal qilinsin.

Shu tariqa qonun tarzida huquqiy jihatdan rasmiylashtirilgan O'zbekiston mustaqilligi barchaning dilini quvonchlarga to'ldirdi. Toshkentdagi Podyomnik ishlab chiqarish birlashmasining ishchisi, 21-saylov okrugidan O'zbekiston xalq deputati Botir Qosimov sessiya yakunida so'zga chiqib, shunday dedi:

«Yashirmayman, mustaqillik haqida gap-so'z ko'p edi-ku, lekin ishning amaliy qismiga kelganda siljish yo'q edi. Nihoyat respublikamiz Oliy davlat hokimiyati juda muhim qonun, davlat mustaqilligi to'g'risidagi hujjatni qabul qildi. Endi mana shu har birimizga quvonch va iftixor tuyg'ularini olib kelgan qarorni amalda quvvatlashi-miz zarur».

Shu tariqa xalqimizning uzoq yillar kurashib, intilib qo'lg'a kiritgan mustaqillik erki qonun bilan mustahkamlab qo'yildi.

3. O'zbekiston siyosiy tizimidagi o'zgarishlar.

O'zbekiston Respublikasi mustaqilligi haqidagi bu hujjatlar o'zbek xalqining asriy orzusi ro'yobga chiqqanligining huquqiy ifo-dasi bo'ldi.

«O'zbekiston Respublikasining Davlat Mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi qonun g'oyat katta ahamiyatga ega bo'lganligi uchun bu muhim hujjat haqida batafsil to'xtash lozim. Mazkur qonun asosida O'zbekistonning huquqiy holati tubdan o'zgardi. O'z mohiya-tiga ko'ra bu hujjat respublika uchun vaqtincha konstitutsiya roli-ni ham o'ynaydigan bo'ldi. 17 moddadan iborat bu qonun suveren O'zbekiston Respublikasining asosiy belgilarini aniqlab berdi.

1-moddada O'zbekiston Respublikasi o'z tarkibidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi bilan birga mustaqil demokratik davlat, deb e'lon qilinadi.

2-moddada O'zbekiston Respublikasining xalqi suveren ekanli-gi va u respublika davlat hokimiyatining birdan bir sohibi ekanligi haqida gapiriladi.

3-moddada O'zbekiston Respublikasi to'la davlat hokimiyatiga ega, o'zining milliy davlat va ma'muriy-hududiy tuzilishini, hokimiyat va boshqaruv idoralari tizimini mustaqil belgilash qonunlashtirildi.

5-moddada O'zbekiston Respublikasida Konstitutsiya, uning qonunlari ustun ekanligi va davlat idoralarining tizimi, hokimiyatni qonun chiqaravchi, ijroiya va sud hokimiyatiga ajratish tartibi asosida ko'rilganligi haqida gapirildi.

8-12-14-moddalar O'zbekiston mustaqilligining iqtisodiy asos-larini izohlab berdi.

13-14-moddalarda O'zbekistonning tashqi siyosiy aloqalaridagi mustaqilligi sharhlandi.

15-moddada O'zbekiston Respublikasi hududida inson huquqlari umumiy deklaratsiyasiga muvofiq holda respublika fuqaroligi joriy etilishi, u fuqarolar millati, elati, ijtimoiy kelib chiqishi, qaysi dinga mansubligidan qat'i nazar, bir xil huquqlarga egaligi va ular respublika Konstitutsiyasi va qonunlari himoyasida bo'lishlari qo-nunlashtirilgan.

16-moddada davlat ramzi bo'lgan gerb, bayroq va madhiya hamda davlat tili haqida gapirilsa, 17-moddada esa O'zbekistonning Qoraqalpog'iston bilan munosabatlari xususida so'z borib, O'zbekiston Qoraqalpog'istonning hududiy yaxlitligini tan olishi haqida fikr yuritiladi, u O'zbekiston tarkibida ekanligi e'tirof etiladi (bu moddada O'zbekiston va Qoraqalpog'iston o'zaro munosabatlari ikki tomonlama tenglik asosida tarkib topishi kerakligi qonunlash-tirilgan). Shuningdek, bu moddada Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi tarkibidan tegishli qonunlar asosida chiqib ketishi mumkinligi ham e'tirof etilgan.

Bunday Qonunning qabul qilinishi mustaqillik davrida qo'lg'a kiritilgan yutuqlarning natijasi hisoblanadi. Bu esa huquqiy, iqtisodiy hamda ma'naviy-axloqiy munosabatlar natijasi sifatida muhim ahamiyatga ega.

4. O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi e'lon qilinishi va uning olamshumul ahamiyati.

O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi e'lon qilinganidan keyingi tarixiy vaziyat shunday ediki, endi davlat, xalq o'z taqdirini o'zi belgilaydi, deb e'lon qilish yetarli emas edi. O'zbekistonning davlat mustaqilligi bilan bog'liq qonunlar tizimini yaratish zarur edi. Ayni paytda mustaqillik g'oyasini ham faqat bir tomonlama - havoyi va yuzaki talqin qilib bo'lmas edi. Binobarin, erishilgan mustaqillikni sobitqadamlik bilan mustahkamlash, buning uchun izchil kurashish lozim edi.

O'zbekiston erishgan istiqlolni mustahkamlashda xalq tomonidan uning ma'qullanishini hisobga olib, mamlakatda referendum o'tkazishga qaror qilindi. 1991-yil 18-noyabrda Oliy Kengash VIII sessiyasi O'zbekiston Respublikasi referendumini o'tkazish to'g'risida qaror qabul qildi. Shunga muvofiq 29-dekabrda: «Siz Oliy Kengash tomonidan O'zbekiston Respublikasi mustaqil davlat deb e'lon qilinishini ma'qullaysizmi?» - degan masalada referendum o'tkazishga katta tayyorgarlik ko'rildi. Referendumni uyushqoqlik bilan o'tkazish maqsadida Markaziy saylov

komissiyasi 13 okrug, 7 ming uchastka saylov komissiyalarini tuzdi. Ular joylarda referendum o'tkazish haqidagi Qonunning so'zsiz bajarilishini ta'minlash borasida katta tashkiliy ishlarni olib bordilar. Umumxalq referendumi 10 millionga yaqin kishi, yoki saylov ro'yxatiga kiritilganlarning 94,1 foizi qatnashdi. Referendumda qatnashganlarning 98,2 foizi O'zbekiston Respublikasining mustaqil davlat, deb e'lon qilinishini yoqlab ovoz berdi. Shuni aytish kerakki, referendum butun respublika hududida qonun asosida tashkiliy jihatdan uyushqoqlik, fuqarolarning yuksak siyosiy faolligi bilan o'tdi. Buni referendumda AQSH, Turkiya, Malayziya va boshqa mamlakatlardan kelgan beta-raf kuzatuvchilar ham tasdiqladilar.

O'zbekiston mustaqil davlat, deb e'lon qilingan kunning o'zidayoq mustaqil davlat ramzlarini joriy qilish yuzasidan amaliy choralar ko'rildi. O'zbekiston Respublikasining Davlat bayrog'i to'g'risida, respublika gerbining nusxasi va Davlat madhiyasining musiqiy bayoni haqida maxsus qaror qabul qilindi. Unda Konstitutsiya komissiyasining ekspert guruhiga Davlat bayrog'ining variantlari ustida ishlashni davom ettirish, Oliy Kengashning tegishli qo'mitalariga Konstitutsiya komissiyasi ijodiy guruhi bilan hamkor-likda Davlat bayrog'i, madhiyasi haqida qonun loyihalarini ishlab chiqib, navbatdagi sessiyaga taqdim etish topshirildi.

O'zbekiston davlat mustaqilligiga erishgach, o'zining xalqaro talablar va me'yorlar doirasida qiyofasini ko'rsatmog'i, buning uchun esa o'zining butun imkoniyatlarini, o'ziga xos jihatlarini ifodalovchi davlat ramzlariga ega bo'lmog'i lozim edi. Odatda ramzlar shunchaki ranglar yig'indisidan iborat bo'lgan shakllar emas, ular ayni ana shu davlatning va shu mamlakat m'qarolarining o'zligidan kelib chiqmog'i, qolaversa, davlat siyosatining mazmun-mohiyatini o'zida mujassam etmog'i kerak.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. О`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
5. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
6. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
7. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
8. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
9. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
10. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
11. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
12. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
13. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. Mustaqillik sizga nima berdi?
2. Suverenitet, unitar davlat btushunchalariga izoh bering
3. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suvereniteti uchun amaliy harakatlar qachondan boshlandi?
4. O'zbekiston siyosiy tizimidagi o'zgarishlar sanab o'ting
5. O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi e'lon qilinishi va uning olamshumul ahamiyatini so'zlab bering
6. Davlat ramzlari qabul qilingan sanalarni aytin
7. Milliy valyutaning qabulqilinishigacha bo'lgan tarixiy jarayonlarni bilasizmi?

Интернет сайтлари

1. “Халқ сўзи” газетаси - [www info XS. Uz](http://www.infoXS.Uz).
2. “Мозийдан садо” журнали [www moziy dostlink. Net](http://www.moziy.dostlink.Net).
3. <https://president.uz>.
4. <https://lex.uz/>

4-MAVZU: O'ZBEKISTONNING O'ZIGA XOS ISTIQLOL VA TARAQQIYOT YO'LI. AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini tanlashi, taraqqiyotning «O'zbek modeli».
2. O'zbekiston mustaqilligi huquqiy asoslarining yaratilishi.
3. Yangi Konstitutsiya qabul qilinishi.

Tayanch iboralar: Iqtisodiy islohotlarning besh tamoyili, davlat mulkini xususiylashtirish, bozor infrastrukturasi, ko'p ukladli iqtisodiyot, mulkdorlar sinfi, soliq siyosati.

1. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini tanlashi, taraqqiyotning «O'zbek modeli».

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng kun tartibida jahon andozalariga mos keladigan davlat qurish, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sohada tub islohotlarni amalga oshirish, ularni qonun bilan mustahkamlaydigan huquqiy tizimni vujudga keltirish vazifasi turar edi. Chunki sobiq sotsialistik tuzumga xos ijtimoiy munosabatlar va jarayonlar endilikda respublikada barpo qilinajak yangi jamiyat manfaatlariga mos kelmas edi. Mulkchilik, mulkka egalik qilish va uni boshqarish, ishlab chiqarish omillari, bozor mexanizmi, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotini normal izga solish ana shunday jid-diy yangilanishlarni taqozo etar edi.

Shuni ham aytish kerakki, jahonda hamma mamlakatbop ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning tamoyillari, barcha uchun tavsiya etish lozim bo'lgan tayyor andozalari hech qachon bo'lmagan va bo'lmaydi ham. Shu bilan birga rivojlanishning madaniy, ma'rifiy, tarixiy jihatdan asrlar mobaynida shakllangan an'analari mavjud bo'lgan O'zbekistonday qadimiy makonda o'ziga xos yo'l tanlash uchun ancha-muncha izlanish lozim edi. Biroq, vaqtni boy bermay, tezkorlik bilan ish tutish lozim edi. Shuning uchun ham «**Mustaqil O'zbekiston tug'ilgan kuniyoq oyoqqa turishga, o'zi yurishga majbur edi**».

Yana shuni ta'kidlash darkorki, O'zbekiston o'z mustaqilligi-ni qo'lga kiritgan paytda mamlakat ichkarisida bo'lgani kabi uning tashqarisida ham unga ishonmaydigan, shubha bilan qaraydiganlar bor edi. Hatto sobiq markazdagi ayrim «bashorat»lar O'zbekistonga nisbatan «O'zlaringni Mustaqil boshqarishga, Mustaqil davlat qu-rishga qodir emassizlar», «Sizlar mute, qaram xalqsizlar», «Sizlar uchun biz fikrlaymiz, nazariya yaratamiz, sizlar esa bajarasizlar, xo-los» deb shovinistlarcha g'arazgo'ylik qilsa, mamlakat ichkarisidagi ayrim toifalar o'rtasida «Endi O'zbekiston qanday yo'ldan boradi? Qanday jamiyat quradi? Markazsiz yashay oladimi? Respublikada ijtimoiy-siyosiy barqarorlik ta'minlanadimi?» - qabilidagi savollar paydo bo'lgan edi. Unga har kim o'zicha javob qidirar edi.

Shuning uchun ham O'zbekiston mustaqilligining dastlabki ku-nidanoq, «**jahon va o'zimizning amaliyotimizdan olingan barcha unumli tajribani rad etmagan holda o'z ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy taraqqiyot yo'lini tanlab olishga kirishdi**».

Albatta, mamlakat hayot-mamot bosqichida turgan bir paytda uning yangi jamiyatga o'tishi bilan bog'liq vazifalarni bajarish davlat rahbaridan yangi sharoitga mos boshqaruv tizimini ishlab chiqish-ni, jamiyatning iqtisodiy asosini vujudga keltirishni taqozo qiladi. Aholining barcha toifalarini yagona maqsad atrofida birlashtiruvchi g'oyalar tizimini yaratishni talab etardi. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'li ana shu tarzda shakllandi. Mamlakat mustaqilligining tashabbuskori va rahnamosi sifatida Prezident xuddi ana shunday paytda o'zining qat'iy, ilmiy jihatdan asosli, hayotiy jihatdan yashovchan xulosalarini o'rta tashladi.

Hali sobiq ittifoq mavjud bo'lgan davrda I. Karimov respublika rahbarligiga kelgan vaqtdan boshlab respublikaning ijtimoiy-siyosiy hayotida jiddiy ravishda yangilanishni, tub o'zgarishlarni boshlab yuborgan edi.

Islom Abdug'aniyevich Karimov umumxalq ovoz berish yo'li bilan mamlakat Prezidenti etib saylanganidanoq o'zining butun amaliy faoliyatida xalq va vatan manfaatini nazarda tutib faoliyat ko'rsatdi. U Oliy Kengashning 1992-yil 4-yanvarda bo'lib o'tgan navbatdan tashqari IX sessiyasida shunday degan edi: «**Menga qanday yuksak mas'uliyat yuklanganini his qilgan holda xalqning munosib turmush kechirishi uchun qanday yo'llar tanlaganimiz haqida ba'zi fikrlar bilan o'rtoqlashmoqchiman.**

Xalq iqtisodiyotni barqarorlashtirish uchun qat'iy harakatlar qilishni kutyapti. O'tmish qoldiqlari xalq yelkasiga og'ir yuk bo'lib qolgan. Eng muhim vazifalardan biri xalqning baxtli hayotini ta'minlashdir. Prezident shiddat bilan kirib kelayotgan bozor zarbalariga bardosh beruvchi, yordamga muhtoj ki-shilarni o'z homiyligiga olishi kerak. Bular- ko'p bolali, kam ta'minlangan oil alar, nogironlar...

Bundan keyin ham biz uchun shu tamoyil qat'iy bo'lib qola-veradi».

Ushbu xulosalar I. Karimov tomonidan muntazam to'ldirilib, qadam-baqadam yangi qoida va yo'l-yo'riqlar bilan boyitib borildi. Xususan, 1992-yil avgust oyi oxirida O'zbekiston Mustaqilligining bir yilligi tantanalari arafasida Prezidentning «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» nomli O'zbekiston mustaqilligining na-zariy asoslari chuqur tahlil etilgan asari nashrdan chiqdi. Ushbu ri-sola keng jamoatchilik tomonidan ma'naviy hayotdagi yangilik va muhim qo'llanma sifatida kutib olindi. Unda O'zbekiston istiqlolining ham nazariy, ham amaliy muammolari ilmiy jihatdan o'rganilib, jamiyat siyosiy rivojining, iqtisodiy taraqqiyotining, ma'naviy pok-lanishining asosiy yo'l-yo'riqlari yangicha mushohada va yondashuv bilan ko'rsatib berildi.

Ma'lumki, jahonning deyarli barcha mamlakatlarida jamiyatning bir holatdan ikkinchi bir holatga o'tish jarayoni bir necha muhim ijtimoiy muammolar bilan uzviy bog'liq.

Bular:

- ❖ davlatning islohotlarni o'tkazishdagi rahnamolik roli;
- ❖ jamiyatning moddiy, ma'naviy va ijtimoiy imkoniyatlarini safarbar etish;
- ❖ o'rta hoi sinfhi shakllantirish;
- ❖ xalqaro hamkorlikni yanada takomillashtirish masalalaridir.

Ta'bir joiz bo'lsa, bu omillarning bosqichma-bosqichligi, ularning ahamiyati, shuningdek, ulardan alohida, har birining va barcha-si bir butun bo'lgan holatda beradigan samaradorligi har xil sabablarga bog'liq.

I.A. Karimov mamlakatning dastlabki yillardagi rivojlanish jarayonlarini chuqur tahlil qilib, O'zbekiston davlat qurilishi va iqtisodi-yotini isloh qilish dasturining o'zagi sifatida quyidagi beshta asosiy qoidani o'rtaga tashladi:

Birinchidan, iqtisodiy islohotlar hech qachon siyosat ortida qolmasligi kerak, u biror mafkuraga bo'ysundirilishi mumkin emas. Buning ma'nosi shuki, iqtisodiyot siyosatdan ustun turishi kerak. Ham ichki, ham tashqi iqtisodiy munosabatlarni mafkuradan holi qilish kerak.

Ikkinchidan, o'tish davrida davlat bosh islohotchi bo'lishi lozim. U islohotlarning ustuvor yo'nalishlarini belgilab berishi, o'zgartishlar siyosatini ishlab chiqishi va uni izchillik bilan o'tkazishi shart.

Uchinchidan, qonun, qonunlarga rioya etish ustuvor bo'lishi lozim. Buning ma'nosi shuki, demokratik yo'l bilan qabul qilingan yangi Konstitutsiya va qonunlarni hech istisnosiz hamma hurmat qi-lishi va ularga og'ishmay rioya etishi lozim.

To'rtinchidan, aholining demografik tarkibini hisobga olgan holda kuchli ijtimoiy siyosat o'tkazish.

Bozor munosabatlarini joriy etish bilan bir vaqtda aholini ijtimoiy himoyalash yuzasidan oldindan ta'sirchan choralar ko'rilishi lozim. Bu bozor iqtisodiyoti yo'lidagi eng dolzarb vazifa bo'lib keldi va bundan keyin ham shunday bo'lib qoladi.

Beshinchidan, bozor iqtisodiyotiga o'tish obyektiv iqtisodiy qonunlar talablarini hisobga olgan holda, yaqin o'tmishimizdagi «inqilobiy sakrash»larsiz, ya'ni evolutsion yo'l bilan puxta o'ylab, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak.

Ana shu muhim qoidalar O'zbekistonning Mustaqil rivojlanish va taraqqiyot yo'liga asos qilib olindi, yangi jamiyatga o'tish davrining negizini tashkil etdi. O'tgan davr mobaynida bu qoidalarning amalga oshirilishi respublikada ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni, eng muhimi, bozor munosabatlarini joriy etish yo'lidan izchil harakat qilishni ta'minladi.

2. O'zbekiston mustaqilligi huquqiy asoslarining yaratilishi.

Davlat qurilishi va fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayonlarini erkinlashtirish bilan bog'liq ko'zda tutilgan vazifalar pirovardini davlat hokimiyatining barcha tarmoqlari va tuzilmalarini (qonun chiqaruvchi, ijroiya va sud hokimiyati), qolaversa, munitsipal hokimiyat tuzilmalarini demokratlashtirish, ularning bir-biridan mustaqil holda ish tutishi tamoyillarini yanada takomillashtirish, davlat hokimiyati vakolatlarini bosqichma-bosqich munitsipal organlarga va nodavlat hamda fuqarolarning o'z-o'zini boshqarish tuzilmala-riga o'tkazib borish kabilar tashkil qiladi. Shu o'rinda fuqarolik jamiyatini barpo qilish g'oyasi Prezident tomonidan O'zbekistonning davlat mustaqilligi e'lon qilingan dastlabki yillardanoq rivojlantiri-lib kelinganligini aytish joiz. Xususan, Yurtboshimiz o'zining birinchi chaqiriq Oliy Majlisning 1-sessiyasidagi «Demokratiya - bosh yo'limiz» nomli ma'ruzalarida bu masalaga keng urg'u berib, **«Bugun biz qanday davlat qurayapmiz? Uning siyosiy va ijtimoiy negizi, uning qiyofasi qanday bo'lishi kerak? Yangi demokratik jamiyat shakllanishida uning ta'siri qanday bo'ladi?» - degan savollarga javob topish, bu xususda atroflicha fikr yuritish fur-sati yetdi»** - deya alohida ta'kidlagan edilar. Va ayni chog'da bu savollarni mushohada qilishni davom ettirib, jamiyatimiz kelajagini quyidagicha bayon qildilar: **«Biz fuqarolik jamiyati qurishga in-tilmoqdamiz. Buning ma'nosi shuki, davlatchiligimiz rivojlana borgan sari boshqaruvning turli xil vazifalarini bevosita xalqqa topshirish, ya'ni o'zini o'zi boshqarish organlarini yanada rivojlantirish demakdir».**

Shu o'rinda jamiyat siyosiy hayotini erkinlashtirish, fuqarolik jamiyati asoslarini barpo qilish vazifasining Prezident tomonidan keyingi 3-4 yil davomida ilgari surilgan ustuvor vazifalardan keng o'rin egallashi kishini chuqurroq mulohaza yuritishga undaydi. Darhaqiqat, ushbu ustuvor yo'nalish Yurtboshimizning 1999-yildagi o'n to'rtinchi sessiyadagi ma'ruzalarida ham, 2000-yil yanvar oyidagi ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning birinchi sessiyasida ham, qolaversa, 2002-yildagi 9-sessiyadagi ma'ruzalarida ham eng asosiy vazifa sifatida e'tirof etildi. Bu o'rinda Prezident quyidagi-larga asoslandi:

Birinchidan, yuqorida ta'kidlanganidek, jamiyat hayotini erkin-lashtirish, fuqarolik jamiyatini barpo etish g'oyasi bugun yoki kecha paydo bo'lgan emas. Balki, bu g'oyaning vujudga kelishi mustaqil-likning ilk g'oyalari bilan bog'liq bo'lib, shu jihatdan ham adolatli fuqarolik jamiyatini barpo etish g'oyasini O'zbekistonning davlat mustaqilligi bilan bir xil siyosiy ma'no kasb etadi, deb qarash mumkin. Shunday ekan, fuqarolik jamiyatini qurish, uning siyosiy hayotini erkinlashtirish O'zbekiston kabi yosh mustaqil mamlakatlar uchun bir yoki bir necha yillik jarayon emas. Lekin shu o'rinda tari-xan qisqa davr mobaynida O'zbekistonning misli ko'rilmagan taraqqiyot darajasiga erishganligi nafaqat vatandoshlarimizda faxr hissini, balki jahonning ko'plab siyosiy doiralarida O'zbekistonga nisbatan katta qiziqishni ham uyg'ota olganligini alohida ta'kidlash adolatdan bo'lur edi.

Ikkinchidan. O'zbekistonda jamiyat hayotini isloh qilish ta-moyillaridan biri bu - islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirishdan iboratligini e'tiborga olgan holda ta'kidlash lozim-ki, siyosiy hayotni erkinlashtirish va jamiyatning turli qatlamlari siyosiy-ijtimoiy faolligini oshirish bilan bog'liq erishilgan natijalar bosh maqsad yo'lidagi muhim qadam, bosqich sifatida baholanib kelinadi. Bu haqda Prezident I. Karimov 1999-yildayoq: **«Biz bugungi erkinlashtirish jarayonlariga, jamiyatimizni demokratiyalashti-rish natijalariga bu yo'lda erishilgan dastlabki bosqich sifatida qaraymiz»**, - degan fikrni ilgari surgan edi.

Shu ma'noda ham agar e'tibor berilsa, 14-sessiyada ilgari suril-gan ustuvor vazifaga mamlakat siyosiy, iqtisodiy hayotini, davlat va jamiyat qurilishini yanada erkinlashtirish sifatida qaralgan bo'lsa, 2000-yildagi ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning birinchi sessiyasida belgilangan vazifa mohiyatan ijtimoiy hayotning barcha soha-laridagi demokratlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish, yangicha ma'no-mazmun bilan boyitish, bu boradagi qo'llanilayotgan tadbirlarning

izchilligini, samaradorligini oshirish bilan bog'liq. Birinchi Prezident I. Karimovning 2002-yil avgust sessiyasidagi ma'ruzasida esa bu jabhaga yanada kengroq va chuqurroq e'tibor qaratilib, bu masa-lalar bir yo'la uchta: ya'ni, birinchidan, inson huquqlari va erkinlik-larining, so'z va matbuot erkinligining, bir so'z bilan aytganda demokratik tamoyillarning realligini ta'minlash; ikkinchidan, nodavlat va jamoat tashkilotlari faoliyatiga fuqarolik jamiyatini barpo etish-ning asosi sifatida qaralishi; uchinchidan, markaziy va yuqori davlat boshqaruv organlari vakolatlarini asta-sekinlik bilan quyi tuzilmalar-ga, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish tuzilmalariga berib borish bilan bog'liq bo'lgan ustuvor yo'nalishlarda o'z aksini topgan.

Qolaversa, bu ustuvor jihat O'zbekiston davlat siyosatida izchillik va uzluksizlik mohiyatiga egaki, bu mamlakatni modernizatsiyalash, jamiyatni yangilash jarayonini bir me'yorda tashkil etish imkonini beradi.

2002-yili bo'lib o'tgan ikkinchi chaqiriq Oliy Majlisning IX sessiyasida Birinchi Prezidentimiz I. Karimov ayni ana shu ko'p qirrali islohotlarni amalga oshirishning yangi tamoyillarini o'rta tashladi. «**O'zbekistonda demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari**» deb atalgan ushbu ma'ruzasi, aytish mumkinki, katta konseptual ahamiyatga ega bo'ldi. Unda islohotlarga doir yettita masala - ustuvor yo'nalish belgilab berildi. Chunonchi:

Birinchi ustuvor yo'nalish - mustaqillikni asrab-avaylash, himoya qilish va mustahkamlash. Uni har bir fuqaro qadr-u qimmatini, shaxsiyati, oriyati darajasida anglash.

Ikkinchi ustuvor yo'nalish - mamlakatimizda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash, davlatimizni hududiy yaxlitligini, sar-hadlarimiz daxlsizligini, fuqarolarimiz tinchligi va osoyishtaligini ta'minlash.

Uchinchi ustuvor yo'nalish - bozor islohotlarini yanada chuqurlashtirish, kuchli bozor infratuzilmasini yaratish, barqaror va mustahkam iqtisodiyotning muhim sharti bo'lgan erkin iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish.

To'rtinchi ustuvor yo'nalish - inson huquqlari va erkinliklari-ni, so'z va matbuot erkinligini, shuningdek, oshkoralikni, jamiyatda amalga oshirilayotgan islohotlarning ochiqligini ta'minlaydigan demokratik tamoyillarni amalda joriy etish.

Beshinchi ustuvor yo'nalish - jamiyat hayotida nodavlat va notijorat tashkilotlarining o'rni va rolini oshirish, ularning faoliyat doirasini kengaytirish orqali fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayonlarini chuqurlashtirish, «**Kuchli davlatdan - kuchli jamiyat sari**» tamoyilini amalga oshirish.

Oltinchi ustuvor yo'nalish - sud-huquq sohasini isloh qilish, sud-huquq idoralarining mustaqilligi va ta'sirchan faoliyatini ta'minlash, qonun ustuvorligini, inson haq-huquqlarini, erkinliklari-ni himoya qilish, huquq organlarini «jazolovchi» organlardan fuqaro manfaatini himoya qiladigan, uni erkin yashashiga kafolat beradigan organlarga aylantirish.

Yettinchi ustuvor yo'nalish - islohotlarning samaradorligini belgilab beradigan asosiy tayanch - inson omilini kuchaytirish de-mografik va boshqa milliy xususiyatlarni hisobga olib kuchli ijtimoiy siyosatni amalga oshirish, ijtimoiy infratuzilmani, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarini yanada rivojlantirish, nafaqa bilan ta'minlash tizimini takomillashtirish, ekologik va boshqa xavf-xatarlardan himoya qilish.

Bular jamiyatni yalpi yangilash ijtimoiy hayotni tubdan isloh qilish butunlay yangi tafakkurdagi mustaqillik davri fuqarosini shakllantirish kabi uzoq muddatli, izchil davom etadigan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy va ma'naviy-ma'rifiy hodisadir.

3. Yangi Konstitutsiya qabul qilinishi.

Har bir suveren davlatning huquqiy asoslaridan biri - uning asosiy Qonuni - Konstitutsiyasi hisoblanadi.

Tarixiy rivojlanish ko'rsatganidek, har qaysi jamiyat kelajakni ko'zlab yashaydi va uning poydevorini imkon qadar mustahkam-roq qurishga harakat qiladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda mustaqillik yillarida davlatimiz, jamiyatimiz erishgan buyuk yutuq -O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bo'ldi.

Darhaqiqat, Konstitutsiya tushunchasida davlatni boshqarish, mamlakat yaxlitligini ta'minlash, uning mustaqil davlat sifatida e'tirof etilishining asosi ijtimoiy hayotning barcha yo'nalishlarini rivojlantirish yo'l-yo'riqlari to'la mujassamlangan.

Turkistonda inqilobdan keyingi yillarda jahon tajribalariga muvofiq tarzda Konstitutsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, Turkiston ASSRning 1918, 1920-yillarda, Xorazm va Buxoro Xalq Respublikalarining 1920-1921-yil, shuningdek, O'zbekiston SSRning 1927, 1937, 1978-yillarda qabul qilingan Konstitutsiyalari shaklan respublikaning Asosiy qonunlari edi. Lekin ular mazmun-mohiyatiga ko'ra haqiqiy mustaqil davlatning Asosiy Qonuni emas edi. To'g'rirog'i ular avval RSFSR, keyinchalik SSSR Konstitutsiyalarining milliy respublikalar sharoitiga muvofiqlashtirib ko'chirilgan, hayotiy kuchga ega bo'lmagan nusxasi edi. Shu nuqtayi nazardan ko'rsatib o'tilgan Asosiy Qonunlarni O'zbekiston davlati mustaqilligini huquqiy asoslovchi Konstitutsiya deb qarab bo'lmadi.

O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi 1990-yil 20-iyunda «Mustaqillik deklaratsiyasi»ning qabul qilinishi bilan bevosita bog'liq. Mazkur Deklaratsiya qabul qilingan Oliy Kengashning ikkinchi sessiyasida bu hujjatdagi muhim tamoyillar asosida davlatning yangi Konstitutsiyasi ishlab chiqilishi lozim, degan xu-losaga kelindi. Sessiya Birinchi Prezidentimiz I. Karimov raisligida 64 kishidan iborat Konstitutsiya komissiyasini tuzish to'g'risida qaror qabul qildi. Uning tarkibiga deputatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlarning vakillari, davlat hamda jamoat tashkilotlarining, korxonalar, xo'jaliklarning rahbarlari, taniqli huquqshunolar, olimlar va mutaxassislar kirdi. Oliy Kengashning o'ninchi sessiyasida Ko-missiya tarkibi qisman yangilandi.

Konstitutsiyaviy komissiya Raisi ishchi guruh oldiga quyidagi vazifalarni qo'ydi:

- konstitutsiyaviy rivojlanishning jahon tajribasi o'rganib chiqilsin;
- boshqa mamlakatlarning inson huquqlari borasida, demokratiya va qonunchilik sohasida qo'lga kiritgan yutuqlari hisobga olinsin;
- keng xalq ommasi diliga yaqin va tushunarli bo'lgan siyosiy-yuridik hujjatlar yaratilsin.

Mazkur topshiriqqa muvofiq, AQSH, Fransiya, Kanada, Germaniya, Shvetsiya, Yaponiya, Italiya, Ispaniya, Portugaliya, Gretsiya, Turkiya, Eron, Hindiston, Pokiston, Misr, Vengriya, Bolgariya, Litva davlatlarining konstitutsiyalari chuqur o'rganildi, qiyosiy tahlil etildi. Shuningdek, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga kiruvchi Rossiya Federatsiyasi, Belarus, Ukraina, Qozog'iston, Qirg'iziston va Turk-maniston respublikalarining Asosiy qonunlari hamda konstitutsiya loyihalari diqqat bilan ko'rib chiqildi.

Yuqorida keltirilgan manbalarni tahlil etish asosida xorijiy davlatlar konstitutsiyalari mazmuni va tuzilishini tavsiflovchi kattagi-na hajmli qiyosiy jadval tayyorlandi. Ushbu tahliliy jadvalni jahon konstitutsiyashunosligi tajribasi namunalari umumlashmasi sifatida Respublikamiz Birinchi Prezidentii o'rganib chiqdi.

1992-yil bahorida loyihaning 149-moddadan iborat ikkinchi varianti ishlab chiqildi. Mamlakat Birinchi Prezidentimizi ishtirokida Konstitutsiyaviy komissiyaning navbatdagi majlisi bo'lib o'tdi. Majlisda Konstitutsiya loyihasi ustida olib borilgan ishlar to'g'risidagi axborot tinglandi. Ta'kidlanishicha, ishchi guruh O'zbekiston xalq deputatlari, mehnat jamoalari rahbarlari, olimlar va mutaxassislar bilan ham-korlikda loyihaning beshinchi ko'rinishini tayyorladi. Unda o'zbek xalqining tarixiy, milliy va ma'naviy xususiyatlarini imkon qadar to'laroq aks ettirishga harakat qilindi. Majlisda Konstitutsiya loyahasini uzil-kesil ishlab chiqish uchun 25 kishidan iborat ishchi guruh (komissiya) tuzishga qaror qilindi va uning zimmasiga quyidagi vazifalar yuklandi:

- ✚ huquqiy demokratik davlat barpo etish tajribasini har tomonlama umumlashtirish va uni Konstitutsiya loyihasida hisobga olish;
- ✚ O'zbekistonning demografik va ijtimoiy-siyosiy turmush tarzi, uning taraqqiyoti tajribasini hamda deputatlarning, turli ijtimoiy gu-ruhlarning milliy-madaniy markazlarning mulohazalari va takliflari-ni umumlashtirish;
- ✚ Konstitutsiyaviy komissiya a'zolaridan tushgan takliflarni ko'rib chiqish va loyihaga tegishli o'zgarishlar kiritish.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining loyihasi puxta ish-lovlardan so'ng Konstitutsiyaviy komissiya qarori bilan 1992-yil 26-sentabrda umumxalq muhokamasi uchun matbuotda e'lon qilindi.

Shunday qilib, Konstitutsiya loyihasining umumxalq muhokamasi O'zbekiston xalqining irodasini bevosita aniqlash, shuningdek, muhokama davomida to'plangan boy materialni har tomonlama va chuqur o'rganib, umumlashtirib, uni yaxlit davlat irodasi tarzida Asosiy Qonunda ifodalash imkonini berdi. Konstitutsiya xalqimizning siyosiy donoligi va tafakkuri mahsuli bo'ldi.

1992-yil 8-dekabrda XII chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining XI sessiyasi bo'ldi. Unda «O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini qabul qilish haqida»gi masala ko'rildi. Bu xusus-da Konstitutsiya komissiyasi Raisi, Birinchi Prezident I. Karimov ma'ruza qildi. Ushbu ma'ruzada sessiya muhokamasiga havola qilingan O'zbekistonning asosiy Qonuni respublikada avvalgi yillarda qabul qilgan qonunlardan farqli o'laroq, demokratik yo'l bilan tayyorlangan bo'lib, unda yillar davomida sinovdan o'tgan umuminsoniy qad-riyatlar o'z aksini topganligi, u ko'plab taraqqiy etgan mamlakat-larning tajribalarini o'ziga singdirganligi alohida uqtirildi. Shuning uchun ham mazkur Konstitutsiya har qanday yetakchi mamlakatning Konstitutsiyasi bilan bahslashga olishi mumkin», - deb ta'kidlandi.

Sessiyada deputatlar loyihaga 80 ga yaqin o'zgarish, qo'shimcha va aniqliklar kiritdilar. Jumladan, Konstitutsiyaviy, Oliy va Oliy xo'jalik sudlarining vakolat muddati o'n yildan besh yilgacha tushi-rildi. Oliy Kengash 84-moddani quyidagi yangi qism bilan to'ldirdi: «Oliy Majlis Raisi va uning o'rinbosarlari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga har yili hisobot berib turadilar». 78-moddaning 8-bandiga esa yangi jumla qo'shildi: «Vazirlar Mahkamasining taqdimiga binoan O'zbekiston Respublikasining budjetini qabul qilish va uning ijrosini nazorat etish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni joriy qilish» va hokazo.

Davlat hokimiyati markaziy organlarining bir qator vakolat va vazifalarini, avvalambor iqtisodiy va ijtimoiy masalalarni hal etish, budjet tashkilotlarini, kommunal xo'jalik va obodonlashtirish ish-larini moliyalashtirish, odamlarai ish bilan ta'minlash va aholi manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakolatlarini mahalliy hokimiyat, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, mahallalarga bosqichma-bosqich o'tkazish jarayoni amalga oshirilmogda.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистан тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Фуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Мехнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

11. O'zbekistonning o'ziga xos tarqqiyot yo'lini tanlashida johon tajribasining o'rni xaqida so'zlab bering
12. «O'zbek modeli» qanday model.
13. O'zbekiston mustaqilligi huquqiy asoslarining yaratilishini tushuntirib bering.
14. Yangi Konstitutsiya qabul qilinish tarixini bilasizmi?
15. Konstitutsiyamizga necha marta o'zgartirish kiritilgan?

Vazifalar:

1. **Mustaqil ish uchun vazifalar:**
2. Mustaqillik yillarida davlat boshqaruv tizimida amalga oshirilgan islohotlarning xususiyatlari mavzusida doklad tayyorlash.

5-6-MAVZU O'ZBEKISTONDA DEMOKRATIK, FUQAROLIK JAMIYATI ASOSLARINING SHAKLLANISHI, AMALGA OSHIRILGAN SIYOSIY ISLOHOTLAR.

AJRATILGAN SOAT-4

Asosiy savollar

1. **Milliy davlat boshqaruvi tizimi. Mustaqil O'zbekistonda hokimiyatlar bo'linishi printsipti.**
2. **O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining shakllanishi. Siyosiy partiyalar. O'zbekistonda parlament tizimi va undagi islohotlar.**
3. **Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar. O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar.**
4. **O'z-o'zini boshqaruv organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni. Inson haq-huquqlarini ta'minlash va himoya qilish.**

1. Milliy davlat boshqaruvi tizimi. Mustaqil O'zbekistonda hokimiyatlar bo'linishi printsipti.

Mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab huquqiy davlatchilik asoslarini yaratish muhim vazifalardan biriga aylandi. O'zbekiston rahbariyati tarixiy an'analarga, dunyo tajribalariga, o'zining milliy-tarixiy rivojlanishiga hamda uning o'ziga xos tomonlariga tayangan holda jamiyatni tubdan isloh qilish yo'llarini ishlab chiqdi. Bu jarayonda ikkita vazifa: 1) eski ma'muriy buyruqbozlik tizimni tugatish va hokimiyat boshqaruv organlarini qayta qurish; 2) yangi davlatchilikning huquqiy-siyosiy asoslarini yaratish, yangi markaziy va mahalliy boshqaruv organlarini shakllantirish masalalari hal qilindi.

O'zbekistonda hokimiyat bo'linishi tamoyillariga amal qilinib, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati joriy etilib, Konstitutsiyada mustahkamlandi. Bu organlar faoliyati erkin, bir-biridan mustaqil bo'lib, ayni vaqtda bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir.

1994 yil 24 dekabrda ko'ppartiyaviylik asosida saylangan Respublika Oliy Majlisi qonun chiqaruvchi hokimiyat vazifasini bajarib keldi. Oliy Majlisga saylovlar yangi bosqichga o'tganligidan 2004 yil dekabrda saylovlar dalolat beradi. Oliy Majlis endilikda ikki palatadan - Qonunchilik palatasi va Senatdan iborat bo'ldi. O'tgan davr davomida Oliy Majlisda ko'plab yangi qonunlar qabul qilindi, oldingi qonunlarga o'zgartirishlar kiritildi.

Davlatni boshqarishning prezidentlik shakli mamlakat boshqaruv tizimini isloh qilishning boshlanishi bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat hokimiyatining boshlig'i bo'lib, bir vaqtning o'zida Vazirlar Mahkamasining Raisi vazifasini ham bajaradi. Prezident fuqarolar erkinligi va huquqlarini himoya qilish, Konstitutsiya va O'zbekiston qonunlariga rioya qilinishini kafolatlaydi. Vazirlar Mahkamasi ijro etuvchi hokimiyat organi bo'lib, u ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy jabhalardagi vazifalarning bajarilishini, qonunlar, Oliy Majlis qarorlari, mamlakat Prezidenti farmonlari va qarorlarining ijro etilishini ta'minlaydi. 2007 yil dekabrda bo'lib o'tgan saylovda 4ta nomzoddan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti demokratik tamoyillarga asoslangan holda saylandi.

Respublikada hokimlar boshqaruvining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega bo'ldi, hokimlikka tajribali va malakali shaxslar Prezident tomonidan tayinlanadi va xalq deputatlari kengashlari tomonidan tasdiqlanadi. Xalq deputatlari Kengashlari hokimiyatning vakillik organlari bo'lib, ular davlat va fuqarolarning manfaatlarini ko'zlab o'z vazifalarini hal etadi. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlarining asosini mahallalar tashkil etadi. Aholini huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy jamg'armalar tashkil etish, turli xayriya tadbirlari o'tkazishda mahallaning o'rni kattadir.

Fuqarolik jamiyati bu insonning rivojlanishiga imkon yaratadigan, uning huquq va erkinliklarini to'la darajada ta'minlaydigan, qonun ustuvor bo'lgan ijtimoiy jamiyatdir. Bunday jamiyat qurish davlat qonunlari va inson huquqlarini poymol etmaslikni, insondan qonunlarga qat'iy rioya qilishni talab etadi. Har bir fuqaroni davlat boshqaruviga keng jalb etilishi, inson huquqlarini himoya qilishda faol qatnashishni ta'minlash uchun shart-sharoitlar yaratilishi zarur.

O'zbekiston Respublikasi sud hokimiyati tizimiga besh yil muddatga saylanadigan Konstitutsiyaviy Sud, Oliy sud, Oliy xo'jalik sudi, harbiy sudlar tizimi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Oliy sudi, Qoraqalpog'iston Respublikasi xo'jalik sudi, viloyat, tuman va shahar sudlari kiradi. Sud hokimiyatining faoliyati to'g'risidagi qonun qoidalar O'zbekiston Respublikasining 1993 yil 2 sentyabrda qabul qilingan «Sudlar to'g'risida»gi qonunda bayon etilgan.

Respublika rahbariyati sud hokimiyati doirasida islohotlar o'tkazib, inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, ularning erkinligi va majburiyatlarini kafolatlovchi huquqiy mexanizmni shakllantirdilar.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1999 yil oxirgi sessiyasi sud-huquqiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida advokatura tizimini kuchaytirish, sudyalarning chinakam mustaqilligini ta'minlash vazifalarini qo'ydi.

2004 yil dekabrda o'tkazilgan saylovlardan keyin respublika parlamenti – Oliy Majlis ikki palata tarkibida faoliyat yuritmoqda. Quyi palata - Qonunchilik palatasi o'z faoliyatini doimiy professional tarzda olib borib, qonun ijodkorligi bilan shug'ullanadi. Yuqori palata - Senat ijro etuvchi va qonun chiqaruvchi hokimiyat o'rtasidagi o'zaro muvofiqlikni ta'minlash, respublikaning turli hududlaridagi aholi manfaatlarini himoya qilish va hisobga olish, qonunlar bajarilishini nazorat qilish kabi vazifalarni bajaradi.

2. O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining shakllanishi. Siyosiy partiyalar. O'zbekistonda parlament tizimi va undagi islohotlar.

Muxolif partiyalar va harakatlar demokratik jamiyat qurishning zaruriy shartidir. 80-yillarning oxirlaridan boshlab O'zbekistonda bir qator ijtimoiy harakatlar paydo bo'ldi. Mustaqillik yillari mamlakatimizda 5 ta siyosiy partiya tashkil topdi. O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi 1991 yil noyabrdan faoliyat ko'rsatib, o'z safida 420 mingdan ziyod a'zoni birlashtirgan. Oliy Majlisning 69 ta deputati uning a'zolaridir. «Vatan taraqqiyoti» partiyasi 1992 yil may oyida tuzilgan bo'lib, uning saflarida 35 mingdan ortiq a'zo bor. Uning 14 a'zosi Oliy Majlis deputati. «Adolat» sotsial-demokratik partiyasi 1995 yil fevralda tashkil topgan bo'lib, 30 mingdan ortiq a'zo bor. Oliy Majlisda 47 deputatdan tashkil topgan o'z fraktsiyasiga ega. «O'zbekiston Milliy Tiklanish demokratik partiyasi» 1995 yil iyunda tashkil topgan. Saflarida 6 mingga yaqin a'zo bor. 1999 yil «Fidokorlar» milliy-demokratik partiyasi tashkil topdi. Shuningdek, Respublikada 1995 yil iyun oyida ta'sis etilgan «Xalq birligi» harakati ham mavjud. «Vatan taraqqiyoti» partiyasi va «Milliy tiklanish» partiyasi birlashdi. 2004 yilda O'zbekiston ishbiarmonlar va tadbirkorlar harakati – Liberal-demokratik partiyasi tashkil topdi.

Bu partiya va harakatlarning har biri jamiyatda ma'lum qatlamlarning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy qarashlarini ifodalaydi. Ular parlament shaklidagi partiyalar bo'lib, qonun chiqaruvchi va vakillik organlari saylovlariga ishtirok etadilar va qonun doirasida faoliyat ko'rsatadilar. Shuningdek, bu partiyalar saylangan deputatlari orqali qonun chiqarish jarayonida ishtirok etadilar.

Mamlakatimizda partiya va harakatlardan tashqari 200ga yaqin kasaba, tadbirkorlar, yoshlar, faxriylar kabi ijtimoiy uyushmalar ham mavjud. Bular orasida eng ommaviy kasaba uyushmalari

bo'lib, tarkibida 7,5 mln. a'zo bor. O'zbekiston hayotida yoshlarning o'rni beqiyosdir. 1991 yil oxirida O'zbekiston yoshlar ittifoqi tuzilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997 yil 7 yanvar farmoni bilan iqtidorli yoshlarni xorijdagi ilg'ora taraqqiy etgan oliygohlarda bilim olishlarini tayyorlash, tashkil etish uchun «Umid» javg'armasi tuzildi. Hozirgi kunda 2300 jamoat birlashmalari va nodavlat tashkilotlari faoliyat ko'rsatmoqda. Birinchi Prezident I.A.Karimov «bu tashkilotlar faqat xayriya va muvaqqat muassasalariga aylanib qolmasdan, demokratik qadriyatlarini, kishilarning qonuniy haq-huquqlarini va erkinliklarini himoya qilishlari kerak», deb vazifa qo'ydi.

O'zbekiston Respublikasi 120dan ortiq millatlar va elatlarni birlashtirgan ko'p millatli davlat. Bugungi kunda respublikada yashovchi har bir fuqaro millati, kelib chiqishi, dini va irqidan qat'i nazar teng huquq va imkoniyatlarga ega. Aynan mana shu tamoyil milliy siyosatimizning asosini tashkil etadi. Respublikadagi barcha millatlarni rivojlanishiga katta e'tibor qaratilib, ularning tili va dinini hurmat qilish, milliy va xalq an'analarini saqlash, erkin va har tomonlama taraqqiyotini ta'minlash maqsadida 80 ta milliy markazlar tashkil etilgan. Bularning faoliyatini 1993 yil yanvarida tashkil etilgan Respublika Baynalmilal madaniy markazi boshqarib boradi. Respublikamizda millatlararo munosabatlarda barqarorlikka erishilgan. Bu – O'zbekistonda demokratik jamiyat qurishning garovidir. Millat va elatlarga o'zaro hurmatda bo'lish-jamiyat ma'naviy barkamolligini belgisidir. Bu holat davlatdagi milliy barqarorlikdan tashqari, bu barqarorlikning yanada mustahkamlanishi uchun zamin yaratadi.

Hozirgi bosqichda jamiyatning demokratiyalashuvida «to'rtinchi hokimiyat» - matbuotning ahamiyati kattadir. 1997 yil Respublikamizda 8 tilda 495 ta gazeta 1844,2 ming nusxada, 113 ta jurnal 820 ming nusxada nashr etilgan. Ommaviy axborot vositalarini demokratiyalashtirish va qo'llab-quvvatlash maqsadida ijtimoiy-siyosiy jamg'arma tashkil etilgan. Respublikamizda jurnalist kadrlarni, ayniqsa, xalqaro jurnalistlarni tayyorlashga katta e'tibor berilmoqda. Bu borada 1999 yil mart oyida Vazirlar Mahkamasining O'zbekistonda jurnalist kadrlarni tayyorlashni, Toshkent Davlat Universitetining jurnalistika fakulteti va jahon tillari universitetida markazlashtirilishi katta ahamiyat kasb etadi.

3. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar. O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar.

Mamlakatimizni demokratik yangilashning bugungi bosqichdagi eng muhim yo'nalishlaridan biri bu – qonun ustuvorligi va qonuniylikni mustahkamlash, shaxs huquqi va manfaatlarini ishonchli himoya qilishga qaratilgan sud-huquq tizimini izchil demokratlashtirish va liberallashtirishdan iboratdir. Bir so'z bilan aytganda, yurtimizda huquqiy davlat asoslarini yanada takomillashtirish va aholining huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish biz uchun hal qiluvchi vazifa bo'lib qolmoqda. Aynan shuning uchun ham biz mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab islohotlarning mazkur yo'nalishiga alohida e'tibor qaratganimiz bejiz emas. Ana shunday yondashuv tufayli bu boradagi ishlarning ko'lami, miqyosi va samaradorligi keyingi o'n yillikda nihoyatda kengayib, yangi bosqichga ko'tarilganini ko'p-ko'p misollarda ko'rish mumkin. Avvalo, sud hokimiyatini bosqichma-bosqich mustahkamlab borish, sudning mustaqilligini ta'minlash, uni sobiq tuzumda bo'lgani kabi qatag'on quroli va jazolash idorasi sifatidagi organ emas, balki inson va fuqaro huquq va erkinliklarini ishonchli himoya va muhofaza etishga xizmat qiladigan tom ma'nodagi mustaqil davlat institutiga aylantirishga qaratilgan keng ko'lamli tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar amalga oshirildi. Hokimiyatlar bo'linishiga oid konstitutsiyaviy prinsipni izchil amalga oshirish maqsadida "Sudlar to'g'risida"gi Qonun yangi tahrirda qabul qilindi, shuningdek, bu davrda jinoyat-protsessual, fuqarolik-protsessual qonunchiligiga tegishli o'zgartish va qo'shimchalar kiritildi. Bu esa o'z navbatida sud tizimini ijro etuvchi hokimiyat organlari nazorati va ta'siridan chiqarish imkonini berganini alohida ta'kidlash lozim.

Ayni paytda sudyalik lavozimiga nomzodlarni taqdim etish, sudyalarning vakolatini to'xtatish va muddatidan oldin tugatish, ularga nisbatan intizomiy ish yurituvni qo'zg'atish vazifalari Adliya vazirligi vakolatidan chiqarilgani ham bu borada muhim qadam bo'ldi. Bundan tashqari, sudlar faoliyatini tashkiliy jihatdan ta'minlash, xususan, sud tizimi uchun kadrlar masalalari bilan shug'ullanish vazifasi maxsus organ – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Sudyalarni

tanlash va lavozimlarga tavsiya etish bo'yicha oliy malaka komissiyasiga yuklatilganini qayd etish lozim. Shular qatorida O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzurida maxsus vakolatli tuzilma – Sud qarorlarini ijro etish, sudlar faoliyatini moddiy-texnik va moliyaviy ta'minlash departamenti tashkil etildi. Bu esa sudlarning ularga xos bo'lmagan vazifalardan sezilarli darajada xalos bo'lishi va butun diqqat-e'tiborini o'zlarining asosiy burchi bo'lmish odil sudlovni amalga oshirish uchun qaratish imkonini berdi.

Fuqarolarning sud orqali himoyalani kafolatlari jiddiy tarzda kuchaytirildi, ushbu kafolatdan foydalanish imkoniyatlarini yanada kengaytirishni ta'minlash bo'yicha katta ko'lamdagi chora-tadbirlar amalga oshirildi.

Aynan ushbu davrda kassatsiya instansiyasi isloh qilinib, sud ishlarini qayta ko'rishning apellatsiya tartibi joriy etilgani ham muhim yangilik bo'ldi. Mazkur o'zgarishlarga muvofiq endilikda apellatsiya instansiyasi ishni yangitdan ko'rib chiqishga yubormasdan, uni o'zi to'la hajmda ko'rib chiqishi mumkin.

Bugungi kunda fuqarolar qonuniy kuchga kirgan birinchi instansiya sud qaroridan norozi bo'lgan taqdirda, o'z huquq va qonuniy manfaatlarini kassatsiya instansiyasida, o'z advokati ishtirokida bevosita himoya qilish imkoniga ega bo'lishdi. Shu tariqa fuqarolarning birinchi instansiya sudlarining qarorlariga nisbatan shikoyatlarini yashirin, yopiq tarzda ko'rib chiqish tartibi batamom tugatilganini ta'kidlash lozim. Amalga oshirilgan o'zgarishlar tahlili shuni ko'rsatadiki, joriy etilgan yangiliklar birinchi instansiya sudlari tomonidan yo'l qo'yilgan xatolarni o'z vaqtida tuzatish, sud faoliyatida sansalorlikka yo'l qo'ymaslikning muhim kafolatiga aylandi.

Shu borada quyidagi raqamlarga e'tiboringizni qaratmoqchiman. Agar 2000 yilda sud xatolarining deyarli yarmi nazorat tartibida tuzatilgan bo'lsa, 2009 yil yakunlariga ko'ra, bunday holatlarning 85 foizdan ortig'i apellatsiya va kassatsiya tartibida bartaraf etilgan.

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda prokuror va advokatning tengligini, jinoyat va fuqarolik ishlari bo'yicha sud faoliyatining barcha bosqichlarida o'zaro tortishuv bo'lishini ta'minlashga, odil sudlovning sifati va tezkorligini oshirishga qaratilgan keng ko'lamlı chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda.

Ushbu sohada amalga oshirilgan chora-tadbirlar, xususan, 2001 yilda "Jinoiy jazolarning liberallashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasi Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslari hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qonunning qabul qilinishi ulkan sotsial va ijtimoiy-siyosiy ahamiyat kasb etganini ishonch bilan ta'kidlash lozim.

Ma'lumki, O'zbekistonda 2008 yilning yanvaridan boshlab o'lim jazosi bekor qilindi va uning o'rniga umrbod yoki uzoq muddatli ozodlikdan mahrum qilish jazo turi joriy etildi.

Mamlakatimizda o'lim jazosining bekor qilinishi xalqaro hamjamiyatning katta e'tibor va e'tirofiga sazovor bo'lgani albatta ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga molik o'ta muhim voqeadir. Nufuzli xorijiy ekspertlarning ta'kidlashiga ko'ra, ushbu chora va bu sohada yuqorida ko'rsatilgan boshqa bir qator ishlarning amalga oshirilishi bilan O'zbekistonda dunyodagi eng liberal jinoiy jazo tizimlaridan biri yaratildi. Xalqaro ekspertlarning bu boradagi qiyosiy tahlillari shuni ko'rsatmoqdaki, umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi Germaniya va Polshada 5 ta, Belgiya va Rossiyada 6 ta, Daniyada 9 ta, Shvetsiyada 13 ta, Fransiyada 18 ta, Gollandiyada 19 ta jinoyat turi bo'yicha tayinlanishi mumkin. O'zbekistonda esa umrbod ozodlikdan mahrum qilish favqulodda jazo chorasi bo'lib, faqat ikki turdagi jinoyat, ya'ni javobgarlikni og'irlashtiruvchi holatlarda qasddan odam o'ldirish va terrorizm uchun tayinlanadi. Ushbu jazo turi bizning mamlakatimizda xotin-qizlarga, jinoyat sodir etgan paytda 18 yoshga yetmagan shaxslarga va yoshi 60 dan oshgan erkaklarga nisbatan qo'llanilishi mumkin emas.

Bu borada "Xabeas korpus" institutining joriy etilishi, ya'ni 2008 yildan ehtiyot chorasi sifatida qamoqqa olishga sanksiya berish huquqi prokurordan sudga o'tkazilishi prinsipial qadam bo'ldi. Ushbu qarorning o'z vaqtida va puxta o'ylab qabul qilangani bugungi kunda ko'pgina amaliy misollarda o'z isbotini topmoqda. Mazkur institutning amaliyotga tatbiq etilishi insonning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, uning daxlsizligini himoya qilishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu institut joriy etilgan 2008 yilning yanvaridan buyon sudlar tomonidan

dastlabki tergov organlariga 700 martadan ortiq holatda mazkur ehtiyot chorasini qo'llash rad qilingani ham buni yaqqol tasdiqlab turibdi.

Shuningdek, huquqni qo'llash va sud amaliyotiga 2001 yildan boshlab yarashuv instituti kiritildi va u samarali faoliyat ko'rsatmoqda. Yarashuv institutining talabiga ko'ra, ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoiy qilmishni sodir etgan shaxs jabrlanuvchiga yetkazilgan zararni to'liq qoplab bergan taqdirda jinoiy javobgarlikka tortilmaydi.

Mazkur institutning samaradorligi hamda o'zbek xalqining rahmdillik va kechirimlilik kabi ko'p asrlilik an'analariga mosligi uning izchillik bilan kengayib borishiga asos bo'ldi. Hozirgi kunda 53 ta jinoyat tarkibi bo'yicha yarashuv institutini qo'llash imkoniyati nazarda tutilgan. Shu borada yana bir misolga e'tibor beraylik. Yarashuv institutining joriy etilishi natijasida o'tgan davr mobaynida 100 ming nafarga yaqin fuqaro jinoiy javobgarlikdan ozod etildi. So'nggi yillarda yurtimizda huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida qonuniylikni ta'minlash borasida jiddiy ishlar amalga oshirildi. Birinchi navbatda, prokuratura faoliyatini isloh qilish, uni sobiq tuzum davrida bo'lganidek partiyaviy elita qo'lidagi jazolash quroli emas, balki qonunlarning qat'iy ijro etilishini, mamlakatimizda demokratik islohotlarning izchil rivojlanishini, inson huquq va erkinliklarining ishonchli himoya qilinishini ta'minlaydigan organga aylantirish bo'yicha salmoqli ishlar qilindi.

Masalan, 2001 yilda yangi tahrirda qabul qilingan "Prokuratura to'g'risida"gi Qonunga muvofiq fuqarolar prokuror nazorati obyektlari qatoridan chiqarildi. Ayni paytda prokuraturaning inson huquq va erkinliklari, uning qonuniy manfaatlariga rioya etilishini ta'minlash uchun mas'uliyati oshirildi. Shuningdek, sud qarorlari ijrosini to'xtatib turish huquqi prokuratura vakolatlari doirasidan chiqarildi. Tuman va shahar prokurorlarining esa tergov va ayblanuvchini qamoqda saqlash muddatlarini uzaytirish huquqlari bekor qilindi. Bugungi kunda siyosiy, iqtisodiy, davlat-huquqiy munosabatlarning butun tizimini modernizatsiya qilish, fuqarolik jamiyatini shakllantirish, inson huquq va erkinliklarini himoya etish bo'yicha oldimizda turgan keng ko'lamli vazifalar sud-huquq tizimini yanada demokratlashtirish masalasini kun tartibiga qo'yayotganini biz o'zimizga albatta yaxshi tasavvur etamiz. Bu boradagi vazifalarni samarali hal qilish maqsadida quyidagi tashkiliy-huquqiy choralarni amalga oshirish taklif etiladi. Ushbu vakolatlarning prokurordan sud organlariga o'tkazilishi surishtiruv va dastlabki tergov jarayonida sud nazoratini kuchaytirish, jinoyat protsessida "Xabeas korpus" institutini qo'llash sohasini yanada kengaytirish imkonini beradi. Eng muhimi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish borasida umume'tirof etilgan prinsiplar va xalqaro huquq normalarining amalga oshirilishini ta'minlaydi.

5. O'z-o'zini boshqaruv organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni. Inson haq-huquqlarini ta'minlash va himoya qilish.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari - fuqarolarning xalq hokimiyatini bevosita amalga oshirishi, davlat va jamiyat ishlarida to'g'ridanto'g'ri ishtirok etishi vositalaridan biri. Asosiy vazifasi fuqarolarni mahalliy ahamiyatga bog'liq masalalarni hal qilishda mustakil faoliyat olib borishini ta'minlashdir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (105modda) va "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida" (yangi tahriri) O'zbekiston Respublikasining qonuni (1999 yil 14 aprel)da Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari. huquqiy holati ko'rsatib o'tilgan. Ushbu qonunga ko'ra, Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari quyidagilardir: shaharcha, qishloq, ovul fuqarolarining, shuningdek, shahar, shaharcha, qishloq va ovuldagi mahalla fuqarolarining yig'ini; fuqarolar yig'inining kengashi; fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy io'nalishlari bo'yicha komissiyalar; fuqarolar yig'inining taftish komissiyasi; tuman markazidan olisda joylashgan va borish qiyin bo'lgan shaharchalar, qishloklar va ovullarda qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda tuziladigan ma'muriy komissiya. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari. mahalliy davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmaydi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari. yuridik shaxs huquqlaridan foydalanadi, namunadagi muhrga ega bo'ladi va mahalliy davlat hokimiyati organlarida ro'yxatga olinishi kerak. O'zbekistonda 10 mingdan ortiq F.o'. o'.b.o. faoliyat ko'rsatmoqda. Fuqarolar yig'ini organlarini va ularning mansabdor shaxslarini saylash fuqarolarning qonunda belgilangan saylov huquqlari kafolatlarini

ta'minlagan hodda, umumiy, teng va to'g'ridanto'g'ri saylov huquqi asosida yashirin yoki ochiq ovoz berish yo'li bilan amalga oshiriladi. "Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to'g'risida" qonun qabul qilingan Fuqarolar yig'ini — fuqarolar o'zini o'zi boshqarishining yuqori organi bo'lib, aholi manfaatlarini ifodalash va uning nomidan tegishli hududda amal qiluvchi qarorlar qabul qilish huquqiga ega. Fuqarolar yig'inida 18 yoshga to'lgan hamda shaharcha, qishloq, ovul va mahalla hududida doimiy yashayotgan shaxslar qatnashadi. "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi yangi tahrirdagi qonunda shaharcha, qishloq, ovul fuqarolar yig'ini va shahardagi mahalla fuqarolar yig'inining vakolatlari ko'rsatilgan. Fuqarolar yig'inining qarorlarini bajarish va fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining fuqarolar yig'inlari oraliq davridagi joriy faoliyatini amalga oshirish uchun fuqarolar yig'inining raisi (oqsoqoli), uning maslahatchilari, fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari bo'yicha komissiyalarning raislari va yig'inning mas'ul kotibidan iborat tarkibda fuqarolar yig'inining kengashi tuziladi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari.ning faoliyatini tashkil etishni uning kengashi hamda fuqarolar yig'inining raisi (oqsoqoli) amalga oshiradi. Fuqarolar yig'ini kengashi o'z devoniga ega bo'lishi mumkin, uning xodimlari soni yig'in tomonidan belgilanadi. Fuqarolar yig'inining raisi (oqsoqoli), mas'ul kotibi va kengash devoni xodimlari fuqarolar yig'inining mablag'lari hisobiga ham, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mahalliy byudjet mablag'lari hisobiga ham ta'minlanishi mumkin. Taftish komissiyasi Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari. moliyaxo'jalik faoliyatini tekshirish uchun tuziladi. Ma'muriy komissiya ma'muriy huquqbuzarliklarga oid o'z vakolatlari doirasidagi ishlarni ko'rib chiqish uchun tuziladi. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari.ning faoliyatini muvofiklashtirish maqsadida respublika oqsoqollar Kengashi, shuningdek, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish ishlari bo'yicha viloyat, tuman, shahar muvofiklashtirish kengashlari tuzilishi mumkin. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari. faoliyatining moliyaviy asosi o'z mablag'laridan, xalq deputatlari tuman va shahar Kengashlari tomonidan belgilangan tartibda ajratiladigan byudjet mablag'laridan, yuridik va jismoniy shaxslarning ixtiyoriy xayrehsonlaridan, shuningdek, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa mablag'lardan tashkil topadi.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистан тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабиров. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
12. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
13. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. Milliy davlat boshqaruvi tizimidagi o'zgarishlar haqida ma'lumot bering.
2. Mustaqil O'zbekistonda hokimiyatlar bo'linishi printsipini izohlang
3. Конституциявий суднинг вазифаси нимадан иборат?

4. O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining shakllanishi tarixini sўzlab bering.
5. Siyosiy partiyalar haqida ma'lumot bering.
6. O'zbekistonda parlament tizimi va undagi islohotlar haqida nimalar bilasiz?
7. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar haqida nimalar bilasiz?
8. O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlarining ўrni qanday.
9. O'z-o'zini boshqaruv organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni haqida ma'lumot bering
10. Inson haq-huquqlarini ta'minlash va himoya qilish tizimi haqida nimalar bilasiz?

Vazifalar:

3. **Mustaqil ish uchun vazifalar:** Yuksak ma'naviyatli yoshlarni tarbiyalashda O'rta Osiyo allomalari ilmiy merosining o'rni (allomalarning ijodi va faoliyati misolida) mavzusida doklad tayyorlash.

7-MAVZU IQTISODIY ISLOHOTLAR, XUSUSIY MULKCHILIKNING SHAKLLANISHI. O'ZBEKISTONDA BOZOR MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. **Davlat mulkini xususiylashtirish, mulkdorlar sinfining shakllanishi.**
2. **Iqtisodiyotning agrar sektoridagi o'zgarishlar.**
3. **Sanoat, avtomobilsozlik sohasini rivojlanishi.**
4. **Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi va O'zbekistonda unga qarshi qo'llanilayotgan chora tadbirlar.**
5. **Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarni yutuq va natijalari.**

Tayanch iboralar: bozor iqtisodiyoti, mulk, xususiylashtirish, xususiy korxonalar, avtomobilsozlik iqtisodiy inqirozi, bank, valuta, Osiyo Taraqqiyot banki, dehqon xo'jaligi.

1. Davlat mulkini xususiylashtirish, mulkdorlar sinfining shakllanishi.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, xususiylashtirish bu - iqtisodiy islohotlarning tamal toshidir. Boshqa yosh mustaqil davlatlardan farqli o'laroq O'zbekistonda o'tish davrida xususiylashtirishni vau-chersiz amalga oshirishga qaror qilindi. Xususiylashtirish jarayonini tashkil etish va unga rahbarlik qilish uchun 1992-yil fevralida Davlat mulkini boshqarish va xususiylashtirish Davlat qo'mitasi ta'sis qilindi. 1994-yilda uning vazifalari o'zgartirilib, u Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash Davlat Qo'mitasi deb atala boshlandi. Ushbu Davlat Qo'mitasi maqomining o'zgarishi muhim ahamiyatga ega bo'ldi, zero u xususiylashtirishning ikkita g'oyat muhim vazifasini bajarar edi.

O'zbekiston vaucher tizimidan voz kechgani uchungina emas, balki xususiylashtirishdan tushgan barcha mablag'lar tadbirkorlik-

ni qo'llab-quvvatlash uchun berilishi jihatidan ham o'ziga xos, o'z yo'liga ega bo'lgan davlat sifatida ko'zga tashlandi.

Yana shuni aytish lozimki, tadbirkorlikni rivojlantirishning hu-quqiy asosini vujudga keltirish, qonunlar majmuini yaratishni tashkil qilishni uyushtirish uchun Oliy Majlis tarkibida yangi iqtisodiy islohotlar va tadbirkorlikni rivojlantirish qo'mitasi tuzildi.

O'zbekistonda ko'p ukladli, davlat mulkini xususiylashtirish 1990-yildayoq hukumat tavsiyasi asosida mahalliy sanoatda 3 ta xususiy korxonalar tashkil qilinishi bilan belgilangan edi. Samarqanddagi uy mehnatiga asoslangan xususiy fabrika hissadorlik jamiyatiga aylandi. Sirdaryo shoyi to'qish fabrikasi va boshqa qator korxonalar ijaraga o'tib ishlay boshladi. Bu yerda to'plangan dastlabki tajribalar keyinchalik davlat mulkini xususiylashtirishda hisobga olindi, undan samarali foydalanildi.

Davlat mulkini xususiylashtirishning Birinchi Prezident I. Karimov tomonidan ishlab chiqilgan tamoyillari eng avvalo mahalliy xususi-yatlar va talablarni hisobga olganligi, tag-zaminli va

asosiligi, ayni paytda hozirgi zamon ilg'or tajribalariga mos kelishi bilan alohida ajralib turadi. Buni nimalarda ko'rish mumkin?

Birinchidan, xususiylashtirish qandaydir kishilar yoki ma'lum mafkura manfaati uchun xizmat qilmasligi lozim. Chunki xususiylashtirish eng avvalo, mamlakat miqyosida amalga oshirilayotgan islohotlar mantig'iga mos bo'lmog'i kerak edi. O'zbekistonda davlat «bosh islohotchi» vazifasini amalga oshirar ekan, uning xusu-siylashtirishni o'zi boshqarib borishi ko'zda tutildi. Shuning uchun O'zbekistonda chek vositasi bilan xususiylashtirish g'oyasidan voz kechildi. Bu boradagi muhim xulosa shundan iborat bo'ldiki, davlat mol-mulki faqat yangi mulkdorga sotish yo'li bilangina mulkchilik-ning boshqa shakliga aylantirila boshlandi.

Ikkinchi tamoyil shundan iborat bo'ldiki, xususiylashtirishga dasturiy yondashuvni ta'minlash va uni bosqichma-bosqich amalga oshirish lozim edi.

Shuning uchun 1991-yil 18-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining VIII sessiyasida mulkni «Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi. Unga ko'ra mulkchilik shakllarini o'zgartirish sohasidagi ishlar respublika hamda hududiy maqsadga bosqichma-bosqich ishlab chiqiladigan va tasdiqlanadigan maxsus dasturlar asosida amalga oshirilishi qat'iy belgilab qo'yildi.

Albatta, bu qoida har bir yangi bosqich uchun ustuvor yo'nalishlarni belgilash imkonini beradi.

Masalan, dastlabki bosqich xususiylashtirish jarayoni umumiy uy-joy fondini, savdo, mahalliy sanoat, xizmat ko'rsatish korxonalarini hamda qishloq xo'jalik mahsulotlarini tayyorlash tizimini, xullas «kichik xususiylashtirish» jarayonini qamrab oldi. Fikrimiz isboti uchun quyidagi raqamlarga murojaat qilaylik. 1992-1993-yillarda 28 ming 846 yuridik shaxs 53 ming 902 ta xususiyy obyekt egasi bo'ldi. Bu jarayon vaqt o'tgani sayin ko'paya bordi. 1994-yilda 9744, 1995-yilda 8584 ta, 1996-yilning birinchi yarmida 933 ta yuridik shaxs xususiyy obyektlar egasi bo'ldi.

Yuqorida aytilganidek birinchi bosqichda (1992-1993) bir million kvartira xususiylashtirildi yoki O'zbekiston shaharlaridagi har bir oilada o'rtacha 4,7 kishi bo'lsa, qariyb 5 millionga yaqin kishi birgina kvartiralar xususiylashtirilishi evaziga mulkdorga aylandi.

1994-yil 21-yanvarda qabul qilingan «Iqtisodiy islohotlarni chu-qurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi va 1994-yil 16-martda qabul qilingan «Mulknini davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish jarayonini yanada rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida»gi Prezident Farmonlari xususiylashtirish jarayonini yana ham yangi pog'onaga ko'tarish, uni sifat jihatidan yaxshilash imkonini berdi.

Qabul qilingan qarorlarga muvofiq yangi bosqichda korxonalarni ochiq turdagi hissdorlik jamiyatlariga aylantirish, ushbu jarayon-ga aholini va chet ellik investorlarni kengroq jalb qilish jarayonini avj oldirish vazifasi qo'yildi.

Qimmatli qog'ozlar va ko'chmas mulk bozorini tashkil etish uchun asos yaratildi. Davlat mulkini sotish bo'yicha kimoshdi sav-dolari va tanlovlari o'tkaziladigan bo'ldi.

Xususiylashtirish borasidagi barcha ishlar izchil va muntazam olib borila boshlandi. Hozirgacha mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishga doir 20 dan ortiq davlat dasturi qabul qilindi.

Dehqon xo'jaliklari uchun 193 ming gektar yer ajratib berilib, 7 ming dehqon xo'jaligi paydo bo'ldi. 1994-yil oxiriga kelib ular soni 14, 2 mingtaga yetdi.

Mustaqillikning o'tgan davrida xususiyy korxonalar soni 7,5 mingtadan 19 ming 300 taga yetdi. Birgina 1996-yilning o'zida kichik va xususiyy korxonalar soni 19 ming 100 taga ko'paydi. 1997-yilning 1-yanvariga kelib ular soni 100 mingtaga yetdi.

1997-yil 1-yanvariga kelib aksariyat korxonalar xususiylashtirildi. Agar 1993-yilda jami korxonalarining 39,4 foizdan ortig'i dav-latga tegishli bo'lmagan korxonalar bo'lsa, 1994-yilda bu ko'rsatkich 57,7 foizga, bugunga kelib esa 82,7 foizga yetdi.

Agar 1993-yilda xalq xo'jaligida band bo'lgan aholining 48 foizi nodavlat sektorida ishlagan bo'lsa, ayni paytda ularning 70 foizi mazkur sektorda faoliyat ko'rsatmoqda. Hozirgi kunda sanoat mahsuloti hajmining yarmidan ko'pi, qishloq xo'jalik mahsulotining 97 foizi, chakana tovar oborotining 94 foizi, pudrat ishlarining 61 foizi nodavlat sektori hissasiga to'g'ri keladi.

Kichik va xususiy biznes faol rivojlanmoqda. Ro'yxatdan o'tgan kichik va xususiy korxonalar soni 1999-yil 1-iyunga kelib 160,1 ming birlikka yetdi, bu esa respublika hududidagi yuridik shaxslar umumiy sonining 89 foizini tashkil qiladi. 260 mingdan ortiq respublika fuqarosi yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanmoqda. Yakka tartibdagi tadbirkorlar soni - 1,4 barobar, fermer xo'jaliklari soni - uchdan bir hisobida ko'paydi. Bu borada izchil siyosat olib borilishi tufayli 2007-yilning 1-yanvar holatiga ko'ra, respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik korxonalarini soni qariyb 350 mingtaga yetdi. Bugungi kunda kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 42,1 foizni tashkil etmoqda. 2006-yilning o'zida ushbu so-hada qo'shimcha ravishda 290 mingta yangi ish o'rni yaratildiki, bu ko'rsatkich mamlakatimizda ochilgan yangi ish joylarining 50 foizdan ortig'ini tashkil etadi.

Xususiy sektor, kichik biznes iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish-ning faol harakatlantiruvchi kuchiga aylanganicha yo'q. Shuning uchun yaqin yillar ichida mulkchilik munosabatlarini yanada chuqurlashtirish, mulkdor huquqlarini amalga oshirish va himoyalash uchun yanada kuchliroq kafolatlarni yaratish bo'yicha keng ko'lamli dasturni amalga oshirish kerak bo'ladi.

Shuni ta'kidlash lozimki, bularning barchasi o'zining ijobiy na-tijasini berdi. Faqat 2006-yilning o'zida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida qo'shimcha ravishda 290 ming yangi ish o'rni yaratildi, bu esa mamlakatimizda ochilgan yangi ish joylarining 50 foizdan ortig'ini tashkil etadi.

Ayniqsa, 2006-yilda yirik sanoat korxonalarini bilan kooperatsiya-yalashish negizida kasanachilik faol rivojlanib, buning natijasida 60 mingdan ziyod ish o'rni tashkil etildi.

paхта tolasini chuqur qayta ishlash bo'yicha ishlab chiqarishni rivojlantirishni rag'batlantirish qishloq joylarida o'zaro hisob-kitoblar tizimini takomillashtirish korxonalarining moliyaviy holatini mustahkamlash ish haqi va aholi daromadlarining o'sishi

Katta sarmoya, mablag' talab qilinmaydigan kasanachilikni yo'lga qo'yish maqsadida joylardagi ishlab chiqarish korxonalarida bekor yotgan turli xil dastgoh va uskunalarni qo'lidan ish keladigan odamlarga, oilalarga berildi. Natijada 60 ming odam, 60 ming oila qo'shimcha daromadga ega bo'ldi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, bozor iqtisodiyotiga asoslangan huquqiy davlat, demokratik, adolatli jamiyat qurish-ga kirishdi.

Birinchi Prezident I. Karimov o'zining «O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida» nomli kitobida yozganidek, **«Mulkchilik masalasini hal qilish bozorni vujudga keltirishga qaratil-gan butun tadbirlar tizimining tamal toshi bo'lib xizmat qiladi... Xuddi shu masalani hal qilish bilan yangi jamiyat, yangi iqtisodiy munosabatlar poydevoriga birinchi g'isht qo'yildi. Ushbu masalaning davr talablariga muvofiq muvaffaqiyatli hal etilishi respublikamiz iqtisodiyotini jahondagi rivojlangan mamlakatlar bilan bir qatorga qo'yadigan asosiy omildir».**

Tub islohotlar O'zbekistonda tabiatiga ko'ra sof siyosiy, huquqiy yoki iqtisodiy mohiyatini yo'qotmagan holda ma'naviy, ruhiy-axloqiy qadriyat darajasiga ko'tarilganligi sababli mamlakatning ham, barcha fuqarolarning ham hayotida mukammal, yetuk hodisa sifatida iz qoldirmoqda. Iqtisodiy islohotlarning ma'naviy mazmuni tobora chuqurlashmoqda.

Chunonchi: **Bozor munosabatlariga o'tish - hayotiy yetuklik va sabr-matонатni sinovdan o'tkazuvchi o'ziga xos imtihondir.**

Jumladan, fermer xo'jaliklari tomonidan meva-sabzavot mahsulotlari va uzum yetishtirishga hamda ularni qayta ishlashga ixti-soslashgan qariyb 200 ta agrofirma tashkil etildi, qishloq xo'jaligi sohasida ishlab chiqarishga xizmat ko'rsatish, transport xizmati, mahsulotlarni qadoqlash, joy lash va eksport qilish hamda shu kabi boshqa xizmatlar ko'rsatish bo'yicha ishlab chiqarish va bozor infra-tuzilmasi shakllanmoqda.

Dehqon xo'jaliklari faoliyati tubdan o'zgarib bordi. 1998-yilda go'shtning 90 foizi, sutning 92 foizi, sabzavot va kartoshkaning 70 foizdan ortig'i, poliz ekinlari va uzumning yarmidan ko'pi, respublikada yetishtirilayotgan mevalarning 61 foizi shaxsiy yordamchi xo'jalik deb atalmish xo'jaliklarda tayyorlandi.

Mulkdorlar sinfini shakllantirish davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish jarayonlarini yanada chuqurlashtirish bilan bevo-sita bog'liq. Xususiylashtirish va kichik biznesni rivojlantirish

ja-rayoni natijasida hozirgi paytda xususiy korxonalar respublikadagi korxonalarining umumiy sonidan 46 foizni, aksionerlik jamiyatlari va mas'uliyati cheklangan jamiyatlar - 12 foizni, jamoa mulki korxonalari - 6 foizni, fermer xo'jaliklari - 14 foizni tashkil qiladi. Ak-siyalash respublikada o'rta va yirik korxonalarni xususiylashtirishning asosiy shaklidir. 1999-yil 1-yanvarga kelib O'zbekistonda 9400 aksionerlik jamiyatlari ro'yxatga olindi, bunda barcha aksiyalarning uchdan bir qismidan ortig'i aholiga tegishli, bu esa yangi mulkdorlar sinfini shakllantirish jarayonida aholi keng qatlamlari ishtirokining muhim shaklidir.

Xususiy sektorni kengaytirish, kichik biznes, fermer xo'jaliklari va tadbirkorlikni jadal rivojlantirish borasida tub burilishga erishildi.

2005-yilda davlat korxonalarini butunlay, shuningdek, davlat aksiya paketlarini asosan xususiy mulkdorlarga sotish masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Natijada 980 ta obyekt dan 902 tasi xususiy mulkka aylantirildi. 2000-2005-yillar davomida jami 4 ming 660 ta korxonalar va obyekt xususiy mulkdorlarga sotildi.

Masalan, Samarqand choy qadoqlash fabrikasi, «Ohangaron-ament», «Buxoro-gips», «Parkent-suv-qurilish» aksiyadorlik jamiyatlari kabi yirik korxonalar to'lig'icha xususiy mulkdorlarga sotildi.

Xususiylashtirish jarayonining so'nggi yillardagi o'ziga xos ji-hati davlat aktivlari va aksiya paketlarining nolga teng xarid qiymati bo'yicha to'liq hajmda sotilayotganida namoyon bo'lmoqda.

2003-2006-yillar mobaynida 396 ta korxonalar va obyekt 43,2 milliard so'mlik investitsiya kiritish majburiyati bilan nolga teng xarid qiymatida sotildi. Nizom jamg'armasida davlat ulushi bo'lgan xo'jalik subyektlari soni 2001-yildagiga nisbatan uch barobar qis-qardi.

2007-yilga kelib mamlakatimizda ishlab chiqarilayotgan yalpi ichki mahsulotning qariyb 76 foizi, sanoat mahsulotlarining 78 foizdan ortig'i, qishloq xo'jaligi va chakana savdo aylanmasining deyarli barcha mahsulotlari nodavlat sektor ulushiga to'g'ri kelmoqda. Nodavlat sektorda 77 foiz yoki iqtisodiyotda band bo'lgan kishilar-ning to'rt dan uch qismi mehnat qilmoqda.

Yagona soliq to'lovlarining joriy etilishi munosabati bilan soliq idoralariga taqdim etiladigan soliq hisob-kitoblari bo'yicha hujjatlar soni 10 barobar qisqardi.

Nazorat idoralarining xo'jalik subyektlari va tadbirkorlik obyektlarini tekshirish natijalari bo'yicha qabul qilgan barcha qaror-larini sud idoralari orqali amalga oshirish tartibi o'rnatildi.

Bunday tartib o'z-o'zicha mazkur subyektlarga nisbatan turli sanksiyalarni qo'llashni ham tubdan o'zgartirish, ya'ni uni sud qarori bilan o'rnatishni belgilab beradi.

Shunday qilib, xo'jalik subyektlari faoliyatidagi o'zaro masala va talablarni turli darajadagi davlat boshqaruvi idoralarida ko'rish va hal qilish kabi o'z umrini o'tab bo'lgan amaliyotga butunlay barham berish borasida qat'iy qadamlar qo'yildi. Bugun bunday masalalar, huquqiy demokratik davlatlarda bo'lganidek, istisnosiz ravishda sud orqali hal etiladi.

Islohotlarni yanada chuqurlashtirish va iqtisodiyotni erkinlashtirish masalalari eski zamon illati bo'lgan byurokratik boshqaruv tizimini bartaraf etish bilan bevosita bog'liq ekanini isbotlab o'tirishning hojati yo'q. Tan olish kerakki, respublikada amalga oshirilayotgan ma'muriy islohotlar markaz va joylardagi boshqaruv organlari tuzilmalarini takomillashtirishga sezilarli ta'sir qildi, boshqaruv xodimlari va ularning faoliyati bilan bog'liq xarajatlarni ancha qisqartirish imkonini berdi.

2001-2008-yillar mobaynida boshqaruv xodimlarining umumiy soni 75 ming kishiga yoki 35,5 foizga, jumladan, respublika organlari bo'yicha 21 foiz, mahalliy boshqaruv organlari bo'yicha 63,5 foiz, xo'jalik boshqaruv organlari bo'yicha 30,5 foizga qisqartirildi.

Xususiylashtirish, xususiy mulkni mustahkamlash, kichik korxonalar, mikrofirmalar, fermer xo'jaliklari tashkil etish va tadbirkorlikni rag'batlantirish hisobidan mamlakatimizda demokratik jamiyatning asosi va tayanchi sifatida o'rta sinf amalga shakllanmoqda.

Birinchi navbatda bu o'z kuchi va imkoniyatiga tayanib yashaydigan, o'zini, oilasini boqayotgan va davlatga ham katta naf keltira-yotgan, o'zining mustaqil tijorat ishiga ega bo'lgan mulkdor tadbirkorlardir.

2. Iqtisodiyotning agrar sektoridagi o'zgarishlar.

Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar ichida qish-loqda yuz bergan o'zgarishlarni alohida ta'kidlash joiz. Qishloqda tub islohotlar o'tkazishning bir necha o'ziga xos omillari bor.

Bu borada davlat rahbari ta'kidlaganidek, **istiqlolga erish-gach qishloqni ustun darajada rivojlanishini ta'minlamasdan, qishloq xo'jaligini sifat** jihatidan yangi asoslarda qayta tiklamasdan turib mamlakatda iqtisodiy islohotlar samaradorligiga erishib bo'lmaydi, mamlakat aholisining ko'pchiligini tashkil qiluvchi qishloq mehnatkashlari turmushini yanada to'kinroq qilish vazifasini bajarib bo'lmadi. Ayni chog'da mamlakat iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining salmog'i yuqori edi.

1996-yil boshiga kelib agrar sektor hisobiga mamlakatda ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulotning 24 foizi, mamlakat mehnat re-surslarining 27 foizi to'g'ri keldi. Bu - birinchidan.

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi aholisining 60 foizi qish-loqlarda istiqomat qiladi. Tug'ilish ko'p bo'lgani tufayli ish bilan ta'minlash muammolari ham qishloqlarda eng dolzarb masalalardan hisoblanadi. Qishloq aholisining 50 foizidan ortig'i 18 yoshga yet-magan yoshlardan iborat. Bu qishloqda eng katta ishchi kuchi po-tensial jaylashganini, mamlakatimiz iqtisodiyotida yetakchi o'ringa ega ekanini ko'rsatadi.

O'zbekiston hukumati qishloqning mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'mini yuksak baholab, uni yanada yuksaltirishga doimiy e'tibor berishining boisi ana shunda. Shuning uchun ham I. Karimov Oliy Majlisning 1995-yil 29-dekabrda bo'lib o'tgan IV sessiyasida shunday degan edi: **«Men bir haqiqatni aytib charchamasam ke-rak. Buning mazmuni shuki, qishloqda tub islohotlar o'tkazish, qishloq xo'jaligini taraqqiy ettirish, qishloq xo'jahgida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning asosiy omili va manbayidir».**

Shu bois avvalo qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini oshirish borasidagi muhim chora-tadbirlardan biri, bu soha-ni boshqarishni takomillashtirish va tubdan o'zgartirish, rahbarlikni yaxshilash bo'ldi. 1991-1996-yillarda qishloq xo'jaligi kompleksiga rahbarlikni yaxshilash, qishloqda o'tkazilayotgan islohotlarning hu-quqiy asosini yaratish choralari ko'rildi.

Paxtazorlar 1,5 million gektarga qisqardi, sug'oriladigan yerlardagi g'allazorlar 1,2 million gektarga ortdi. G'allachilikni jadal rivojlantirish qisqa vaqt ichidayoq xalq iste'moliga ishlatiladigan va ozuqabop donga bo'lgan ehtiyojni qondirish, bug'doy sotib olishga sarflanayotgan valutani tejab qolish imkoniyatini beradigan, eksport-ga ehtiyoj qoldirmaydigan qudratli tarmoq yaratildi.

Don ekinlari uchun ajratilgan maydonlar 1990-yildan 1998-yilgacha bo'lgan davr mobaynida asosan paxta ekinlari maydonini qisqartirish hisobiga 1,7 barobar oshdi. Don ishlab chiqarish ikki barobardan ko'proq oshib, 4,15 mln. tonnani tashkil qildi. Mazkur ekinlarni yetishtirish tajribasining ko'payishi va faol seleksiya ishlari natijasida hosildorlik shu yillar mobaynida 1,3 barobar oshdi. Ushbu chora-tadbirlar don ekinlari importini sezilarli darajada qisqartirish-ga imkon berdi. Agar 1990-yilda respublikada iste'mol qilinadigan bug'doyning 90 dan ortiq foizi importga to'g'ri kelgan bo'lsa, 1998-yilda import ulushi 19 foizdan kamroqni tashkil qildi.

Qishloq xo'jaligini isloh qilishning moddiy shart-sharoitlarini yaratish, islohotlarni yangi sifat darajasiga ko'tarish uchun 1994-yilda davlat tomonidan xarid qilinadigan paxta tolasi va donning narxi 3-8 barobar oshirildi. Qolgan barcha mahsulotlarni dehqonlar erkin bozor narxlarida sota boshladilar. Boshqacha qilib aytganda qishloqda islohotlarni jadallashtirish va chuqurlashtirishni, bozorga xos ko'p ukladli samarador ishlab chiqarishni ta'minlaydigan zarur iqtisodiy shart-sharoitlar yaratildi.

Bu osonlikcha bo'lmadi. Sababi qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirishga va qayta ishlashga ahd qilgan kishilar oldida ko'plab muammolar pay do bo'lgan edi.

Mazkur muammolarni qonun yo'li bilan hal qilishni ko'zda tu-tuvchi yangi hujjatlar qabul qilindi. Ular ichida asosiylaridan biri, 1992-yil 3-iyulda qabul qilingan «Dehqon xo'jaligi to'g'risida»gi Qonundir. Bu hujjatda ishlab chiqarish vositalarini xarid qilish uchun uzoq muddatli kredit ajratilishi hamda, dehqon xo'jaligining joriy ishlab chiqarish faoliyati uchun kredit shartnomasi asosida qis-qa muddatli kredit ajratish ko'zda tutildi.

Dehqon xo'jaligi tashkil topayotgan paytida unga ssuda va kreditlar berilishida mahalliy hokimiyat boshqaruv organlari, boshqa to'lovga qobiliyatli yuridik va jismoniy shaxslar, shuningdek, dehqon xo'jaliklarining o'zlari o'z mulki evaziga kafil bo'ladigan bo'ldilar.

Qishloq xo'jalik vazirligi ma'lumotlariga qaraganda, 1996-yil boshigacha O'zbekistonda dehqon xo'jaliklarining umumiy soni 20 ming 244 tani tashkil etdi.

O'zbekistonda qishloq xo'jaligini isloh qilishning puxta o'ylab olib borilishi MDH barcha mamlakatlaridan farqli o'laroq, ishlab chiqarishning sezilarli darajada pasayib ketishiga yo'l qo'ymaslik imkonini berdi.

Shu bilan birga qishloqda islohotlarni amalga oshirishda ekinlar hosildorligi, mehnat unumdorligi o'sishini ta'minlashda, haqiqiy yer egasi va mahsulot sohibining shakllanishida hali bir qator muammolar va yechilmagan masalalar ko'p edi. Shu bois 1995-yil 21-dekabrda Oliy Majlisning IV sessiyasida «Qishloqda islohotlar sust borayotgani va kutilgan natijalarni bermayotgani, mulk o'z egasini topishi haqida ko'p gapirilsada, amaliy hayotda esa bu masalalar o'zining kerakli yechimini topmayotgani» qat'iy ta'kidlab o'tildi.

1996-yilning 21-mayida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «2000-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasi qishloq infrastrukturasi rivojlantirish Dasturi» to'g'risida qarori qabul qilindi. Ushbu qarorda qishloqning iqtisodiy va mehnat imkoniyatlaridan yanada to'liq va samarali foydalanish uchun qulay sharoitlar yaratish, qishloq aholisining turmush sharoitlarini yaxshilash maqsadida Vazirlar Mahkamasi «O'zistiqbolstat» Davlat Qo'mitasi, O'zbekiston Moliya vazirligi, Sog'liqni saqlash va Xalq ta'limi vazirligiga 2000-yilgacha qishloq infrastrukturasi rivojlantirishga doir ishlarni amalga oshirishni topshirdi. Shuningdek, ushbu qarorda hukumat komissiyasi tuzilib, har 3 oyda bir marta ushbu qaror bajarilishini nazorat qilish ham ko'zda tutildi.

Qoraqalpog'iston Respublikasida va Andijon, Qashqadaryo, Navoiy, Toshkent, Farg'ona viloyatlarida bironta ham maktab binolari foydalanishga topshirilmadi. Shu munosabat bilan, komissiya Qishloq xo'jalik vazirligi, uning joylardagi viloyat agrosanoat bir-lashmalari, qator viloyat hokimiyatlari, xalq ta'limi boshqarmalari e'tiborini qishloq joylarida maktab qurilishiga, ularni tezroq foydalanishga topshirishga qaratdi.

Buni Xorazm viloyati misolida ham yaqqol ko'rish mumkin. Viloyatda bu sohada mustaqillikning 5 yili davomida 80-yillarga qaraganda birmuncha o'sish sezildi. Jumladan, 1992-1995-yillarda 824 kilometr tabiiy gaz quvurlari yotqizilib, 40 ming 700 xona-donga «zangori olov» o'tkazildi. Vaholanki, 1990-yilgacha gaz-lashtirilgan xonadonlar 49 mingni tashkil etgan, ichimlik suvi bilan ta'minlashning ahvoli ancha og'ir edi. Binobarin, mavjud ichimlik suvi quvurlari 1990-yilgacha atigi 1000 kilometrni tashkil etgan.

Keyingi 5 yilda 127 kilometr katta diametrli suv haydagich, 902 kilometr ichimlik suvi tarmoqlari qurilib foydalanishga topshirildi. Aholining tabiiy gaz bilan ta'minlanishi 86,7 foizga, ichimlik suvi bilan ta'minlanishi esa 54,8 foizga yetkazildi.

Orol mintaqasida aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash muhim ijtimoiy-iqtisodiy tadbir bo'lib insonparvarlik xususiyatiga ega edi.

Bu g'oyat muhim sohada Namangan viloyatida ham ibratli ishlar amalga oshirildi. 1990-yilgacha bo'lgan davrda viloyat bo'yicha jami 1480 kilometr gaz tarmoqlari tortilgan bo'lsa, 1991-1995-yillar davomida 2025 kilometr gaz tarmoqlari foydalanishga topshirildi. Sobiq Ittifoq davrida hammasi bo'lib 1423,9 kilometr suv uzatish tarmoqlari yotqizilgan bo'lsa, 1991-1995-yillarda 1039 kilometr shunday tarmoqlar ishga tushirildi. 1990-yilgacha hammasi bo'lib 95,8 ming xonadon gazlashtirilgan bo'lsa, istiqloq yillarining o'zidayoq 83,3 ming xonadonni gazlashtirishga erishildi. Birgina 1996-yilning o'zida viloyatning eng chekka qishloqlari Chodak va Nanayga gaz yetkazib berildi.

Qishloqda islohotlar amalga oshirilishi jarayonida mehnatga yaroqli aholini mehnat bilan band qilish masalasiga ham katta e'tibor berildi.

Shuni ta'kidlash o'rinliki, Prezident I. Karimov va respublika hukumati O'zbekistonda qishloqni har tomonlama rivojlantirishga, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida islohotlarni chuqurlashtirish, bu sohaning moddiy bazasi va moliyaviy ahvolini mustahkamlashga, agrar siyosatning ustuvor vazifalarini amalga oshirishga muntazam, doimiy e'tibor bermoqdalar.

Xullas, yuqoridagilarni umumlashtirib aytish mumkinki, iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda bugun O'zbekiston erishgan yutuqlar ko'p jihatdan respublika hukumatining izchil, sobitqadam siyosati bilan bevosita bog'liqdir.

Avval boshdanoq islohotlarning har bir qadami puxta o'ylangan, avvalgi mafkura zo'ravonligi o'rnini qonun ustuvorligi egalladi. Xususiy iqtisodiyotga rivojlanish uchun davlat sektori bilan teng sha-roitlar yaratildi. Ijtimoiy siyosat esa, aholi turmush darajasini asta-sekin yaxshilashga qaratildi.

O'zbekistonda milliy iqtisodning eng muhim va ustuvor tarmoqlaridan biri qishloq xo'jaligi bo'lib, uning taraqqiyoti boshqa soha-lar rivoji uchun poydevor vazifasini o'tamoqda. Chunki valuta tu-shumining 60 foizi, yalpi mahsulot muomalasining 70 foizi qishloq xo'jaligi sohasiga to'g'ri keladi.

2007-yilda mamlakatimiz miqyosida fermer xo'jaliklari soni 126 mingta, ular tasarrufidagi yer maydoni 3 mln 800 ming gektardan iborat. O'rtacha olganda har bir fermer xo'jaligiga o'rtacha 30 gektar yer to'g'ri kelmoqda. Ayni paytda qishloq xo'jaligi sohasiga 1 mln. dan ortiq odam ishga jalb qilingan.

Bunday ijobiy maqsadlarga erishish istiqbolli, ertapishar va serhosil navlar yaratish, ularni iqlim va tuproq unumdorligiga mos ravishda joylashtirish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, qishloq xo'jaligining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, jumladan, dehqon va fermerlarni kredit resurslari, yangi texnikalar, mineral o'g'it va boshqa zarur vositalar bilan ta'minlash, turli zararkunanda hasharotlarga qarshi biologik usullarni qo'llash kabi ishlarni to'g'ri tashkil etilganligi va o'z vaqtida amalga oshirilgani evaziga bo'ldi.

Hozirgi paytda respublikamizda 190 mingga yaqin fermer xo'jaligi faoliyat ko'rsatmoqda va ularda salkam 1,4 million kishi mehnat qilmoqda.

Agar 2000-yilda yetishtirilgan paxta hosilining 21 foizi fermer xo'jaliklari hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2006-yilda bu ko'rsatkich 86 foizdan oshib ketdi, boshqoli don ekinlar yetishtirish bo'yicha esa 2000-yilda 15 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2006-yil 75 foizdan iborat bo'ldi.

Birgina 2006-yilning o'zida 666 ta shirkat xo'jaligini qayta tashkil etish hisobidan 74 mingta fermer xo'jaligi tuzildi, ularning yar-midan ko'pi meva-sabzavotchilikka ixtisoslashganini ta'kidlash lozim.

Qishloq joylarda bozor iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan mehnat kooperatsiyasining yangi shakllari, yangicha xo'jalik muno-sabatlari tizimi qaror topmoqda.

Jumladan, fermer xo'jaliklari tomonidan meva-sabzavot mahsulotlari va uzum yetishtirishga hamda ularni qayta ishlashga ixti-soslashgan qariyb 200 ta agrofirma tashkil etildi. Qishloq xo'jaligi sohasida ishlab chiqarishga xizmat ko'rsatish, transport xizmati, mahsulotlarni qadoqlash, joy lash va eksport qilish hamda shu kabi boshqa xizmatlar ko'rsatish bo'yicha ishlab chiqarish va bozor infra-tuzilmasi shakllanmoqda.

Davlatimiz tomonidan ko'rsatilayotgan ana shunday e'tibor va amaliy yordam tufayli 2008-yilda fermer xo'jaliklarining paxta yetishtirishdagi ulushi 99,1 foizni, g'alla tayyorlashda esa 79,2 foizni tashkil qildi.

3. Sanoat, avtomobilsozlik sohasini rivojlanishi.

O'zbekiston o'z suverenitetini qo'lga kiritgandan so'ng, o'z ri-vojlantirish yo'lini belgilar ekan, oson yo'l qidirmadi. O'tish davrining murakkabliklariga qaramasdan ulkan-ulkan inshootlar, zamonaviy ishlab chiqarish obyektlari yaratishga kirishdi.

Bu borada, birgina Andijon viloyatining Asaka shahrida zamonaviy mashinasozlik sanoati obyektlarining vujudga kelishini misol keltirish kifoyadir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti LA. Karimov 1992-yil iyun oyida Janubiy Koreya Respublikasiga qilgan ras-miy tashrifi chog'ida ikki davlat o'rtasida o'zaro iqtisodiy hamkor-likni rivojlantirish to'g'risidagi dastlabki hujjatlarni imzoladi. Shu yilning avgust oyida esa Janubiy Koreya Respublikasi bilan hamkor-likda O'zbekistonda avtomobil ishlab chiqaruvchi qo'shma korxonalar barpo etish to'g'risida kelishib olindi.

Korxonani tashkil etish yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 1992-yil 5-noyabrda «Selxozmash» konserni va «DEU корпорация» korporatsiyasi bilan hamkorlikda avtomobillar ishlab chiqaruvchi «O'zDEUavto» qo'shma korxonasini tashkil qilish to'g'risida

maxsus qaror qabul qildi. Unda «Selxozmash» kon-serniga 3 oy muddat ichida respublikada avtomobilsozlikni yanada rivojlantirishga qaratilgan konsepsiya ishlab chiqish vazifasi topshi-rildi.

O'zbekiston Respublikasi va Koreya Respublikasi hamkorligi-da barpo etiladigan ushbu qo'shma korxonada ta'sischi etib Koreya Respublikasi tomonidan «DEU» korporatsiyasi, O'zbekiston Respublikasi tomonidan esa «O`zavtosanoat» uyushmasi belgilandi va O'zbekistonda barpo qilinayotgan avtomobil ishlab chiqaruvchi korxonani «O`zDEUavto» nomi bilan yuritishga kelishildi. Shartnoma ko'ra har ikki tarafning qo'shma korxonadagi ulushi miqdori «DEU» korxonasi uchun 50%, 100 million AQSH dollari va «O`zavtosanoat» uyushmasi uchun 50%, 100 million AQSH dollari hisobida belgilandi.

Bir qarashda O'zbekiston mashinasozligi ma'lum bir bosqichni bosib o'tgan, o'z tarixiga ega bo'lgan sohalardan biri. Sobiq sho'rolar davrida o'lkamizda qishloq xo'jaligi mashinalari ishlab chiqaradigan «Tashselmash», «O`zbekselmash», Toshkent traktor zavodi, Ekskavator zavodi, «Chirchiqselmash» hamda Andijon va boshqa viloyatlarda turli rusumdagi traktorlar ishlab chiqarilar edi. Biroq, aslida ular torn ma'nodagi ishlab chiqarish quvvatiga va im-koniyatiga ega emas edi.

Yuqorida ta'kidlanganidek haqiqiy o'zbek mashinasozligi mustaqillik mahsuli bo'lib, u 1993-yilning mart oyida «O`zDEUavto» nomi bilan ro'yxatdan o'tkazilib, Andijon viloyatining Asaka shahridagi pritseplar ishlab chiqarish korxonasi negizida tashkil qilinishi hamda bu muhim inshoot qurilishining boshlanishi bilan O'zbekistonda avtomobilsozlik sanoatiga asos solindi.

Qo'shma korxonaning umumiy maydoni 476 ming 266 kvadrat metr bo'lib, shundan bino va inshootlar uchun ajratilgani 146 ming 266 kvadrat metrni tashkil qiladi. Qurilish 1993-yilning fevralidan boshlab 32 oy mobaynida oxiriga yetkazildi.

Loyiha ishlari asosan «DEU injeniring» va «Uztyajprom» firmalari tomonidan amalga oshirildi. O'zining ko'lami jihatidan nafaqat O'zbekistonda balki, Markaziy Osiyoda yagona bo'lgan mazkur korxonadir.

Loyiha quvvatiga ko'ra yiliga 200 ming avtomobil ishlab chiqariladigan bu ulkan inshootning umumiy qiymati 658 million AQSH dollarini tashkil etadi.

Avtomobilsozlikda ko'p jihatdan yangi bo'lgan ilg'or texnologiyalar qo'llanilgan ushbu korxonada ishlaydigan ishchi, muhandis kadrlar tayyorlash ishlariga qo'shma korxonaga asos solingandan boshlab katta e'tibor berildi.

Korxonada mehnat qilayotgan yoshlarning 1000 dan ko'prog'i Janubiy Koreya Respublikasida - «DEU» kompaniyasi avtomobil ishlab chiqarish korxonalarida ishlab tajriba orttirib qay-tishdi, keyinroq yana 2000 kishi o'z malakalarini oshirish uchun Janubiy Koreyadagi «DEU» kompaniyasining avtomobilsozlik zavodlariga yuborildilar.

Qo'shma korxonada bajarilgan qurilish ishlari asosan Andijon, Farg'ona va Namangan viloyati qurilish tashkilotlari tomonidan amalga oshirildi.

1996-yil 19-iyulda ushbu qo'shma korxonaning ishga tushurilishiga bag'ishlangan tantanali yig'ilish bo'ldi. Unda nutq so'zlar ekan, Prezident I. Karimov «Asaka shahrida ikki yil ichida bunyod etilgan, 1996-yilning mart oyida «Damas» mashinasi, iyun oyida «Tiko», iyul oyida esa «Neksiya» ishlab chiqargan «O`zDEUavto» istiqbol yillarida bunyod etilgan qudratli korxonada bo'lish bilan birga O'zbekistonning eng ilg'or davlatlar qatoriga kirish uchun qo'ygan dadil qadam» ekanligini alohida uqtirdi.

Korxonada aytish mumkinki ko'plarni hayratga solib havaslan-tirayotgan «Tiko», «Damas», «Matiz», «Neksiya», «Lasetti»larni xalqimizga yetkazib berishdan tashqari butun mamlakatni eng ilg'or, jahon andozalariga to'la javob beradigan avtomobillar bilan ta'minladi.

Korxonaning ishlab chiqarish quvvatlari yildan yilga o'sib bor-di. 2006-yilga kelib korxonada 571580 ta avtomobil ishlab chiqardi, uning 198609 tasi xorijga eksport qilindi.

2008-yilga kelib mamlakatimizda «O`zDEUavto»ga butlovchi qismlar yetkazib beruvchi Andijon mexanika zavodi, Baliqchidagi «A.Navoiy interneshinl» «And Polik» singari o'nlab korxonalarda xaridorgir mahsulotlar ishlab chiqarilmoqda.

Shunday qilib, Asakada «O`zDEUavto» qo'shma korxonasi ishga tushishi O'zbekistonda tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish-ni, respublika industriyasining qudrati muttasil ortib borayotganini ko'rsatuvchi muhim dalildir.

Shu bois bir haqiqatni alohida ta'kidlash joiz. Jahon mamlakatlari tarixi guvohlik berayaptiki, dunyodagi eng kuchli mamlakatlar-gina avtomobil industriyasiga ega. Ular asosan, AQSH, g'arbiy Yevropa, Yaponiya, Rossiya va Janubiy Osiyodagi mamlakatlardan iborat 28 tani tashkil etadi.

Avtomobil industriyasi bozoriga kirish va undagi kuchli raqo-batga bardosh berish o'ta mushkul ish bo'layotganligi uchun ham iqtisodiy va moliyaviy baquvvat mamlakatlar ham bu biznesga kira olmayaptilar. O'zbekiston esa kuchli raqobatchilari bo'lgan avtomobil bozoriga sobiq SSSR tarkibidagi respublikalar orasida birinchi bo'lib kirib bordi.

Bunday yutuqqa O'zbekiston osonlikcha erishmadi. Unga eri-shish uchun esa quyidagi masalalarga jiddiy e'tibor berildi:

Birinchidan, O'zbekistonda avtomobil sanoatini barpo etish uchun katta investitsiya, yuqori texnologiya va malakali kadrlar tayyorlash talab qilinardi.

Ikkinchidan, avtomobil ishlab chiqaruvchilar uchun iqtisodchi-lar ta'biri bilan aytganda, doimo o'zaro o'rnini bosuvchi tovar ishlab chiqarish holati mavjud bo'lishi lozim edi. Buning ma'nosi avtomobillar modelini juda to'liqlari bilan almashtirib turishni, xaridorlar talab-istaklarini o'z vaqtida qondirishni taqozo etadi. Bunda kuchli injener-konstruktorlik ishini qat'iyat bilan rivojlantirish, ijodiy-texnologik jarayonni doimiy ravishda, uzluksiz takomillashtirib bo-rishning zaruriy choralarini ko'rish talab qilinardi.

Uchinchidan, xomashyo mahsulotlari, ehtiyoj qismlar yetkazib beruvchilarni, ya'ni ta'minlovchilarning avtomobil biznesiga ta'siri katta bo'lganligi uchun ular ishonchini qozonmoq kerak edi.

O'zbekiston avtomobil industriyasi ana shu muhim masalalarni hal etishga qodir ekanligini amalda ko'rsatdi va bunga boshqa mam-lakatlardagi hamkorlarini ishontira oldi. U qiyinchiliklarni oqilona yengib, muammolarni cho'chimay hal qilib, biznes bozoriga dadil kirib bordi.

Hozirgi kunda «O`zDEUavto» korxonasida kuniga 290 ta dun-yo andozalariga javob bera oladigan 4 xil modeldagi avtomobillar chiqarilmoqda. Shundan 160 tasi NEXIA modeli bo'lib, u AQSH va Yaponiya talablariga to'la javob beradi. Uni ma'lum takomillashti-rish hisobiga Yevropa standartiga ham to'la javob beradigan darajaga keltirish ishlari olib borilmoqda. Avtomobillar hozir o'z xaridorlarini kutilgandan ham tezroq topmoqda.

1996-yil noyabr oyigacha 18000 dan ortiq avtomobillar sotilgan bo'lsa, ulardan 15 ming 700 tasi ichki bozorga va 2300 tasi chet el-larga eksport uchun chiqarildi. Shulardan NEXIA va TICO avtomobillariga talab tobora kuchaydi.

Tashqi bozordagi katta ulgurji savdo Rossiya hissasiga to'g'ri kelmoqda. Ayni paytda O'zbekistonga avtomobil eksport qiluvchi Rossiya O'zbekiston avtomobillariga xaridor bo'lmoqda va undan ko'p miqdorda olishni taklif qilmoqda.

O'zbekistonda avtomobilsozlikni rivojlantirishga respublika rahbariyati, shaxsan Prezident I. Karimov muntazam e'tibor be-rib kelmoqda. Buni Vazirlar Mahkamasi tomonidan birgina 1995-1996-yillarda qabul qilingan qarorlardan ham bilsa bo'ladi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasida chet el investitsiyalarini jalb etgan holda avtomobil sanoatining ishlab chiqarish bazasini shakllantirish va rivojlantirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi 1995-yil 30-mayda «Avtomobillar uchun butlovchi buyumlar ishlab chiqa-radigan O'zbekiston- Koreya Qo'shma korxonalarini tashkil etish to'g'risida» qaror qabul qildi.

Unda O'zbekiston tomonidan «O`zavtosanoat» uyushmasi va «O`zsanoatqurilish» davlat korporatsiyasining «Andijon qurilish zavodi» aksionerlik jamiyati hamda Koreya tomonidan «Dongju end Ko ltd» kompaniyasi tashkil etadigan lak-bo'yoq mahsulotlari ishlab chiqaradigan Nizom jamg'armasi 4 million AQSH dollari miqdorida bo'lgan «O`z-Dongju Ko» Qo'shma korxonasi, O'zbekiston tomondan «O`zavtosanoat» va «O`zmashsanoat» uyushmalarining «Andijon zavodi» aksionerlik jamiyati hamda Koreya tomonidan «Tong Xong» Elektrik o'rindiqlari ishlab chiqaradigan, Nizom jamg'armasi 6,42 million AQSH dollari miqdorida bo'lgan «O`z-Tong Xong

Ko» Qo'shma korxonasi O'zbekiston tomonidan «O`zavtosanoat» uyushmasi va Melioratsiya va suv xo'jaligi vazirligi SANIIRI ilmiy-ishlab chiqarish birlashmasining tajriba-eksperimental zavodi hamda Koreya tomonidan «Kodam Plastik Ko ltd» kompaniyasi tashkil etadigan bamperlar va pribor panellari ishlab chiqaradigan, Nizom jamg'armasi 5 million AQSH dollari miqdorida bo'lgan «O`z-Kodam Ko» Qo'shma korxonasi tashkil etilishi ma'qullandi.

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasi «O`zDEUavto» qo'shma korxonasi ishlab chiqargan avtomobillarni samarali sotish va ularga tex-nik xizmat ko'rsatishni tashkil etish maqsadida 1996-yil 3-sentabrda «O`zDEUavto» Qo'shma korxonasida avtomobillar ishlab chiqarish, sotish va ularga texnik xizmat ko'rsatishni yanada yaxshilash to'g'risida qaror qabul qildi.

Ushbu qarorda «Mercedes Bens» va «DEU» kompaniyalari-ning va boshqa yirik avtomobil kompaniyalarining mutaxassislarini jalb etgan holda «O`zDEUavto» qo'shma korxonasi avtomobillarini ham mamlakat ichida, ham mamlakat tashqarisida sotish bo'yicha marketing tadqiqotlari markazini tashkil etish ko'zda tutildi. Ayni chog'da bu markaz «DEU» korporatsiyasi bilan kelishgan holda avtomobil Modellarini yangilashga doir tadbirlar ishlab chiqishi ke-rakligi nazarda tutildi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, «O`zDEUavto» qo'shma korxonasini to'la quvvat bilan ishga tushirish, ishlab chiqarilgan avtomobillar uchun zarur ehtiyot qismlar tayyorlash, sotish va sotuv-dan keyin servis xizmati ko'rsatish, marketing xizmatlarini yo'lga qo'yish choralari ko'rilmogda.

Shu kunlarda korxonada 4000 ga yaqin ishchi ishlayotgan bo'lsa, yaqin kelajakda taxminan 55-65 ming kishi ishlaydigan yirik avtomobilsozlik markaziga aylanadi.

1999-yil 16-mart kuni Samarqandda ham qalbimizni g'urur nashidasidan entikadigan quvonchli voqea ro'y berdi. Bu yerda O'zbekistonning yana bir avtomobil zavodi ish boshladi. Qisqa mud-datda qad rostlagan mazkur avtomobil zavodi qurilishiga 1995-yili

«O`zavtosanoat» uyushmasining Turkiyadagi mashhur «Koch xol-ding» kompaniyasi bilan imzolagan shartnomaga muvofiq kirishil-gan edi.

«SamKochavto» qo'shma korxonasi zavodida yiliga minglab turli rusumdagi qulay va ixcham avtobuslar, turfa xil yuk tashish mashinalarini ishlab chiqarish ko'zda tutilgan. Xalq xo'jaligining barcha jabhalarida foydalanish mumkin bo'lgan bu mashinalar-ning e'tiborli jihati shundaki, ular «Iveko» Italiya-Ispaniya firmasi-ning ixcham konstruksiyalariga asoslangan hamda «Koch xolding» kompaniyasi a'zosi- «Otoyo'l» zavodida yanada takomillashtirilib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirildi.

Dastlab butlovchi va ehtiyot qismlarining 25 foizi o'zimizda ishlab chiqarildi. 2000-yildan boshlab bu ko'rsatkich 35 foizga yetishtirildi. Ma'lumki, Asakadagi avtomobil zavodida ham dastlab butlovchi va ehtiyot qismlarining 15 foizi mahalliy korxo-nalarda tayyorlanar edi. Hozirga kelib bu ko'rsatkich 55 foizdan oshib ketdi.

Chkalov nomli Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasi, Toshkent traktor zavodi kabi yirik korxonalar hissadorlik jamiyatla-riga, «O`zqishloqxo'jalik» mashinasozligi esa «O`zqishloqxo'jalik mashinasozlik xolding» - xolding kompaniyasiga aylantirildi.

Hozirgi paytda faqat dunyoning ikki mamlakatida, aniqrog'i AQSH va O'zbekistonda paxtachilik mashinalari va uskunalari to'liq ishlab chiqarilmogda. Ayni paytda bu yirik korxonalar AQSHning «Keys» va «Magnum» ko'pora!81yalarl bilan hamkorlik qilib, qishloq xo'jaligini zamonaviy traktorlar bilan ta'minlashga harakat qil-mogdalar.

O'zbekiston ipakchilik va pillachilik texnikalari ishlab chiqaruvchi Markaziy Osiyodagi yagona davlatdir.

Shu tariqa O'zbekiston 2008-yilga kelib zamonaviy avtomobil industriyasiga ega rivojlangan mamlakatlar qatoridan munosib o'rin oldi.

4. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi va O'zbekistonda unga qarshi qo'llanilayotgan chora tadbirlar.

Ma'lumki, bugun butun dunyo va insoniyat katta moliyaviy-iqtisodiy inqiroz sharoitida yashamoqda. Eng rivojlangan, qudratli davlatlar ham ana shu inqirozning girdobiga tushib

qolmoqda. Mav-jud jiddiy muammo insoniyat taraqqiyoti va uning istiqbolini, za-monaviy sivilizatsiya, fan-texnika taraqqiyoti, qolaversa, insonning yashash tarzi bilan bog'liq bo'lgan yaxlit umumplanetar ijtimoiy-ma'naviy vaziyatni yuzaga keltirmoqda. O'zbekiston ham jahon hamjamiyatining teng huquqli, ayni paytda faol, o'z so'zi va hukmi-ga ega bo'lgan davlati sifatida ana shu umumdunyoviy muammodan chetda tura olmaydi. Bu tabiiy hoi. Biroq hamma gap muammoga kim qanday yondashayotganiga, uning yechimini qanday shaklda iz-layotganiga, o'zining ichki imkoniyatlari, tabiiy va ma'naviy resurs-lardan qay darajada foydalanayotganiga bog'liq.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning «O'zbek modeli» maqomiga ega bo'lgan mashhur besh tamoyil istiqbolning o'tgan davrida o'zining iqtisodiy, siyosiy, ilmiy va ama-liy jihatdan asosli ekanligini ko'rsatdi. Jahon hamjamiyati bugun O'zbekiston taraqqiyotining o'z uslubiga va uzoqni ko'zlagan tamoyillariga ega ekanligini tan olmoqda. Biroq, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi o'z imkoniyatlari-mizni, mavjud omillarimizni va resurs-larimizni y ana bir bor jiddiy ravishda ko'rib chiqib, aniq istiqbolni belgilashni taqozo etmoqda. Prezident I. Karimov-ning «**Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari**» deb nomlangan kon-septual ahamiyatga ega bo'lgan kitobi ayni ana shu muammoning yechimiga bag'ishlangan. Kitobda ko'tarilgan masala va umumdunyoviy muammoning ilmiy, nazariy hamda amaliy tahlili natijasida O'zbekistonda 2009-2012-yillarda jahon iqtisodiy inqirozi oqibatlarini bartaraf etish, mamlakatimiz barqaror rivojlanishini ta'minlash va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda aniq maqsadlarni ko'zlagan rejalarini amalga oshirishga doir dastur ishlab chiqildi. Ushbu dasturda quyidagi yo'nalishlarda aniq, qat'iy va yuksak ma'suliyat bilan faoliyat yuritish belgilangan:

Jahon moliyaviy inqirozining oqibatlarini oldini olish va yumshatishga asos bo'lgan omillar:

- O'zbekistonda qabul qilingan o'ziga xos islohot va modernizatsiya modeli, «shok terapiyasi» deb atalgan usuliarni bizga chetdan turib joriy etishga qaratilgan urinishlardan, bozor iqtisodiyoti o'zini o'zi tartibga soladi, degan o'ta jo'n va aldamchi tasavvurlardan voz kechdik;
- ma'muriy buyruqbozlik tizimidan boshqaravning bozor tizimiga o'tish jarayonida tadrijiy yondashuvni, islohotlarni izchil va bosqichma-bosqich amalga oshirish yo'lini tanladik;
- davlat bosh islohotchi sifatida mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi zarurligini o'zimizga aniq belgilab oldik;
- O'zbekistonda moliyaviy-iqtisodiy, budget, bank-kredit tizimi, shuningdek, iqtisodiyotning real sektori korxonalarini va tarmoqlarining barqaror hamda uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun yetarli darajada mustahkam zaxiralar yaratilgan va zarur resurslar bazasi mayjud.

✚ mamlakatimizda qabul qilingan 2009-2012-yillarda jahon iqtisodiy inqirozi oqibatlarining oldini olish va bartaraf qilish bo'yicha inqirozga qarshi dasturni amalga oshirish, shu asosda iqtisodiy o'sishning uzoq muddatli barqaror sur'atlarini va iqtisodiyotning muvozanatli rivojlanishini ta'minlash;

✚ tarkibiy o'zgartirishlarni davom ettirish va iqtisodiyotni di-versifikatsiyalash, buni birinchi navbatda xalqaro sifat standartlariga javob beradigan, ichki va tashqi bozorlarda talab yuqori bo'lgan raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga yo'naltirilgan iqtisodiyotning eng muhim tarmoqlarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash yo'li bilan amalga oshirish;

✚ qishloq turmush darajasi sifati va qiyofasini tubdan yangi-lashga, qishloq joylarda ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmasini jadal rivojlantirishga, mulkdorning, tadbirkorlik va kichik biznesning maqomi, o'rni va ahamiyatini tubdan qayta ko'rib chiqishga, fer-mer xo'jaligini rivojlantirishni har tomonlama qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan uzoq muddatli, o'zaro chuqur bog'langan chora-tadbirlar keng kompleksini amalga oshirish;

✚ aholi bandligini ta'minlash, uning turmush darajasini oshirishning eng muhim omili sifatida xizmatlar ko'rsatish sohasi va kichik biznesni jadal rivojlantirish;

✚ mamlakatni modernizatsiya qilish va aholi bandligini oshirishning eng muhim omili sifatida ishlab chiqarish va ijtimoiy infra-tuzilmani yanada rivojlantirish;

✚ banklar ishini yanada takomillashtirish, aholi va xo'jalik yuri-tuvchi subyektlarning bo'sh mablag'larini tijorat banklarida depozit-larga jalb qilishni rag'batlantirish.

5. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarni yutuq va natijalari.

Mustaqillik yillarida iqtisodiy islohotlar haqida gapirar ekanmiz, yuz bergan institutsional o'zgarishlar haqida ham qisqacha to'xtash o'rinlidir.

1991-1996-yillar mobaynida iqtisodiy islohotlarning barcha yo'nalishlarida salmoqli institutsional o'zgarishlar sodir bo'ldi. Xu-susan turarjoylar, savdo, xizmat ko'rsatish sohasi, matlubot jamiyati obyektlari va turli tarmoqlarning mayda korxonalarini xususiylashtirish amalda tugallandi. O'rta va yirik korxonalarni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish jarayoni faol boshlab yuborildi.

1996-yil 12-martda tadbirkorlikni rivojlantirish, qo'llab-quvvatlash maqsadida, shu jumladan, individual mehnat faoliyati bilan band bo'lgan jismoniy shaxslarni ham hisobga olib borish, ularning manfaatlarini himoya qilish, ishlarini tashkil etishda yordam ko'rsatish vazifasini o'z zimmasiga olgan tovar ishlab chiqaruvchilar va tadbirkorlarning Respublika Palatasi tashkil qilindi. Hozirda joy-larda uning hududiy bo'limlari ham faoliyat ko'rsatmoqda.

O'zbekistonda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning noyob, o'ziga xos tizimi ish olib bormoqda. Unga davlatning o'zi rahnamo-lik qilmoqda. Bu tizimga muvofiq xususiylashtirishdan tushgan deyarli barcha mablag'lardan iqtisodiyotning nodavlat sektorini shakllantirish va mustahkamlash uchun foydalanilmoqda.

Mamlakat tovar-xomashyo birjasi o'z faoliyatini ancha kengay-tirdi, undagi bitimlar hajmi 1995-yilda 7,7 mlrd. so'mga yetdi. 1995-yilda 8481 obyekt 859,8 mln. so'mga sotgan Respublika ko'chmas mulk birjasi ham milliard dovonidan oshish arafasida turibdi.

To'plangan tajriba katta-katta sanoat korxonalarini davlat tasarrufidan chiqarish imkonini berdi. Chkalov nomidagi Toshkent aviatsiya-ishlab chiqarish birlashmasi ochiq turdagi davlat-aksiyadorlik jamiyatiga aylantirildi.

Qishloq xo'jaligi mashinasozligining 15 ta korxonasi yuqori investitsiya salohiyatiga ega bo'lgan xo'jalik tuzilmasi - «O'zqish-loqxo'jalikmashxolding»ni tashkil etdi. Uning tarkibiga Toshkent traktor zavodi ishlab chiqarish birlashmasi, «Toshqishmash» ishlab chiqarish birlashmasi, Toshkent agregat zavodi, «Chirchiqqishmash» «O'zbekqishmash» singari aksionerlik jamiyatlari kirdi.

Bir so'z bilan aytganda, mustaqillik yillarida xususiylashtirish jarayoni O'zbekistonda izchillik bilan bosqichma-bosqich amalga oshirila bordi. O'zbekistonda iqtisodiy islohotlar o'ziga xos tarzda amalga oshirilar ekan, tadbirkorlik va ishbilarmonlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashga katta e'tibor berildi. Bu o'rinda Prezident I. Karimov jahon amaliyotini chuqur o'rgandi, tadbirkorning jamiyat ijtimoiy hayotida muhim o'ringa egaligi, aniqrog'i u «zamonasining yangi qahramoni» ekanligini chuqur his qildi.

Shu bois Prezident 1994-yil 21-yanvarda «Iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, xususiy mulk muhofazasini ta'minlash va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni bilan xususiy mulkchilik asosidagi tadbirkorlikning yuzaga kelishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib berdi. Mamlakatda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tizimi yaratildi.

U Qonunlar, Prezident Farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qaror-larini o'z ichiga oluvchi tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlarga asoslanadi. Xalqaro tashkilotlar (Jahon Banki, BMT, YuNIF) tomonidan qayd qilinishicha, korxonalar va tadbirkorlar faoliyatini xususiylashtirishdan keyingi qo'llab-quvvatlashning O'zbekistonda amal qila-yotgan tizimi, MDH mamlakatlari orasida o'xshashi yo'q ekanligini xalqaro ijtimoiy tashkilotlar mutaxassislari ham tan ola boshladilar.

Bozor iqtisodiyotiga o'tishda O'zbekiston hukumati tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning samarali yo'llarini qidirib topa boshladi. Xususiylashtirish va davlat tasarrufidan chiqarishning davlat Dasturidan tashqari O'zbekistonda xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarida, shu jumladan, qishloq xo'jaligida alohida tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari qabul qilindi.

1994-yili Qoraqalpog'iston Respublikasi, barcha viloyatlar va Toshkent shahrini qamrab oluvchi mintaqaviy dasturlar ishlab chi-qildi va amalga oshirila boshlandi.

I. Karimov 1995-yil 4-iyulda bo'lib o'tgan idoralararo Kengash-da tadbirkorlikni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash xususida qo'nun qabul qilish kerakligini uqtirdi.

Shunday Qonun Oliy Majlisning iqtisodiy islohotlar va tadbirkorlikni rivojlantirish qo'mitasi tomonidan tayyorlandi va 1995-yil 21-dekabrda Oliy Majlisning IV sessiyasida qabul qilindi.

Ushbu Qonun kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirishning huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy asoslarini belgilab berdi, fuqarolarning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdagi huquqlarini ro'yobga chiqarishga qaratildi.

Qishloqda haqiqiy mulkdorlarning shakllanishida fermer va dehqon xo'jaliklarining yana ham rivojlantirilishi alohida ahamiyatga egadir. Respublikada fermer xo'jaliklarining umumiy soni 1992-yildagi 6 mingdan 1998-yilda 23 mingga oshdi, ushbu xo'jaliklardagi qoramollar soni 42 ming boshdan 168 ming boshga-cha oshdi. Fermer va dehqon xo'jaliklariga ajratilgan qishloq xo'jalik yerlari maydoni oshmoqda. Agar 1995-yilda fermer xo'jaliklari 308 ming gektar yerga ega bo'lsa, 1998-yilda ularga 447 ming gektar yer tegishli bo'lgan, dehqon xo'jaliklari maydoni esa shu davrning ichi-da 534 ming gektardan 573 ming gektargacha oshgan.

Bu boradagi islohotlar izchil amalga oshirilishi tufayli hozirgi paytda respublikamizda 190 mingga yaqin fermer xo'jaligi faoliyat ko'rsatmoqda va ularda salkam 1,4 million kishi mehnat qilmoqda.

Agar 2000-yilda yetishtirilgan paxta hosilining 21 foizi fermer xo'jaliklari hissasiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2006-yilda bu ko'rsatkich 85 foizdan oshib ketdi, boshqoqli don ekinlari yetishtirish bo'yicha esa 2000-yilda 15 foizni tashkil etgan bo'lsa, o'tgan yili 75 foizdan iborat bo'ldi.

Birgina 2006-yilning o'zida 666 ta shirkat xo'jaligini qayta tashkil etish hisobidan 74 mingta fermer xo'jaligi tuzildi, ularning yar-midan ko'pi meva-sabzavotchilikka ixtisoslashganini ta'kidlash lo-zim.

Mamlakatimizda keyingi yillarda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishda xususiylashtirish jarayoniga katta e'tibor berilganini birgina 2005-yil yakunlari asosida ham yaqqol ko'rish mumkin.

Masalan, 2005-yilda moddiy resurslar va tayyor mahsulotlarni realizatsiya qilish va ulardan foydalanish tizimini liberallashtirish yo'lida hal qiluvchi qadam qo'yildi.

Bugun to'la ishonch bilan aytish mumkinki, tadbirkorlarga, av-valo, kichik biznes subyektlariga asosiy, shu jumladan, talab katta bo'lgan moddiy resurslardan foydalanish imkonini beradigan barqaror bozor mexanizmi shakllandi.

Aynan ana shunday odamlar jamiyatimizning tayanchi bo'lib, uning ijtimoiy asosini tashkil etadi. Chunki aynan shular demokratik va bozor islohotlarini davom ettirish va chuqurlashtirishdan, mamla-katni barqaror va izchil rivojlantirishdan ko'proq manfaatdor ekanini ta'kidlash zarur.

Shunday qilib, mamlakatimizning 2008-yildagi iqtisodiy rivoj-lanish natijalari o'tgan davr mobaynida demokratik yangilanish, iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish va iqtisodiyotni erkinlashtirish yo'lida ulkan qadamlar qo'yilganini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабиров. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012

10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаевнинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. Davlat mulkini xususiylashtirish borasida amalga оширилган ишлар хақида маълумот беринг.
2. Mulkdorlar sinfining shakllanishi uchun nimalar tўsiq бўлмоқда?
3. Iqtisodiyotning agrar sektoridagi o'zgarishlarni sanab bering
4. Sanoat sohasini rivojlanishini tavsiflang
5. Avtomobilsozlik sohasini rivojlanishi tarixini so`zlab bering.
6. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqiroziga O'zbekistonda unga qarshi qo'llanilgan chora tadbirlarni sanab o`ting
7. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarni yutuq va natijalari so`zlab bering.

8-MAVZU O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOY O'ZGARISHLAR.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. **Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi.**
2. **Ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo'naltirilgan aholi bandligi, sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, aholini uy-joylar bilan ta'minlash**
3. **Nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoya va manzilli ijtimoiy yordamni amalga oshirishdagi ishtiroki.**
4. **O'zbekiston Respublikasi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning mazmun-mohiyati, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish.**

1. Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi.

Ijtimoiy himoya - keng ma'noda - mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta'minlaydigan va jamiyatda qaror topgan xuquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy choratadbirlar majmui; tor ma'noda - davlat va jamiyatning yoshi, salomatligi holati, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik vositalari bilan yetarli ta'minlanmagani tufayli yordamga, ko'makka muhtoj fuqarolar to'g'risidagi g'amxo'rliqi. Uning asosiy maqsadi aholi farovonligining to'xtovsiz yaxshilanishini ta'minlash, aholi qat-lamlarining ta'lim, madaniyat, kasb malakasi, daromadlari jihatidan keskin tafovutlariga barham berish, jamiyat tomonidan insonga munosib hayot darajasini va inson taraqqiyotini ta'minlashga yordam berishdan iborat. I.h.ning asosiy yo'nalishlari: erkin ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat ko'rsatishni ta'minlash; ish bilan bandlik, kasb tanlash, o'qish va bilim olish; daromadlarning kafolatlanishi; har bir fuqaroning o'z iqtisodiy faoliyatida daromadga ega bo'lishi; is-te'molchilar himoyasi, iste'molchilar jamiyatlari; tovarlar va xizmatlar sifati, iste'mol kafolatini ta'minlash; aholiga tibbiy xizmat ko'rsatish; ijtimoiy ta'minot tizimi va aholining muhtoj, kam ta'minlangan qismlariga pensiyalar, nafaqalar, turli xil imtiyozlar berish.

Rivojlangan demokratik jamiyatda I.h. vazifalarini bajarishni davlat o'z zimmasiga oladi. "I.h." tushunchasi birinchi marta 1935 y.da AQShning "Ijtimoiy xavfsizlik bo'yicha qonun" ida qo'llanilgan, keyinchalik Xalqaro mehnat tashkiloti konvensiyalarida bu tushuncha mazmuni mukammallashtirilgan. AQSH, Kanada, Shveysariya kabi mamlakatlarda I.h. ning ko'pgina

muammolari hal etilgan, lekin yechimini topmagan muammolari ham juda ko'p. Shunga qaramay, bu mamlakatlar tajribalaridan foydalanish ahamiyatlidir.

Turli mamlakatlarda aholini I.h. tizimi mamlakatning iqtisodiy taraqqiyot darajasi, demokratik taraqqiyot va uning aholi manfaatiga muvofikligi, ijtimoiy siyosat darajasi, ijtimoiy ta'minot tizimi kabi omillarga bog'liq holda amal qiladi.

O'zbekistonda I.d. tizimi 20-asrning 20-y.laridan boshlab shakllana boshladi. 90-y.larga kelib, bozor iqtisodiyotiga o'tish asosida amaldagi islohotlarga mos ravishda yangidan shakllandi. Ayniqsa, milliylik, o'zlikni anglash, e'tiqod va an'analarning tiklanishi I.h. tizimiga muhim yangilik bo'lib qo'shildi.

O'zbekistonda aholini I.h. qilish iqtisodiy islohotlar dasturidagi uz-luksiz ustuvor yo'nalishlardan biriga, ya'ni islohotlarning hamma bosqichlarida ustuvor hisoblanadigan va-zifalar qatoriga kiradi. Mamlakatda ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyoti barpo qilishda davlat tomonidan kuchli I.H- siyosati olib borilmoqda. Kuchli ijtimoiy siyosat O'zbekistonning o'z istikdol va taraqqiyot yo'lining yetakchi tamoyillaridan biri hisoblanadi.

Respublikada I. h.ning huquqiy muhiti yaratildi, unga qonuniy asos solindi. I.h. tamoyillari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlanib, qabul qilingan qonunlarda o'z aksini topdi. Mamlakatda daromad olishning kafolatlanishi amalga oshirildi. Keng miqyosda yangi ish joylari yaratilishi aholini ish bilan ta'minlash ishsizlik muammosini hal qilmoqda (mamlakatda ishsizlikning statistik ko'rsatkichi - 0,5-0,6%). Bunda, ayniqsa, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, kasanachilik qo'l kelmoqda. Tovarlar sifati, aholiga xizmat ko'rsatish sohalarida amalga oshirilayotgan tadbir-choralar iste'molchilar himoyasini shakllantirib, aholi manfaatlarini ta'minlamoqda. Inflyasiyaning oldini olish, so'mning harid kuchini saqlash, biznes-tijorat ustidan davlatning maromiy nazoratini o'rnatish, marketing, savdo, reklama kabilarni tartiblashtirish I.h. ni rivojlantirmoqda. Ekologiya bilan bog'liq bir qancha katta himoyalash ishlari amalga oshirilib, suv, havo, yer va mahsulot tozaligiga erishilmoqda.

O'qish, bilim olish, kasb tanlash O'zbekistonda amalga oshirilayotgan kadrlar tayyorlashning milliy dasturi asosida tubdan yangilanmoqda. Ta'limga ajratilgan mablag'lar keyingi 7 yil (1995-2002 yillar) ichida yiliga yalpi ichki mahsulotning 7,1-7,76% ini, ajratilgan mablag' byudjet harajatlarning 21,77-24,12 % ini tashkil etdi. Bu dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlardan hisoblanadi. Tibbiyotda o'tkazilayotgan islohotlar natijasida aholiga sog'liqni sakdash sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar samaradorligini ko'tarish choralari amalga oshirildi. Inflyasiyaga qarshi choralar ham I.h. da muhim ahamiyatga ega. Keyingi yillarda uning o'rnini to'la qoplash mumkin bo'lmasa ham zarar kuchini pasaytirish maqsadida ish haqi, pensiyalar, stipendiyalar va ijtimoiy nafaqalar miqdori oshirilmogda (1998 y.da - 50%, 2000 y.da - 60% va 2002 y.da - 30%).

Bozor munosabatlariga o'tish va ijtimoiy-iqtisodiy tizimni isloh qilish davrida aholini yalpi I.h. qilish tizimidan ishonchli ijtimoiy kafolatlar va aholini, ayniqsa, uning nochor guruxlarini aniq manzilli va maqsadli ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi barpo etildi. Bu tizimda mahalla markaziy o'rinda turadi. 1999 y.da ushbu tizim orqali kam ta'minlangan oilalar - jami 3 mln. kishi (mamlakat aholisining 12,2%) va bolali oilalar - 6,5 mln. dan optik, kishi (27%) moddiy yordam oldi. Bir oila uchun yordam puli bolalar nafaqasi bilan birga oyiga 3,4 eng kam ish haqini tashil qiladi. Bu sohada I.h., asosan, kam ta'minlangan oilalar uchun turli nafaqalar berish, aholining ba'zi guruhlari uchun imtiyozlar yaratish, yolg'iz qariya va nogironlarni davlat hisobidan boqish va b. asosida amalga oshiriladi.

Respublika Prezidentining "Kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoniga (1994 y. 23 avg.) ko'ra, voyaga yetmagan farzandlari bo'lgan ko'p bolali oilalar, kam pensiya olayotganlarning oilalari, nogironlarning oilalari, ishsizlar va boquvchisini yo'qotganlarning oilalari, yolg'iz pensionerlar va kam daromad olayotgan muhtoj oilalarga moddiy yordam berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996 y. 10 dek.dagi farmoni bilan 16 yoshgacha farzandi bo'lgan kam ta'minlangan oilalar davlatning alohida otalig'iga olindi, 2002 y. 25 yanvardagi farmonga binoan ijtimoiy yordam

ko'rsatiladigan farzandli oilalar do-irasi umumta'lim maktablarida, akademik litseylarda va kasbhunar kollejlarda o'qiyotgan 18 yoshgacha farzandi bo'lgan oilalar hisobiga kengaytirildi.

Bulardan tashqari O'zbekistonda norasimiy ijtimoiy yordam turlari ham mavjud; ularga qarindoshlarning o'zaro yordami, milliy va diniy urf-odatlar asosida qilinadigan yordam, korxonalar va tashkilotlarning pensionerlarga, kam ta'minlangan ko'p bolali oilalarga, beva-bechoralarga yordam puli berishi kiradi.

Respublikada ayollar, bolalar, keksalarga alohida g'amxo'rlik ko'rsatiladi. I.h. doirasida 1998 y. "Oila yili", 1999 y. "Ayollar yili", 2000 y. "Sog'lom avlod yili", 2001 y. "Bolalar yili", 2002 y. "Qariyalarni qadrlash yili" deb e'lon qilingani va ularga taallukli maxsus dasturlarni amalga oshirish mavjud I.h. muammolarini hal qilish va bunga jamoatchilikni jalb etishda yaxshi samaralar berdi. 1995 y.da byudjet harajatlarining 21,8%, 2000 y.da 29,6% ijtimoiy sohaga ajratildi. 1999 y.dan boshlab YAIM o'sishi aholi o'sishi sur'atidan ustun bo'lishiga erishildi. Bu turmush darajasi o'sishining va I.h. rivojining zaminidir. Umr uzunligi 70,3 yoshni (1999 y.) tashkil etdi.

"O'zbekiston Respublikasi aholisini 2010 y.gacha bo'lgan davrga mo'ljallangan ijtimoiy himoya tizimining yagona konsepsiyasi" ishlab chiqilgan. Unda Respublikada mavjud bo'lgan I.h. va ijtimoiy yordam, pensiya ta'mino-ti, bolalarga nafaqa to'lash, yolg'iz kek-salarga xizmat ko'rsatish, nogironlarni protez-ortopediya buyumlari, harakatlanish vositalari bilan ta'minlash, shuningdek, tibbiy, mehnat va ijtimoiy jihatdan tiklash, tibbiy xizmat, ishsizlarni ishga joylashtirish va moddiy yordam berish, bir yo'la (nomuntazam) yordam tizimlari asoslarida amalga oshirilishi belgilangan.

2. Ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo'naltirilgan aholi bandligi, sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, aholini uy-joylar bilan ta'minlash

Bandlik yoki aholini ish bilan ta'minlash - mehnatga layoqatli aholining ijtimoiy foydali mehnat bilan mashg'ul bo'lishi; fuqarolarning shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish bilan bog'liq bo'lgan va qonunlarga zid kelmaydigan, mehnat daromadi beradigan faoliyati.[1] Bandlik xodimni ijtimoiy mehnat taqsimotiga asoslangan aniq mehnat kooperatsiyasiga jalb etish bo'yicha kishilararo munosabatlarni ifoda etadi. Bandlik turli mulkchilik shakllaridagi korxonalar, tashkilotlar va muassasalarda yollanib ishlash bilan cheklanmay, ayni paytda tadbirkorlikni, o'zini ish bilan mustaqil ta'minlash (o'zicha bandlik)ni, shaxsiy tomorqa xo'jaligidagi ishni, uy xo'jaligida band bo'lish va bolalarni tarbiyalash bilan shug'ullanish, davlat va jamoat vazifalarini bajarishni, o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlarida kunduzgi o'qishni ham o'z ichiga oladi. O'zbekistonda bandlik siyosati bozor iqtisodiyotiga o'tishning birinchi bosqichida, ya'ni 1990-yillarda shakllangan. Mamlakatda aholini ish bilan ta'minlash, insonni ishli bo'lish huquqlarini ro'yobga chiqarish kafolatlari „Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida“gi qonunida (1992-yil 13-yanvar; 1998-yil 1-mayda yangi tahrirda qabul qilingan) belgilab berilgan. O'zbekistonda bandlik muammolari katta e'tiborni talab etadi, chunki respublikada murakkab demografik vaziyat mavjud, aholining tabiiy o'sish sur'atlari yuqori, aholi tarkibida yoshlar ko'pchilikni tashkil etadi, aholining ko'p qismi qishloqlarda yashaydi. 1998-yil O'zbekistonda mehnatga layoqatli aholining 33,9 % davlat sektori korxonalar va tashkilotlarida, 66,1 % esa nodavlat sektori obyektlarida, jumladan xususiy xo'jaliklarda (2,7 %) ish bilan band edi.[1] Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida mulkchilikning turli shakllari paydo bo'lishi tufayli nodavlat sektorida ishlovchilar soni ortib bordi. Ularning bandligi 1994 - 96 yillarda 12 % ga ortdi. Mehnatga layoqatli aholining ish bilan band bo'lmagan qismi ishsizlarni tashkil etadi.

Iqtisodiy izlanish markaziga ko'ra, hozirgi kunga kelib O'zbekistonning ish siyosati modeli o'z samarasini yo'qotib bormoqda va mamlakatning mehnat bozorida murakkab vaziyat paydo bo'lgan.[2] Birinchidan, yaratilgan ish o'rinlari soni yetarli emas, yaratilgan ish o'rinlarining aksari bo'lsa barqaror emas. 1991-2011-yillarda aholining mehnatga layoqatli qismi ulushi 50% dan 61,1% ga o'sdi. Shu vaqtning o'zida mehnatga layoqatlilarning ish bilan band qismi ulushi 81,6% dan 66,9% ga kamaydi. Bundan tashqari, ish o'rinlarning beqarorligi o'sib bormoqda: yaratilgan

yangi ish o'rinlarining 30 % yo'qotilmoqda. Urbanizatsiya jarayonining tezlashayotgani sabab shahar mehnat bozorlarida keskinlik o'sib bormoqda.

Ikkinchidan, nokorporativ sohaning (individual mehnat faoliyati, uydagi mehnat va yuridik shaxs statusiga ega bo'lgan korxonalaridan tashqaridagi turli faoliyatlar) keng ko'lamda tarqalganligi noustuvor o'sish xavfini oshirmoqda.[2] Bunga sabab nokorporativ soha davlat byudjetiga tushadigan soliqlarni kamaytirmoqda, pul va valyuta almashinishidagi disbalanslar chuqurlashmoqda hamda mehnat aloqalari rasmiylashtirilmagani uchun mehnat kuchi sifati pasaymoqda.

Uchinchidan, mamlakat mehnat siyosati mehnat samaradorligini sust rag'batlantirmoqda hamda mehnat resurslarini yangi o'sish nuqtalari bo'la oladigan tarmoqlarga samarasiz yo'naltirmoqda.[2] Ilm va yuqori texnologiyali tarmoqlarda (ma'lumot xizmati, mashinasozlik, mikrobiologiya) ishlayotganlar ish bilan band aholining atigi 1,5% ini tashlik qiladi. Hozirgi bandlik sturkturasi va investitsiya siyosati sharoitida O'zbekistonda mehnat samaradorligini ikki marta oshirish uchun taxminan 15 yil kerak bo'ladi. Bu esa ishlab chiqarish rivojlangan mamlakatlar bilan O'zbekiston orasidagi farqni kamaytirishni yanada mushkullashtiradi.

Aholi bandligini oshirish bo'yicha asosiy tadbirlar ish bilan band bo'lgan aholining tarkibiy jihatdan qayta taqsimlash hamda mehnatga layoqatli yoshlarni yangi ilg'or tarmoqdar va sohalarga jalb qilish bo'lib, bu esa o'z navbatida mehnat salohiyatidan samarali foydalanishning muhim zaxirasi hisoblanadi. O'zbekiston qishloq xo'jaligida barcha ijtimoiy ishlab chiqarish xodimlarining uchdan bir qismidan ko'prog'i band.[1] Ularning ma'lum qismini bo'shatib olish va iqtisodiyotning boshqa sohalariga, eng avvalo, sanoatga va xizmat ko'rsatish sohasiga yo'naltirish, noqishloq xo'jaligi ish joylarini yaratish, mehnatni tashkil etishning ilg'or uslublarini qo'llash, o'smirlarni, ko'p bolalik ayollarni, pensionerlarni va nogironlarni iqtisodiy rag'batlantiruvchi ish bilan ta'minlash, ishsizlikni kamaytirish, mehnat birjalari faoliyatini yaxshilash kabi tadbirlar aholining ish bilan bandligini oshirishga olib keladi.

❖ uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish;

❖ uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish;

❖ ta'lim muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash, ularni zamonaviy o'quv va laboratoriya asboblari, komp yuter texnikasi va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan jihozlash orqali ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash yuzasidan maqsadli chora-tadbirlarni ko'rish;

❖ maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish va ushbu muassasalarda bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishini jiddiy oshirish va foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash, pedagog va mutaxassislarning malaka darajasini yuksaltirish;

❖ umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish, chet tillar, informatika hamda matematika, fizika, kimyo, biologiya kabi boshqa muhim va talab yuqori bo'lgan fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rganish;

❖ bolalarni sport bilan ommaviy tarzda shug'ullanishga, ularni musiqa hamda san'at dunyosiga jalb qilish maqsadida yangi bolalar sporti ob'ektlarini, bolalar musiqa va san'at maktablarini qurish, mavjudlarini rekonstruksiya qilish;

❖ kasb-hunar kollejlari o'quvchilarini bozor iqtisodiyoti va ish beruvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassisliklar bo'yicha tayyorlash hamda ishga joylashtirish borasidagi ishlarni takomillashtirish;

❖ ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarini bosqichma-bosqich ko'paytirish;

❖ ilmiy-tadqiqot va innovasiya faoliyatini rag'batlantirish, ilmiy va innovasiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish, oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot institutlari huzurida ixtisoslashtirilgan ilmiy-eksperimental laboratoriyalar, yuqori texnologiya markazlari va texnoparklarni tashkil etish.

❖ aholi, eng avvalo, yosh oilalar, eskirgan uylarda yashab kelayotgan fuqarolar va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj boshqa fuqarolarning yashash sharoitini imtiyozli shartlarda ipoteka kreditlari ajratish hamda shahar va qishloq joylarda arzon uylar qurish orqali yanada yaxshilash;

❖ aholining kommunal-maishiy xizmatlar bilan ta'minlanish darajasini oshirish, eng avvalo, yangi ichimlik suvi tarmoqlarini qurish, tejamkor va samarali zamonaviy texnologiyalarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali qishloq joylarda aholining toza ichimlik suvi bilan ta'minlashni tubdan yaxshilash;

❖ odamlarning ekologik xavfsiz muhitda yashashini ta'minlash, maishiy chiqindilarni qayta ishlash komplekslarini qurish va modernizasiya qilish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, aholini chiqindini yo'q qilish bo'yicha zamonaviy ob'ektlar bilan ta'minlash;

❖ aholiga transport xizmati ko'rsatishni tubdan yaxshilash, yo'lovchi tashish xavfsizligini oshirish va atrof muhitga zararli moddalar chiqishini kamaytirish, har tomonlama qulay yangi avtobuslarni sotib olish, avtovokzal va avtostansiyalarni qurish hamda rekonstruksiya qilish;

❖ yo'l infratuzilmasi qurilishi va rekonstruksiya qilinishini davom ettirish, eng avvalo, mintaqaviy avtomobil yo'llarini rivojlantirish, xo'jaliklararo qishloq avtomobil yo'llarini, aholi punkti ko'chalarini kapital va joriy ta'mirlash;

❖ yangi elektr energiya ishlab chiqarish quvvatlarini qurish va mavjudlarini modernizasiya qilish, past kuchlanishli elektr tarmoqlari va transformator punktlarini yangilash asosida aholini elektr energiyasi hamda boshqa yoqilg'i-energiya resurslari bilan ta'minlashni yaxshilash, shuningdek, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;

❖ teatr va tomosha maskanlarini, madaniy-ma'rifiy tashkilotlar va muzeylar faoliyatini rivojlantirish hamda takomillashtirish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash.

❖ aholiga majburiy ijtimoiy kafolatlarni ta'minlash, aholining ehtiyojmand qatlamlarini ijtimoiy himoyasini hamda keksalar va imkoniyati cheklangan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish, ijtimoiy xizmat ko'rsatishni yaxshilash, aholiga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;

❖ aholiga tibbiy va ijtimoiy-tibbiy xizmat ko'rsatish qulayligi hamda sifatini oshirishga, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirishga, tibbiyot muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga yo'naltirgan holda sog'liqni saqlash sohasini, eng avvalo, uning dastlabki bo'g'inini, tez va shoshilinch tibbiy yordam tizimini yanada isloh qilish;

❖ oila salomatligini mustahkamlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish, onalar va bolalarning sifatli tibbiy xizmatdan foydalanishni kengaytirish, ularga ixtisoslashtirilgan va yuqori texnologiyalarga asoslangan tibbiy yordam ko'rsatish, chaqaloqlar va bolalar o'limini kamaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni yanada kengroq amalga oshirish;

❖ xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni davlat va jamiyat boshqaruvidagi o'rnini kuchaytirish, xotin-qizlar, kasb-hunar kolleji bitiruvchi qizlarining bandligini ta'minlash, ularni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish, oila asoslarini yanada mustahkamlash;

❖ pensionerlar, nogiron, yolg'iz keksalar, aholining boshqa ehtiyojmand toifalarining to'laqonli hayot kechirishlarini ta'minlash uchun ularga tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimini yanada rivojlantirish va takomillashtirish;

❖ farmasevtika sanoatini yanada rivojlantirish, aholi va tibbiyot muassasalarining arzon, sifatli dori vositalari va tibbiyot buyumlari bilan ta'minlanishini yaxshilash, dori-darmonlar narxlarining asossiz o'sishiga yo'l qo'ymaslik bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;

❖ aholi o'rtasida kasallanish ko'rsatkichlari pasayishini va umr uzayishini ta'minlash.

3. Nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoya va manzilli ijtimoiy yordamni amalga oshirishdagi ishtiroki.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo‘llab-quvvatlash jamoat fondi mablag‘larini boshqarish bo‘yicha parlament komissiyasi raisi A.Saidov, Fuqarolik jamiyati shakllanishini monitoring qilish mustaqil instituti direktori E.Solihov va boshqalar NNTlarni rivojlantirish, davlat va jamiyatni boshqarish, mamlakatimizni demokratik yangilashda ularning o‘rni hamda ahamiyatini izchillik bilan oshirish borasida O‘zbekistonda to‘plangan boy tajriba haqida so‘z yuritdi.

Aholi keng qatlamlari tomonidan qo‘llab-quvvatlanayotgan va xalqimiz tarixidan keng o‘rin olgan mustaqil hamda barqaror fuqarolik institutlari demokratik qadriyatlar, inson huquqlari, erkinligi va qonuniy manfaatlarini himoya qilishda muhim omil bo‘layotgani, fuqarolarning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi, ijtimoiy, sotsial-iqtisodiy faolligi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishga xizmat qilayotgani ta’kidlandi. Bunda Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tomonidan ilgari surilgan “Kuchli davlatdan – kuchli fuqarolik jamiyati sari” tamoyilining izchil amalga oshirilishi muhim omil bo‘lmoqda. Mazkur tamoyilga binoan nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, kasaba uyushmalari, jamoat birlashmalari, jamg‘armalar va mustaqil ommaviy axborot vositalarini shakllantirish hamda rivojlantirishning mustahkam qonunchilik va me‘yoriy-huquqiy bazasi yaratilgan.

O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga muvofiq mamlakatimizda ijtimoiy hayotni faollashtirishga doir keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda, fuqarolarga davlat va jamiyatni boshqarishda ishtirok etish huquqi berilgan, nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyati muvofiqlashtirilmoqda, ularning huquq va qonuniy manfaatlari ta‘minlanmoqda. Bu, o‘z navbatida, NNTlarni jadal rivojlantirish, ularning demokratik qadriyatlar, inson huquqlari, erkinligi va qonuniy manfaatlarini himoya qilishida muhim omil bo‘lmoqda.

Konstitutsiyamizning fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirishga oid qoidalariga amal qilgan holda, “Kuchli davlatdan – kuchli fuqarolik jamiyati sari” tamoyilini izchil amalga oshirishning huquqiy, tashkiliy asosi bo‘lgan ikki yuzdan ziyod qonun, davlat dasturlari qabul qilindi. “O‘zbekiston Respublikasida jamoat birlashmalari to‘g‘risida”, “O‘zbekiston Respublikasida jamoat fondlari to‘g‘risida”, “Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida”, “Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”, “Homiylik to‘g‘risida”gi va boshqa qonunlar shular jumlasidandir.

Davlatimiz rahbarining 2005-yil 23-iyunda qabul qilingan «O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirishga ko‘maklashish borasidagi chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori mustaqil NNTlarni tashkil qilish, ijtimoiy va gumanitar masalalarni hal etishda ularning rolini kuchaytirishda muhim omil bo‘lmoqda. Mazkur hujjatda vazirlik va idoralar, joylardagi davlat hokimiyati organlari zimmasiga fuqarolik jamiyati institutlarining fuqarolar huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularning farovonligini yuksaltirish, mamlakatimizni yanada sotsial-iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy rivojlantirishga qaratilgan faoliyatini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash vazifasi yuklatilgan.

2008-yilda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senati Kengashlarining “Nodavlat notijorat tashkilotlarini, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qo‘shma qarorining qabul qilinishi natijasida bu jarayon yanada jadallashdi. Ushbu hujjatga muvofiq mamlakatimizning qonun chiqaruvchi oliy organi huzurida Nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo‘llab-quvvatlash jamoat fondi hamda ushbu fond mablag‘larini boshqarish bo‘yicha Parlament komissiyasi tashkil etildi.

Bularning barchasi davlat byudjetidan “uchinchi sektor”ni qo‘llab-quvvatlash uchun yo‘naltirilayotgan moliyaviy mablag‘larni ochiq-oshkora, manzilli va, eng muhimi, demokratik taqsimlashni ta‘minlashga xizmat qilmoqda, NNTlar faoliyatining tashkiliy-texnik va iqtisodiy asosini mustahkamlab, ularning barqaror hamda mustaqil tuzilma sifatida yanada rivojlanishiga ko‘maklashmoqda. Masalan, 2008-2013-yillarda grant tanlovlarini o‘tkazish, subsidiyalar ajratish va ijtimoiy buyurtmalarni joylashtirish orqali fuqarolik jamiyati institutlarining turli loyihalarini moliyalashtirish uchun davlat byudjetidan 28,8 milliard so‘mdan ortiq mablag‘ ajratildi.

O‘zbekiston Respublikasining 2007-yilda qabul qilingan “Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi qonuni nodavlat notijorat tashkilotlarining ustavda belgilangan faoliyatni amalga oshirish maqsadida zarur axborotni olish uchun davlat organlariga so‘rov bilan murojaat qilish huquqi, davlat organlarining g‘ayriqonuniy qarorlari, ular mansabdor shaxslarining g‘ayriqonuniy harakatlaridan (harakatsizligidan) himoyalanih huquqini, jamiyatdagi NNTlar maqomini yanada mustahkamladi.

4. O‘zbekiston Respublikasi “Korruptsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonunning mazmun-mohiyati, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish.

Korruptsiya balosi - jamiyat rivojiga g‘ov bo‘ladigan qabih illatdir. U nafaqat mamlakat ravnaqiga to‘siq bo‘ladi, ayni paytda odamlarning ertangi kunga, kelajakka ishonchini susaytiradi, davlat institutlarini obro‘sizlantiradi. Shuning uchun ham mamlakatimizda ushbu illatning oldini olishga katta e‘tibor qaratilmoqda.

Bugungi kunda korruptsiyaga qarshi kurashishning yaxlit tizimi yaratilgan.

Ayniqsa, “Korruptsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonunning qabul qilinishi davlat apparati va fuqarolik jamiyati institutlarining mazkur xavfli illat bilan kurashdagi kuch hamda imkoniyatlarini birlashtirishga zamin yaratdi. Xo‘sh, ushbu sa‘y-harakatlar, ko‘rilayotgan chora-tadbirlar amalda qanday natija berayapti?

O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi, Korruptsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi tomonidan Xalqaro korruptsiyaga qarshi kurashish kuni munosabati bilan tashkil etilgan “Ochiq eshiklar kuni” doirasida Xalqaro press-klub mediaforumida mazkur savolga atroflicha javob izlandi.

O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokurori o‘rinbosari Erkin Yuldashevning aytishicha, davlat va jamiyatning barcha sohasida korruptsiyaning oldini olish, aholining huquqiy madaniyati hamda huquqiy ongini oshirish orqali jamiyatimizda ushbu illatga qarshi murosasiz munosabat mustahkamlanmoqda. Joriy yil boshida O‘zbekiston Respublikasining “Korruptsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonuni imzolandi. Birinchi Prezidentimiz ning joriy yil 2 fevraldagi qarori bilan o‘z ichida 50 dan ortiq bandlarni qamrab olgan 2017-2018 yillarga mo‘ljallangan korruptsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Davlat dasturi qabul qilindi. Mazkur hujjatlar mamlakatda korruptsiyaga qarshi kurashish jarayonini mutlaqo yangi bosqichga olib chiqishga imkoniyat yaratdi. Qaror bilan Korruptsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha respublika idoralararo komissiyasi va hududiy idoralararo komissiyalar tuzildi.

Yuqorida nomi keltirilgan Davlat dasturining birinchi yo‘nalishi ijrosi doirasida 9 ta qonun va bitta davlat dasturi loyihasi ishlab chiqilgan. Shundan uchta qonun loyihasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga, to‘rtta qonun loyihasi Hukumatga kiritilgan. Ikkitasi esa vazirlik hamda idoralar bilan kelishish bosqichida turibdi. “Huquqiy axborotni tarqatish va undan foydalanishni ta‘minlash to‘g‘risida”gi Qonun esa joriy yil sentyabr oyidan kuchga kirdi.

Aholining huquqiy ongi hamda huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korruptsiyaga qarshi murosasiz munosabatni shakllantirish bo‘yicha ham faol ish olib borilayapti. Jumladan, davlat va jamiyat hayotining barcha sohasida korruptsiyaning oldini olish, ushbu illatni o‘z vaqtida aniqlash, chek qo‘yish hamda unga sabab bo‘layotgan omillar va shart-sharoitlarni bartaraf etish bo‘yicha besh mingdan ortiq bevosita muloqotlar, aholi bilan uchrashuvlar, davra suhbatlari hamda boshqa tadbirlar o‘tkazildi. 200 mingdan ortiq plakatlar tayyorlanib, joylarga tarqatildi. Prokuratura organlari tomonidan aholi, tadbirkorlar bilan 850 dan ortiq turli tadbirlar o‘tkazildi, 5 ta ijtimoiy videorolik tayyorlandi.

Davlat organlari xodimlari o‘rtasida odob-axloq qoidalari normalari va talablari keng tushuntirilmoqda, ularga rioya etish holati muntazam monitoring qilib borilayapti. “Shu o‘rinda bir narsani aytish kerakki, bunday mavzularning tanlanishi tasodifiy emas. Korruptsiyaga oid faktorlarning katta-kichigi bo‘lmaydi. Bularning barchasi butun boshliq muammolar majmuasi hisoblanadi. Odob-axloq hamda etika masalalari ham ana shu katta jarayonning ajralmas bo‘lagi sanaladi”, dedi E. Yuldashev.

Shu bilan bir qatorda, Adliya vazirligi tomonidan idoraviy hujjatlar korruptsiyaga qarshi ekspertizadan o'tkazilmoqda. Korruptsiyaga qarshi kurash samaradorligini oshirish maqsadida ta'lim hamda tibbiyot muassasalarida byudjet jarayonining shaffofligini yanada oshirish va uning ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, byudjetdan moliyalashtirish, hisob hamda hisobot mexanizmini takomillashtirish, vazirlik va idoralarning bo'ysunuvidagi muassasalarda byudjet intizomini mustahkamlash borasidagi mas'uliyatini oshirishga qaratilgan aniq choralar ko'rildi.

Gaz hamda elektr energiyasini realizatsiya qilish sohasida jinoyatlar, jabhaga taalluqli boshqa ma'lumotlar tahlil qilinib, huquqbuzarliklarga sabab bo'luvchi omillarning oldini olishga qaratilgan takliflar ishlab chiqildi. Buning natijasi nima bo'ldi? Birgina Bosh prokuratura huzuridagi Majburiy ijro byurosi tomonidan energiya resurslari bo'yicha to'lov intizomini mustahkamlash, sud organlari hamda boshqa organlar hujjatlari ijrosini ta'minlash borasida amalga oshirilgan ishlar natijasida 2017 yilning iyun - oktyabr oylari o'rtasida 7,2 trillion so'm mablag' undirildi.

Korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha mana shunday keng ko'lamli tadbirlar o'z natijasini berayapti. Ijtimoiy tarmoqlarda, o'zaro muloqotlarda odamlarning fikr-mulohazalari, matbuot faollashgani ham buning yaqqol tasdig'idir. Bosh prokuratura boshqarma boshlig'i o'rinbosari Bahrom Qobilovning bildirishicha, O'zbekistonda mansabdor shaxslar tomonidan sodir etilgan korruptsiya jinoyatlari joriy yilda 2016 yildagiga nisbatan 33 foiz kamaydi.

Ma'lumki, "Transparency International" xalqaro tashkiloti tomonidan dunyo mamlakatlarida korruptsiya holatlarining yillik reytinglari tuziladi. Tashkilotning joriy yil noyabr oyida e'lon qilingan reyting so'rovnomasida 119 ta mamlakatdan 160 mingdan ortiq kishi ishtirok etgan. 2016 yil yakunlariga ko'ra O'zbekiston korruptsiyalashgan mamlakatlar ro'yxatida 100 balldan 21 ball to'pladi (ball qancha past bo'lsa, korruptsiya darajasi shuncha yuqori bo'ladi). 2013 yilda bu ko'rsatkich 17 ballni tashkil qilgan edi. Ushbu reyting natijalariga ko'ra, O'zbekistonda, bor-yo'g'i, 18 foiz respondent davlat xizmatlari ko'rsatilayotganda u yoki bu ko'rinishda poraxo'rlik holatlariga duch kelganini ma'lum qilgan. Bu MDHda birinchi o'rin, ya'ni eng yaxshi natija, degani. "Korruptsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun, tegishli davlat dasturi hamda davlat tomonidan mazkur illatni tag-tomiri bilan yo'qotish bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar mamlakatimizning reytingdagi mavqeini yanada mustahkamlashga zamin yaratdi.

Albatta, bu borada ijobiy o'sish bo'lishiga qaramasdan, yurtimizning reytingi baribir hamon pastligicha qolmoqda. Xo'sh, bunga sabab nima?

Respublika Bosh prokuraturasi huzuridagi Oliy o'quv kurslari boshlig'i vazifasini bajaruvchi Yevgeniy Kolenkoning aytishicha, "Transparency International" xalqaro tashkiloti tomonidan tuziladigan reyting metodikasini to'laqonli shaffof, deb bo'lmaydi. So'rovlarni umummilliy, soha yoki idoraviy darajada o'tkazish mumkin. Lekin muayyan bir sohadagi raqamlar asosida butun mamlakat haqida xulosa chiqarish o'rinli emas. Shunday bo'lsa-da, mamlakatimiz nufuziga, xalqaro imidjiga ta'sir ko'rsatishini inobatga olgan holda ularga e'tibor qaratish talab etiladi.

Bu fikrlarni "Ijtimoiy fikr" jamoatchilik fikrini o'rganish markazi direktori o'rinbosari Marat Hojimuhammedov ham tasdiqladi. Uning aytishicha, sotsiologiyada u yoki bu holatni baholash uchun savolni to'g'ri tanlay bilish lozim. Bunday xalqaro tadqiqotlar o'tkazilganda, savollar odatda standart xususiyatga ega bo'ladi. Ularning mohiyatini har bir mamlakat uchun moslashtirish juda mushkul. "Maqsad reytingda mamlakatning mavqeini oshirish emas, balki korruptsiyaga qarshi kurashishda real natijalarga erishish hisoblanadi. Yaqinda markazimiz tomonidan o'tkazilgan so'rovda qatnashgan yurtdoshlarimiz 96,5 foizi korruptsiya holatlarini balo sifatida ko'radi va o'z muammolarini hal qilishda ushbu illatdan foydalanishga yo'l qo'yib bo'lmaydi, deb hisoblaydi", dedi u.

Respondentlarning fikricha, ayrim fuqarolarning qonunni buzib, o'z maqsadlariga erishishlari, jamoatchilik nazoratining sustligi, aholi huquqiy madaniyati yetarli darajada emasligi, ayrim mansabdor shaxslarning vakolatlari kengligi korruptsiya uchun yo'l ochar ekan.

Tadbirda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining virtual qabulxonasi va Xalq qabulxonalariga korruptsiyaga oid 1464 ta murojaat kelib tushganligi ta'kidlandi. E'tiborlisi, murojaatlar yil davomida kamayib borgan.

Albatta, korruptsiyaga qarshi kurashish bir martalik tadbir emas. U izchil davom etadigan jarayondir. Mamlakatimizda korruptsiyaning oldini olish maqsadida ta'lim tizimiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish yaxshi samara bermoqda. 2017/2018 o'quv yilida ilk bor ayrim oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlari onlayn rejimida o'tkazildi. Bu jarayon kelgusida yanada takomillashtiriladi. Davlatimiz rahbarining joriy yil 16 noyabrdagi qaroriga asosan, 2018/2019 o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish bo'yicha kirish test sinovlari 1 avgustdan 15 avgustgacha bo'lgan davrda o'tkaziladi. Natijalar test o'tkazilgan kunning ertasiga Davlat test markazining rasmiy veb-saytida e'lon qilinadi. Mazkur tizim ham noqonuniy harakatlar va korruptsiyaning oldini olishga xizmat qiladi. Korruptsiya jamiyat va iqtisodiyot rivoji, tadbirkorlik va investitsiya muhiti uchun eng asosiy to'siqlardan biridir. Ma'lumotlarga ko'ra, bu illat jahon iqtisodiyotiga har yili o'rtacha 2,6 trillion dollar zarar keltiradi.

Mamlakatimiz ham mazkur muammodan xalos bo'lmagan. Dunyodagi korruptsiya darajasini o'rganuvchi Transparency International xalqaro tashkiloti indeksida O'zbekiston oxirgi uch yilda 12 pog'onaga ko'tarilgan bo'lsa-da, hali bu illat barham topmagan.

Yurtdoshlarimizning fikricha, sog'liqni saqlash, ta'lim, bank, bojxona, sud, prokuratura, ichki ishlar, kommunal xizmat sohaslarida, shuningdek, fuqarolarni ishga qabul qilishda korruptsiya keng tarqalgan.

Misol uchun, tahlillarga ko'ra, sog'liqni saqlash tizimidagi harajatlarning 25-30 foizi samarasiz sarflanmoqda. Ko'plab sohalarda davlat xaridlarini amalga oshirish tizimi ochiq-oshkora emas.

Davlatimiz rahbari Oliy Majlisga yo'llangan Murojaatnomada korruptsiyaning oqibatlari bilan kurashishdan ko'ra barvaqt oldini olishga o'tish kerakligini ta'kidlab, unga qarshi kurashishga mas'ul bo'ladigan hamda parlament va Prezidentga hisob beradigan alohida organ tuzishni taklif qilgan edi.

Shuningdek, ushbu mustaqil organni tashkil etish yuzasidan 2020 yil 1 mayga qadar tegishli normativ-huquqiy hujjat loyihasi ishlab chiqilishi haqida "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi"da ham belgilandi.

Ta'kidlash joizki, korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha mustaqil organlar tashkil etilganligini dunyo tajribasida ham ko'rishimiz mumkin.

Xususan, Singapur, Koreya Respublikasi, Hindiston kabi davlatlar korruptsiyaga qarshi kurashish sohasida faoliyat ko'rsatuvchi alohida ixtisoslashtirilgan organlar tashkil etishda katta tajribaga egalar.

Singapurda doimiy faoliyat ko'rsatuvchi ixtisoslashtirilgan organ – siyosiy va funktsional mustaqillikka ega bo'lgan Korruptsiya holatlarini qidirish byurosi (ingl. Corrupt Practices Investigation Bureau) 1952 yilda tashkil etilgan bo'lib, korruptsiyaga qarshi kurashishda muhim bo'g'in hisoblanadi. Ushbu mustaqil organ Singapur iqtisodiyotining davlat va xususiy sektorlarida korruptsiyaning oldini olish choralari ko'radi, bunda mansabdor shaxslarga berilgan har qanday shakldagi "mukofot yoki sovg'a" korruptsiya sifatida qaraladi.

Byuro mansabdor shaxslar orasida suiiste'molchilik holatlarini tekshiradi hamda ular haqida tegishli organlarga javobgarlik choralari ko'rib chiqish uchun xabar beradi.

Byuro boshqaruv tizimidagi ehtimoliy kamchiliklarni aniqlash maqsadida korruptsiya holatlariga yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan davlat organlarining ish usullarini o'rganib, tahlil qilib boradi.

Ushbu davlat organlari faoliyatida aniqlangan kamchiliklar korruptsiya holatlari va boshqa huquqbuzarliklarga olib kelishi mumkinligi haqida xulosa qilingan taqdirda, Byuro mazkur idoralar rahbarlariga tegishli choralarni ko'rish haqida tavsiyalar beradi.

Mamlakatimizda ham korruptsiyaga qarshi qat'iy kurashadigan mustaqil organning tashkil etilishi korruptsiya illatining turli ko'rinishlariga barham berishda muhim ahamiyat kasb etadi hamda bugungi kunda amalga oshirilayotgan islohotlarning yanada samarali bo'lishiga xizmat qiladi.

Zero, Birinchi Prezidentimiz ta’biri bilan aytganda, biz korrupsiyaning oqibatlari bilan kurashishdan uning barvaqt oldini olishga o’tishimiz kerak. Korrupsiyaga qarshi kurashishda aholining barcha qatlamlari, eng yaxshi mutaxassislar jalb qilinmas ekan, jamiyatimizning barcha a’zolari, ta’bir joiz bo’lsa, “halollik vaktsinasi” bilan emlanmas ekan, o’z oldimizga qo’ygan yuksak marralarga erisha olmaymiz.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. О`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ГИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi qachondan kuchli e`tibor berila boshladi?
2. Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi bosqichlarini sanab bering
3. Ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo`naltirilgan aholi bandligi borasida qanday ishlar amalga oshirilmoqda?
4. Sog`liqni saqlash tizimini takomillashtirish borasida qanday ishlar amalga oshirilmoqda?
5. Xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish borasida qanday ishlar amalga oshirilmoqda?
6. Aholini uy-joylar bilan ta`minlash borasida qanday ishlar amalga oshirilmoqda?
7. NNT larning faoliyatiga tushuncha bering.
8. Nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoya va manzilli ijtimoiy yordamni amalga oshirishdagi ishtiroki qanday?
9. O`zbekiston Respublikasi “Korrupsiyaga qarshi kurashish to`g`risida”gi Qonunning mazmun-mohiyati ochib bering
10. Aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishi uchun nima qilish kerak?.

Vazifalar:

4. **Mustaqil ish uchun vazifalar:** O`zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarining faoliyati (o`zgarish va muammolar) haqida referat tayyorlash.

9-10-mavzu: MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDAGI MA'NAVIY VA MADANIY TARAQQIYOT

AJRATILGAN SOAT-4

Asosiy savollar

1. Ma'naviy qadriyatlar, milliy o'zlikni anglashni tiklanishi.
2. Milliy istiqlol mafkurasi, ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini tashkil topishi va uning faoliyati.
3. Milliy urf odatlar, qadriyatlar va an'analarning tiklanishi.
4. Milliy istiqlol mafkurasi va tamoyillari.

Tayanch iboralar: Ma'naviy kamolot, milliy mafkura, milliy istiqlol g'oyasi, qadriyatlar, ma'naviy meros, Ta'lim to'g'risidagi qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi.

1. Ma'naviy qadriyatlar, milliy o'zlikni anglashni tiklanishi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyingi dolzarb muam-molardan biri - yangi tarixiy sharoitda jamiyatga munosib kishi-larni tarbiyalash edi. Bu o'z navbatida bir necha o'n yillar mobaynida yetarli darajada xalqqa ma'lum qilinmagan, sinfiy-partiyaviy mafkura tomonidan taqiqlangan o'zbek xalqining ma'naviy merosini tiklash va uning yanada kamol topishi uchun keng im-koniyatlar ochish kerak edi. O'zbekiston Birinchi Prezidenti I. Karimov o'zining «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» kito-bida «**O'zbekistonning milliy-madaniy jihatdan g'oyat rang-barangligi, milliy o'zligini anglash va ma'naviy qayta tiklanish-ning kuchayib borishi bilan uzviy birlikda jamiyatni yangilash, uni ochiq jamiyatga aylantirish uchun qudratli omil bo'lib xiz-mat qiladi va respublikaning jahon hamjamiyatiga qo'shilishi uchun qulay sharoitlarni vujudga keltiradi**», deb ko'rsatgan edi.

Darhaqiqat, O'zbekiston suveren davlat sifatida ijtimoiy-siyosiy hayotda ma'naviy yangilanish jarayonini amalga oshirmasdan mustaqillikni har tomonlama mustahkamlash uchun xalqni safarbar qilib bo'lmasligini hayotning o'zi ko'rsatdi. Shuning uchun ham raamlakat rahbariyati istiqlolning dastlabki paytidanoq bu borada zarur choralar ko'rdi.

O'zbekiston mustaqil taraqqiyotga qadam qo'yganidan buyon o'tgan yillar davomida ma'naviy sohada yuz bergan o'zgarishlarning eng muhimi, xalqning uzoq yillar mobaynida to'plagan boy tarixiy-madaniy merosiga e'tiborning kuchayishi bo'ldi.

Ma'lumki, 80-yillarning oxiri 90-yillarning boshlarida SSSR va Sharqiy Yevropadagi sotsialistik tuzum davlatlarining ijtimoiy-siyosiy hayotida sodir bo'lgan o'zgarishlar tabiiy ravishda O'zbekistonda demokratiya va oshkoralikning qaror topishiga, tarixiy haqiqatning tiklanishiga olib keldi. Biroq, O'zbekiston va uning xalqi bu jarayonga yetib kelguniga qadar og'ir sinovlarni boshdan kechirishiga to'g'ri keldi. Buyuk imperiyachilik g'oyalari negizi-da zo'ravonlik bilan tashkil topgan totalitar tuzum siyosiy-iqtisodiy inqirozdan jon talvasasida so'nggi bor O'zbekistonga hamla qildi. Xalqning azaliy, milliy qadriyatlariga qarshi kurashni har qachongi-dan ham kuchaytirdi. Bunday harakatlar bizningcha, quyidagi holat-lar bilan izohlanadi.

Birinchidan, O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasi-ning XVI Plenumidan so'ng respublikada ijtimoiy-ma'naviy ahvolni tartibga solish niqobida SSSRning boshqa mintaqalaridan jo'natilgan kadrlarning ko'plari O'zbekistonda rahbar lavozimlarga tayinla-nishlarini o'zboshimchalik qilish uchun berilgan yorliq deb bildilar. Xalqning juda boy tarixi va madaniyatini bilishni istamagan bunday kadrlar jumhuriyat ma'naviy hayotini barbod etishga harakat qildi-lar. Shu tariqa xalqning ko'p asrlik an'analari, madaniyati va urf-odatlarini mensimaslik elni ranjitti.

Ikkinchidan, ayrim mahalliy rahbarlar, xususan, O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasining sobiq mahalliy millatga mansub rahbarlari o'sha davrda amal kursisini yo'qotmaslik uchun markazga qo'g'irchoq bo'lib qoldilar, sotqinlik qilishdan o'zlarini tiya olmadilar. Natijada xalqning urf-odatlarini, an'analari, madaniyati oyoq osti qilindi. Ona tilining qo'llanish sohasi sun'iy tarzda cheklab qo'yildi. Hatto shundoq ham milliy an'analardan ancha olis-da bo'lgan ayrim san'at turlari kimlargadir maqbul bo'lmay, ularni milliy mahdudlikda ayblashib, mualliflar ta'qib ostiga olindi. Bir-gina misol, 1986-yil 4-oktabrda O'zbekiston KPMKning III Plenu-mi «Ideologiya

ishining samaradorligini yanada oshirish yuzasidan respublika partiya tashkilotining vazifalari» masalasini muhokama qildi. Unda real hayotga mos bo'lmagan xalqning milliy o'zligini anglashiga zid ko'rsatmalar berildi. Jumladan, «O'tmishni ideallashtirish, nosinfiy va notarixiy yondashish shunga olib keldiki, Temur kabi feodal zolimlar teatr sahnalarida, kino ekranlarida, kitob sahifalarida shu vaqtga qadar ko'zga tashlanib turibdi, ayrim yozuv-chilarning e'tiborida tarix haqiqatiga zid ravishda u insonparvar va uzoqni ko'ra biluvchi siyosatchi qilib ko'rsatilgan. Bu borada tipik o'rta asrga xos jihatlarni ko'ra olish uchun Pirimqul Qodirovda sin-fiy yetuklik yetishmadi. Yozuvchi Boburning haqiqiy bosqinchilik faoliyatlarini sezmay, uning go'yo ma'rifatparvar podsholigi, nozik didli lirik shoir va ulkan tarixchiligiga qoyil qolib, erib ketadi-yu ko'z yoshi qiladi.

Bunday kaltabinlik dastlab qaraganda beozor ko'rinsa-da aslo bunday emas. Uning zamirida tarixni qaytadan yozishga urinish, pat-riarxal davrni qo'msashni targ'ib qilish, islomni milliy madaniyat-ning xazinachisi qilib ko'rsatishga urinish yotadi», deb ta'kidlandi yuqoridagi Plenumda. Ana shunday qarashlardan kelib chiqib, Plenum «ideologiya ishidagi mavjud buzilishlar murosasizlik bilan tu-gatilsin, tarixiy o'tmishni idrok qilishda markscha-lenincha metodo-logiyadan og'ish yo'lidagi har qanday urinishlarga zarba berilsin», deb ko'rsatma berdi.

Ko'rinib turibdiki, Plenum kishilarni vatanparvarlik va inter-natsionalizm ruhida tarbiyalash kabi g'oyalarni ilgari sura turib, o'zi xalqni asl ma'nodagi vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga zid yo'l-yo'riqlar belgilab berdi. Bunday noto'g'ri pozitsiya 1987-yil 17-yanvarda Toshkentda bo'lib o'tgan jamiyatshunos olimlarning respublika Kengashida ham yana bir bor ta'kidlandi. Kengash respublika olimlariga tarixiy voqea va hodisalarga baho berishda partiyaviy, sinfiy prinsiplardan kelib chiqib yondashish kerakligini tavsiya qildi. Biroq, bunday tarixiy haqiqatga zid mafkuraviy yo'l-yo'riq xalq tomonidan ma'qullanmadi, ziyolilarning qarshiligiga uchradi. O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasi bu borada o'zi yo'l qo'ygan xatoni o'zi tuzatishga majbur bo'ldi. O'zKP XXII syezdida (1990-y. iyun) siyosiy ma'ruza qilgan, uning birinchi kotibi LA. Karimov shunday dedi: **«Yaqindagina o'zbek adabi-yotining klassigi Boburni baholashda tor sinfiy yondashuv ro'y berdi. Adib ijodining milliy va umuminsoniy ahamiyati kamsi-tildi. O'zbekiston Kompartiyasi Markaziy Qo'mitasining 1986-yilda bo'lgan uchinchi Plenumida Bobur shaxsi tahqirlanib, u «ma'rifatli zolim» deb tilga olindi. Xalqimiz Markaziy Qo'mita va jumhuriyat hukumatining Navoiy, Ulug'bek, Bobur, Mash-rab, Furqat, Qodiriy va xalqimizning boshqa buyuk farzandlari yubileylarini o'tkazish to'g'risidagi qarorini juda ruhlanib kutib olganligi bejiz emas. Ularning merosi O'zbekiston xalqlari umuminsoniy qadriyatlarining ravnaqi va boyishiga xizmat qilib kelgan edi va bundan buyon ham xizmat qiladi. Biz ularning be-baho merosini xalqqa, avvalo yoshlarga yetkazish uchun barcha ishlarni qilamiz».** O'zbekiston yangi rahbariyatining bunday pozit-siyasi respublikada ma'naviy poklanish, yangilanish davrining boshlanishi, ma'naviy inqirozdan chiqish uchun dadil qadam edi.

1991-yil, ya'ni, O'zbekiston yangi yo'lga chiqib olgan, o'zini mustaqil deb e'lon qilgan yil yana shu bilan ahamiyatliki, bu yil-da Mir Alisher Navoiy tavalludining 550 yilligi barcha hur fikrli kishilar tomonidan keng nishonlandi. Bu to'yga respublikada katta tayyorgarlik ko'rildi va u xalqning katta madaniyat bayramiga ayl^ndi. Avvalo buyuk shoir asarlarini keng xalq ommasiga yetkazish uchun muhim ishlar amalga oshirildi. Uning yigirma jildlik mukam-rtial asarlar to'plami nashr etila boshlandi. Bundan tashqari «Lison-ut tayr», «Sab'ai sayyor», «Farhod va Shirin», «Layli va Majnun», «:Hayrat-ul Abror» singari shoh asarlari alohida-alohida holda bir necha ming nusxada bosmadan chiqarildi. Bir necha ilmiy-ommabop asarlar sovg'a kitoblar sifatida nashr qilindi.

Yubiley oldidan Alisher Navoiyning buyuk siymosi ifoda etilgan sahna asarlari, kinofilmlar yaratildi. Alisher Navoiy nomida Davlat mukofoti ta'sis etildi. Pushkin nomidagi Adabiyot institutiga Alisher Navoiy nomi berildi. Shoir nomi berilgan Davlat adabiyot muze-yi yangi eksponatlar bilan boyitildi. Mamlakat poytaxti Toshkentda ulug' bobomizning muhtasham va purviqor haykali qo'yildiki, bu joy xalqning muqaddas ziyoratgohiga aylandi.

Buyuk bobokalonimiz Alisher Navoiy qoldirgan ma'naviy me-ros bugungi kunda yangilanayotgan jamiyatimizni ma'naviy yuksal-tirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

1994-yilni hukumat qarori bilan Ulug'bek yili, deb e'lon qilinishi, uning 600 yilligini O'zbekistonda va jahon miqyosida, xu-susan, YuNESKO qarorgohi Parijda keng nishonlanishi ham buyuk allomalar qoldirgan meros umuminsoniy qadriyatga aylanganligi nishonasidir.

Mustaqillik butun hayotimizni ostin-ustun qilib, uzluksiz mud-roqlikdan uyg'otib, qarashlarimizni o'zgartirib yuborgani kabi ma'naviyatga munosabatlarimizni ham isloh qildi. Eskicha qarash-lardan butunlay qutulmagan, yangilikning esa oldida dovdirab qol-gan bir paytimizda eng to'g'ri yo'lni tanlashda, ma'naviy va ma'rifiy turmushimiz muammolarini hal etishda yana bosh islohotchi -

Davlat ko'makka keldi va mamlakat Prezidenti «Biz ma'rifat va ma'naviyatga tadbirkorlik va tijorat sohalari tomonidan qili-nayotgan homiylikni qo'llab-quvvatlaymiz, bunday homiy-larga yengillik berish lozimligini ham bilamiz. Lekin homiylik mablag'lari chinakam badiiy asarlarga, chinakam ijodiy tadbir-larga sarflanishi shart.

Xalqimizning kelajagi uchun suvday, havoday zarur bo'lgan bunday sohalarga birinchi va eng katta homiy - davlatning o'zi», dedi. Bu moddiy jihatdan birmuncha qiyinchilik sezi-layotgan bir davrda ma'naviy hayotimizga davlat g'amxo'rligining yorqin ko'rinishidir. Zotan, har yili ma'naviy va ma'rifiy ravnaq uchun davlat jamg'armasidan katta miqdorda mablag' ajratilayot-gani, mazkur tarmoq tashkiliy-ijodiy ishlarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Birgina misol sifatida shuni aytish mumkinki, sobiq Ittifoq doirasidagi mamlakatlarning hech biri-da O'zbekistondagichalik ko'p miqdorda darsliklar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar, dasturlar nashr etilmagan va ommaviy tarzda tadbir-lar amalga oshirilmagan.

Bularning hammasi O'zbekistonda milliy madaniyat va ma'naviyat ravnaqining keng miqyosli dasturi mavjudligini, unga bevosita davlatning o'zi, hukumatning rahnamolik qilayotganini ko'rsatadi.

Mustaqillik yillarida ma'naviy poklanish haqida gap ketganda O'zbek tiliga Davlat tili maqomi berilishi va uning ahamiyatiga ham kitobxon e'tiborini tortish lozim.

Bu sobitqadam yo'l 1993-yil 2-sentabrda qabul qilingan «Lo-tin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida»gi Qonunda va 1995-yil may oyida Oliy Majlisning ikkinchi sessiya-sida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining «Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini joriy etish to'g'risida»gi Qonuniga o'zgartirishlar kiritish haqidagi Qonunda yanada mustahkamlandi va rivojlantirildi.

Mazkur qonunlar o'zbek tilining Davlat tili sifatidagi maqomi-ning mustahkamlanishi, mamlakatning har taraflama kamol topishi va jahon kommunikatsiya tizimiga kirishi uchun ancha qulay shart-sharoit yaratib berdi.

Mazkur qonunlarni ishlab chiqish jarayonida to'plangan tajriba har taraflama umumlashtirildi va tahlil etildi, Davlat tiliga o'tish bo'yicha qilingan ishlar xolis baholandi. Puxta o'ylab, real jarayon-lar va imkoniyatlarni hisobga olib, lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosini uzil-kesil joriy etishni 2005 yilgacha bosqichma-bosqich amalga oshirib borishga qaror qilindi.

Mutlaqo ravshanki, til islohoti bilan bog'liq barcha sanalar yangi Qonun hujjatlariga muvofiq holga keltirilishi kerak. Negaki, davlat tilini eski alifboda joriy etib, so'ngra yangi yozuvga o'tish maqsadga muvofiq emas.

Ana shu holatlarning hammasini hisobga olib, «O'zbekiston Respublikasining Davlat tili haqida»gi Qonunga zarur o'zgarishlar kiritish ehtiyoji tug'ildi. Bu qonun respublika hali SSSR tarkibida bo'lgan va madaniy-ma'naviy sohada o'ziga xoslikni mustahkam-lashga intilgan bir sharoitda qabul qilingan edi. Shundan beri vaziyat tubdan o'zgardi.

Qonunning ko'pgina moddalari va qoidalari jiddiy o'zgartirishlar hamda qo'shimchalar kiritishni taqozo eta boshladi, ayrimlari esa eskirdi.

Davlat va ijtimoiy sohaning barcha tomonlarini isloh qilishning respublikada qabul qilingan va hayot tasdig'idan o'tgan konsepsiya-si o'zgartirishlarning izchilligi, bosqichma-bosqichligi tamoyilidan kelib chiqadi. Bu til muammosiga to'la taalluqlidir.

O'z kuchi va kelajagiga ishongan xalqning bag'ri keng bo'ladi. O'zbekistonning mustaqilligi va taraqqiyoti puxta ta'minlangan, xal-qimiz o'zining buyuk kelajagini dadil bunyod etayotgan bugungi kunda mustahkam zamin yaratmasdan turib, shoshmashosharlik qilishning zarurati yo'q.

Ko'rilayotgan choralarga qaramay, respublikada istiqomat qila-yotgan turli millatga mansub fuqarolarning barchasi o'zbek tilini tez va erkin o'zlashtirib olishni ta'minlaydigan zamonaviy uslubi-yotlar, darsliklar va o'quv-ko'rgazmali qo'llanmalar sekinlik bilan yaratilayotgan edi. Rusiyabon maktablarda va auditoriyalarda ish-lash uchun maxsus tayyorlangan malakali mutaxassislar - o'zbek tili o'qituvchilari ham yetarli emas edi.

Qonunning ayrim qoidalari qayta ko'rib chiqishni, tahrir qilishni talab qilardi. Xususan, 4-modda davlat hokimiyati va boshqaruvning barcha xodimlaridan o'z xizmat vazifalarini bajarish uchun yetarli darajada davlat tilini bilishni taqozo etadi. Bu borada yoshiga yoki ish stajiga ko'ra hech qanaqa istisno nazarda tutilmagan. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, bu talabni rus tilida o'qigan va uzoq yillar shu tilda kasb-kor bilan shug'ullangan yuzlab va minglab keksaygan malakali mutaxassislar bajarishga qodir emas edi. Ularga jamiyat ravnaqi yo'lida xotirjam ishlash va o'z imkoniyatlaridan loaqal pen-siya yoshiga yetgunga qadar samarali foydalanishlari uchun imko-niyat berish maqsadga muvofiq bo'lib qoldi. Davlat tilini o'rganish bo'yicha barcha harakatlarni 5-10 yilda davr talabiga mos yangi mutaxassislar tayyorlaydigan maktablar, texnikumlar, oliy o'quv yurtla-riga qaratish lozim bo'lib qoldi.

Hamma joyda Davlat tili va yangi alifboga o'tish asosli o'quv-uslubiy negizni yaratishni taqozo etardi. Pedagogika oliy o'quv yurt-lari va universitetlarida o'zga tilda so'zlashuvchilar o'qiydigan maktablar uchun o'zbek tili o'qituvchilari tayyorlash bo'yicha maxsus fakultetlar va bo'limlar ochish, ilmiy-uslubiy tadqiqotlarni kengay-tirish va chuqurlashtirish, yangi darsliklar va qo'llanmalarni nashr etish lozim edi.

Ushbu bay on qilingan takliflarni ro'yobga chiqarish til isloho-ti uchun mustahkam, o'zaro uyg'unlikdagi qonuniy asosni vujudga keltiradi. Taklif etilayotgan tadbirlar hamma yerda ancha uyushqoq-lik bilan, ortiqcha xarajatlarsiz davlat tiliga o'tish imkonini beradi. O'zbekistonda ba'zi mamlakatlardagidan farqli o'laroq, tilga yoki boshqa belgilariga doir biron bir cheklash yoki senzlar belgilanishi istisno etiladi. Bu xalqimiz ko'z qorachig'idek ardoqlayotgan barqarorlikni, fuqarolar tinchligini va millatlararo totuvlikni yanada mustahkamlashga ko'maklashishini hisobga olib O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1995-yil 22-dekabrda sessiyasida «O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida»gi Qonun yangi tahrirda qabul qilindi.

Bu ham mamlakatimizda aholining ma'naviy barkamolligi uchun xizmat qiluvchi bir omil sifatida ahamiyatga ega bo'ldi.

Prezident I. Karimovning 2008-yili nashr etilgan «Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch» nomli kitobi esa mustaqillik yillarida shakllangan milliy g'oya asosida yuksak ma'naviyatni, barkamol jamiyatni barpo etish borasidagi tarixiy tajribalarning yakuni, bu soha-dagi strategik maqsadlarimizning o'ziga xos konsepsiyasi vazifasini bajarmoqda.

2. Milliy istiqolol mafkurasi, ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini tashkil topishi va uning faoliyati.

1991-yil oxiriga kelib, Ittifoq tarqalib ketganligi, respublika-mizning mustaqil suveren davlat maqomiga ega bo'lganligi tufay-li jamiyatda yuz bergan demokratik jarayonlarga va hurfikrlilikka intilish xalqning milliy ongi muttasil oshib borishiga zamin yarat-di. Shu bilan birga mavjud hodisalarga yangicha tafakkur bilan qa-rashni taqozo qildi. Jumladan, butunlay yangi tarixiy sharoitlarda butunlay yangicha qarashlarni, munosabatlarni qaror toptirish zarur edi. Chunki O'zbekiston, o'z kelajagini «yangilangan» federatsiya tarkibida emas, balki mustaqil milliy davlatchilik qaror topganda-gina o'zining to'la siyosiy suvereniteti ya iqtisodiy mustaqilligiga erishgandagina belgilashi mumkinligini ancha oldin tushungan va bu borada o'zining qat'iy qaroriga kelgan edi. Binobarin, xalqni yangi yo'ldan boshlab borish, uning qarashlari va orzu-maqsadlarini bir yo'nalishga burib, kuchlarni uyg'unlashtirish uchun yagona g'oyaviy qurol zarur edi. O'zbekiston boshqa ittifoqdosh respublikalar ichida birinchilardan bo'lib o'zini mustaqil respublika deb e'lon qilgan edi. Bu, albatta, O'zbekiston uchun buyuk tarixiy voqea, milliy mafkura shakllanishida yangi davrning boshlanishi edi. Bu hoi tabiiy ravish-da kishilarning siyosiy ongi oshishiga olib keldi. Odamlar jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlar shiddati oldida birmuncha gangib qo-lishdi. Turli safsatalar, xatti-harakatlar, «g'oyaviy» kurashlar, «xona-ki» va ajnabiy siyosatdonlar ko'payib ketdi.

Bir maromdagi turmush va bir qolipdagi fikrlash tarzi buzilib, sarosimalik, to'qnashuvlar va parokandalik kayfiyatlari kuchaya bordi. Ana shunday paytda umumxalq va umumdavlat manfaatiga mos keladigan eng maqbul yo'lni tanlash, buning uchun esa mafkuraviy yakkahokimlikka bar-ham bergan holda aholining barcha tabaqalari qatlamlarini, talab-ehtiyojlarini ma'naviy-ruhiy chanqoqligini qondira oladigan yetuk va barkamol g'oyani yaratish zarur edi.

Masalaning yana boshqa bir tomoni ham bor edi. Bu bevosita uzoq yillar mobaynida hukmron bo'lgan g'oya va aqidalardan xalos bo'lish, uning bir yoqlama, havoyi, balandparvoz da'vatlaridan voz kechish kabi og'ir, vaqt talab etadigan jarayon bilan bog'liq. Endi tafakkur tarzi va qarashlarni tubdan o'zgartirish uchun eng avva-lo o'sha davrning bosh mafkurachisi - sobiq kommunistik partiya g'oyalaridan voz kechish, qolaversa, butunlay yangi, zamon talablari va ijtimoiy-siyosiy jarayonlar mazmun-mohiyatidan kelib chiqadigan mafkurani ishga solish lozim edi. Ana shu xulosalardan kelib chi-qib, I.A. Karimov 1991-yil 14-sentabrda shunday fikrni bayon qildi: **«Biz madaniy inqilobning g'alabasi haqida gapirmoqdamiz. Madaniyat va san'at esa hozir og'ir tanglikka duchor bo'lgan. Bu mafkuraviy zulmning oqibatidir. Partiya shu yillar mobaynida «sotsializmning asoslarini bunyod etish, «keng ko'lamda kommunizm», «rivojlangan sotsializm» qurish bilan mashg'ul bo'lib ketaverdi. Har xil «izm»lar, orzu-havaslar, maqsadlar haqida gapirar ekanmiz, nihoyat shuni uqib olishimiz kerakki, bu yorug' dunyoda insonning hayotidan ko'ra qadrli boshqa hech narsa yo'q. Uning ahvoli yomon edi, hozir ham o'zgargan emas».** Prezident o'z fikrini davom ettirib **«Kommunistik partiya bosib o'tgan yo'lni tahlil etish va unga baho berishdan maqsadimiz shuki, har bir kishi endi nihoyat ko'zni katta ochib, turmush-ga razm solsin. Mafkuraviy aqidalardan voz kechsin, haqiqatga ro'yirost qarasin»**, degan edi.

Shu bois respublikada mafkuraviy aqidalarga va bir qolipdagi safsatabozlikka bo'ysunadigan, inson, xalq, jamiyat manfaatlariga putur yetkazayotgan siyosiy, mafkuraviy va davlat tuzilmalaridan dadil voz kechila boshlandi. Ijtimoiy adolatni, xavfsizlik, ijtimoiy muhofazani, millati, dini va e'tiqodidan qat'i nazar, fuqarolarning huquq va erkinliklarini, sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilishni ta'minlashga kafolat berish talabi muhim ahamiyat kasb eta bosh-ladi. Demokratiyaning asosiy xususiyatiga - adolat va qonunning ustuvorligini ta'minlashga qaratilgan choralar ko'rildi. Mamlakat va xalq manfaatlari yo'lida birlashish, kuchlarni uyg'unlashtirish, barcha imkoniyatlardan ehtirolarga berilmay aql-idrok bilan foydala-nish yo'li tutildi.

Shunday bo'lsa-da joylarda 1991-yil 31-avgustda qo'lga kiri-tilgan tarixiy voqea - O'zbekiston mustaqilligining ahamiyati va mohiyatini mafkuraviy vositalar orqali xalq ongiga yetkazishda, ularni istiqlolni mustahkamlash uchun fidoyilik bilan mehnat qilish-ga safarbar qilishda sustkashlik hollari ko'rina boshladi. Ana shunday sharoitda O'zbekiston mustaqilligining tashabbuskori va tash-kilotchisi Prezident I.A. Karimov birinchilardan bo'lib jamiyatda ma'naviy poklanishni amalga oshirish, eski aqidalardan xoli bo'lish zarurligini, keyinchalik esa milliy istiqlol mafkurasini yaratish lo-zimligini payqadi va kunning dolzarb vazifasi qilib qo'ydi. Ochig'ini aytish kerak, mazkur muhim masalani to Prezidentning o'zi dolzarb vazifa qilib ko'tarmaguncha hech kim bu haqda jiddiy qayg'urmadi. Bu o'rinda 1992-yil 2-iyulda bo'lgan O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining O'ninchi sessiyasi hujjatlarini alohida ta'kidlash lo-zim. Unda Prezident respublika hukumati o'tkazayotgan ichki va tashqi siyosatning asosiy yo'nalishlari, O'zbekistondagi ijtimoiy-iqtisodiy ahvol haqida axborot berdi. Ma'ruzada Prezident bozor munosabatlariga o'tishda muqarrar tarzda hisobga olinadigan ijtimoiy ong, ijtimoiy ruhiyat masalasiga katta e'tibor berdi. Jumladan, u O'zbekiston Respublikasi o'z taraqqiyotining yangi davriga kirgani-ga, kishilarda shubhasiz yangi tafakkur va dunyoqarashni shakllanti-rishni talab qila boshlaganiga e'tiborni qaratdi. O'z fikrini rivojlanti-rib, Prezident avvalgi yakkahukmron mafkura mulkka munosabatda egasizlik tushunchalarini kishilar ongiga singdirib kelganini, u tad-birkorlikka yo'l ochmasligini ta'kidladi.

Haqiqatan ham sho'rolar davri mafkurasi kishilar ongiga ijtimoiy tenglik, boshqacha qilib aytganda, boqimandalik tushunchasi-ni, ya'ni yaxshi ishlasam ham, yomon ishlasam ham davlat baribir boqadi, degan mafkurani singdirib kelgan edi. Bunday yondashish kishilarda tashabbusni bo'g'ib qo'yardi. Chunki kishi o'zining sa-marali mehnatidan manfaatdor bo'lmasa unda halol mehnatga in-tilish, ish natijasi uchun mas'uliyatni oshirish tuyg'usi yo'qoladi. Shuning uchun ham

Oliy Kengash X sessiyasida chinakam mustaqil O'zbekiston davlatini barpo qilish yo'lida barchaning birlashishiga erishish kunning dolzarb vazifasi qilib qo'yildi. Bunday vazifani esa barcha uchun muqaddas hisoblangan milliy istiqloq mafkurasi, mustaqillikni mustahkamlashga qaratilgan g'oyalar orqali uddalash mumkin edi. «Bugungi kunda xalqni yakdil qiladigan ishlar va g'oyalar oz emas. Ularning ichida eng ulug'i, eng olijanobi -O'zbekiston Respublikasining mustaqilligini ta'minlash. Ana shu maqsad, ana shu g'oya atrofida birlashsak, aslo xor bo'lmaymiz, aziz vatandoshlar!», - deb murojaat qilgan edi I. Karimov sessiya qatnashchilariga.

Bu borada 1992-yil 1-sentabr arafasida O'zbekiston Birinchi Prezidenti I. Karimovning «O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li» deb atalgan kitobining nashrdan chiqishi katta voqea bo'ldi. U mam-lakat ma'naviy va siyosiy hayotida muhim qo'llanma sifatida kutib olindi. To'g'ri, shu vaqtga qadar O'zbekistonda mustaqillik haqida, u yoki bu tarzda gaplar bo'lgan. Biroq, mustaqillikni qo'lga kiri-tish uning nazariy, iqtisodiy va ma'naviy jihatlarini, istiqloqni mustahkamlash yo'llari bu darajada atroflicha talqin qilinmagan edi. Ayniqsa, O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng ham kimdir his-hayajon bilan, ba'zilar og'ir-vazminlik bilan istiqloq haqida fikr yuritdi. Lekin, uning kelajagi, istiqloqni yanada mustahkamlash haqida biron bir ilmiy-tahliliy asar yoki maqola yuzaga kelmadi. Ana shu nuqtayi nazardan LA. Karimovning bu asari respublikada yara-tilajak istiqloq mafkurasi uchun nazariy asos, ma'naviy hayot uchun yo'l-yo'riq bo'ldi. Asarning «Mustaqil O'zbekistonni rivojlantirish-ning ma'naviy-axloqiy negizlari» deb atalgan bobida O'zbekistonni yanada rivojlantirishning o'z yo'li to'rtta negizga asoslanishi, ya'ni:

- ❖ umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik;
- ❖ xalqimizning ma'naviy merosini saqlash va rivojlantirish;
- ❖ inson o'z imkoniyatlarini erkin namoyish qilishi;
- ❖ vatanparvarlik - istiqloq mafkurasi uchun asos bo'luvchi qoidalar sifatida ko'rsatilib berilgan fikrimizning tasdig'idir.

Prezident I. Karimov bu tamoyillarni ishlab chiqishda xalq dunyoqarashi, yashash tarzi, jamiyatda bo'layotgan voqea-hodisalarga munosabati, qolaversa uning ma'naviy - ruhiy omillariga asoslangan. Chunki, Sharqda azaldan ma'naviyatga tayanib yashash, komil-likka intilish, har tomonlama barkamollik oliy qadriyat darajasiga ko'tarilgan. Odamlarning millati, irqi, ijtimoiy kelib chiqishi va di-niy e'tiqodidan qat'i nazar, yagona o'lchov - insonni insonligi uchun ulug'lash, inson degan muqaddas nomga munosib bo'lish bosh me-zon qilib olingan.

Har qanday jamiyat taraqqiyoti xalq dunyoqarashini hisobga olmasa, taraqqiyot asoslari uning ma'naviy qadriyatlariga, moddiy manfaatlariga mos kelmasa bunday jamiyat tanazzulga uchrashi tabiiy. Shuning uchun ham Prezident Islom Karimov o'z mamlaka-ti istiqbol haqida fikr yuritarkan, «Mustaqil O'zbekistonning kuch-qudrat manbasi xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligidir. Xalqimiz adolat, tenglik, anil qo'shnichilik va in-sonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar bo'yi avaylab-asrab kelmoqda. O'zbekistonni yangilashning oliy maqsadi ana shu an'analarni qayta tiklash, ularga yangi mazmun bag'ishlash, zaminimizda tinchlik va demokratiya, farovonlik, madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishini kamol toptirishga erishish uchun zarur bo'lgan shart-sharoit yaratishdir», degan edi. Bu fikrdan anglashiladiki, Prezident mamlakat kuch-qudratini xalqning ma'naviy kamolotida ko'radi. Shuning uchun ham u jamiki insoniy fazilatlarini takomillashtirish uchun zarur sharoit yaratishni asosiy vazifa qilib qo'yadi. Bu bir tomondan mustaqillik sharoitida endigi-na shakllanayotgan davlat siyosatining nechog'li insonparvarligini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan davlat rahbarining siyosiy-madaniy sa-lohiyatining nechog'li yuksakligini, xalq ma'naviy-ruhiy ehtiyojlari-ni naqadar chuqur o'rganganligini ko'rsatadi. Shu bilan birga esa, bu xalq va hokimiyat intilishlarining mushtarakligidan dalolat beradi. Prezident I. Karimov O'zbekistonning ma'naviy rivoji negizlarini belgilab berarkan, vatanparvarlik g'oyasiga alohida urg'u berdi. Binobarin, Vatanni sevish xalqimizga xos azaliy qadriyat hisoblangan.

Oradan ma'lum muddat o'tgandan so'ng, 1992-yili dastlabki taj-ribalarni umumlashtirib Prezident I. Karimov o'zining ikkinchi kito-bini «O'zbekiston - kelajagi buyuk davlat» nomli asarini yaratdiki, kitobda keyingi yillarga xos bo'lgan ba'zi bir xususiyatlar, qadri-yatlar haqida fikr yuritiladi. Jumladan, xalq ongida keskin o'zgarish yuz bergani, istiqloq tufayli ona-zaminga, Vatanga mehr-muhabbatli munosabat shakllana boshlanganligi qoniqish bilan qayd qilinadi.

«O'zbekiston mustaqillik sari yo'l olar ekan, dastlabki kunlardan o'tmish madaniyati va qadriyatlarini tiklash, nohaq jabrlangan in-sonlarning nomlarini yuzaga chiqarish, milliy ongini o'stilish kabi vazifalarni o'z oldimizga oliy maqsad qilib qo'ydik», - deyiladi ush-bu kitobda.

Darhaqiqat, mafkurasizlik - e'tiqodsizlikka olib keladi. E'tiqod-sizlik esa har kimning o'zicha yashashiga, ko'ngil tusaganicha kun ko'rishiga, xayoliga kelgan ish bilan shug'ullanishiga olib keladi. Bu yakka-yakka shaxslarning xatti-harakatidan butun jamiyat ma'naviy-ruhiy qiyofasining qay tarzda shakllanishiga sabab bo'ladi.

Mafkurasizlik oxir-oqibatda odamlar ongida manqurtlik, qalbi-da, fe'l-atvorida andishasizlik va nihoyat o'zligini anglamaslik nuq-sonlarini chuqurlashtiradi. Jamiyatda esa parokandalikni, beqarorlik-ni keltirib chiqaradi. Shunday qilib odamlar hayotida fayz-u tarovat qolmaydi.

Umumiy g'oya atrofida birlashish, umummanfaat yo'lida bir-lashib kurashish maqsadlar yaxlitligini, intilishlar uyg'unligini ko'rsatadi. Bu o'zbek xalqi uchun azaliy fazilat, an'anaga aylangan muqaddas odat.

Mustaqillikning dastlabki yillarida vujudga kelgan iqtisodiy, si-yosiy va ijtimoiy qiyinchiliklar bir muddat odamlar ruhiyatiga salbiy ta'sir qildi. Ularni sarosimaga solib qo'ydi. Natijada vaziyat ancha-muncha chigallashib, fuqarolar turmushiga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Endi ana shunday o'pirilish va bo'hronlardan chiqib olish muam-niosi hukumat oldida ko'ndalang bo'lib qoldi. Vaziyatning naqadar og'irligi va murakkabligini o'z vaqtida anglagan mamlakat rahbari 1993-yilning 23-aprelida bir guruh adiblar bilan uchrashdi. Oradan ko'p o'tmay u 1993-yil 6-mayda mamlakat Oliy Kengashining XII sessiyasida mafkurasiz, aniq yo'nalishga ega bo'lgan g'oyalarsiz taraqqiyot bo'lmasligini, oldimizda turgan eng muhim masalalardan biri milliy istiqloq mafkurasini yaratish ekanligini ko'rsatib berdi.

O'zbekiston Konstitutsiyasining bir yilligiga bag'ishlangan tantanali yig'ilish (1993-yil 7-dekabr) davlat mustaqilligi va inson haq-huquqlarining kafolatini yana bir bor ko'rsatish bilan birga uni ma'naviy jihatdan mustahkamlashning asosini belgilab berdi. Unda mamlakat Prezidenti I. Karimov katta nutq so'zlab, milliy mafkurani milliy ehtiyoj darajasiga ko'tardi. Barchaning diqqat-e'tiborini ana shu muhim masalaning hal etilishiga qaratdi va «Mafkura\iy masa-lani hal etmasdan, uni amalda tatbiq etmasdan turib, Konstitut-siya belgilab bergan maqsadlarga erishish, u oldimizga qo'ygan talablarga javob berish mushkul bo'ladi.

Yangi mafkuraning asl mazmuni - yangicha, erkin fikrlay-digan, mutelik va jur'atsizlik tuyg'usidan mutlaqo xoli, mustaqil insonni tarbiyalashdir». Milliy mafkurani ongimizga singdiruvchi amaliy dasturni yo'lga qo'ymoq kerak», - degan fikrni ilgari surdi. Prezidentning bu ko'rsatmasi asosida O'zbekiston Fanlar Aka-demiyasi ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'limi o'z qarashlarini ishlab chiqdi va uni «O'zbekistonda ijtimoiy fanlar» jurnalida e'lon qildi.

Ko'ppartiyaviylik sharoitida mafkuralar xilma-xilligi, g'oyalar turlichaligi tabiiy hoi. Aksincha bo'lishi mumkin emas. Bu jamiyati-mizda sog'lom fikrlar yashovchanligining qonuniy va amaliy ifoda-sidir. Har bir fuqaro mustaqilligi va shaxs erkinligi asosida ularning o'z qarashlariga mos holda ma'lum bir ijtimoiy guruhlar atrofida birlashib yashashi huquqiy demokratik davlatning barkamollik da-raj asidir. Ana shu xilma-xil g'oyalarni umumxalq va umumdav-lat manfaatlari yo'lida birlashtiruvchi milliy istiqloq mafkurasidir. O'zbekiston Xalq Demokratik Partiyasi Markaziy Kengashining 1993-yil 27-dekabrda bo'lib o'tgan IX plenumida mazkur masala keng muhokama qilindi. Partiyaning milliy istiqloq mafkurasini doira-sida o'z qarashlari va nuqtayi nazari asosidagi nusxasi qabul qilindi. Bu hujjat uning barcha quyi tashkilotlariga o'rganish va hayotga tatbiq etish uchun tarqatildi.

3. Milliy urf odatlar, qadriyatlar va an'analarning tiklanishi.

Xalq turmush tarzi va ma'naviyatining tarkibiy qismini uning azaliy udumlari, odat, marosim va bayramlari tashkil qiladi. Shu bois mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ma'naviy tiklanish haqida gapirganda xalqning azaliy qadriyatlarini tiklash borasida olib borilgan ishlarni ham alohida ta'kidlash lozim.

Bu borada avvalo 80-yillar oxiridagi ba'zi nomaqbul yo'l-yo'riqlarni ko'rsatib o'tish kerak. 1986-yil yanvar-fevralda O'z-kompartiyaning XXI syezdi bo'ldi. Syezdda «din millatchilik va

shovinizmga har doim yo'l ochishini iqtisodiy, sotsial taraqqiyot-ga to'sqinlik qilishini, sotsialistik turmush tarzi, kommunistik ma'naviyatning qaror topishiga to'sqinlik qilishini har doim esda tutmoq kerak» - deb ko'rsatma berildi. Bunday yo'l-yo'riq 1986-yil oktabr oyida bo'lgan partiya Markaziy Komitetining III Plenumida yana bir bor ta'kidlandi.

Ana shu ko'rsatmalarga amal qilinib, 1980-yillar o'rtalarida o'zbek xalqi azaldan sevib, ardoqlab kelgan urf-odatlar va ma'rosimlar, bayramlar cheklab qo'yildi, ba'zilarining o'rniga boshqa bayramlar va marosimlar to'qib chiqarildi. Natijada avvala-ri nishonlanadigan «Hosil bayrami», «Qovun sayli», «Gul sayli» va boshqa xalq bayramlari unutilib qo'yildi. «Navro'z» bayrami esa avval taqiqlandi, so'ng sun'iy tarzda «Navbahor» bayramiga aylantirildi.

O'ylamay, xalq bilan maslahatlashmasdan qilingan bunday nojo'ya harakatlar xalqning dilini qattiq og'ritdi. Ana shunday bir paytda Respublika rahbarligiga kelgan L.A. Karimov kishilarning ma'naviy boyishiga, milliy madaniyatlarning bir-biri bilan yaqinlashuvi va o'zaro rivojlanishiga yordam beradigan xalq an'analari va bayramlarini tiklashga katta e'tibor berdi.

Bu o'rinda xalqimizning azaliy qadriyati, sevimli bayrami hisoblanmish «Navro'z» bayramini xalqimizga qaytib berilishi mamlakat tarixida katta voqea bo'ldi. 1991-yildan boshlab mamlakatda Prezident Farmoniga ko'ra, 21-mart - Navro'z umumxalq bayrami sifatida nishonlanadigan bo'ldi.

Darhaqiqat avlodlarimiz Navro'zni juda muqaddas bilganlar, uni g'oyat qadrlaganlar. Shuning uchun ham bu shodiyona kunlar-da inson dilini og'ritish juda qattiq gunoh hisoblangan. Bir-birlarini muborak ayyom bilan qutlab, yaxshi tilaklar izhor etganlar. Gina-kuduratlar unutilgan, adovat o'rniga ezgulik tuyg'ulari jo'sh urgan.

Ana shu el ardoqlagan, avlodan-avlodga o'tib kelgan azaliy an'ana yana hayotdan mustahkam joy ola boshladi.

Navro'zni xalqning sevimli bayramiga aylanib ketishi ma'lum. Ushbu shodiyona - Navro'z kunlarida qadimda, hatto, urushlar ham to'xtatilgan, el-yurt osoyishta hayot kechirgan. Navro'z go'zallik va yaxshilik, mehr-oqibat, muruvvat bayrami sifatida qadrlangan. Bu qadimiy bayramni xalqimiz nihoyatda orziqib kutishining yana bir boisi shundaki, Navro'z rizq-ro'zimiz bo'lmish dehqon yilining boshlanishi hamdir.

O'zbekistonning hamma joylarida har yili «Navro'z» tantanalari har qachongidan ham shod-u xurramlik bilan kutib oladilar. Paxtakorlar-u chorvador, bog'bon-u sohibkorlar, sanoat, transport xodimlari, quruvchilar va ziyolilar Navro'z kayfiyati bilan astoy-dil mehnat qiladilar. Qadimiy xalq bayrami - Navro'zning tiklanishini respublikamizning butun aholisi mamnuniyat bilan ma'qullab, ko'tarinki ruhda kutib oldi va hozir ham ardoqli bayram sifatida nishonlamoqda.

«Navro'zning bayram qilinishi teran xalq an'analari, yerga va tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, dehqon mehnatini hurmat qilish, yaxshi qo'shnichilikka, mehr-muruvvatga va boshqa-larning dardiga malham bo'lishga intilishlari tiklanishning qudratli omili bo'lmoqda. Navro'z xalq bayramining insoniy va baynalmilal mohiyati ham ana shundadir», - deyiladi O'zbekiston Prezidentining «Navro'z xalq bayramini o'tkazish yakunlari to'g'risida»gi Farno-nida.

Har bir jamoa, muassasada nishonlanadigan bunday bayram-lar, kishilarda xalqimizning qadimiy an'alariga hurmat, mehnatga muhabbat hissini tarbiyalaydi. Bundan tashqari ma'naviy hayotdagi yana bir talay, aniqrog'i diniy bayramlar, hayit kunlarining respublikada umumxalq bayrami sifatida nishonlanishi uchun keng yo'l ochilgani ham ma'naviy poklanishning muhim ko'rinishidir. Sir emas, sho'ro tuzumi sharoitida «din-afyundir» degan kommunistik shior hukm surib keldi. Shu darajaga borildiki, dindorning ma'naviy huquqi cheklandi. Bunday bir tomonlamalik ijtimoiy hayotimizning barcha sohalarida o'z ta'sirini ko'rsatdi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'nggi tarixiy o'zgarishlar bunday qarashlar asossiz ekanligini ko'rsatdi. Shu yillar mobaynida butun musulmon olami O'zbekistonda vijdon erkinligi, diniy ibodat uchun keng imkoniyat ochilganini tan oldilar.

Yevropalik allomalardan biri «Nur - Sharqdandir», degan ekan. Buni har xil talqin etish mumkin. Birov uni quyoshning Sharqdan chiqishiga yo'ysa, boshqa birov majoziy ma'noda ezguliklar, damning yangilanishi, hayot taraqqiyoti, insoniyat tafakkuri Sharqdan, deb tushunadi.

Bizning tasavvurimizcha, har ikki holatda ham Nur - Sharqdandir.

Sharqdan taralgan ilm-ma'rifat dunyoni munavvar etgani, insoniyat tarixida, odamzod taqdirida buyuk o'zgarishlarga sabab bo'lgani sir emas. Sharqning ajralmas qismi bo'lmish go'zal di-yorimiz xalqlari hayotida, ularning ong va tafakkuri shakllanishi-da dunyoviy ilmlar qatorida islom dinining alohida o'rni bor. Bu ilohiy ta'limot olamni anglash, dunyoviy tafakkur, tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlarni idrok etish borasida beqiyos ahamiyatga ega. Butun jahon ahli diqqatini tortgan boy va rang-barang madaniy-ma'naviy merosimiz ikki qudratli to'lqin - dunyoviy ilmlar va diniy-falsafiy tafakkurning o'zaro uyg'unlashib, yagona, barkamol qadriyat peshvosining ma'naviy qiyofasi, siyosatdagi adolat mezoni, so'z va fikr erkinligi kabi murakkab ijtimoiy masalalar xususida ham benihoya hayotiy tajriba va saboqlar beradi. Shu bois ham bu o'lmas qadriyatlar bugungi yangi davlatchiligimiz qurilishida muhim aha-miyat kasb etmoqda.

Agar biz bosib o'tilgan istiqloq yo'limizga bir nazar tashlaydigan bo'lsak, ozodlikning ilk onlaridan boshlab dinga munosabat, davlat va diniy tashkilotlar o'rtasidagi aloqalarni to'g'ri yo'lga qo'yishga alohida e'tibor qaratildi. Konstitutsiyaga ko'ra, O'zbekiston dunyoviy davlat, binobarin, mamlakatimizda din davlatdan ajratilgan. Ammo respublikamiz rahbariyati bu masalaga oqilona yondashib, din davlatdan ajratilgan bo'lsa-da, jamiyatdan ajratilmaganini, xususan, O'zbekiston singari qadimiy va barqaror diniy an'analarga ega mamlakatda bu borada g'oyat noziklik va ehtiyotkorlik bilan ish yuritish lozimligini o'z vaqtida to'g'ri anglab yetdi.

Shuning uchun ham bugun ko'p millatli mamlakatimizda hech qaysi din vakillarining diniy nafsoniyatlarini kamsitmagan holda, ayni vaqtda diniy hissiyotlarni avj ham oldirmasdan, og'ir-vazmin, uzoqni ko'zlangan siyosat amalga oshirilmogda.

Bu siyosat mohiyati ilk marta Prezidentning quyidagi fikrlarida aniq-ravshan belgilab berilgan edi: «Din odamzodni hech qachon iymon yo'lga boshlamaydi. Bu dunyoning o'tkinchi ekanini ta'kidlab, odam bolasini hushyor bo'lishga, yaxshi bo'lishga, yaxshi iz qoldirishga undab turadi.

Biz dinga bundan keyin ham barcha shart-sharoitlarni yaratib beramiz, diniy rasm-rusumlarga, bayramlarga, diniy tarbiya va ta'limga doimo jiddiy e'tibor beriladi. Ayni zamonda biz din peshvolariga, o'zimizga o'xshagan musulmon birodarlarimizga bir narsani takror va takror uqtirmoqchimiz: din o'z yo'li bilan, davlat o'z yo'li bilan. Diniy partiyalar tuzib, hokimiyat talashib yurishlar xudoga ham yoqmaydi. Islom dini insonlarni kamtarlikka, kamsuqumlikka undaydi. Musulmon farzandi kechirim-li bo'ladi. Musulmon farzandi bironi kofir, bironi xudojo'y deb toifalarga ajratmaydi... Sababi, bandasining ustidan ban-dasi emas, xudoning o'zi hukm chiqaradi. Shunday ekan, bir-birimizni behuda ayblab, men musulmon, sen kofir deb talashib yurishlar bizga to'g'ri kelmaydi.

Hamma ahil, hamma pokiza bo'lib yashasin, kimning fazi-lati qancha, kimning gunohi qancha ekanini Yaratganning o'zi ajrim qilib beradi».

Qachonki kishi o'zligini anglamasa, o'z vijdoni bilan yuzma-yuz turmasa, iymon va e'tiqod oldida hisob bermasa, qo'shnisi, mahalla-si, jamiyat, Vatan oldidagi mas'uliyatini his etmasa, bunday odam insonlik sharafiga munosib bo'lmaydi.

Prezident I. Karimov siyosiy vaziyat nihoyatda qaltis va nozik bir paytda yuqorida eslatilganidek, nutq va ma'ruzalari bilan odam-larning nozik tuyg'ulariga ta'sir etdi, ularni uzoq yillik karaxtlik va g'aflatdan uyg'otdi, fikrlashga, o'z taqdiri va farzandlari istiqboli haqida qayg'urishga da'vat etdi. Bu bilan u, birinchidan, mamlakat aholisini ruhiy-ma'naviy poklanishiga imkon yaratdi. Ikkinchidan, mamlakatdagi tinchlik, osoyishtalik va barqarorlikka o'ziga xos za-min yaratdi.

4. Milliy istiqloq mafkurasi va tamoyillari.

Mustaqillik - mustaqil yashash, mustaqil fikrlash, mustaqil intilish imkoniyatidir. Bu bevosita ong va tafakkur bilan bog'liq bo'lgan, doimiy rivojlanib, shakllanib boradigan harakatdagi hodisa.

Demak, milliy ong ta'sirida milliy g'oyalar yaratiladi. Ana shu g'oyalar asosida milliy mafkura, milliy dunyoqarash shakllanadi.

Milliy g'oya, O'zbekistonning mustaqillika erishishi haqidagi siyosiy, ilmiy, nazariy, falsafiy, tarixiy, badiiy va diniy qarashlar majmui, xalqni kelajakka ishonch, e'tiqod ruhida tarbiyalovchi

g'oyaviy qurol, barcha toifa kishilarini shu maqsad yo'lida bir-lashtiruvchi g'oyat qudratli ma'naviy omil hisoblanadi.

Shundan kelib chiqib:

- ❖ O'zbekistonning mustaqillikka erishishini tarixiy muqarrar ja-rayonligini ko'rsatish;
- ❖ Yangi Konstitutsiyada qonunan maqsad qilib qo'yilgan ado-latli, demokratik, fuqarolik jamiyat haqida ilmiy-nazariy qoidalarni ishlab chiqish;
- ❖ O'zbekistonning kelajagiga ishonch va kishilarda yangi ijtimoiy-siyosiy dunyoqarashni shakllantirishni milliy g'oyaga asos bo'luvchi qarashlar deyish mumkin. Biroq, yuqorida keltirilganlar jamoat tashkilotlari, ilmiy muassasalar, ayrim siyosatshunoslarning milliy istiqloq mafkurasi xususidagi nuqtayi nazarlari va shaxsiy qa-rashlari edi, xolos. Hali asl ma'noda istiqloq mafkurasining nazariy jihatdan, uning amaliy tomonlari dastur shaklida, qo'llanma sifatida yetarlicha ochib berilmagan edi.

Milliy istiqloq mafkurasining nazariy jihatlari Prezident LA. Karimovning, ayniqsa, keyingi yillardagi nutq va risolalarida atrof-licha yoritib berildi. Xususan, 1995-yil 24-fevralida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining birinchi sessiyasida «O'zbekistonning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari» mav-zuyida keng qamrovli ma'ruza qildi.

Avvalo ushbu risola o'zining nazariy jihatdan puxta, rivojlani-shimizga doir amaliy taklif va mulohazalarga boy qo'llanmaliligi bilan xarakterlidir. Darhahiqat, kitobchada mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ishlar tahlil qilinadi, bugungi ijtimoiy siyosiy hayotga tav-sif beriladi, ichki va tashqi siyosatga doir vazifalar oydinlashtiriladi. Bir so'z bilan aytganda xalqimiz XXI asrga qanday o'tadi, degan sa-vollarga aniq javob beriladi. Shuning uchun ham ushbu nutq siyosiy hayot uchun dasturiy hujjat, amaliy faoliyat uchun qo'llanma bo'ldi.

Bir so'z bilan aytganda ana shu sessiyada so'zlangan nutq bizning qariyb to'rt yil mobaynida to'plangan tajribalarimizni to'plab, davlat siyosatining taktika va strategiyasini aniq-ravshan belgilab berdi. Milliy istiqloq mafkurasining asl o'zagini, butun mazmun-mohiyatini, ko'lami va miqyosini ko'rsatib berdi.

Mustaqillikning to'rt yilligi arafasida jamoatchilik yana bir sovg'a oldi. LA. Karimovning «O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida» kitobi nashrdan chiqdi. Bir-biri bilan uz-viy bog'langan, bir-birini mantiqiy jihatdan davom ettiradigan ushbu monografiya «Iqtisodiy islohotlar birinchi bosqichining yakunlari va saboqlari» hamda «Iqtisodiy islohotlar ikkinchi bosqichining vazifa-lari va ustuvor yo'nalishlari» kabi qismlardan iborat. Mazkur asarda yo'naltirilgan barqaror bozor iqtisodiyotiga, ochiq tashqi siyosatga ega bo'lgan kuchli demokratik huquqiy davlatni va fuqarolik jamiya-tini barpo etishga, inson uchun munosib turmush va faoliyat sharoit-tini vujudga keltirish, jamiyatni ma'naviy-axloqiy jihatdan yangilash va taraqqiy ettirishning nazariy hamda amaliy negizlarini belgilab berish tamoyillari ishlab chiqildi.

Asar o'zining hayotiy faoliyatini Vatanimizning mustaqilligini mustahkamlashga bag'ishlagan har bir fuqaroni: u olim bo'ladimi, ishchi-xizmatchi yoki dehqon bo'ladimi, o'z ishiga mas'uliyat bilan qarashga, o'z faoliyatini tahlil qilish, hayotiy saboqlar chiqarish ruhida tarbiyalaydi.

Bugungi kunda ushbu kitob jahonning ko'p mamlakatlari-da nashr etildi, o'nlab tillarga tarjima qilindi. Uni dunyo xalqlari o'rganayotganligi asarning ilmiy qiymati naqadar yuksakligini ham nazariy, ham amaliy xulosalari qator mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy otda yangi yo'nalish yuz berayotganini ko'rsatadi.

Eng muhimi, aholining ong-u tafakkurida tub o'zgarishlar ro'y berdi, ularning uzoq yillar mobaynida kommunistik mafkura va sovet mafkurasi tamoyillari asosida shakllantirilgan fikrlash tarzi va dunyoqarashi, bir so'z bilan aytganda, odamlarning o'zi o'zgardi.

Bugun yangicha fikrlaydigan, o'z kelajagini jamiyatda demokratik qadriyatlarni mustahkamlash bilan, mamlakatimizning kelajagini jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuvi bilan bog'liq holda ko'radigan yangi avlod vakillari hayotga kirib kelmoqda.

Bu esa mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy o'zgarishlarni ortga qaytarib bo'lmasligi, islohotlar muqarrarligining ishonchli kafolatidir.

Xullas, Vatanimiz va xalqimiz tarixida muhim o'rin tutgan ushbu davrda torn ma'noda tub o'zgarishlar amalga oshirildi, xalqaro munosabatlarning teng huquqli subyektiga aylangan, jahon

hamja-miyatida o'zining munosib va mustahkam o'rniga ega bo'lgan -O'zbekiston deb atalgan yangi demokratik davlat barpo etildi. Bugun ana shu mustahkam poydevor asosida mamlakatimizni jadal isloh etish va modernizatsiya qilishning yangi davri - milliy taraqqiyoti-mizning keyingi mantiqiy bosqichi izchil davom etmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi.T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. Ма'naviyat deganda nimani tushunasiz?
2. Qadriyat deganda nimani tushunasiz?
3. Milliy o'zlikni anglashni tiklanishi qachondan boshlandi .
4. Milliy istiqloq mafkurasi haqida tushuncha bering
5. Ма'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini tashkil topishi va uning faoliyati haqida nima bilasiz.
6. Milliy urf odatlar, qadriyatlar va an'analarning tiklanishi borasida qanday ishlar amalga oshirilmoqda?
7. Milliy istiqloq mafkurasi va tamoyillari izoh bering.
8. «Nur - Sharqdandir» talqiniga tushuncha bering

Vazifalar:

5. **Mustaqil ish uchun vazifalar:** Qishloq xo'jaligi va sanoat sohasidagi o'zgarishlar haqida referat tayyorlash.

11-MAVZU O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. Ta'lim tizimidagi islohatlar: “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ning qabul qilinishi.
2. Tarix – xalq ma'naviyatining asosi.
3. O'zbekiston respublikasining qonuni ta'lim to'g'risida qonun. 2020 yil sentyabr.

Tayanch iboralar: Ma'naviy kamolot, milliy mafkura, milliy istiqloq g'oyasi, qadriyatlar, ma'naviy meros, Ta'lim to'g'risidagi qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi.

1. Ta'lim tizimidagi islohatlar: "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning qabul qilinishi.

Ma'lumki ta'lim mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy, g'oyaviy-madaniy hayotining muhim tarmog'idir. Ta'lim asoslari O'zbekistonda uning Konstitutsiyasi va «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun bilan kafolatlangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992-yil 2-iyul-dagi qaroriga asosan «Ta'lim to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni amalga kirdi.

Ta'lim sohasidagi mazkur qonunda respublikada ta'limning jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-madaniy rivojlantirish-ning ustuvor sohasi ekanligi e'tirof etilgani holda ta'lim sohasida davlat siyosatining asosiy tamoyillari, ta'lim tizimi va boshqaru-vi tartibi, ta'lim-tarbiya xodimlarining haq-huquqlari, vazifalari, mas'uliyatlari, maqsadlari belgilab berildi.

Xalq ta'limi xodimlari hayotida muhim ahamiyatga molik ushbu qonun xalq ta'limi sohasini barcha yo'nalishlarda takomillashtirish, rivojlantirish ishlariga katta yo'l ochdi.

Oliy o'quv yurtlari mamlakat ta'lim tizimida yetakchi bo'g'indir. Chunki oliy maktab O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlovchi milliy boylikning o'sishiga imkon yaratuvchi, kuchli, qat'iyatli mu-taxassislar shu bo'g'inda tayyorlanadi.

Ma'lumki, sho'rolar hukumati davrida hukmron tuzum o'zining jahonda eng insoniy, eng odil va eng demokratik, eng savodxon jamiyat barpo etgani bilan maqtanib, butun jahonga jar solar edi. «Dunyodagi eng o'qimishli mamlakat», «oliy ma'lumotli mutaxassislar soniga ko'ra jahondagi birinchi davlat» degan soxta ta'riflar rasmiy va maqtanchoq mafkura orqali keng tashviq qilinardi.

Sirtidan qaraganda, haqiqatan ham manzara shunday edi. Sobiq SSSRda yuzlab universitet va institutlar, oliy va o'rta maxsus bilim yurtlari, minglab ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyat ko'rsatardi. Lekin ular, son va miqdor jihatidan ko'p bo'lgani bilan jahoniy an-do'zalar darajasida emas edi. Buning asosiy sabablaridan biri kom-munistik jamiyatda hamma narsa, jumladan, ilmfan, maktab-maorif tizimining ham o'sha yolg'on va o'lik g'oyalarga qurbon qilinganida edi. Sovet Ittifoqini tanazzulga olib kelgan sabablardan biri ham shunda ekani shubhasiz.

Shuning uchun O'zbekiston o'z mustaqilligini qo'lga kiritgach, ijtimoiy hayotning barcha jabhalari singari ta'lim sohasini ham tub-dan isloh qilish vazifasi jamiyat oldida ko'ndalang bo'ldi. Chunki sho'ro hukumati boshqa sohalar singari milliy kadrlar tayyorlash masalasida ham riyokorona siyosat olib borardi. Eng nufuzli, jahon mezonlariga javob beradigan mutaxassislar yetishtiradigan o'quv muassasalari aksariyat Markazda - Rossiyada joylashgan bo'lib, it-tifoqdosh respublikalar, xususan O'rta Osiyo mintaqasidan bu dar-gohlarga sanoqli vakillargina qabul qilinardi, bunday imkoniyat che-garalangan edi. Natijada milliy respublikalarda noyob ixtisosga ega mutaxassislar yetishmaydi, degan muammo sun'iy ravishda vujudga keltirilib, bu yurtlarga ming-minglab «o'z odamlari» jo'natilar edi.

Shu bois istiqloqlarning dastlabki kunlaridanoq xalq ta'limi tizimini jadal isloh qilishga kirishildi. Bir qator o'quv yurtlarining maqomi, dasturlari va ta'lim uslublari butunlay o'zgartirildi. Eng zamonaviy, shu paytgacha bo'lmagan eng zarur ixtisosliklar bo'yicha alohida universitet va institutlar, jumladan, Mudofaa vazirligi qoshida Harbiy akademiya, Ichki ishlar vazirligi qoshida Ichki ishlar akademiya-si, Bank-moliya akademiyasi, Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, Toshkent aviatsiya instituti, Navoiy tog'-konchilik instituti kabi o'nlab yangi o'quv muassasalari tashkil etildi.

Viloyatlarda ham yangidan-yangi o'quv yurtlari ochildi. Prezident I. Karimovning 1992-yil 28-fevral Farmoni bilan 8 viloyat pedagogika institutlariga universitet maqomi berildi. Bu respubli-ka hukumatining izchil madaniy-ma'rifiy siyosatining yana bir da-lili bo'ldi. Bunday yangilanishdan ko'zda tutilgan maqsad **birinchidan**, viloyatlarda oliy universitet ta'limini tashkil etish, bu joylarda ilmiy-ma'rifiy ishlarni rivojlantirishga, eng olis va chekka shahar-larni madaniy-ma'rifiy markazga aylantirishga asos bo'ldi. Ilmiy va ma'rifiy ishlar xalq hayotiga tobora chuqurroq kirib bora boshladi. Bu mamlakat aholisi ongi va dunyoqarashini kengaytirishda katta ahamiyat kasb etdi. Bevosita mehnat jarayoni bilan bog'liq odamlar endi ilmiy yangiliklardan doimo va o'z vaqtida xabardor bo'lib bor-dilar. Yangidan-yangi ilmiy-texnikaviy ishlanmalar, ixtirolar yaratil-gan joyida tezroq ishlab chiqarishga joriy etilish imkonlari vujudga keldi.

Ikkinchidan, O'zbekiston tarixiy-jug'rofiy jihatdan xilma-xil sharoit va iqlimga ega bo'lgan mamlakat. Buning ustiga, turli hudud xalqlari umumiy tarixga ega bo'lgani bilan ruhiyati, yashash tarzi, voqelikka munosabati, uni idrok etish jihatidan ozmi-ko'pmi farq-lanadi. Bu hoi bir viloyatning o'zida ham turli ko'rinishlarda ko'zga tashlanadi. Ana shunday mamlakatda har bir hududning o'ziga xos jihatlarini hisobga olmaslik mumkin emas edi.

Xususan, qadimiy Xorazm mashhur matematiklari, astronomla-ri, tarixchilari va davlat arboblari bilan, Farg'ona vodiysi esa dunyo tan olgan shoir-u adiblari bilan mashhurdir. Uzoq davom etgan mustamlakachilik, haddan tashqari markazlashtirish natijasida mar-kazdan uzoqda yashaydigan aholining ilmiy-madaniy saviyasi ancha orqada qoldi. Bu mamlakat ishlab chiqarishiga, iqtisod va umuman taraqqiyotiga kuchli salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Ana shu salbiy oqibatlarini zudlik bilan bartaraf etish uchun ham joylarda universal ta'lim tizimini joriy etish hayot taqozosiga aylandi.

Uchinchidan, viloyat universitetlarining tashkil etilishi hayot bilan ilmning, nazariya bilan amaliyotning yaqinlashuviga katta yor-dam berdi.

Hozirgi kunda ilm-u fan sohasida ham raqobat muhiti hayotiy zarurat bo'lib qoldi. Busiz esa taraqqiyot bo'lmaydi. Ilm-fandagi raqobat yangi-yangi fikr va g'oyalarga turtki beradi, kishi dunyo-qarashini kengaytiradi. Qaysi universitet o'z ixtirolari, ilmiy xulosa va ishlanmalari bilan nom chiqarsa, o'sha universitetning nufuz va e'tibori osha boradi.

To'rtinchidan, viloyatlarning kelajak taraqqiyoti ana shu hu-dudlardagi oliy ta'lim markazlari bilan bevosita bog'liq. Viloyatlarda ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish uchun yangi sohalarini egal-lash, yangi ixtisosliklarni tashkil etish, zarur kadrlarni shu joylarda tayyorlash imkoniyati tug'ildi.

Oldindan markazda o'qigan kadrlarni viloyatga yuborish masa-lasi ancha-muncha muammo edi. Viloyatlarda universitetlar tashkil etilishi bilan bu muammoning ham yechimi topildi.

Beshinchidan, viloyatlardagi universitetlar vositasida dunyo-ning eng ilg'or, mashhur o'quv yurtlari bilan hamkorlik qilish im-koniyatlari paydo bo'ldi. Bu esa o'z navbatida dunyo tajribasini ha-yotga tezroq olib kirish, fan va texnikani yangi o'zanga burish, shu asosda mamlakat taraqqiyotini jadallashtirish imkonini berdi.

Mamlakat shaharlarida oliy universal ta'limni joriy etishda ri-vojlangan davlatlar tajribasiga suyanib ish tutildi. Jumladan, Ame-rika Qo'shma Shtatlarining Kembrij shahridagi Garvard, Stenford, Priston, Buyuk Britaniyaning Oksford, Lid, Fransiyaning Strasburg, Lion, Dijon, Grenobl shaharlari nomi bilan ataluvchi universitetlari bu mamlakatlarning poytaxtlarida emas, turli viloyatlarida joylashgan bo'lishiga qaramasdan, o'zining yuksak malakali kadrlar tayyorlash va ilmiy salohiyatlari bilan jahonda nom qozongan.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng yoshlarga hozirgi zamon eng ilg'or bilimlarini berish, ularni davr talabiga mos muta-xassis qilib tarbiyalashda izchil ishlar olib borila boshlandi. Mustaqillik yillarida iqtidorli talabalarni xorijda o'qitish ishlari yo'lga qo'yildi. Respublikaning xalqaro aloqalari kengayishi natijasida o'quvchilarga hukumatlararo bitimlar bo'yicha xorijiy mamlakatlar-ning nufuzli oliy o'quv yurtlarida bilim olish imkoniyati yaratildi.

Har yili respublikada umumiy ta'lim maktablarining test si-novlaridan o'tgan 50 dan ziyod o'quvchisi AKSYLS yo'li bilan AQSHga o'qishga yuboriladigan bo'ldi.

Yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashda talabalarining xorijda o'tadigan stajirovkalariga va qo'shma korxonalar, firmalar, au-ditorlik kompaniyalarida ishlab chiqarish praktikasidan o'tishlariga katta ahamiyat berilmoqda. Shu kunlarda mamlakatimizdan 700 nafar talaba xorijiy mamlakat o'quv yurtlarida iqtisodiy ixtisoslar bo'yicha o'qishmoqda. Bir necha ming talaba 3 oydan bir yilgacha xorijiy o'quv yurtlarida ta'lim olmoqda.

Mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga o'tish mulkchilikning xususiy shakllari ishlab chiqarishini kengaytirish sharoitida o'rta hunar ta'limini yanada takomillashtirishni ham talab qila boshladi. Bu muammo, ayniqsa, qishloq joylarida muhim ahamiyat kasb et-moqda. Qishloqda kichik va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga ko'maklashish, qishloq yoshlarini faol tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish uchun 1995-yildan boshlab qishloq yerlarida joylashgan hunar-texnika bilim yurtlari va o'rta maxsus o'quv yurtlari faoliyatini tub-dan qayta isloh qilish amalga oshirildi.

Har bir viloyat va tumanlarda tadbirkorlik o'quv yurtlari, kasb lit-seylari, biznes maktablar kichik va o'rta biznes, fermerlik xo'jaliklari, aholiga xizmat ko'rsatish sohalari uchun kollejlari ochildi.

Shu kunlarda 160 ta ana shunday hunar litseylari biznes-maktablari va 41 ta kollej faoliyat ko'rsatmoqda. Ularda 112,3 ming yigit-qiz o'qimoqda. Umuman mamlakatda xalq xo'jaligi talablari uchun 466 hunar-texnika bilim yurti kadr tayyorlab bera boshladi.

Yana shuni aytish lozimki istiqloq yillarida O'zbekistonda umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirishga ham katta e'tibor berildi.

Umumiy ta'lim uzluksiz davlat ta'limi tizimida asosiy bo'g'in bo'lib, ta'lim oluvchilarning ilmiy bilimlar olishini, mehnat ta'limi, boshlang'ich kasb-kor ko'nikmalari, ishbilarmonlik asoslarini egal-lashlarini, shuningdek, o'z ijodiy qobiliyatlari va ma'naviy fazilatlarini rivojlantirishlarini ta'minlaydi.

Umumiy ta'lim «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunning 9-bandiga muvofiq uch bosqichdan iborat:

- boshlang'ich ta'lim (I-IV sinflar);
- tayanch ta'lim (V-IX sinflar);
- o'rta ta'lim (X-XI-XII sinflar).

Ta'lim haqidagi davlat siyosatining asosiy mohiyati tayanch ta'limining (to'qqiz yillik) majburiylikidir.

Oliy Majlisning 1997-yil 29-avgust kuni bo'lib o'tgan IX sessiyasida O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni yangi tahrirda qabul qilindi. Unga binoan ta'limning yangi tizimi joriy etildi. Jumladan, uning 10-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasida ta'lim quyidagi turlarda amalga oshiriladi:

- maktabgacha ta'lim;
- umumiy o'rta ta'lim;
- o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi;
- oliy ta'lim;
- oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim;
- kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;
- maktabdan tashqari ta'lim.

Shuningdek, mazkur qonunning 12-moddasida umumiy o'rta ta'limning quyidagi bosqichlari ko'rsatilgan:

- boshlang'ich ta'lim (I-IV sinflar);
- umumiy o'rta ta'lim (I-IX sinflar).

Xuddi shu sessiyada Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi ham qabul qilindi.

1993-yil 1-yanvariga respublikada umumiy ta'lim maktablari-ning soni 8963 taga yetdi.

Yangi o'quv dasturlari va darsliklarini ishlab chiqish ta'lim si-fatini oshirishda yagona mezon bo'ldi. Mamlakatda prinsip jihatdan yangi o'rta o'quv yurtlari - gimnaziyalar, ya'ni, ayrim fanlar chuqur o'rganiladigan maktablar tarmog'i tez rivojlandi. Masalan, 1991-yildagi

Bozor iqtisodiyotiga o'tilayotgan hozirgi sharoitda ta'lim jara-yonining turli bosqichlariga mansub bilim maskanlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish dolzarb vazifalardan biridir.

Mamlakat hukumatining qarori bilan umumta'lim maktablarini 2005-2009-yillar mobaynida qayta ta'mirlash, zamonaviy o'quv qu-rollari va fan laboratoriya bilan ta'minlash ishlari qizg'in bormoqda.

Aytish mumkinki, dunyo davlatlari orasida O'zbekiston xalq ta'limiga budget hisobidan mablag' ajratishda birinchi o'rinda turadi. Buni 2007-yil 26-fevralda e'lon qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xalq ta'limi muassasalarini moliyalashtirish mexa-nizmini takomillashtirish to'g'risida»gi farmoni ham tasdiqlaydi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq prinsiplar yangi

tipdagi o'rta hunar o'quv muassasalari tarmog'i shakllandi. Zamonaviy o'quv-laboratoriya uskunalarini bilan jihozlangan 533 ta kasb-hunar kolleji va 54 ta akademik litsey barpo etildi. Kollejlari va litseylarni qurish hamda jihozlash bo'yicha mamlakatimiz industri-yasi yaratildi.

Yangi ta'lim standartlari va o'quv dasturlari ishlab chiqildi.

Bugungi kunda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi yosh avlod-ga uzluksiz ta'lim berish va uni tarbiyalash jarayonini yaxlit qam-rab oladigan yagona ta'lim majmui hisoblanadi. Bunda ta'lim tizimining har bir bo'g'ini alohida o'rin va mas'uliyatga egadir. Dasturni to'liq amalga oshirish, qo'yilgan vazifalarga erishish ana shu bo'g'inlarning holati va rivojlanish darajasiga, ularning o'zaro uyg'unligiga bog'liqdir.

Shu bilan birga, tahlillar shuni ko'rsatadiki, butun tizimning eng muhim boshlang'ich bosqichi bo'lgan maktab ta'limining ort-da qolayotgani yaxlit uzluksiz ta'lim zanjirida eng zaif bo'lib qolmoqda. Buning asosiy sababi maktablar moddiy bazasining zaifligi bo'lib, ularning 40 foizga yaqini tipovoy bo'lmagan moslashtiril-gan binolarda joylashgan, jami 9727 ta maktabdan 684 tasi avariya holatidadir. Ko'pgina maktablar markazlashtirilgan isitish sistema-siga ega emas, ichimlik suvi va tabiiy gaz bilan ta'minlanmagan. O'quvchilarning 28 foizdan ko'prog'i ikki-uch smenada o'qitiladi. Maktablarning o'quv-laboratoriya uskunalari bilan jihozlanish da-rajasi 29 foizni, zamonaviy kompyuter texnikasi bilan ta'minlanishi esa 15 foizga yaqinni tashkil qiladi. Maktablarning faqat yarmigi-na sport zallariga ega, ularning sport uskunalari va anjomlari bilan jihozlanishi esa 23 foizdan oshmaydi. Ayniqsa, qishloq joylardagi maktablarning moddiy bazasi qoniqarsiz ahvolda.

O'qituvchilar, eng avvalo boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mehnatini rag'batlantirish borasida tarkib topgan tizim maktab ta'limida hamon zaif bo'g'in bo'lib qolmoqda, bunda pedagoglar iste'dodi, kasb mahorati ularning mehnatiga haq to'lash chog'ida hali ham belgilovchi mezonga aylanmayapti.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturini muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim sharti sifatida maktab ta'limining orqada qolishiga barham berish hamda maktablarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va uzluksiz ta'limning yagona tizimini shakllantirish bilan bog'liq mavjud jiddiy muammolarni bartaraf etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2004-yil 19-fevraldagi F-1910-sonli Farmoyishi bilan tuzilgan Maxsus komissiya va ishchi guruhlar tomonidan respublika mintaqalaridagi barcha umumiy ta'lim maktablari to'liq ro'yxatdan o'tkazildi. Ularning moddiy-texnika bazasining hozirgi holati tanqidiy va batafsil o'rganib chiqildi.

Shuningdek, farmonda «**2004-2009-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi**»ni amalga oshirish mamlakatda ta'lim tizimini isloh qilishning hozirgi bosqichidagi eng muhim vazifa, deb hisoblandi va maktab ta'lim tizimini tubdan yaxshilashni; eng yuqori zamonaviy talablarga mos keladigan o'quv-moddiy bazasi va ta'lim standartlari shakllantirilishini; yashash joyidan qat'i nazar, qishloq va shahar maktablarining moddiy bazasi hamda ta'minlanish darajasidagi tafovutlarni bosqichma-bosqich bartaraf etish asosida bolalarning ta'lim olishi uchun teng shart-sharoitlar yaratilishini; o'qituvchilar mehnati har tomonlama rag'batlantirilishini ko'zda tutuvchi Davlat umummilliy dasturining asosiy tamoyillari va maqsadli vazifalari ma'qullandi.

Shu bilan birga maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturini amalga oshirishning quyidagi asosiy yo'nalishlari belgilandi.

- ✚ kapital rekonstruksiya qilish, kapital va joriy ta'mirlashning, avariya holatidagi binolarni buzib tashlashning manzillari aniq ko'rsatilgan dasturlarini va maktab binolarining namunaviy loyiha-larini ishlab chiqqan holda umumiy ta'lim maktablarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va rivojlantirish;

- ✚ maktablarni zamonaviy o'quv va laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi, darsliklar va o'quv-uslubiy materiallar bilan ta'minlash;

- ✚ ta'lim tizimida qo'llanilayotgan o'quv standartlari va o'quv dasturlarini takomillashtirish;

- ✚ umumiy ta'lim maktablari, birinchi navbatda qishloq joylar-dagi maktablarni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, ular tarkibi sifatini oshirish, o'qituvchilar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishning samarali tizimini yaratish, o'qituvchilar mehnatini rag'batlantirishni kuchaytirish;

- ✚ umumiy ta'lim maktablarida sportni rivojlantirish va ularning sport bazasini mustahkamlash.

Mustaqillik yillarida mamlakatda oily ta'limni rivojlantirishga ham katta e'tabor berildi.shu Mqsadda 2006-yili 26-fevralda mamlakatimiz Prezidentining «M.V. Lomonosov

nomidagi Moskva davlat universitetining Toshkent shahridagi filiali faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi Farmoni qabul qilindi.

Tibbiy xizmat sohasida zamon talablariga javob beradigan malakali kadrlar tayyorlash maqsadida 2005-yili poytaxtimizdagi ikkita meditsina oliy o'quv yurti negizida Toshkent Tibbiyot Akademiyasi tashkil etildi.

Ma'lumki, rivojlangan fani bo'lmagan davlat rivojlangan va kuchli davlat bo'la olmaydi. Ayni ana shu nuqtayi nazar hozirgi mu-rakkab o'tish davrida olimlar zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklanmoqda.

Davlatning ilmiy salohiyatini saqlabgina qolmay, balki uni iloji boricha o'stirish, mavjud yirik muammolarni yechishga qayta moslashtirish, shuningdek, yangi samarador texnikalarni yaratish va amalda tatbiq etish masalasi g'oyat dolzarflik kasb eta boshla-di. Mustaqillik olimlarga ham, fanga ham yangi imtiyozlar yaratib berdi. Jumladan, akademik fan o'z tizimi va shaklini o'zi belgilay boshladi. O'zbekiston Fanlar akademiyasining 50 yillik tarixida bi-rinchi bor akademiyaning haqiqiy a'zosi, yurtboshimiz I. Karimov tashabbusi bilan fundamental ilmiy-tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash akademiya jamg'armasi tuzildi.

1997-yil 1-yanvardagi ma'lumotlar bo'yicha Fanlar akademiya-sida 8 ta bo'lim bo'lib, 135 akademik, 156 O'zbekiston Fanlar akademiyasi muxbir a'zolari faoliyat ko'rsata boshladi.

2006-yili Ko'hna Urganchda Ibn Sino, Al-Xorazmiy, Beru-niy kabi buyuk allomalar tashkil etgan Xorazm Ma'mun akademiyasining 1000 yilligi keng nishonlandi. Bu o'z-o'zidan milliy fanimiz o'tmishi bilan istiqbolini bog'laydigan mo'tabar voqelikka aylandi.

2006-yilda FA tomonidan 180 fundamental, 281 amaliy va 12 innovatsion loyihalar hamda fundamental tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash fondi tomonidan 185 ta grant, shuningdek, xalqaro fond-larning 106 granti bajarildi.

Shu bilan bir qatorda, FA olimlari tomonidan 2006-yilda 3596 ilmiy ish, shu jumladan, 3439 ilmiy maqola va tezislar, 157 ta mo-nografiya, darslik, o'quv qo'llanmalar va risolalar chop etildi, 30 ta patent va 10 ta dasturiy mahsulotlarga guvohnoma olindi, 2 ta litsen-ziya sotildi.

Fanlar akademiyasi ilmiy-tadqiqot muassasalari tomonidan xo-rijiy iste'molchilarga 2147,4 ming AQSH dollari miqdorida ilmiy mahsulotlar sotildi, bu esa 2005-yilga nisbatan 43 foizga ortiqdir.

Ana shu maqsadlardan kelib chiqqan holda, 1997-yili 2009-yilgacha bo'lgan davrga mo'ljallangan Kadrlar tayyorlash milliy dasturi qabul qilingan edi. O'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra noyob bo'lgan ushbu dastur 12 yillik ta'limga o'tishni, uzluksiz ta'limning yaxlit tizimini yaratishni ko'zda tutadi. Dastur umumta'lim maktablaridagi to'qqiz yillik o'rta ta'limni, akademik litsey va kollejlardagi uch yillik maxsus kasbga tayyorlash tizimini o'z ichiga oladi.

Mamlakatimiz oliy o'quv yurtlari huzurida tashkil etilgan akademik litseylar yoshlarga o'zi tanlagan mutaxassislik bo'yicha oliy ma'lumot olish uchun yanada chuqur bilim egallash, kollejlarda esa maxsus fanlarni o'zlashtirish bilan bir qatorda, mustaqil hayotga qa-dam qo'yayotgan har bir bitiruvchi yigit-qizga o'z qobiliyatini yuza-ga chiqarish va jamiyatda munosib o'rin topish uchun 2-3 mutaxassislik bo'yicha o'rta malakali kasb egallash imkonini beradi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi doirasida 2009-yilgacha bo'lgan davrga mo'ljallangan Maktab ta'limini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi ham amalga oshirilmoqda.

Ta'lim sohasida milliy dasturlarni hayotga tatbiq etish boshlan-ganidan buyon 1 ming 140 taga yaqin akademik litsey va kasb-hunar kolleji, 4 ming 680 tadan ziyod umumta'lim maktabi yangitdan qurildi va kapital ta'mirlandi, zamonaviy mebel, o'quv-laboratoriya uskunalari bilan jihozlandi, ularda kompyuter sinflari va lingafon xonalari tashkil etildi.

Oliy ta'lim sohasida ham tub islohotlar amalga oshirildi, baka-lavr va magistrLAR tayyorlashning Yevropa tizimiga o'tildi. Bugungi kunda mamlakatimizning 65 ta oliy o'quv yurtida 850 yo'nalish va mutaxassislik bo'yicha 300 mingga yaqin talaba bilim olmoqda.

O'tgan yillar mobaynida zamonaviy, har tomonlama jihozlangan o'quv yurtlarini barpo etish uchun 5 milliard dollardan ortiq budjet-dan tashqari mablag'lar yo'naltirildi.

Hozirgi kunda yurtimizda ta'lim sohasiga yo'naltirilayotgan xa-rajatlar hajmi mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti tarkibida 12 foizdan ortadi. Holbuki, jahon tajribasida bu ko'rsatkich 3-5 foizdan oshmaydi.

Hech shubhasiz, bugun ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohasiga sarf-lanayotgan mablag'lar mamlakatimiz kelajagining egasi bo'lgan yosh avlodni, yuksak intellektual salohiyatli jamiyato shakllantirish yo'lida mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

2. Tarix – xalq ma'naviyatining asosi.

Ta'lim va tarbiyaning bosh vazifalaridan biri jamiyatdagi barcha toifa kishilarini, xususan O'zbekiston aholisining qariyb 65 foizini tashkil qiluvchi yoshlarni Ona-Vatanga mehr-muhabbatli qilib tarbiyalashdir. Bu o'z navbatida zamonaviy bilimlar orqali yoshlarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishni taqozo qiladi.

«O'z tarixini bilmagan xalqning kelajagi ham bo'lmaydi», -deb uqtiradi Prezident I.A. Karimov. Bu boradagi fikrini davom ettirib: **«Har qanday qal'a ichidan olinadi. Demak, biz ichka-rini mustahkam qilishimiz kerak. Buning uchun yoshlar qalbi-ga yurtga sadoqat, kattalarga hurmat, tarixga mehr, kelajakka umid tuyg'ulari urug'ini sochishimiz lozim»**, - deb ta'kidlaydi.

Bunday dolzarb vazifaning kun tartibiga qo'yilishi bejiz emas edi. Mustaqillikning dastlabki yillarida ham yoshlar dunyoqara-shida eskicha tafakkur, jahon taraqqiyotidan orqada qolgan bilimlar, o'z qiymatini yo'qotgan qarashlar saqlanib qolmoqda edi. Masalan, yaqin-yaqinlargacha oliy ta'limning vazifasi muayyan miqdorda ilmiy texnikaviy bilimlarga ega bo'lgan, ongiga mafkuraviy yo'l-yo'riqlarni singdirgan mutaxassislarni tayyorlashdan iborat qilib qo'yilgan edi.

Sir emas, KPSS tarixi, ilmiy kommunizm, dialektik va tarixiy materializm, siyosiy iqtisod, tarix, huquq, adabiyot va boshqa fanlar mafkuraviy jihatdan juda ham jilovlab qo'yilgan bo'lib, ular yoshlarda yuzaki, maddohlik yo'nalishida flkrlashga o'rgatar edi.

Tabiiyki, bunday hoi yoshlarda yangi zamonga munosib bar-kamol ma'naviyatni shakllantirishni taqozo qilardi. Bu borada respublikada ko'rilgan chora-tadbirlarning asosiy yo'nalishi ta'limni gumanitarlashtirish bo'ldi. Bu borada mamlakatda 1991-yil 17-sentabrda e'lon qilingan mamlakat Prezidentining «Respublika davlat hokimiyati va boshqaruv idoralarini, hamda, xalq ta'limi siste-masini partiyadan xoli etish to'g'risida»gi Farmoni muhim qadam bo'ldi. Ushbu Farmonda: «Belgilab qo'yilsinki, respublika davlat apparati idoralarida va xalq ta'limi sistemasida siyosiy partiyalar va harakatlarning tashkiliy tuzilmalari tashkil etilishiga bundan buyon yo'l qo'yilmaydi», - deb alohida ta'kidlandi. Farmonning ana shunday talabidan kelib chiqadigan xulosa shunda ediki, maorif va xalq ta'limini jahon amaliyotiga yaqinlashtirish ma'nosida uni yakka hukmron partiya g'oyalari yo'lini asoslashga xizmat qiluvchi mafkura ta'siridan xoli qilish edi. Darhaqiqat, respublikada avvalgi kommunistik partiya mafkurasini uchun nazariy, ilmiy bilimlar man-bayi hisoblanmish ijtimoiy fanlarning oliy ta'lim tizimidagi roli va o'rniga yangicha munosabat vujudga keldi. Masalan, O'zbekiston respublikasining «Ta'lim haqida»gi Qonunini amalga oshirish uchun respublika Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi «OHy ta'lim isloho-tj» Dasturini ishlab chiqdi. Ushbu Dasturning muhim qoidasi oliy ta'limni gumanitarlashtirishdan iborat edi. Jumladan, ushbu Das-turda «gumanitar ta'lim berish ixtisosliklari bo'yicha mutaxassislar tayyorlashning ajralmas qismidir va u o'zbek xalqining ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish, umuminsoniy qadriyat-larga sodiqlik, fuqarolik va vatanparvarlik tuyg'usini tarbiyalash, o'zbek xalqi milliy ruhining asosi bo'lmish insonparvarlikni tarbiya-lashga asoslanadi» - deb alohida qayd qilindi.

Ta'limni gumanitarlashtirish, uni partiyaviy mafkuradan xoli qilish borasidagi muhim qoidalardan biri yurt tarixini o'rganishga katta e'tibor berilishi bo'ldi.

Bu boradagi muhim amaliy qadam shunda ediki, oliy o'quv yurtlarida sobiq KPSS tarixi kafedralari o'rnida O'zbekiston xalqlari tarixi kafedralari tashkil etildi. Umumta'lim maktablarda O'zbekiston tarixi avvalgi yillarga nisbatan 3 barobar chuqurroq o'qitila boshlandi. Demak, yurt tarixini o'rganish keng qamrov olib, o'zining amaliy samarasini bera boshladi.

Tarixiy bilimlar yoshlarni ko'p narsaga ongli ravishda qarashga undadi. Ularning har biri qalbida Vatanga mehr tuyg'ularini, bugungi kun qadriga yetish hissini shakllantira boshladi. Masalan, Namangan Davlat Universiteti biologiya fakultetining ikkinchi kurs talabalariga «Hozirgi yoshlarning mas'uliyati nimadan iborat?», deb berilgan sa-volga ko'pchilik talabalar «O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlash uchun yetuk mutaxassis bo'lib yetishishi mas'uliyati», - deb javob berdilar. Yana shuni ham ta'kidlash lozimki, yoshlarda Vatanga mehr hissini tarbiyalashda, ularda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda O'zbekiston Madhiyasi va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (Asosiy Qonuni)ni xalq ta'limi tizimida o'rganish ham, shu mavzularga bag'ishlab maxsus murabbiylik soatlarining o'tkazilishi ham katta ahamiyatga ega bo'la boshladi. Shu bilan birga «mustaqillik kunlari»ning bayram qilinishi ahamiyatini alohida ta'kidlash lozim.

Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasi Oliy Soveti o'n birinchi sessiyasida Mustaqillik kuniga tayyorgarlik ko'rish haqida qaror qabul qilingan edi.

1992-yil 22-avgustda «O'zbekiston o'quv yurtlarida har yili 1-sentabrda «Mustaqillik kuni»ni o'tkazish to'g'risida» Prezident Farmoni e'lon qilindi. Unda davlatimiz tarixida yangi sahifa ochgan O'zbekiston Respublikasining Mustaqillik kuni bayram qilinishi mu-nosabati bilan va uning yoshlarni ma'naviy kamol toptirishda juda katta tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanini nazarda tutib, o'quv yurtlari jamoalarining istaklarini hisobga olib:

1. Har yili 1-sentabrda barcha maktablarda, hunar texnika bilim yurtlarida, o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlarida «Mustaqillik kuni» mavzuida maxsus mashg'ulotlar, darslar, ma'ruzalar, tantanali yig'ilishlar va uchrashuvlar o'tkazish:

2. Qaramog'ida o'quv yurtlari bo'lgan vazirliklar va idoralar, hokimliklar:

✚ turli shakllardagi, ijodiy izlanish va bayram vaziyati ruhida mashg'ulotlar va tadbirlarni o'tkazishga oid zarur tashkiliy choralar-ni ko'rsinlar:

✚ Respublika hayotining barcha sohalarida ro'y berayotgan tub o'zgarishlardan o'quvchilar va talabalarni keng xabardor qilinishini ta'minlasinlar, uni erkin va yuksak vatanparvarlik va Vatanga sado-qat ruhida tarbiyalasinlar:

✚ o'quv yurtlarida mustaqillik kunini bayram qilishda yoshlar-ning ijodiy qobiliyatlarini ochishga ko'maklashuvi hamda bir xillik va rasmiyatchilikni istisno etuvchi tanlovlar, ijodiy bellashuvlar, ommaviy va boshqa tadbirlar o'tkazsinlar;

3. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimlari o'quv yurtlarida Mustaqillik kuniga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish chog'ida respublika oqsoqollari, deputatlar, fan, madaniyat va san'at arboblari, ijodiy va boshqa jamoat tashkilotlarining vakillarini, korxonalar va mu-assasalarning rahbarlarini qatnashishga keng jalb qilishlari» kabi muhim vazifalar belgilandiki, bu farmonning joylarda bajarilishi xalqimizga mustaqillik tushunchasini yetkazishda, ularni istiqloq mafkurasi ruhida tarbiyalashda katta ahamiyatga ega bo'ldi. Bu borada Toshkent, Farg'ona, Samarqand viloyatlarida ibratli ishlar amalga oshirildi.

Ayniqsa, 1992-yil 1-sentabrdan O'zbekiston aholisi tomonidan birinchi marta mamlakat mustaqilligining bir yilligini keng bayram qilinishini aytish mumkinki, xalqni milliy istiqloq ruhida tarbiyalash va unga e'tiqod tuyg'ularini kuchaytirishda muhim qadam bo'ldi. Shu yilning 30-avgustida Toshkentda O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining ikki yilligiga bag'ishlangan tantanali majlis bo'ldi. Unda Prezident I. Karimov tabrik nutqi so'zlab butun aholini milliy bayram bilan qizg'in tabrikladi. Tantanalar mamlakatning barcha vi-loyat, shahar, tuman va qishloqlarida, tashkilot, muassasa, korxonalar, jamoalarda va mahallalarda bo'lib o'tdi. Butun xalq O'zbekistonning kelajagi qo'lga kiritilgan mustaqillik tufayli amalga oshirilishini chuqur his qila boshladi. Bir so'z bilan aytganda, dastlab istiqloq e'lon qilingan kunlarda kishilardagi sarosimalik o'rnini, endi mustaqillik-ka ishonch va e'tiqod egallay boshladi.

Prezident Farmoni asosida O'zbekistondagi barcha o'quv yurtlarida 1-sentabrda «Mustaqillik kuni» keng nishonlandi. Masalan, Toshkent Davlat Texnika Universitetida shu kuni tantanali miting-dan so'ng birinchi darslar «Mustaqillik darslari» sifatida o'tkazildi. Bunda professor-o'qituvchilar, faxriylar, xalq deputatlari qo'lga kiritilgan mustaqillikning ahamiyati va afzalliklari haqida talabalarga keng mshuntirish berdilar.

O'zbekiston mustaqilligiga bag'ishlangan bunday tadbirlar faqat Oliy o'quv yurtlaridagina emas, balki barcha o'rta maxsus o'quv yurtlari va umumiy ta'lim maktablarida ham katta tayyorgarliklar bilan muntazam ravishda o'tkazilib turibdi.

Prezident I.A. Karimovning 2006-yili e'lon qilingan mamla-katda ma'naviy-ma'rifiy, targ'ibot ishlarini yanada kuchaytirishga qaratilgan farmoniga muvofiq respublika ma'naviyat va ma'rifat markazi Ma'naviyat targ'ibot markaziga aylantirildi. Uning faoliyat mezonlari yanada kengaytirilib, yo'nalishlari aniq belgilab berildi.

Yosh iste'dodlar o'z ijodlari bilan o'zbek san'atini dunyoga namoyish etmoqdalar. Yaqinda toshkentlik litsey o'quvchisi, yosh ras-som Oybek Islomov o'z asarlari bilan Hindistondagi Butunjahon bolalar san'ati qo'mitasi o'tkazgan «Shankar» ko'rgazmasida ishtirok etib, Javoharla'l Neru nomidagi oltin medal bilan taqdirlandi.

Sakkiz yoshli toshkentlik o'quvchi Diyora Hasanova «Bolalar san'ati - 2000» xalqaro festivalining eng yosh qatnashchisi bo'lishiga qaramasdan, bu festivalning Amerika Qo'shma Shtatlari-da o'tkazilgan final bosqichida o'zining yuksak rassomlik iste'dodini namoyon qila oldi. 50 ga yaqin mamlakat bolalari rasmlari orasidan u ishlagan «Yer sharida festivalga boramiz» nomli rasmning xalqaro festival emblemasi sifatida tanlab olinishi va unga Bosh sovrin-ning berilishi ham farzandlarimizning qanchalik yuksak iqtidor egasi ekanligini ko'rsatib turibdi.

Yosh iste'dodlarni izlab topish va tarbiyalash, professional ras-somlarning boshini qovushtirish, ularning samarali ijod qilishlari uchun qulay sharoit yaratish, milliy tasviriy, amaliy, miniatura san'atimizning noyob an'alarini boyitish, dunyoga tanitish maqsadida tashkil etilgan O'zbekiston Badiiy Akademiyasi uch yildan bu-yon jiddiy faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Mamlakatimizda iste'dodli rassomlarning ko'plab ko'rgazmalarini tashkil etdi. O'zbek rassomchilik maktabining bugungi rivoj ini dunyoga ko'rsatish maqsadida 2000-2006-yillar mobaynida Yaponiya, Fransiya, Janubiy Koreya, Amerika Qo'shma Shtatlari, Germaniya kabi ko'plab mamlakatlarda o'zbek rassomlarining ko'rgazmalarini o'tkazdi.

Badiiy Akademiyaning a'zolari tomonidan katta mahorat bilan ishlangan Sohibqiron Amir Temur, Farg'oniy, Jaloliddin Manguberdi, Alpomish haykallari, Mustaqillik maydonidagi majmua kabi haykaltaroshlik san'atining go'zal namunalari xalqimiz milliy g'ururi va iftixorini yuksaltirishga xizmat qilmoqda.

Turkiston miniatura maktabining asoschisi, buyuk musavvir Kamoliddin Behzodning bu yil nishonlanadigan 550 yilligiga qizg'in tayyorgarlik olib borilmoqda. Kamoliddin Behzod memorial bog'ini barpo etish ishlari boshlab yuborilgan.

Shuni ta'kidlash joizki, O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlash dolzarb bo'lib qolayotgan bir paytda yoshlar bilan yakka tartib-da ishni yo'lga qo'yish, ularda axloqiylik fazilatlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Chunki azaldan odoblilik, axloq inson uchun eng zarur ziy-natlardan hisoblangan. Odamzodni yuksaklarga ko'taradigan ham, uning qadr-qimmatini oshiradigan ham ana shu axloqiy barkamollikdir. Shu o'rinda qadimgi Rim faylasuflaridan Epikratning «bar-cha kashfiyotlar ichida go'zali yaxshi tarbiya olgan insondir», degan o'gitini hamisha yodda tutish o'rinlidir. Yoshlarda ana shunday fazilatlarni tarbiyalashda joylarda, maktab va o'quv yurtlarida olib bori-ladigan ishga e'tibor berilmoqda. Maktabgacha tarbiya muassasala-rida, boshqa o'quv yurtlarida, mehnat jamoalarida va turarjoylarda niax'sus «Odobnoma» soatlari joriy etildi. Bundan tashqari, mamlakat televideniyesi va radiosi orqali, jumhuriyat gazetalari sahifalari-da esa maxsus «Odobnoma» ko'rsatuv va eshittirishlar beriladigan, sahifalar chiqadigan bo'ldi. Bu ish mehnat va pedagogika jamoalari hamda ota-onalar kengashlarining amaliy hamkorligi asosida ham tashkil etiladi.

O'zbekiston hukumati aholi aqliy imkoniyatlarini kengayti-rish va ma'naviy yetukligini ta'minlash asosida mustaqillikning sof insonparvarlik mazmunini chuqurlashtirish hamda uning jamiyatning mustahkam poydevori bo'lib xizmat qilishiga katta umid bog'lagan. Shu bois amalga oshirilgan tadbirlarga tanqidiy nazar bilan qaraydi. Boy berilgan imkoniyatlar yo'l-yo'lakay o'rganib, tuzatib boriladi. Ijodiy va ilmiy kuchlarga ko'maklashuvchi qator jamoat tashkilotlari faoliyatiga ana shu nuqtayi nazardan baho berildi. Natijada uning kuch va imkoniyatlarini birlashtirish maqsadida 1996-yil 17-aprelda yosh ijodkorlarga, olimlarga va tadqiqotchilarga

ko'maklashuvchi, umuman yoshlar muammolari bilan shug'ullanuvchi «Kamolot» jamg'armasi ta'xis etildi. «O'zbekiston yoshlarining «Kamolot» jamg'armasi yosh avlodning har tomonlama kamol topishi, chuqur bilim, kasb egallashi, o'zlarida yuksak ma'naviyat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik fazilatlari hosil qilishi, ularning istiqloq ishining davomchilari bo'lib yetishishlarida ko'p qirrali yordam ko'rsatishni o'zining dasturiy vazifasi qilib belgiladi va bu borada bir qator ishlarni amalga oshirdi. Keyinchalik jamg'arma «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakatiga aylantirildi. Uning faoliyatini yanada takomillashtirishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006-yil 10-oktabrda qabul qilgan «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakatini qo'llab-quvvatlash va uning faoliyat samaradorligini yanada oshirish to'g'risida»gi Qarori katta ahamiyatga ega bo'ldi.

3. O'zbekiston respublikasining qonuni ta'lim to'g'risida qonun. 2020 yil sentyabr.

Yangi tahrirdagi «Ta'lim to'g'risida»gi qonun loyihasining ikkinchi o'qishdagi muhokamasi qizg'in kechdi. Deputatlar 2020 yil 5-6 may kunlari bo'lib o'tgan palata majlisida qonun loyihasini moddama-modda, bobma-bob muhokama qildilar. Muhokama davomida bir necha moddalar yuzasidan bir fikrga kelinmaganligi sababli ular ustida ishlarni davom ettirish hamda kelgusi majlisda ana shu moddalar atrofida to'xtalib o'tishga kelishgan edi.

Shundan so'ng mas'ul qo'mita barcha fraksiyalar, deputatlardan tushgan taklif va mulohazalarni jamlab, mutaxassis va ekspertlar ishtirokida qonun loyihasi ustidagi ishlarni davom ettirdi.

Qonun loyihasini takomillashtirish maqsadida mas'ul qo'mita hamda ishchi guruh tomonidan bir necha bor muhokamalar o'tkazildi. Tegishli vazirlik va idoralar vakillari ishtirokida loyiha qoida va normalari maromiga etkazildi. Norma ijodkorligi talablaridan kelib chiqib, loyihadan havolaki tushdagi qator normalar chiqarilib, to'g'ridan-to'g'ri ishlaydigan moddalar kiritildi.

Qonun loyihasini takomillashtirish jarayonida 238 ta normaga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi. Loyihadan idoraviy ruhdagi bir necha normativ-huquqiy hujjatlarni qisqartirish, umumiy tushdagi, harakatsiz va huquqni qo'llashga ta'sir etmaydigan qonun hujjatlarini qayta ko'rib chiqish oqibatida 123 ta norma chiqarib tashlandi. Ularning o'rniga 54 ta yangi to'g'ridan-to'g'ri amal qiluvchi normalar kiritildi. Ortiqcha ma'muriy tartib-taomillar va tartibga solishning eskirgan mexanizmlarini bartaraf etish hisobiga kiritilgan 7 ta moddadan butunlay voz kechilib, aniq sohalardagi munosabatlarni tartibga soluvchi 9 ta yangi modda kiritildi.

Qonun loyihasiga inklyuziv ta'lim tushunchasi ham singdirildi. Bu har bir bolaning ta'lim olishdagi teng huquqliligini ta'minlash har qanday diskriminatsiya va kamsitishlarning oldini olishga xizmat qiladi. Shuningdek, loyihadagi amaldagi qonunda, umuman, qonunchilikda ko'zda tutilmagan yangi qoidalar - yurtimizda yoshidan qat'i nazar, katta yoshdagilar umri davomida bilim va ko'nikmalarini mustahkamlab borish imkoniyatlari ham qonun bilan mustahkamlanyapti.

«Ta'lim to'g'risida»gi yangi qonun va inklyuziya: qanday bo'lishi kerak?

«Talim to'g'risida»gi qonunning yangi tahrirdagi loyihasi Oliy Majlis Senati tomonidan o'rganilmoqda. U inklyuziv ta'lim tamoyillariga to'g'ri keladimi?

19 may kuni Oliy Majlis ilk bor inklyuziv (uyg'unlashgan) ta'lim tushunchasi kiritilgan yangi tahrirdagi «Ta'lim to'g'risida» gi qonunni qabul qildi. O'zbekiston nogironlar assotsiatsiyasi mutaxassislar bilan birga qonun loyihasining inklyuziv ta'lim tamoyillariga muvofiqligi bo'yicha tahlil o'tkazdi.

Hozirda qonun loyihasi Oliy Majlis Senati tomonidan ko'rib chiqilmoqda. 2 iyun kuni Senatning Fan, ta'lim va sog'liqni saqlash qo'mitasi mazkur qonunni takomillashtirish bo'yicha nogironligi bor insonlarning 26ta jamoat tashkilotini birlashtirib turgan O'zbekiston nogironlar assotsiatsiyasiga so'rov yubordi.

Hujjat tahlili shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim nogironligi bo'lgan bolalarga nisbatan har qanday tarzda kamsitishni istisno qiluvchi ta'lim shakli sifatida kiritilganligiga qaramay, qonun loyihasi inklyuziya tamoyillariga to'g'ri kelmaydi.

Inklyuziv ta'lim nimani anglatadi?

«Inklyuziv ta'lim - barcha o'quvchilar uchun maxsus ta'lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning farqliligini inobatga olgan holda ta'lim muassasalarida ilm olishda teng huquqlilikni ta'minlashdir».

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING QONUNI

TA’LIM TO‘G‘RISIDA

Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 19-mayda qabul qilingan

Senat tomonidan 2020-yil 7-avgustda ma’qullangan

1-bob. Umumiy qoidalar

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi

Ushbu Qonunning maqsadi ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

2-modda. Ta’lim to‘g‘risidagi qonun hujjatlari

Ta’lim to‘g‘risidagi qonun hujjatlari ushbu Qonun va boshqa qonun hujjatlaridan iboratdir.

Agar O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O‘zbekiston Respublikasining ta’lim to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo‘llaniladi.

3-modda. Asosiy tushunchalar

Ushbu Qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo‘llaniladi:

davlat akkreditatsiyasi - davlat ta’lim muassasalari va tashkilotlari, shuningdek nodavlat ta’lim tashkilotlari (bundan buyon matnda ta’lim tashkilotlari deb yuritiladi) faoliyatining davlat ta’lim standartlari va davlat ta’lim talablariga hamda o‘quv dasturlariga muvofiqligining davlat tomonidan e’tirof etilishi hamda ularning bitiruvchilariga ma’lumot to‘g‘risidagi hujjatlarni topshirish huquqining taqdim etilishidan iborat jarayon;

davlat ta’lim muassasasi - davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan davlat mulki bo‘lgan mol-mulk negizida tashkil etilgan, davlat ta’lim standartlariga va davlat ta’lim talablariga muvofiq ta’lim beradigan muassasa;

davlat ta’lim standartlari - davlat tomonidan ta’limning mazmuni va sifatiga nisbatan belgilanadigan talablar majmui;

davlat ta’lim talablari - ta’limning tuzilmasiga, mazmuniga va uni amalga oshirish shart-sharoitlariga, shuningdek ta’lim oluvchilarning jismoniy, shaxsiy, intellektual, ilmiy hamda kasbiy sifatlariga qo‘yiladigan majburiy talablar;

malaka - shaxsning kasbiy faoliyatning muayyan turini bajarishga tayyorgarligini ifodalaydigan, ma’lumot to‘g‘risidagi tegishli hujjat bilan tasdiqlanadigan bilim, qobiliyat, mahorat va ko‘nikmalar darajasi;

mutaxassislik - malaka berish bilan yakunlanadigan muayyan kasbiy tayyorgarlik turining nomi;

nodavlat ta’lim tashkiloti - davlat ta’lim standartlari, davlat ta’lim talablari va o‘quv dasturlariga muvofiq ta’lim xizmatlari ko‘rsatish faoliyatini amalga oshirish huquqini beradigan litsenziya asosida ta’lim xizmatlari ko‘rsatuvchi yuridik shaxs;

tarbiya - aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon;

ta’lim - ta’lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko‘nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta’lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko‘nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon;

ta’lim kampusi - yagona hududda birlashtirilgan o‘quv binolarini, ilmiy-tadqiqot institutlarini (markazlarini), ishlab chiqarish majmualari va texnoparklarni, ta’lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarining vaqtincha yashash joylarini, laboratoriyalarni, axborot-resurs markazlarini (kutubxonalarini), sport inshootlarini, umumiy ovqatlanish obyektlarini o‘z ichiga olgan binolar hamda inshootlar majmuidan iborat bo‘lgan, o‘quv jarayoni, ma’naviy-axloqiy tarbiyaning yuqori samaradorligini ta’minlaydigan ta’lim-tarbiya muhiti;

ta’lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari - ta’lim oluvchilar, voyaga yetmagan ta’lim oluvchilarning ota-onalari yoki boshqa qonuniy vakillari, pedagog xodimlar va ularning vakillari;

ta’lim tashkilotlari attestatsiyasi - ta’lim tashkilotlarining faoliyatini baholash, davlat ta’lim standartlari, davlat ta’lim talablari hamda o‘quv dasturlariga muvofiq kadrlar tayyorlash mazmuni, darajasi va sifatini aniqlash bo‘yicha davlat nazoratining asosiy shakli.

4-modda. Ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar

Ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar quyidagilardan iborat:

ta'lim ustuvorligining tan olinishi;

ta'lim olish shaklini tanlash erkinligi;

ta'lim sohasida kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi;

ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi;

ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning singdirilganligi;

ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati;

ta'limning uzluksizligi va izchilligi;

o'n bir yillik ta'limning hamda olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o'rta ta'limga tayyorlashning majburiyligi;

davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqqligi;

o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi;

insonning butun hayoti davomida ta'lim olishi;

jamiyatda pedagoglarni ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi;

ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi;

bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi;

ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvining uyg'unligi;

ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik¹.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.

2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.

3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.

4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабиров. - Тошкент: Академия, 2013.

5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.

6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.

7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.

8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992

9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012

10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.

11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.

12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.

13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.

14. Фуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. 1997 йилда қабул қилинган “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ни тавсифлаб беринг
2. Tarix – xalq ma'naviyatining asosi izox bering.
3. Ta'lim tizimidagi islohatlar sanab ўтинг.
4. 2020 yil sentyabrdagi ta'lim to'g'risidagi qonundagi yangiliklarni sanab bering

¹ <https://www.lex.uz/acts/16188>.

Asosiy savollar

1. Qoraqalpog'iston respublikasi mustaqillik arafasida.
2. O'zbekiston mustaqilligi yillarida Qoraqalpog'iston davlatchiligi taraqqiyoti
3. Mustaqil Qoraqalpog'iston davlatining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyoti.
4. Xalq ta'limi fan va madaniyat.

Tayanch iboralar: Amudaryo viloyati, Orol fojeasi, Jo'qarg'i Kenges, suveren Qoraqalpog'iston, Konstitutsiya, Davlat tamg'asi.

1. Qoraqalpog'iston respublikasi mustaqillik arafasida.

XX asrning boshlarida Markaziy Osiyo xalqlari siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotida katta o'zgarishlar yuz berdi. 1924-yili Turkiston ASSRning Amudaryo viloyati va Xiva xonligining Xo'jayli hamda Qo'ng'iro't tumanlari hududida Qozog'iston ASSR tarkibida Qoraqalpog'iston Avtonom viloyati tashkil etildi. U 1930-yildan RSFSR tarkibiga kirdi. 1932-yilda Qoraqalpog'iston Avtonom Respublikasiga aylantirildi.

Qoraqalpoqlar tarixida 1936-yil muhim siyosiy voqealar yili sifatida abadiy qoladi. Chunki, shu yili ular o'z taqdirini O'zbekiston SSR tarkibiga kirish bilan belgiladi va o'z tanlagan yo'lining istiqbolli ekanligini ko'rsata oldi.

SSSR tarqalib ketganidan so'ng mustaqil O'zbekiston tarkibi-dagi suveren Qoraqalpog'iston Respublikasi maqomini oldi. Bu tabiiy hodisa edi. Chunki, asrlar mobaynida qoraqalpoqlar bilan o'zbek xalqi o'rtasida do'stlik, qardoshlik munosabatlari qaror topgan, turmush tarzlari va dunyoqarashlarida mushtaraklik vujudga kelgan edi. Orolbo'yi kengliklarida qadimiy o'zbek va qoraqalpoq ajdodlari birgalikda yashab, mehnat qilishdi. O'zlarining mushtarak taraqqiyot yo'llarini bosib o'tishdi.

Qadimiy turkiy qavmning ikki shajarasi yillar mobaynida haqi-qiy og'a-inichilik fazilatlarini ko'rsatdilar, o'zaro munosabatlarni chuqurlashtirdilar. Bu ikki qavm ma'naviy-ruhiy yaqinligini belgi-laydigan asosiy omil va madaniyatlar mushtarakligi, ularning o'zaro yaqinligi edi. Darhaqiqat, tillar yaqinligi dillar yaqinligiga olib kel-di. Madaniyatlar bir-birini boyitdi. Qadimiy madaniyat namunalari, umummilliy qadriyatlar, jondosh-u qondosh bo'lgan har ikki mil-lat uchun tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan an'analar shakllandi. Shu asosda iqtisodiy hamkorlik, yagona iqtisodiy makon vujudga keldi.

O'zbekiston tarkibida o'tgan 60 yillik tarix qoraqalpoq xalqi uchun jiddiy o'zgarishlar davri bo'ldi. Madaniy va ma'naviy ravnaq, san'at va adabiyotdagi yuksalish, qishloq xo'jaligi va sanoat ish-lab chiqarishidagi katta yutuqlar bevosita qardosh o'zbek xalqining beg'araz yordami, og'alarcha ko'magi bilan dunyoga keldi.

Qardoshlik va yaqin qo'shnichilik singari yuksak insoniy fa-zilatlar asrlar sinovidan o'tib, og'ir kunlarda eng ishonchli qurol bo'lib xizmat qildi. Natijada, Sovet hokimiyati yillaridagi ma'muriy-buyruqbozlik usuli, soxta va asossiz milliy siyosat, «ulug' og'a»larga xos soxta va yuzaki «millatparvarlib» bu makon xalqlarining muno-sabatlariga rahna sololmadi.

Qoraqalpoq va o'zbek xalqi bir necha o'n yilliklar mobaynida to'planib qolgan muammolarni hal etishda, ijtimoiy-iqtisodiy mu-nosabatlarni yanada chuqurlashtirishda o'z an'analaridan unum-li foydalanish yo'lini tanladilar. Har ikki xalq taqdiri, istiqboli bir ekanligini, ularni mushtarak orzular, yagona intilish birlashtirib tur-ganligini ochiq-oydin ko'rsatdilar. Tarixan turli davrlarda turli siyo-siy o'zgarishlar va qiyinchiliklarda toblangan do'stlik va.qardoshlik munosabatlari bunga asos bo'ldi.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, sobiq SSSR davrida milliy masaladagi yuzaki yondashuvlar, balandparvoz shiorlar, asossiz chaqiriqlar faqat «ulug' og'a»lar manfaatiga xizmat qilardi, xolos. Bu shiorlar milliy ravnaq, kichik xalqlarning milliy taraqqiyoti, itti-foqdosh respublikalar xalqlarining milliy ehtiyojlarini qondirishdan uzoq edi. Totalitar davlatchilik paytida birinchi rahbar biron marta ham Qoraqalpog'istondan bo'lmagan, uning xalqi hayoti bilan tanishmagan, unga yaqindan yordam bermagan edi.

2. O'zbekiston mustaqilligi yillarida Qoraqalpog'iston davlatchiligi taraqqiyoti

Qoraqalpog'iston jamoatchiligining O'zbekiston tarkibida dav-lat mustaqilligi va respublika maqomining huquqiy asosiga ega bo'lishga intilishi Prezident Islom Karimov tomonidan qo'llab-quvvatlandi. Natijada 1990-yil 14-dekabrda Qoraqalpog'iston Respublikasi Oliy Kengashi o'zining IV sessiyasida «O'zbekiston Respublikasi tarkibida Qoraqalpog'iston Respublikasi Davlat suvereniteti to'g'risidagi» Deklaratsiyani qabul qildi. Mazkur Deklara-tsiya 1991-yil 31-avgustda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida»gi Qonunda o'zining huquqiy maqomiga ega bo'ldi. Unda Qoraqalpog'istonning hududiy yaxlitligi va mustaqilligi to'la e'tirof etildi. Qonunda Qoraqalpog'iston va O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlar teng huquqlilik, ikkito-monlama shartnomalar, bitimlar va boshqa qonun aktlari asosida mustahkamlanishi ko'rsatib berildi. Har ikki respublika o'rtasidagi siyosiy, huquqiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlar O'zbekiston Respublikasining 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan Konstitutsi-yasida (70-75-moddalar) o'z aksini topdi. Natijada ikkito-monlama hurmat asosida qoraqalpoq xalqining o'z taqdirini o'zi belgilash, mustaqil taraqqiyot hamda milliy davlatchilikni mustahkamlashdagi roli oshdi. Kelajakka qat'iy ishonch bilan qaraydigan, olis istiqbolni yaratishning kafolatini beradigan huquqiy maqomga ega bo'ldi.

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilanganidek (70-modda) Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi tomonidan himoya qilinadi.

Konstitutsiyaning 21-moddasiga asosan Qoraqalpog'iston Respublikasi fuqarosi ayni paytda O'zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi. Bu qoraqalpoq xalqiga O'zbekiston xalqlarining barcha huquqlardan foydalanish imkonini beradi. Ularning haq-huquqlari va erkinliklarini kafolatlaydi.

Qoraqalpoq milliy davlatchiligi o'z taraqqiyoti tarixida birinchi marta ana shunday insonparvar, adolatli, demokratik imtiyozlarga ega bo'ldi. Ayni paytda u suveren respublikaning barcha atributlari-ga ega. Jumladan, Qoraqalpog'iston Respublikasi Oliy Majlisining 1992-yil 14-dekabrda bo'lib o'tgan XI sessiyasida Qoraqalpog'iston Davlat bayrog'i, 1993-yil 9-aprelda bo'lib o'tgan XII sessiyasida Davlat tamg'asi, 1993-yil 4-dekabrda bo'lib o'tgan XIV sessiyasida Davlat madhiyasi tasdiqlandi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Konstitutsiyasiga asosan 1994-yil 25-dekabrda Oliy Kengashning 86 deputatdan ibo-rat yangi tarkibi muqobillik asosida saylandi. Ayni paytda parlament Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qarg'i Kengesi deb ataladi. Jo'qarg'i Kengesning 1995 yil 11 yanvarda, Nukus shahrida bo'lib o'tgan birinchi chaqiriq birinchi sessiyasida Jo'qarg'i Kenges Raisi, uning o'rinbosarlari, mandat komissiyasi, 8-qo'mita raislari va uning a'zolarini sayladi. Ayni paytda deputatlar qo'mitalar raislari rahbarligida respublika qonunchilik tizimini yaratishda faol ishtirok etmoqdalar.

Kadrlarni tanlash va joy-joyiga qo'yishdagi rasmiyatchilik va to'rachilik illatlariga barham berish alohida ta'kidlandi. Jo'qarg'i Kenges amalda tarixga aylanib qolgan va o'tmish sarqiti hisoblan-gan sho'rolar davridagi «Oliy Sovet Prezidiumi» rolini bajarayotgani ko'rsatib o'tildi.

Jo'qarg'i Kenges qo'mitalari faoliyati o'z maqomiga va o'z ol-diga qo'ygan vazifalarga mos kelmaydi. Jumladan, ular muhokama qilayotgan masalalarning aksariyati ishlab chiqarishga doir muam-molardir. Aksincha, qonunchilik bilan shug'ullanish, har bir qo'mita o'z sohasi bo'yicha qonunlar tizimini yaratish lozim.

Qonunchilik hokimiyati - Jo'qarg'i Kenges o'z vazifasi, Ijro hokimiyati - Ministrlar kengashi va sud hokimiyatlari o'z maqomi doirasida ish olib bormog'i lozim. Ana shunda haqiqiy demokratik jamiyat shakllanadi.

1991-2008-yillar, aytish mumkinki, Qoraqalpog'iston davlat-chiligi shakllanish davri bo'ldi. Ayni paytda bu o'lkada hozirgi zamon davlatchiligi ilg'or tajribalari asosida, O'zbekiston davlatining ko'magi va yordami bilan amaldagi konstitutsiyalar doirasida har to-monlama rivojlanmoqda. Fuqarolik jamiyati tamoyillari tobora chuqurlashmoqda.

3. Mustaqil Qoraqalpog'iston davlatining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyoti.

O'zbekistonda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlarni amal-ga oshirishda ko'p millatli Qoraqalpog'iston xalqining, ana shu mo'tabar yurt kishilarining ham munosib hissasi bor.

Shu bois mamlakat hukumati bu masalada Qoraqalpog'iston Respublikasini har tomonlama qo'llab-quvvatlamodaki, 1996-yili ushbu maqsadlar uchun 10 milliard so'm mablag' ajratildi. Bu Qoraqalpog'iston milliy daromadining 55 foizini tashkil qilardi. Bundan tashqari, Qoraqalpog'istonga berilayotgan moliyaviy yordam miqdo-ri 1994-yilga nisbatan 18 barobar ko'paydi.

2006-yilga kelib O'zbekiston markaziy budjetidan Qoraqalpog'istonga berilayotgan subvensiya, ya'ni moliyaviy yordam miqdo-ri yana ham ko'paydi yoki butun Qoraqalpog'iston budjeti xarajatlarining 75 foizini tashkil etmoqda. O'zbekiston hukumatining amaliy yordami qoraqalpoq xalqining fidoyi mehnati tufayli keyingi yillarda Qoraqalpog'istonda aholi turmush sharoitini yaxshilash, tub iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish borasida qator ijobiy natijalarga erishildi. Eng avvalo, elda tinchlik va barqarorlik mustahkamlandi. Hamjihatlik bilan yurt istiqboli yo'lida mehnat qilishga sharoit yaratildi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridayoq Respublikada mulkchilikning yangi shakllari paydo bo'la boshladi. Ishlab chiqarish va xizmat sohasida nodavlat sektorning hissasi oshib bordi. 2006-yilga kelib sanoat, qishloq xo'jaligi va savdoda bu ko'rsatkich 90 foizni tashkil etmoqda. Respublika iqtisodiyotining boshqa yo'nalishlarida ham modernizatsiyalash jarayoni tobora chuqurlashmoqda.

Qoraqalpog'istonda 1996-yili 51 ta ulgurji tizim, shu jumladan 2 ta savdo uyi, 13 ta ulgurji savdo do'konlari va omborlar, 17 ta ko'tara savdo bozor hamda O'zbekiston tovar xomashyo birja-si Qoraqalpog'iston bo'limi 19 ta supermarket do'konlari faoliyat ko'rsatdi. 1997-yilning birinchi yanvarigacha bo'lgan ma'lumotlarga qaraganda xususiylashtirishdan tushgan mablag'laming umumiy hajmi 330 million so'mni tashkil etdi. Uning 20 foizi respublika ijtimoiy taraqqiyotiga ajratildi. 50 foizi esa tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida imtiyozli kreditlar ajratishga sarflandi. Shu bilan birga Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat mulkini xususiy-lashtirish qo'mitasi xususiylashtirilgan korxonalar va tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida 13,8 million so'm kredit ajratdi.

Bozor fondining faoliyati sezilarli ravishda faollashdi. 1996-yilda respublika fond birjalari filiallarida 191,6 million so'mlik aksi-yalar sotildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining davlat korxonalarini aksionerlik jamiyatlariga aylantirish, qimmatbaho qog'ozlar bozorini rivojlantirishga oid farmonlarini bajarish amalda o'z samaralarini bera boshladi.

Qoraqalpog'istonda mehnatga layoqatli aholining asosiy qismi qishloqda istiqomat qiladi. Mustaqillik yillarida boshqa sohalar qa-torida agrar sektorda ham iqtisodiy qayta qurish, bozor munosa-batlariga o'tish ro'y berdi. Qishloq xo'jaligi ilgari-gidek, respublika iqtisodiy otining yetakchi tarmog'i bo'lib qoldi. 1997-yil 1-yanvar holatiga ko'ra respublikada 263 ta qishloq xo'jalik korxonasi faoliyat ko'rsatdi. Nodavlat sektorining jami ishlab chiqarilgan mahsulotdagi ulushi 98,3 foizni tashkil etdi. Ayrim qishloq xo'jalik mahsulotlari, jumladan, paxta yetishtirishda nodavlat korxonalarining hissasi 97,9 foizni, donchilikda 98,1 foizni, kartoshkachilikda 99,7 foizni, sabzavotchilikda 98,8 foizni, polizchilikda 95,1 foizni, bog'dorchilikda 98,5 foizni, pillachilikda 100 foizni, go'sht yetishtirishda 98,9 foizni, sut va tuxum ishlab chiqarishda 99,4 foizni, qorako'l teri va jun yetishtirishda 100 foizni tashkil etdi.

Dehqonchilikda ekin maydonlarining tarkibi o'zgardi. Agar 1991-yilda g'alla maydonlari ekin maydonlarining 27,1 foizini (jumladan, bug'doy 1,9) tashkil etgan bo'lsa, 1996-yilning oxirida bu 35,8 foizga y etdi (bug'doy maydonlari 8,3 foiz). Shu davr mobay-nida bug'doy yetishtirish 13,6 ming tonna, ya'ni 3 marta, kartoshka 6,7 ming tonna yoki 2,3 marta, sabzavot 11,4 ming tonna, uzum yetishtirish 4 martaga ko'paydi. Respublika oziq-ovqat majmuasida shaxsiy yordamchi xo'jaliklarning hissasi tobora ko'paydi.

Tashqi savdo oborotida importning salmog'i 1996-yilda 46,2 foizni tashkil qildi. Uning hajmi 1995-yildagiga nisbatan 3,4 marta ko'paydi. Import mahsulotlari tarkibida asosan xalq iste'mol mollari 60,9 foiz, qora va rangli metallar 18,9 foiz, oziq-ovqat mahsulotlari 13,1 foizni tashkil etdi.

Uzoq g'arb mamlakatlaridan keltirilgan mahsulotlar 70,1 million AQSH dollariga teng bo'lib, bu jami importning 66,4 foizini tashkil qildi. Yaqin xorijiy mamlakatlardan respublikaning 130

korxonalarini orqali 35,4 million dollarlik mahsulotlar olib kelindi. Yaqin xorijiy mamlakatlardan asosan shakar, bug'doy, mashina va jihozlar, agre-gatlar va ularning ehtiyot qismlari, quvurlar, avtomashinalar, ishlab chiqarishni komplektlovchi materiallar va boshqa turdagi mahsulotlar keltirildi. Xususan, 2006-yilda Qoraqalpog'istonning yalpi hududiy mahsuloti avvalgi yildagiga nisbatan 106,3 foiz o'sdi.

Mustaqillik yillarida respublikada ijtimoiy sohalar rivojlani-shiga e'tibor kuchaydi. 1991-1996-yillarda Qoraqalpog'iston Res-publikasida ma'lum demografik o'zgarishlar ro'y berdi. Tug'ilish (ming kishi hisobida) 1991-yildagi 36,4 dan 1996-yilda 25,0 kishiga qisqardi. Tug'ilishning kamayishi o'z o'rnida respublika aholisining o'sish darajasiga ta'sir etdi. Jumladan, O'zbekistonning viloyatlar ichida aholi o'sishi eng past bo'lgan Toshkent viloyati (23,4) pasa-yib ketdi (18,6). Demografik o'zgarishning asosiy sabablaridan biri tug'ilishning kamayishiga, aholining ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik yashash sharoitlariga bog'liqdir. 1991-1996-yillarda respublikadan (kelganlarni chiqarib tashlaganda) 26,7 ming kishi ko'chib ketgan. 1997-yil 1-yanvar holati bo'yicha respublika aholisi 143 ming 764 kishini, shundan shahar aholisi 694,1 ming kishini, qishloq aholisi 74 ming 363 kishini tashkil etdi. 1996-yilda aholining o'rtacha yillik o'sishi 1,36 foizga teng bo'ldi.

Ishsizlar soni har yili o'zgarib turibdi, 1996-yil oxirida ular 4,2 ming kishiga yetdi. 1996-yilda 16 ming ishchi o'rinlari yaratildi, jumladan, qishloq joylarida 8,5 mingta. Bu esa shahar va tuman mehnat birjalariga murojaat qilgan fuqarolarni ish bilan ta'minlash imkonini berdi.

1996-yilda aholi jon boshiga pul daromadlari 9628,8 so'mni, xarajatlar esa 6300 so'mni tashkil etdi yoki 1995-yilga nisbatan 2,2 va 2,3 marta ko'paydi.

Daromadlarning ko'payishi iste'mol bozoridagi vaziyatni jon-lantirdi. Aholi jon boshiga tovar aylanishi hajmi amaldagi narxlar-da 5 ming 36 so'mlikni tashkil qildi va 2,1 martaga, solishtirma narxlarda esa 8,8 foizga o'sdi. Pullik xizmat 2,8 marta, maishiy xizmat 2,7 martaga ko'payib jon boshiga 679 va 108 so'mni tashkil etdi. Lekin shunga qaramasdan aholi jon boshiga xizmat ko'rsatish hajmi O'zbekiston Respublikasi ko'rsatkichidan 2,2 marta kam bo'ldi.

1996-yilda aholiga 7,2 milliard so'mlik iste'mol mollari so-tilgan. Bu amaldagi narxlarda 1995-yildagiga nisbatan 2,1 marta ko'p. Tovar aylanishining jami hajmi 10,3 foizga yoki 350,5 million so'mlikka ko'paydi. Tovar oborot hajmida davlat sekto-rining ulushi pasayib, nodavlat sektoriniki o'sib bordi. Rasmiy savdo tarmoqlariga nisbatan iste'mol va buyum bozorlarida holat ancha yaxshilandi, jami tovar oborotida ularning ulushi 20 foizga yetdi.

Ishchi va xizmatchilarning o'rtacha ish haqi izchil o'sib bordi. 1996-yilda u 1409 so'mdan 2761,1 so'mga yetdi yoki 1,96 marta ko'paydi.

Qoraqalpog'iston xalqi I. Karimovning BMT minbaridan tu-rib dunyo mamlakatlarini Orol dengizini saqlab qolishga qarata chaqirig'ini katta qoniqish bilan kutib oldi. Uning tashabbusi bilan 1994-yil (14-yanvar) Nukusda Markaziy Osiyoning beshta davlat Prezidentlari hamda Rossiya Federatsiyasining vakillari ishtirokida o'tkazilgan uchrashuvda Orolga va Orolbo'yi aholisiga amaliy yordam berish masalasi muhokama etildi. 1995-yil sentabrda I. Karimov tashabbusi bilan Nukusda o'tkazilgan xalqaro konferensiya esa tarixiy voqea bo'ldi. Bu anjumanning asosiy hujjatlaridan bin - Nu-kus Deklaratsiyasi bo'lib, unda butun dunyo jamoatchiligi e'tibori Orol muammosiga qaratildi.

Aholini ish bilan ta'minlash, ularning foydali mehnat bilan shug'ullanishi borasida qator chora-tadbirlar majmui amalga oshi-rildi. Natijada quyidagi yutuqlarga erishildi: 2002-yilda 22000 ta, 2003-yilda 21000 ta, 2004-yilda ham 21000 ta, 2005-yilda 23000 taga yaqin, 2006-yilda 22000 ta, jami 109000 ta ish joyi tashkil etildi. Shulardan 79000 taga yaqini qishloq joylarida faoliyat ko'rsatmoqda. Ishlab chiqarishning kasanachilik usuliga ham katta e'tibor berilmoqda. Jumladan, ayni paytda o'lkada 650 ta xonadonda aholi kasanachilik bilan shug'ullanmoqda.

Respublika aholisining o'rtacha oylik ish haqi 2002-yildagi 17,5 ming so'mdan 2006-yilga kelib 96 ming 300 so'mga yetdi. O'qituvchilar maoshi ham keskin oshdi. Bu sohada 2008-yil yakun-lariga ko'ra ko'rsatkich qariyb 2 baravarga yetdi.

4. Xalq ta'limi fan va madaniyat.

Qoraqalpoq xalqi qadimiy va boy tarixga ega. Uning milliy madaniyati, jozibali san'ati, mumtoz adabiyoti, qadriyatlarini, udum va an'analari olamga mashhurdir.

Mustaqillik tufayli qoraqalpoq xalqi juda ko'p qadriyatlarini qayta tiklash imkoniyatiga ega bo'ldi. Adolat va tenglik, ozodlik va erk uchun kurashgan Ernazar Olako'z, Ollayor Do'stnazarov singari xalq qahramonlarining - jasoratli, o't yurakli Qoraqalpoq farzandlarining orzu-armonlari amalga oshdi.

Milliy madaniyat va ma'naviyatning qaror topishiga, qoraqalpoq xalqining klassik shoirlari Berdaq, Ajiniyoz bobolar ijodiy meroslarining to'la tiklanishiga, aziz xotiralarining ulug'lanishiga yo'l ochib berdi.

Bugungi kunda Ibroyim Yusupov, To'lepbergen Qaipbergenov, Tilovbergen Jumamuratov kabi qoraqalpoq yozuvchi va shoirlari-ning asarlari xalqlarimiz ma'naviy xazinasidan munosib joy oldi.

Sobir Kamolov, Charjau Abdirrov kabi yirik olimlar O'zbekiston fani rivojiga juda katta hissa qo'shdilar.

Bugungi kunda respublika xalq ta'limi tizimi milliy uyg'onish, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy rivojiga xizmat qilishda yetakchi rol o'ynamoqda.

Respublikada yangi tipdagi o'rta umumta'lim muassasalari -litseylar, gimnaziya va alohida fanlarni chuqurlashtirilgan holda o'qitiladigan maktablar tez rivojlanmoqda. 1996-yil oxirida respublikada 743 ta umumta'lim maktabi faoliyat ko'rsatdi, shu jumladan, ayrim fanlarni chuqurlashtirilgan holda o'qitiladigan maktablar 1991-yilda 31 ta bo'lgan bo'lsa, 1996-yilda 169 taga yetdi, litsey va gimnaziya 19 taga yetdi. O'tgan yilning o'zida o'quvchilar soni 1743 nafarga ko'paydi.

Barcha qishloq hunar-texnika bilim yurtlarida traktorchi-mashinistlar tayyorlash chegaralanib, o'rniga turli mintaqalar uchun zarur bo'lgan kadrlar tayyorlashga e'tibor kuchaytirildi. Milliy hunarmandchilikni rivojlantirishga, gilam to'qish, keramik buyumlar tayyorlash, ganchkorlar va boshqa shu kabi hunar egalarini tayyorlashga ahamiyat berila boshlandi.

Respublikadagi 22 ta o'rta maxsus o'quv yurtlarida, shu jumladan, kunduzgi bo'limda 11,8 ming o'quvchi ta'lim olmoqda. Berdaq nomidagi Qoraqalpog'iston Davlat Universiteti hamda Ajiniyoz nomli Nukus Davlat pedagogika institutida oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlanmoqda. Bu o'quv yurtlarining kunduzgi bo'limlarida 9 ming nafar talaba o'qimoqda. Universitetda qishloq xo'jaligi va tibbiyot ixtisosligi bo'yicha fakultetlar ham mavjud.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish davri qiyinchiliklariga qaramay respublika hukumati xalq ta'limi moddiy-texnika bazasini mustahkamlash chora-tadbirlarini ko'rmqda. Keyingi 6 yilda 42 ming 778 o'rinli maktab, 6 ming 660 o'rinli bog'cha, 6 ming 840 o'rinli kasb-hunar kollejlari binolari qurilib foydalanishga topshirildi. Birgina 1996-yilning o'zida esa 3126 o'rinli maktab qurib ishga tushirildi.

1991-1996-yillarda fan sohasida ham sezilarli o'zgarishlar bo'ldi. 1992-yilda O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi-sining Qoraqalpoq filialiga Qoraqalpoq bo'limi maqomi berildi. Uning tarkibida ilgari 3 ta institut mavjud bo'lgan bo'lsa, yana ik-kita institut qo'shildi. Tarix, arxeologiya va etnografiya hamda bio-ekologiya institutlari ham shu bo'lim tarkibiga kirdi. Botanika bog'i bo'linmasiga esa bo'lim maqomi berildi. 1994-yilda esa Fanlar Aka-demiyasi tarkibiga O'zbekiston Sog'liqni saqlash vazirligiga qarashli tajriba instituti va tibbiyot klinikasi ham kiritildi.

Fanlar Akademiyasida tashkil etilgan bunday tadbirlar olimlar-ga tabiiy va ijtimoiy fanlarni yanada rivojlantirish, xalq xo'jaligi va madaniyatni yuksaltirishda muayyan muvaffaqiyatlarni qo'lga kiritishga yordam berdi. Qoraqalpoq fanida erishilgan yutuqlar hamda to'rt jildlik «Qoraqalpoq tilining izohli lug'ati»ni yaratishdagi xizmatlari uchun fanlar akademiyasi bo'limining 4 nafar ilmiy xodimlari (M.Qalandarov, R.Yesemuratova, A.To'raboyev, D.Qozoqboyev) 1996-yilda O'zbekiston Respublikasining Beruniy nomidagi Davlat mukofoti bilan taqdirlandilar.

1992-yilda O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi fanlari akademiyasining Qoraqalpoq bo'limi tashkil etildi. Uning tarkibiga Sh.Musayev nomidagi Chimboy yer ishlari instituti hamda sholichilik va chorvachilik institutlarining filiallari kiritildi.

Nukusda SANIIRIning bo'limi faoliyat ko'rsatmoqda. Respublika oliy o'quv yurtlarida ham ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Keyingi yillarda Toshkent olimlari ko'magida katta miqdordagi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlandi. Respublikadagi 60 nafar fan doktorlari va 600 nafar fan nomzodlaridan deyarli 30 foizi O'zbekiston Mustaqilligi yillarida ilmiy daraja oldilar. Ilgari fanlar akademiyasi haqiqiy a'ziligiga saylangan Ch.A. Abdi-rov, S.K. Kamolov, A.B. Baxiyevlar qatoriga 1994-2000-yillarda T. Yeshanov, A. Dauletov, U.Hamidov va J. Bozorboyev ham qabul qilindilar. 1997-yilda esa ikki nafar rassom (J. Izentayev va J. Qutti-muratov) O'zbekiston Respublikasi Badiiy akademiyasining akade-mikligiga saylandilar.

Respublikada yuqori malakali kadrlar o'sishida ayniqsa, ijtimoiy fanlar sohasida O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komis-siyasi tomonidan tarix va arxeologiya, etnografiya, til va adabiyot bo'yicha nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarining himoya qi-luvchi ixtisoslashgan Kengashlarning tashkil etilayotganligi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Respublika olimlari keyingi yillarda chet el mutaxassislari bilan hamkorlikda ilmiy izlanishlar olib bormoqdalar. Respublika Fanlar Akademiyasining Qoraqalpoq bo'limi bioekologiya instituti xodim-lari Germaniya olimlari bilan birgalikda 1993-yildan beri Orolbo'yi ekologiyasi muammolari bo'yicha tadqiqotlar olib borishmoqda. Tarix, arxeologiya va etnografiya instituti Avstraliyaning Sidney universiteti olimlari hamda fransuz arxeologlari bilan birgalikda ish olib bormoqdalar. 1995-yilda Mo'ynoqda Germaniya Federativ Respublikasi yordamida bioekologiya institutining xalqaro ekologiya stan-siyasi ochildi.

Mustaqil O'zbekiston va Qoraqalpog'istonning dolzarb masa-lalari respublika shoir va yozuvchilari ijodida katta o'rin egallay-di. O'zbekiston va Qoraqalpog'iston xalq shoiri Ibroyim Yusupov, O'zbekiston va Qoraqalpog'iston xalq yozuvchisi To'lepbergen Qa-ipbergenovlar qatoriga yangi nomlar kelib qo'shildi. Saginbay Ibro-himov, Kenesboy Rahmonov kabi shoirlar, Guloysha Yesemuratova, O'zarboy Abdurahmonov, Muratboy Nizanovlar ana shular jumlasidandir.

Xalq ta'limi, fan, madaniyat ravnaqini ta'minlash Qoraqalpog'iston Respublikasi va uning xalqi uchun muhim vazifalar-dan hisoblanadi. 2007-yildagi ma'lumotlarga ko'ra, o'lkada 761 ta umumta'lim maktablari faoliyat ko'rsatmoqda. Eng zamonaviy o'quv qurollari bilan jihozlangan 76 ta kasb-hunar kollejlari, 7 ta akademik litsey yosh avlodga zamonaviy bilim berish bilan shug'ullanmoqda.

San'at va madaniyatning boshqa sohalari rivojiga katta e'tibor bilan qaralmoqda. Ayni paytda Respublikada 3 ta teatr, 4 ta konsert muassasalari, 3 ta muzey faoliyat ko'rsatmoqda. Muzeylar eks-po-natlari yangidan yangi asarlar va jihozlar bilan boyib bormoqda.

Ular soni 2002-yilda 78 mingta bo'lgan bo'lsa, 2006-yilga kelib 82 ming 600 tadan oshdi. Badiiy adabiyot milliy madaniyatining mu-him bo'g'ini sifatida rivojlanmoqda.

2002-2007-yillar mobaynida ikki atoqli qoraqalpoq adiblari -To'lepbergen Qaipbergenov va Ibroyim Yusupovlarga milliy mada-niyatning rivojlanishidagi g'oyatda katta xizmatlari uchun davlati-mizning oliy mukofoti - «O'zbekiston qahramoni» unvoni berildi. Bir qator san'atkorlarga «O'zbekiston xalq artisti», «O'zbekiston xalq rassomi», «O'zbekiston san'at arbobi» unvonlari berildi.

Ayni paytda O'zbekiston Fanlar Akademiyasining Qoraqalpog'iston bo'limi o'lkada fan taraqqiyotining asosiy tayanchi vazi-fasini bajarmoqda. 2002-yilda 3 ta oliy o'quv yurti ishlagan bo'lsa, 2007-yilga kelib ular soni yana ikkitaga ko'payib, jami 5 taga yetdi. Ularda zamonaviy kadrlar tayyorlash, o'quv-pedagogik ishlar bilan birga fan taraqqiyotiga xizmat qiladigan keng miqyosli ilmiy-tadqiqot ishlari ham olib borilmoqda.

1993-yil yanvarda Toshkentda Qoraqalpog'iston madaniyati kunlari, noyabr oyida esa Qoraqalpog'istonda Toshkent madaniyati kunlari o'tkazildi. Bu tadbirlar Nukus va Toshkent madaniyat xodim-lari faoliyatini bir-birlariga yaqinlashtirdi. 1996-yilda Qoraqalpoq xoreografiyasi tarixida birinchi marta «Oyjamol» nomli qoraqalpoq baleti (N.Muxammedinova musiqasi, T.Xodjayev asari) sahnalash-tirildi. 1996-yilda O'zbekiston Mustaqilligining 5 yilligi oldidan o'tkazilgan «O'zbekiston - Vatanim manim» qo'shiq-tanlovida yosh qo'shiqchi Roza Kutekeyeva «Mustaqillik gullari» qo'shig'i bilan ishtirok etib, faxrli ikkinchi o'rinni oldi. Shu yili yana Amir Temur rolining eng yaxshi ijrosi uchun konkursida Berdaq nomidagi drama teatri artisti Bozorboy

Uzoqberganov qatnashib, birinchi o'rinni oldi. Bu misollar Qoraqalpog'iston san'atkorlari Mustaqillik yillari-da erishgan muvaffaqiyatlardan dalolat beradi.

1991-1996-yillarda Nukus shahrining 60 yilligi, To'rtko'l shah-rining 120 yilligi, Ajiniyoz Qosiboy o'g'lining 170 yilligi, Amir Temurning 660 yilligi keng nishonlandi. Bular o'zbek va qoraqalpoq xalqlari do'stligining ramziy belgilaridir. Bular O'zbekiston va Qoraqalpog'iston tarixidagi eng muhim voqealar, o'zbek va qoraqalpoq xalqlari o'rtasidagi do'stlik ramzidir.

O'zbekiston Birinchi Prezidenti I. Karimovning Nukus shahri 60 yilligi bayramida: «O'zbekiston taqdiri bu - Qoraqalpog'iston taqdiridir, o'zbek xalqining taqdiri bu - qoraqalpoq xalqining kelajagidir» de-gan otashnafas so'zlari qoraqalpoq xalqi xotirasida abadiy saqlanib qoladi.

Bugun Qoraqalpoq xalqi shuni yaxshi biladiki, uning amaldagi suvereniteti, Mustaqilligi faqat O'zbekiston bilan birga bo'lgandagina ta'mirlanishi mumkin. Shuning uchun ham qoraqalpoq xalqi o'z taqdirini o'zbek xalqi va O'zbekiston bilan abadiy bog'lagan. O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasining Konstitutsiyalari buning yorqin kafolatidir.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабиров. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учкунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

11. Қорақалпоғистон АР ташкил топиши тарихини сўзлаб беринг.
12. O'zbekiston mustaqilligi yillarida Qoraqalpog'iston davlatchiligi taraqqiyoti haqida nimalarni bilasiz?
13. Mustaqil Qoraqalpog'iston davlatining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyoti haqida ma'lumot berinng
14. Xalq ta'limi, fan va madaniyati haqida nimalarni bilasiz?
15. Қорақалпоқ халқининг ифтихори бўлган Савицкий музейи хақида нималарни биласиз?

Vazifalar:

Mustaqil ish uchun vazifalar: O'zbekistonda inson huquqlari va erkinliklari kafolatining yaratilishi masalasida internet saytlaridan ma'lumot to'plash.

13-mavzu: O`ZBEKISTON RESPUBLIKASINING JAHON XAMJAMIYATIGA QO`SHILISHI

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. **Mustaqil O`zbekiston davlatining jahon hamjamiyati sari tutgan yo`li.**
2. **Jahon ijtimoiy-siyosiy jarayonlarida O`zbekistonning geosiyosiy o`rni.**
3. **O`zbekistonni BMTga qabul qilinishi.**
4. **O'zbekiston va Rossiya munosabatlari.**
5. **O`zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan har tomonlama hamkorligi.**
6. **Xalqaro xavfsizlik masalalari va terrorizmga qarshi kurash.**
7. **Shanxay xamkorlik tashkilotiga kiruvchi davlat rahbarlarining Toshkent shahrida o`tkazilgan uchrashuvi.**
8. **O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-75-sessiyasidagi nutqlari.**

Tayanch iboralar: Tashqi siyosat, xalqaro huquq normalari, tashqi aloqalar, tashqi siyosat tamoyillari, tashqi iqtisodiy faoliyat, integratsiya, xorijiy sarmoyalar, investitsiyalar, import, eksport, qo`shma korxonalar, Jahon hamjamiyati, BMT, YuNESKO, EXHT, mintaqaviy xavfsizlik, deklaratsiya, bitim, NATO, EKO, Evropa ittifoqi, Islom konferentsiyasi, Lissabon deklaratsiyasi.

1. Mustaqil O`zbekiston davlatining jahon hamjamiyati sari tutgan yo`li.

Tariximizning ana shu o'tgan davrini aniqrog'i 22 yillik mustaqil taraqqiyotimiz sarhisob qilinar ekan, tashqi siyosat va diploma-tik xizmatni shakllantirish borasida amalga oshirilgan keng ko'lamli ishlarni ham alohida qayd qilish lozim.

Ta'kidlash joizki, mustaqillik davrigacha respublika Tashqi ishlar vazirligi apparatida bor yo'g'i 10-15 nafar xodim bo'lib, ular nomiga-gina vazifasi hisoblangan ishlar, ya'ni protokol majburiyatlari va turli tadbirlar, asosan chet ellik mehmonlarni qabul qilish bilan shug'ulla-nardi, xolos. O'sha davrda tashqi ishlar vaziri lavozimida ishlagan bir amaldor ayni paytda kommunal sohasini ham boshqarganining o'ziyoq bu masalaga qanday yuzaki qaralganini ko'rsatib turibdi.

Istiqolning birinchi kunlaridan boshlab o'ta muhim tashqi siyo-siy masalalarni hal qilishga, davlatlararo siyosiy va iqtisodiy muno-sabatlar sohasida eng maqbul yo'llarni topishga to'g'ri keldi.

G'oyat qisqa fursatda bu sohada Tashqi ishlar vazirligi, Tashqi iqtisodiy aloqalar qo'mitasi, keyinchalik esa, Tashqi iqtisodiy alo-qalar vazirligi va boshqa qator davlat boshqaruv organlari tuzildi, diplomatik kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimi yaratildi.

Mustaqillikka qadar yurtimizda birorta ham xorijiy davlat elchi-xonasi yo'q edi. Hozirgi vaqtda chet ellarda mamlakatimizning 48 ta diplomatik vakolatxonasi bor. O'zbekistonda esa 86 ta elchixona va savdo vakolatxonasi akkreditatsiya qilingan.

Mamlakatimizning qulay geosiyosiy o'rni, uning birinchi nav-batda o'z milliy manfaatlarini inobatga olgan holda olib borayotgan, har tomonlama chuqur o'ylangan, mustaqil va izchil tashqi siyosati davlatimizning jahon hamjamiyati tomonidan e'tirof etilishi, xalqaro maydonda obro'-e'tiborining ortib borishini ta'minladi.

Keyingi davrlarda o'ziga obro' topmoqchi bo'lgan «ko'p vek-torlik siyosati» olib borish degan turli qarash va yondashuvlar haqida chiqishlar bo'lmoqda. Bugungi kunda mamlakatimiz olib borayotgan tashqi siyosatning tag-tomirida hech kimga sir bo'lmagan bir sir turibdi - O'zbekiston manfaati va yana bir bor O'zbekiston manfaati. Bizning bu sohadagi barcha qadam va harakatlarimiz faqat ana shu ezgu maqsadni amalga oshirishga qaratilgan, desam, ayni haqiqat bo'ladi.

Hozirgi kunda O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Islom Konferensiyasi tashkiloti, Yevropada xavfsizlik va hamkor-lik tashkiloti, Yevroosiyo iqtisodiy hamjamiyati, Shanxay hamkor-lik tashkiloti, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi kabi nuruzli xalqaro tashkilotlar va qator ixtisoslashgan xalqaro tuzilmalar ishida faol ishtirok etib, mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash, Markaziy Osiyo-da yadro qurolidan holi hudud barpo etish, narkotik moddalarning noqonuniy

aylanishi bilan bog'liq, shuningdek, xalqaro hamjamiyat oldida turgan boshqa dolzarb muammolarni hal etish ishiga salmoqli hissa qo'shmoqda.

* * *

Jahon amaliyotidan ma'lumki, har bir mustaqil davlat, ayniq-sa, mustaqil taraqqiyot yo'liga kirgan mamlakatlar, hech qachon o'z qobig'iga o'ralib rivojlanmagan. Aksincha, mustaqil rivojlanish yo'lini tanlashi bilanoq jahon hamjamiyatiga qo'shilish orqali o'z taqdirini belgilagan. Shuning uchun ham O'zbekiston mustaqil davlat maqomiga ega bo'lgach jahon hamjamiyatiga qo'shilish yo'lini tutdi. Bu borada mamlakatda olib borilgan amaliy ishlarni tasavvur qilishdan oldin XXI asr arafasidagi ijtimoiy-siyosiy jarayon va xalqaro vaziyatga qisqagina nazar tashlash lozim.

Ma'lumki, ilgari jahonda ikki qarama-qarshi sistema - SSSR va AQSH yetakchi bo'lgan g'oyaviy jihatdan qarama-qarshi ikki tizim, ikki blok mavjud edi. Dunyoning xavfsizlik tizimi ham xuddi shu ikki blokning o'zaro muxoliflik muvozanatiga asoslangan edi.

1991-yilda Sovet Ittifoqi tarqalib ketgach, yangi - g'oyat mu-rakkab va qaltis bir davr yuzaga keldi. Uning asosiy belgilari quyi-dagilardan iborat edi.

Birinchidan, davlatlararo munosabatlar tizimidagi muvozanat buzildi. Jahonda siyosiy-iqtisodiy bo'linish ro'y berdi. Kuchlar mar-kazi ilgari ikki joy da bo'lsa, endilikda o'z taqdirini o'zi belgilash orqali ichki imkoniyatlarni ishga solish, har kim o'z aravasini o'zi tortish zarurati tug'ildi.

Ikkinchidan, jahonda mulkiy tengsizlik kuchaydi. Ya'ni sanoati rivojlangan mamlakatlar bilan rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi tafovut va ziddiyatlar kuchaya boshladi.

Bu holat jahon resurslarini taqsimlashda yaqqol ko'rinadi. Ya'ni, tabiat resurslari aslida rivojlanayotgan mamlakatlarning asosiy boy-ligi hisoblanadi. Lekin sanoati yuksak rivojlangan mamlakatlar bu boyliklarni nazorat qilishni o'z qo'llariga olishga intila boshladilar.

Uchinchidan, dunyoda insonning biologik tur sifatida yasha-shiga bevosita xavf-xatar mavjud bo'lib qoldi. Ya'ni yalpi yadro urushi xavfi ancha kamaygan bo'lsa ham, ekologik tanglik xav-fi, biogenetik buzilishlar tahdidi hamon tahlikali holatda saqlanib qolmoqda edi.

To'rtinchidan, jahon miqyosidagi umumiy taraqqiyot odamlar dunyoqarashining o'zgarishi, kommunikatsiyalar yuksalishi, xalqa-ro munosabatlarning rivojlanishi va uning odamzod hayotiga ta'siri sezildi. Davlatlar va xalqlar o'rtasida o'zaro birlashishga intilishni kuchaytirgan, ayni vaqtda milliy xususiyatlar, an'analar va ma'naviy merosni saqlab qolish orqali mustaqil siyosiy tamoyillarni ishlab chiqish zarur bo'ldi.

Turli davlatlararo va hukumatga daxli bo'lmagan xalqaro tashki-lotlarning ahamiyati oshib, dunyo yangi tizimga o'tishi davrida ular-ning faoliyatini qayta qurish va isloh etish ehtiyoji tug'ildi. Bu o'z navbatida nega shunday qilish kerak, degan haqli savolni tug'diradi. Buning javobi oddiy: ko'pchilik xalqaro tashkilotlarning faoliyatlari asosan davlatlarning o'zaro murosasini ta'minlashga qa-ratilgan edi, xolos.

Bugungi ahvol xalqaro tashkilotlardan eng yirik muammolarga ahamiyat berishni, jarayonlar ichiga kirib borishni, ta'sir doirasini kengaytirishni, hech bo'lmaganda, hammaga barobar odilona va xo-lisona munosabatda bo'lishni talab etadi.

Beshinchidan, rivojlanishning hozirgi bosqichida har qanday mamlakatning nufuzi, avvalo, uning eng yangi texnologiyalarni qa-bul qilish va foydalanish qobiliyatiga qarab belgilanadigan bo'ldi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa qilinsa, O'zbekistondagi o'tish davri boshqa yosh mustaqil mamlakatlarga nisbatan samara-liroq bo'ldi. Natijada O'zbekiston jahon iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy jarayonlariga tezroq kirib bordi va o'z salohiyatini aniq-ravshan ko'rsata oldi.

2. Jahon ijtimoiy-siyosiy jarayonlarida O'zbekistonning geosiyosiy o'rni.

O'zbekistonning jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallashi uchun asosiy shart-sharoitlar bu - uning jug'rofiy-siyosiy jihatdan qulay mintaqada ekanligidir.

Ma'lumki, O'zbekiston geosiyosiy jihatdan ancha murakkab va shu bilan birga qulay makonda joylashgan. Ya'ni u, **birinchi**dan, Markaziy Osiyo mintaqasining transport, boy hamda mustaqil ener-getika omillari markazida joylashgan.

Ikkinchidan, O'zbekiston aholi soni, ilmiy-texnikaviy va boshqa imkoniyatlari jihatidan mintaqadagi qo'shnilardan ma'lum dara-jada ustun turadi.

Uchinchi tarafdin, O'zbekiston qulay tabiiy-iqlim sharoitiga ega. Bu yerda qadimiy dehqonchilik madaniyati va boy mineral-xomashyo resurslari bor. Respublika oziq-ovqat bilan o'zini o'zi ta'minlashga, texnika ekinlarining eng qimmatli turlarini, jumladan paxta tolasini yetishtirish va eksport qilishga imkoniyati katta. Shu-ningdek, jahon bozoriga yuqori sifatli, ekologik jihatdan sof, ra-qobatga bardoshli meva-sabzavot mahsulotlarini ishlab chiqarishga hamda ularni qayta ishlangan holda yetkazib berishga qodir.

To'rtinchidan, davlatimiz nafaqat o'zini o'zi ta'minlaydigan, balki chetga chiqarishga neft, neft mahsulotlari, gaz va umuman, iqtisodiyotning asosi bo'lmish muhim tarmoqlarga ega. O'zbekistonda sanoatning eng zamonaviy tarmoqlari, deylik, mikroradioelektronika kabi murakkab sohani rivojlantirish imkoni bor.

Beshinchidan, O'zbekistonning insoniyat sivilizatsiyasida sal-moqli o'rni bor. Yurtimiz ma'naviy-tarixiy merosga boy. U oldin-dan nafaqat mintaqada, balki dunyoda ham turli ma'naviy va siyosiy jarayonlarga, jahon sivilizatsiyasiga kuchli ta'sir o'tkazib kelgan.

Shu jihatlarni hisobga olsak, O'zbekiston o'zining barcha ko'rsatkichlari bo'yicha jahondagi madaniy, ilmiy texnologiya va iqtisodiy yuksaklikka erishib, bimalol Markaziy Osiyoda integratsiya markaziga aylanishi mumkin.

Albatta, bu yo'lda qator qiyinchiliklar ham mavjud. Bular quyi-dagilar:

Birinchidan, agar geografik-strategik tarafdin olib qarajak, Markaziy Osiyoda kommunikatsiyalar nomaqbul rivoj topgani va uning tarmoqlari ancha buzilganligini ko'ramiz.

Ikkinchidan, Markaziy Osiyoda suv resurslari cheklangan va Orol dengizi bilan bog'liq ekologik falokat ta'siri seziladi.

Uchinchidan, mintaqada xavfsizlik tizimi alohida e'tiborni ta-qozo etadi. Bu yerda atrofdagi kuchli davlatlar va siyosiy kuchlar markazlarining bir-biriga mos kelmaydigan ta'sir etish istaklari bor-Hgini ham hisobga olmasdan bo'lmaydi.

To'rtinchidan, musulmon dunyosidagi ba'zi mamlakatlarning bir-biriga mos kelmaydigan manfaatlari ham ayni bizning xotirjam bo'lishimizga yo'l bermaydi.

Beshinchidan, atrofimizda turli etnik, iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa muammolar ichida qolgan «uchinchi dunyo» davlatlari ham mavjud. Jumladan beqarorlik va xavf-xatarning bugungi kundagi o'chog'i - Afg'oniston, Tojikiston, Qirg'iziston davlatlari ham shu mintaqada.

Bay on etilgan bu muammolarni kuchaytirib va ma'lum dara-jada ko'p ishlarni ijobiy hal qilishga to'siq bo'lib turgan yana bir masala bor. Sho'ro tizimidan qolgan meros - bu shu mintaqada Turkiston atalmish yagona zaminda yashayotgan millat va elatlarni sun'iy ravishda bo'lib tashlash va shundan foydalanib, o'z siyosatini o'tkazish, ularga hukmronlik qilish asoratlari hali-beri yo'qolmagan.

XXI asr bo'sag'asida dunyo ijtimoiy-siyosiy jarayonlari tub-dan o'zgardi, inson va insoniyat, odam va olam taqdiriga daxldorlik hissi tobora kuchaydi. XX asrning so'nggi o'n yilligi har qanday zo'ravonliklar, tazyiqlar va g'oyaviy xurujlarni aql-idrok va ochiq-dan ochiq munosabatlar orqali hal etish sari dadil qadam qo'yilgan davr bo'ldi. O'zbekiston yosh mustaqil davlat sifatida o'z ma'qeyi va nufuzini mustahkamlash bilan birga dunyo ahlini jahon siyosatini isloh qilishga da'vat etgan davlatlardan biri bo'lib maydonga chiqdi.

Geografik-siyosiy o'rni jihatdan O'zbekiston Markaziy Osiyo-ning qoq o'rtasida joylashganligi ayni ana shu mintaqada barqaror-likni ta'minlash, o'zaro hamkorlik va birodarlikni chuqurlashtirish uchun tayanch nuqta bo'lib xizmat qildi. Mustaqillikning tarixan qisqa davrida u o'zining siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy qudratini to'la-to'kis ko'rsata oldi. Ayni ana shu mintaqada taqdirini hal qilishga qodir bo'lgan kuchli davlat sifatida o'zini namoyon etdi.

Birgina bu emas: O'zbekiston Osiyo va Yevropa qit'alari o'rtasida munosabatlarni muvofiqlashtiruvchi, siyosiy iqlimni mo'ta-dillashtiruvchi G'arbu Sharq o'rtasidagi azaliy raqobatni aql-idrok, donolik, tafakkurga asoslangan munozaralar va muzokaralar orqali uyg'unlashtirishga da'vat etgan shu mintaqadagi yagona davlat bo'lib maydonga chiqdi.

Darhaqiqat, bugun O'zbekiston Pokiston, Hindiston, Eron, Afg'oniston, Tojikiston, Qirg'iziston va Qozog'iston muammolari bilan birga Rossiya va umuman Yevropa mamlakatlari munosabatlarini ma'lum bir o'zanga solishga da'vat qilayotgan, uni o'zining amaliy faoliyati bilan yaxshilik sari burishga katta ta'sir ko'rsatayotgan dav-latdir.

O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimov dunyo muammolarini hal qilishning eng insonparvar, eng adolatparvar tamoyillarini o'rta tashlar ekan, u mintaqaviy mojarolar va qo'shni mamlakatlarni o'zaro kelishmovchilik muammolaridan tortib butun yer shari va insoniyat taqdiriga daxldor bo'lgan juda ulkan masalalarni o'rta tashlamoqda. Bu ayniqsa, xalqaro terrorizm va narkobiznes, diniy aqidaparastlik va ekstremizm bilan bog'liq bo'lgan muammolardir. Ayni ana shu muammolar bugun dunyo ahli hayotiga tahdid solayot-gan eng og'ir fojia ekanligini, u bilan murosa qilib bo'lmasligini, bu illatlarni barbod qilishda juda katta qat'iyat, siyosiy iroda va ichki qudrat kerakligini O'zbekiston o'z timsolida ko'rsatdi.

Prezident Islom Karimovning «O'zbekistonXXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari» nomli kitobida va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining birinchi chaqiriq XIV sessiyasida qilgan «O'zbekiston XXI asrga intilmoqda» nomli ma'ruzasida xuddi ana shu muammolarni keskin qilib qo'ydi. Xalqaro terrorizm va narkobiznesning o'zaro uzviyligi, bir-biriga bog'liqligi, uning tarqalishiga ba'zan diniy niqoblardan foydalanilayotganligi, natijada diniy aqidaparastlik va ekstremizmning rivojlanib borayotganligi ilmiy jihatdan chuqur tahlil etilgan. O'zbekiston rahbarining ana shu har ikki asari davlatimizning yangi yuz yillik va yangi ming yillikdagi siyosiy strategiyasini belgilaydi. Mazkur kitobning dunyoning bir necha o'nlab mamlakatlarida tarjima qilib bosilganligi, jahon siyosatdonlari va davlat arboblarning bu kitobda ko'tarilgan masalalarga bergan yuksak baholari, jahon jamoatchiligining katta qiziqish bilan unga qarayotganligi fikrimizning dalilidir.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyingi yutuqlardan mu-himi uning jahon hamjamiyatidan munosib o'rin olganidir.

3. O'zbekistonni BMTga qabul qilinishi.

1991-yil 31-avgustda Oliy Kengash VI sessiyasida qabul qi-Hngan «Mustaqillik haqidagi Bayonot»da O'zbekistonning tashqi siyosatdagi yo'li aniq qilib belgilangan edi. Jumladan unda: «Xal-qaro hamjamiyatning to'la huquqli a'zosi bo'lgan O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarda mustaqil davlat, xalqaro huquq subyekti sifatida qatnashadi, uning maqsadlari mustahkam tinchlik, qurolsizlanish, o'z hududini qurol-yaroqlardan xoli qilish, yadroviy qurolni va boshqa ommaviy qirg'in qurollarini yo'qotish, suveren davlatlar o'rtasidagi nizo va ziddiyatlarni hal etishda kuch ishlatish va tazyiqqa yo'l qo'ymaslikdan iborat», - deb qayd qilindi.

Oradan ma'lum muddat o'tgandan so'ng 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Konstitutsiyasida bu yo'l yana bir bor ta'kidlanib davlatimiz tashqi siyosatining asosiy qoidalari qonun bilan mustahkamlab qo'yildi. «O'zbekiston Respublikasi xalqaro mu-nosabatlarning to'la huquqli subyektidir. Uning tashqi siyosati dav-latlarning suveren tinchligi, kuch ishlatmaslik yoki kuch bilan tahdid qilmaslik, chegaralarning daxlsizligi, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik qoidalari-ga va xalqaro huquqning umume'tirof etilgan boshqa qoidalari va me'yorlariga asoslanadi.

Respublika davlatning, xalqning oliy manfaatlari, farovon-ligi va xavfsizligini ta'minlash maqsadida ittifoqlar tuzishi, hamdo'stliklarga va boshqa davlatlararo tuzilmalarga kirishi va ulardan ajralib chiqishi mumkin», - deyiladi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 17-moddasida.

Mamlakat tashqi siyosatiga doir bunday qoidalar Prezident LA. Karimovning nutq, maqola va risolalarida yanada oydinlashti-rildi. U o'zining «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'I» nomli asarida: *«O'zbekistonning milliy manfaatlariga mos ke-ladigan, ko'p torn on lam a faol tashqi siyosatni amalga oshirish -davlatimizning mustaqilligini mustahkamlash, iqtisodiy qiyinchiliklarni bartaraf etish va xalq turmushini yaxshilashning zarur sharti va g'oyat muhim vositasidir»*, - deb alohida uqtirdi.

Hukumatimiz o'zining tashqi siyosatida mana shu ko'rsat-malarga amal qilib keldi. O'zbekistonning tashqi siyosat borasida tutgan yo'li davlatimiz biron bir buyuk davlat ta'sir doirasiga tushib qolmasligi, xalqaro maydonda tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, mojarolarni tinch yo'l bilan hal etish, boshqa mamlakatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, mafkuraviy qarashlardan qat'i nazar tashqi siyosatda ochiq-oydinlik tamoyilini ro'yobga chiqarish, xalqaro tashkilotlar doirasida hamkorlikni chuqurlashtirish hamda xalqaro huquqning umume'tirof etilgan qoidalari va mezonlariga asoslanadi.

1992-yil 2-martda O'zbekiston Respublikasi o'z tarixida birinchi bor jahon hamjamiyatining teng huquqli subyekti sifatida Bir-lashgan Millatlar Tashkiloti a'ziligiga qabul qilindi. Bu tarixiy voqea O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida xalqaro hamjamiyat-dan munosib o'rin olishida katta ahamiyatga ega bo'ldi. Markaziy Osiyoda xavfsizlik, barqarorlik va hamkorlik masalalari bo'yicha BMTning Toshkentda doimiy ishlovchi seminarini chaqirish, Toji-kiston va Afg'oniston mojarolari, narkobiznesga qarshi kurashni kuchaytirish, Orol muammosini hal etish va boshqa masalalar bo'yicha bir qator takliflarni o'rtaga qo'ydi.

O'zbekiston Prezidentining asosli mulohazalari bu nufuzli tash-kilot tomonidan inobatga olinib, 1993-yil fevral oyida Toshkentda pMT vakolatxonasi ta'sis etilib, ish boshladi. Xolid Malik BMTning O'zbekistondagi vakili qilib yuborildi.

Bugungi kunda Birlashgan Millatlar Tashkilotining O'zbekistondagi vakolatxonasi respublikada BMTning taraqqiyot Das-turi, Sanoat taraqqiyoti Dasturi, qochoqlar ishi bo'yicha vakillari Oliy Komissari, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Aholi joylashish jamg'armasi, Narkotiklarni nazorat qilish bo'yicha Dastur, Bolalar jamg'armasi singari ixtisoslashgan muassasalarni o'z tarkibiga birlashtirishga muvaffaq bo'ldi.

4. O'zbekiston va Rossiya munosabatlari.

O'zbekiston Respublikasi Rossiya Federatsiyasi tomonidan 1992-yilning 20-martida tan olingan va o'sha kundan e'tiboran ikki mamlakat o'rtasida diplomatik munosabatlar o'rnatilgan.

Rossiya va O'zbekiston munosabatlari, albatta, yaqin qo'sh-nichilik, bir necha asrlik yaqinlik an'analari ega. Bu munosabat SSSR parchalanib ketgandan so'ng saqlanib qolindi, rivojlantirildi.

V.V. Putinning hokimiyat tepasiga kelishi bilan har ikki davlat munosabatlari yana ham chuqurlashdi. E'tiborli jihati shundaki, V. Putin davlat rahbari sifatidagi ilk rasmiy tashrifini O'zbekistonga amalga oshirgan edi. Bu hoi Rossiya O'zbekistonni Markaziy Osiyo mintaqasidagi strategik sherigi sifatida tan olganidan dalolatdir. Albatta, ikki tomonning milliy hamda mintaqaviy xavfsizlik masalalari borasida qarashlar yaqinligining ahamiyati beqiyosdir. O'zbekiston Birinchi Prezidenti Oliy Majlisning ikkinchi chaqiriq birinchi sessiyasida ta'kidlaganidek, **«Rossiya bilan tarixan qaror topgan iqtisodiy, madaniy, do'stlik aloqalarimiz O'zbekiston uchun, qolaversa, butun mintaqamiz uchun hamisha muhim ahamiyat kasb etib kelgan.**

Shuni ta'kidlashni istardimki, tenglik, o'zaro manfaatdorlik asosiga qurilgan, ikki davlat orasidagi ko'p tomonlama hamkorlik, strategik sheriklikni kuchaytirish uchun bugun yangi imkoniyatlar pay do bo'layotgani har ikki tomon - Rossiya va O'zbekiston manfaatlariga ham mos keladi» (Karimov I. Ozod va obod Vatan, erkin va faro von hayot - pirovard maqsadimiz. T.: O'zbekiston, 2000, 347-bet).

So'nggi yillarda Rossiya - O'zbekiston munosabatlari ikki davlat rahbari - Islom Karimov va Vladimir Putinning siyosiy irodasi va sa'y-harakatlari tufayli jadal va izchil rivojlanib bormoqda. Bunday tendensiya nafaqat siyosiy muloqot, balki savdo-iqtisodiy, harbiy, harbiy-texnikaviy hamkorlik, gumanitar hamda madaniy sohalarda ham yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Prezident Islom Karimov 2006-yil 9-may kuni Toshkentdagi Xotira maydonida jurnalistlar bilan suhbatda O'zbekiston va Rossiya Federatsiyasi o'rtasida tuzilgan ittifoqchilik shartnomasi min-taqada tinchlik va barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi, jeb ishonch bildirdi. Darhaqiqat ushbu hujjat ikki mamlakat man-faatlariga xizmat qilib, tinch-osoyishta hayot kafolati bo'ladi, ke-lajakka ishonch bilan boqish imkonini yaratadi. Prezident Islom Karimov 2006-yil 6-martda «O'zbekiston Respublikasi va Rossiya Federatsiyasi o'rtasida ittifoqchilik shartnomasini ratifikatsiya qilish to'g'risida»gi Qonunga imzo chekdi. O'z navbatida, Prezident V. Putin ham

Sochidagi uchrashuv arafasida mazkur ratifikatsiya qilish to'g'risidagi qonunni imzoladi. Shundan e'tiboran qonun to'liq kuchga kirdi.

O'zbekiston Respublikasi tashqi iqtisodiy aloqalar, investit-siyalar va savdo vazirligida o'zbekistonlik rezidentlar tomonidan Rossiyada tashkil etilgan 276 ta korxonalar ro'yxatga olingan. Shuningdek, ushbu vazirlikda 83 ta Rossiya kompaniya va firmalarining O'zbekistondagi vakolatxonalarini ochilgan.

Bundan tashqari, doimiy asosda MPKning yig'ilishlari o'tkazilib turibdi. 2005-yilning 10-12 oktabrida MPKning Toshkentda bo'lib o'tgan navbatdagi 8-yig'ilishida ikki tomonlama hamkorlikni faol-lashtirish masalalari muhokama etildi.

Hozirgi vaqtda O'zbekistonda 676 maktabda rus tilida dars olib boriladi, ularda 250 ming o'quvchi ta'lim olmoqda.

Mustaqillik yillari respublika kutubxonalarini yangi adabiyotlar bilan boyitildi. Respublikada har yili rus tilida 1,0-1,2 mln. adadda 40-45 nomda darslik va qo'llanmalar nashr qilinadi. Rus tilida 85 ta gazeta va 52 ta jurnal chop etiladi.

Ikki mamlakat fan, madaniyat va jamoat arboblarning tashab-busi bilan 2004-yilning mart oyida Moskvada o'zbek xalqining boy madaniy-tarixiy merosini targ'ib etish maqsadida tashkil etilgan «O'zbekiston madaniy ati va san'ati Fondi»ning taqdimoti bo'lib o'tdi.

Ikki mamlakatning taniqli san'at va madaniyat arboblarning uchrashuvlari, milliy teatrlar gastrollari hamda musavvirlar ko'rgazmalari doimiy ravishda o'tkazib kelinmoqda.

Shunday qilib, yuqoridagi mulohazalarga tayanib, O'zbekiston-Rossiya munosabatlari har qachongidan mustahkamlanib borayot-ganini ta'kidlash mumkin. Ittifoqchilik shartnomasi ikki mamlakat o'rtasidagi yaqin hamkorlik munosabatlarining ishonchli kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Taniqli rus siyosatshunosi A.Migranyanning ta'kidlashicha, Rossiya bilan ittifoqchilik aloqalari O'zbekiston xavfsizligi va bar-qaror taraqqiyotini yuqori darajada ta'minlaydi («Правда Востока», 2005-yil 23-noyabr). Uning fikricha, ikki mamlakatning o'zaro ya-qinlashuvi postsovet makonida bir talay omillar bilan belgilangan taraqqiyot tendensiyalarida jiddiy o'zgarishlar ro'y berayotganidan dalolat beradi. Olimning ta'kidlashicha, postsovet makonda integ-ratsiya jarayonlarining yangi bosqichi ikki tomonlama va ko'p tomonlama darajada (YevrAzES), jumladan, Rossiya va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida sifat jihatidan mutlaqo yangi munosabatlar vujudga kelayotgani anglab yetilayotganidan darak berayotir.

5. O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan har tomonlama hamkorligi.

O'zbekiston tashqi siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri Markaziy Osiyodagi yosh mustaqil davlatlar - Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston bilan hamkorlik va do'stlik aloqalarini mustahkamlashga qaratildi. Bu, beshta davlatlar tarixi, madaniyati, tili va dilining birligidan, tomlarining tutashib ketganligidan ke-lib chiquvchi jiddiy siyosat iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot yo'li edi. Shuni alohida aytish kerakki, O'zbekiston Birinchi Prezidenti I. Karimov keyingi besh yillar mobaynida bu mintaqadagi davlatlar, xalqlar o'rtasida teng huquqli va o'zaro manfaatli hamkorlik o'rnatib uni mustahkamlash va rivojlantirish tadbirlarini qadam-baqadam amalga oshirib kelmoqda.

Ma'lumki, bir necha ming yilliklar mobaynida joni-joniga, qoni-qoniga payvand bo'lib ketgan Markaziy Osiyo - qadimiy Tu-ron xalqlari sobiq SSSR davrida turli millatlarga ajratib tashlandi. Qog'ozdagina suveren, aslida esa markazga qaram sovet respublika-lari barpo etildi. Bu soxta siyosat tufayli an'analari, turmush tarzlari, ruhiy va ma'naviy qadriyatlarini bir bo'lgan xalqlar o'zbe-gu qozoqqa, tojig-u qirg'iz, turkmanga bo'lib yuborildi.

Albatta, mazkur xalqlar o'tgan 70 yildan ko'proq vaqt mobaynida millat sifatida shakllandi. Ularning o'z tili, madaniyati bor. Endi ularni butunlay birlashtirib yuborish milliy qadriyatlarini toptash bilan barobar. Biroq, masalaning boshqa tomoni ham bor. Ya'ni, yagona Turkiston zaminida sobiq SSSR tarqalgach vujudga kelgan mustaqil davlatlar o'z tarixiy kelib chiqishlari, xalqlarining boy o'tmishi, ma'naviy va ruhiy ehtiyojlari nuqtayi nazaridan o'zaro yaqinlashishga hayotiy zarurat sezishlari tabiiy holdir.

Markaziy Osiyo xalqlari ruhiyati asrlar mobaynida bir-biriga tutashib, ma'naviy, diniy va axloqiy munosabatlari uyg'unlashib ketgan, yashash tarzlari va urf-odatlarini mushtarak bo'lib, yagona, ulkan va jonli vujudga aylangan edi. Shuning natijasida qondosh-u jondoshlik, bir butunlik an'analari tarkib topgan. Kishilik tarixida bunday ma'naviy, ruhiy va fikriy yaqinlik bu diyorda hamisha ham-ma narsadan ustun kelgan. Shuning uchun ham Mavlono Rudakiy: «Dunyoning shodligi yig'lsa butun, Do'stlar diydoridan bo'lolmas ustun», deb bejiz aytmagan. Mustaqillik sharoitida millat, millatlar-aro munosabatlar, milliy madaniyat, yaqin qardosh xalqlarning madaniy merosi, etnik muammolari, jug'rofly va iqtisodiy birligi haqidagi tasavvurlar o'zgardi. Yangi tarixiy sharoitlarda vujudga kelayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar Markaziy Osiyo mamlakatlari xalqlarining kelib chiqishi, ularning tarixi o'ziga xos turmush tarzlari va yaqin qo'shniçilik munosabatlariga har qachongidan boshqacharoq qarashni hayot taqozo eta boshladi. Zero, etnik jihatdan bir-biriga yaqin bo'lgan, tarixan bir muhitda yashab, o'tmish madaniyati bir zaminda vujudga kelgan, biroq, ayni paytda mustaqil davlat bo'lib yashayotgan mamlakatlar o'z tarixiy ildizlarini qidirib topishini, o'zaro hamkorlik munosabatlarini qaytadan tiklashini hayotning o'zi zarurat, deb hisoblamogda.

1993-yilning yanvarida Prezident Islom Karimov tashabbusi bilan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Toshkent uchrashuvi tashkil etildi. Oliy darajadagi bu uchrashuvda Markaziy Osiyo Hamdo'stligiga asos solindi. Besh davlat Qirg'iziston, Qozog'iston, O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston rahbarlari Hamdo'stlik haqidagi bitimga imzo chekishdi. Buni mintaqa xalqlari zo'r mamnuniyat bilan qarshi oldilar va qo'llab-quvvatladilar.

Shu tariqa jahon siyosiy so'zligida «Markaziy Osiyo» degan yangi atama paydo bo'ldi. Albatta, bu hodisaga turli toifa va qarashdagi siyosatchilar, huquqshunoslar, iqtisodchilar turlicha baho berdilar. Ayrimlari hatto, mintaqadagi mamlakatlar birlashib, yagona davlat bo'larmish, deyishgacha bordilar. Mintaqa rahbari kim bo'ladi? Qaysi til davlat tili bo'ladi, ko'pmillatli mintaqa milliy madaniyatlari muammolari qay yo'sinda hal etiladi, qabilidagi savollar tug'ildi. Prezident Islom Karimov Markaziy Osiyo Hamdo'stligini vujudga keltirish tashabbuskori sifatida uning maqsad va mohiyatini aniq-ravshan ko'rsatib berdi. Ya'ni, Mustaqil Davlatlar suvereniteti daxlsizdir. Hamdo'stlikka a'zo bo'lgan mamlakatlar xalqaro huquq normalariga to'la amal qilgan holda davlat tizimiga, boshqaruv usuliga va bir-birining ichki ishlariga aralashmaslik, har bir davlat Konstitutsiyasini hurmat qilish va tan olish, faqat iqtisodiy va madaniy hamkorlikni yo'lga qo'yish, yagona bozor, mol ayirboshlash imkoniyatlarini kengaytirish, bojxona va chegaralardagi sun'iy to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari ko'rib chiqildi. Oradan ko'p o'tmay ana shu Hamdo'stlikka amaliy poydevor qo'yildi. 1995-yilning yanvar oyida Qozog'iston Prezidenti Nursulton Nazarboyev Toshkentga keldi. O'zbekiston va Qozog'iston o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikka doir qator hujjatlarga imzo chekildi. Tez orada bu bitimga Qirg'iziston ham qo'shildi. Natijada uch mamlakat o'rtasida yagona bozorni vujudga keltirish, mahsulot ayirboshlash imkoniyati yaratildi.

Markaziy Osiyo Hamdo'stligi nafaqat bugungi o'tish davri mah-suli, balki jug'rofly, tarixiy-etnik va ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojdir. Ularning har qanday siyosiy va iqtisodiy Hamdo'stlikdan ham baland turadigan qadimiy qadriyatlarini bor. Ming yilliklar mobaynida shakllangan ma'naviy, madaniy, axloqiy, diniy va lisoniy mushtaraklik ham mavjud.

Dunyoviy muammolar, insoniyat taqdiriga daxldor masalalar yechimini topishda mamlakatlar va xalqlar, milliy manfaatlarini hamda ehtiyojlaridan qat'i nazar, birgalikda o'zaro hamkorlik yo'llarini izlaydilar. Biroq, hech qanday hamkorlik, turmush tarzlari, urf-odatlarini, ruhiyatlarini uyg'unlashib ketgan yaqin qo'shni xalqlarning do'stligiga teng kelolmaydi. Chunki bu yerda ajdodlar ruhi bilan kelajak avlodlar bog'liqligi, bir butun zamin - Ona Vatan yaxlitligi kabi muqaddas tuyg'u doimo barqarordir. Prezident Karimov Markaziy Osiyo xalqlari birligini mustahkamlashning mintaqa mam-lakatlari o'rtasidagi munosabatlarni chuqurlashtirish siyosatining insonparvarlik mazmuni ana shunda, deb bildi.

Biroq, Markaziy Osiyo mamlakatlari hamkorligining samarali ishlashi uchun to'siq bo'layotganlar ham oz emas. Bular, birinchidan, yetmish yillik yaqin o'tmishda shakllangan, soxta millatparvarlik hissiyoti, aholi bir qismi tushunchasi va dunyoqarashining ma'lum darajada cheklanganligi, mintaqaviy hamkorlik mazmun-mohiyatini to'la va chuqur tushuna olmayotganligi

bo'lsa, ikkinchidan, mamla-katlarimizning o'zaro yaqinlashuvidan tahlikaga tushayotgan kuchlarning mavjudligidir. Bu yo'ldagi yutuq va kamchiliklarni, mavjud ziddiyatlarni o'z vaqtida anglagan Karimov masalaga real qaraydi va xolis baholaydi.

1993-yilning iyul oyida Qozog'iston va O'zbekiston o'rtasida 1994-2000-yillarda iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida bitim imzolandi. 1994-yilning yanvarida yagona iqtisodiy hududni barpo qilish to'g'risidagi shartnoma imzolandi. Bu shartnomaga 1994-yil aprel oyida Qirg'iziston Respublikasi qo'shildi. Uch davlat o'rtasidagi hamkorlikni muvofiqlashti-rib turuvchi Ijroiya qo'mita tuzildi, Markaziy Osiyo hamkorlik va taraqqiyot banki ta'sis etildi. Ana shu organlarning ishi natijasida Bishkekda Respublikalar Bosh vazirlari Kengashi qarori imzolandi. Unda tomonlar 2000-yilga qadar respublikalarni iqtisodiy jihatdan bir-biriga yaqinlashtirishning yo'nalishlari belgilandi.

1994-yil 8-iyulda Islom Karimov boshchiligidagi davlat delegatsiyasi O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston Respublikala-ri davlat va hukumat boshliqlari uchrashuvida ishtirok etish uchun Almatiga bordi. Qozog'iston Prezidenti qarorgohida uch mamlakat rahbarlarining yakkama-yakka suhbatini bo'lib o'tdi. So'ng delegat-siyalarning kengaytirilgan tarkibdagi muzokaralari boshlandi. Muzokaralar nihoyasida Prezidentlar Islom Karimov, Nursulton Nazar-boyev va Asqar Akayev birgalikda bayonot hamda O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston xalqlariga Murojaatnoma qabul qildilar. Shuningdek, aholi migratsiyasi sohasida hamkorlik to'g'risida memorandum hamda uchala mamlakat o'rtasida Markaziy Osiyo Hamkorlik va taraqqiyot bankini ta'sis etish to'g'risida bitim imzolandi. Hukumat rahbarlari esa davlatlar o'rtasida harbiy-texnik hamkorlik to'g'risidagi, ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyot sohasidagi hukumatla-raro bitim va shartnomalarni, shuningdek, axborot bilan ta'minlash sohasidagi bitimlarni imzoladilar.

Shu yillarda ijtimoiy hayotning ko'pgina sohalari, xususan, ilm-fan, madaniyat sohasida O'zbekiston - Qozog'iston munosabatlari yanada kengayganligini alohida uqtirish lozim. Xususan, 1996-yilgacha ilm-fan va texnologiyalarning 16 ta ustuvor yo'nalishi bo'yicha 107 ta qo'shma loyiha tayyorlandi.

1994-yili O'zbekistonda Qozog'iston Respublikasi Kunlari o'tkazildi va unda O'zbekiston - Qozog'iston Markazini tashkil qilish xususida kelishib olindi. Tenglik asosida axborot va tahririyat materiallari almashadigan bo'ldi. Xalq xo'jaligining boshqa sohala-rida ham O'zbekiston - Qozog'iston munosabatlari yanada kengaya bordi. Xususan, madaniy aloqalar an'anaviy tus oldi.

Cho'qon Valixonov, Abay, Jambul, Muxtor Avezov, Sobit Mu-qonov, Anvar Olimjonov, O'ljas Suleymonov va boshqa qozoq ijod-korlarining asarlari o'zbek va qoraqalpoq tiliga tarjima qilindi. Ayni chog'da Oybek, G'afur G'ulom, Mirtemir asarlari qozoq tilida ommaviy nusxalarda nashr qilinib, kitobxonlarga yetkazildi.

Hozirda Qozog'istonda bir million o'zbek, O'zbekistonda esa bir milliondan oshiq qozoq istiqomat qilayotganligi uchun ham madaniy aloqalarga katta e'tibor berildi. O'zbekistonda 605 ta qozoq maktabi bo'lib, unda 15 ming bola o'qiydi. Toshkent, Sirdaryo, Jiz-zax, Nukus va Navoiy pedagogika institutlarida qozoq tilida o'qish olib boriladigan bo'limlar ishlay boshladi.

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi huzurida qozoq adabiyoti Kengashi, Jizzax viloyatida «Kok-tem» qozoq teatr studiyasi tashkil etildi. O'zbekistonda 1992-yildan boshlab qozoq tilida «Nurli job respublika gazetasi nashr qilina boshlandi. Markaziy Osiyo davlatlari o'z mustaqilligining dastlabki yillaridayoq iqtisodiy qiyinchiliklar-ga qaramay, Orol dengizini saqlab qolish, mintaqadagi ekologik va-ziyatni barqarorlashtirish yo'lida kuchlarni birlashtirish, bahamjihat hamkorlikda faoliyat ko'rsatish mumkinligini tushunib yetdilar. Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlari 1993-yil 26-martida Qozog'iston Respublikasining Qizil O'rda shahrida, 1994-yil 11-yanvarda Nukus shahrida, 1995-yil 3-martda Turkmaniston Respublikasining Tosh-hovuz shahrida, 1995-yil 20-sentabrda yana Nukus shahrida Orol dengizi muammosiga bag'ishlangan uchrashuvlar o'tkazdilar va bu borada amaliy ishlar olib bora boshladilar.

Ayniqsa, 1999-yil 8-aprel kuni Turkmaniston Prezidentining saroyida bo'lib o'tgan Orolni qutqarish Xalqaro jamg'armasining majlisi haqida to'xtalib o'tish o'rinli bo'ladi. Unda Jamg'arma Prezidenti - O'zbekiston rahbari Islom Karimov Jamg'armaning 1997- 1999-yillardagi faoliyati haqida so'zladilar va kelgusida jamg'armani rivojlantirish bo'yicha o'z takliflarini bayon qildi.

Sammit kun tartibi doirasida Orolni qutqarish Xalqaro jamg'ar-masining nizomiga o'zgarish va qo'shimchalar kiritish, Jamg'arma va uning qoshida ochilgan tashkilotlar mavqeyini belgilash masalalari ham ko'rib chiqildi. Uchrashuv yakunida O'rta Osiyo mamla-katlari va Qozog'iston rahbarlarining Qo'shma bayonoti hamda Orol muammolari bo'yicha uchrashuv yakunlariga doir Ashxabod Dekla-ratsiyasi qabul qilindi.

Markaziy Osiyo davlatlari qardoshlik munosabatlarida O'zbekiston va Tojikiston munosabatlari muhim ahamiyatga ega. Chun-ki, tojik va o'zbek xalqining o'tmishi, ularning o'zaro bog'liqligi va hozirgi munosabatlari turli davrlarda turlicha munozaralarga sabab bo'lmoqda. Ayrim mafkurasi buzuvchi ig'vogarlar ana shu har ikki millatning nozik jihatlaridan foydalanib, ularning hissiyoti va sha'niga tegishmoqda. Har ikki millat o'rtasiga nifoq solishga urinishlar bo'ldi. Aslini olganda mintaqa xalqlarining shakllanish jarayoni asosan bir zamin va bir xil tarixiy sharoitda vujudga kelgan. Ular bir xil hayotiy, ruhiy kechinmalar jarayonini boshdan kechirishgan. Dunyoqarashlari, ong va tushunchalari ana shu umumiy yaxlitlik, umumiy uyg'unlik doirasida paydo bo'lgan. Tillari-dagi turli lahjalar va shevalar ularning bir butunligini, yaxlit va umumiylikni inkor etmaydi. Aksincha o'zaro yaqinligini, qardosh va qarindoshligini tasdiqlaydi. Ular o'rtasida kirm qaysi tilda gap-lashayotgani bilan emas, kirm qanday umumiy manfaat, umumiy qadriyat xususida o'ylayotgani va unga intilayotgani bilan muno-sabatlarini baholashgan.

Shuning uchun ham keyingi 10 yilliklarda Tojikistonda yuz berayotgan notinch voqealarga o'zbek xalqi, O'zbekiston rahbariyati befarq qaramadi. Tinchligi buzilgan tojik xalqiga o'zbek xalqi mun-tazam insonparvarlik yordamini berib turdi. Prezident Islom Karimov bir qator xalqaro minbarlarda, jumladan, BMT, YXHT va MDH davlat rahbarlari bilan uchrashuvda Tojikistonda vaziyatni normal-lashtirishga, uni tinch, siyosiy yo'l bilan hal qilishga qaratilgan takliflarni o'rta-ga tashladi. Markaziy Osiyoda xavfsizlik, barqarorlik va hamkorlik masalalari bo'yicha BMTning Toshkentda doimiy ishlovchi seminarini chaqirish, Tojikiston va Afg'oniston mojarola-ri, narkobiznesga qarshi kurashni kuchaytirish, Orol muammosini hal etish va boshqa masalalar bo'yicha bir qator takliflarni o'rta-ga qo'ydi.

6. Xalqaro xavfsizlik masalalari va terrorizmga qarshi kurash.

O'zbekiston 1992-yil fevral oyida dunyoda tinchlikni mustah-kamlash, inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha katta tadbirlarni amalga oshirayotgan nufuzli xalqaro tashkilot Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotiga (YXHT) a'zo bo'lib kirdi. I. Karimovning 1992-yil 9-10-iyulda bo'lib o'tgan Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkilotining majlisida ishtirok etishi, nutq so'zlashi va uning 10-iyulda bo'lgan majlisiga raislik qilishi O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga muvaffaqiyatli kirib borayotganligini ko'rsatadi.

O'zbekistonning xalqaro miqyosda tinchliksevar siyosat o'tka-zishi uchun keng imkoniyatlar vujudga keldi. 1993-yil sentabrda bo'lib o'tgan Birlashgan Millatlar Tashkilotining 48-sessiyasida O'zbekiston Birinchi Prezidenti I. Karimovning ishtiroki va unda qilgan ma'ruzasi O'zbekistonni jahonga ko'hna va navqiron davlat sifatida tanitdi.

O'zbekiston jahondagi 105 mamlakatni birlashtiruvchi qo'shil-maslik harakatiga qabul qilindi. Bo'lg'usi jahon Parlamentining tim-soli bo'lmish Parlamentlararo Ittifoqqa kirdi.

Mamlakatimiz Parlamentlararo Ittifoqning 93- va 94-konfe-rensiyalarida hamda YXHT Parlament Assambleyasining har yili o'tkaziladigan sessiyasida muntazam qatnashmoqda. Oliy Majlis Raisi YXHT Parlament Assambleyasining Vitse-prezidenti etib saylandi. Ana shu va boshqa xalqaro anjumanlarda O'zbekiston vakillari ma'ruza va axborotlar bilan chiqdilar, qator takliflarni o'rta-ga tashladilar. Shu tariqa respublika Parlamenti a'zolarining ovozi xalqaro maydonda baralla yangramoqda. Davlatimizning obro'-e'tibori mustahkamlanib, xalqaro miqyosda tobora ko'proq e'tirof etilmoqda.

Mustaqillikning ilk damlaridayoq Oliy Majlis Raisi E.X. Xalilovning Avstriya, Germaniya, Ispaniya, Shveysariya, Belgiya, Bol-gariya, Pokiston, Turkiya, Janubiy Koreya va boshqa bir qancha mamlakatlarning davlat boshliqlari, parlament va vakolatxonalar boshliqlari bilan uchrashuvlari bo'lib o'tdi. Oliy Majlisda o'n uchta parlament delegatsiyasi, shu jumladan GFR, Yaponiya, Quvayt, Lit-va, Latviya, Pokiston, Bolgariya va Turkiya mamlakatlarining parlament delegatsiyalari, Shveysariya, Xitoy, GFR va Litvaning rasmiy hukumat delegatsiyalari, turli xalqaro

tashkilotlarning o'n uch nafar vakili, xorijiy davlatlarning O'zbekistondagi elchilari va elchixonalari hamda vakolatxonalari xodimlaridan 28 kishi, shu jumladan, Fransiya, GFR, Janubiy Koreya, AQSH, Rossiya, Pokiston, Turkiya, Buyuk Britaniya, Shvetsiya, Hindiston namoyandalari qabul qilindi. O'z navbatida O'zbekiston parlamenti a'zolarining delegatsiyalari bir qancha davlatlarda, shu jumladan, AQSH, GFR, Turkiya kabi mamlakatlarda bo'lishdi.

O'zbekiston Respublikasi bir qator ixtisoslashgan nufuzli xalqaro iqtisodiy, ilmiy-texnika va madaniy tashkilotlar - Jahon iqtisodiy hamkorlik tashkiloti, Jahon Banki, Xalqaro valuta jamg'armasi, Yevropada tiklanish va taraqqiyot banki, Xalqaro mehnat tashkiloti, Xalqaro pochta ittifoqi, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Xalqaro Olimpiya Qo'mitasi, Osiyo va Tinch okean havzasi bo'yicha iqtisodiy va ijtimoiy komissiya, Markaziy Osiyo mamlakatlari iqtisodiy hamkorlik tashkiloti, Bojxonalar hamkorligi Kengashi, BMTning ta'lim, fan va madaniyat bo'yicha Qo'mitasi (UNESKO) va boshqa tashkilotlar a'zosi.

1995-yil 15-16-sentabrda Toshkentda Markaziy Osiyo Xavfsizlik va Hamkorlik masalalariga bag'ishlangan seminar Kengashi bo'ldi. Bu Kengashda ishtirok etish uchun 31 mamlakat, 6 Xalqaro Tashkilotlar vakillari qatnashdilar. Mintaqa xavfsizligi va mojarolar-ning oldini olish masalalari ko'rib chiqildi.

1995-yil oktabrda nishonlangan Birlashgan Millatlar Tashkiloti-ning 50 yilligi va uning yubiley sessiyasi O'zbekistonning xalqaro siyosat borasidagi yangidan yangi imkoniyatlarini ko'rsatishga sharoit yaratdi. Prezident I. Karimovning ana shu mo'tabar minbardan turib so'zlagan nihoyatda qisqa va lo'nda nutqi jahon hamjamiyati-ning tamoyilga aylangan qarashlarini o'zgartirishga, xalqaro tashkilotlar faoliyatini yangicha shakl va mazmun bilan boyitishga o'ziga xos ta'sir ko'rsatdi. Jumladan, u mamlakatlararo, mintaqalararo va qit'alararo munosabatlarni chuqurlashtirish, har bir mintaqada vujudga kelayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning borishidan oldin-dan ogoh bo'lish, ularni o'z vaqtida o'rganish va zarur xulosalarga kelish, shu asosda umumbashariy muammolarni chigallashtirmasdan hal etish masalalarini ko'tardi.

I.A. Karimov asosli va ahamiyati jihatidan dolzarb nutqi zamin va zamon taqdiriga, olam-udamlar tashvishiga daxldor bo'lgan har bir siyosiy arbob, har bir davlat rahbari va ayniqsa, xalqaro tashkilotlarning mas'uliyatini oshirish, ularni hushyorlikka chaqirish, olamga sergakroq va tiyrakroq qarash zarurligiga diqqatni qaratadi.

Darhaqiqat, XXI asr har bir davlat rahbarining faqat o'z mamlakati va xalqi doirasida o'ylashi kabi hodisalarni unchalik ham xush ko'rmaydi. Yangi yuz yillik o'z tabiati va ehtiyojiga ko'ra endi tor «mahalliy» doiralardan keng dunyoviy maydonga chiqishni, mamlakatning kundalik tashvishlariga o'ralashib qolmasdan, olam minbarlaridan turib dunyo kengliklariga nazar tashlashni va shu asosda umumbashariy muammolar hamda xalqaro masalalarni hal etishning umuminsoniy va Yer kurrasining istiqboliga daxldor bo'lgan keng miqyosli fikrlash tarzini taqozo etadi. Bularning bari yangi dunyoning va yangi yuz yillikning jahon siyosatiga olib kirayotgan g'oyat insonparvar, hayotiy va ezgulikka tayangan, dunyo siyosatining yangi madaniyat darajasini belgilaydigan omillardir.

Prezident Islom Karimov dunyoviy jarayonlarni doimiy ravishda kuzatadi. O'lis istiqbolga katta umid va ishonch bilan qaraydi. Ayni paytda yuz berayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar borishini, ularning kelib chiqish manbalarini ancha oldindan kuzatadi va ularning natijalarini, salbiy yoki ijobiy xulosalarini ko'plardan oldinroq ilg'aydi, oldinroq qarorga keladi. Bularning bari uning keng qamrovli tafakkur egasi ekanligini, voqealarga donishmandlik bilan yondashishini yaqqolroq ko'rsatadi.

O'zbekiston rahbarining Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 50-sessiyasida ko'targan dolzarb masalalari butun jahon siyosatdonlari va ulkan davlat arboblari jiddiroq o'ylashga, masalalar mohiyatini ancha chuqurroq anglashga, yangi asr osto-nasida turib, yuz yilliklar ortini yorqinroq va ravshanroq ko'rishga davlat etayotgani bejiz emas. Prezident I. Karimov bu ulkan minbardan turib, birinchidan, davlat arboblari va siyosatdonlar diqqatini milliy xavfsizlik masalasini hozirgi zamon talab va ehtiyojlari nuqtayi nazardan qaytadan ko'rib chiqishga qaratdi. Chunki hozirgacha Xavfsizlik Kengashiga doimiy a'zo bo'lgan besh davlat Birlashgan Millatlar Tashkiloti a'zolariga kirgan 187 davlat tashvishlarini, ularning muammolari va taqdirini hal etishga

qodir emasligini, keng dunyoning bir-biriga o'xshamagan, bir-birini takrorlamaydigan va hatto bir-biriga zid muammolarining barchasini qamrab olishga ku-chi yetmasligini, bu keng miqyosli ishga qodir emasligini ko'rsatib berdi. Shuning uchun ham Xavfsizlik Kengashi doimiy a'zolari doirasini, ularning faoliyat maydonini kengaytirish va mazmunini chuqurlashtirish zarur ekanligiga hamjamiyat a'zolarining e'tiborini qaratmoqda. Ana shu kengash a'zolariga Yaponiya va Germaniya mamlakatlarini ham qo'shish zarurligini aytdi va ularning nomzodi-ni ko'rsatdi.

Prezident I. Karimov ko'targan *ikkinchi* masala Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi vakolatlarini kengaytirish, uning jahon mamlakatlari taraqqiyotiga qo'shadigan hissasidan kelib chiqib, o'z maqomini kuchaytirish masalasidir. Bosh kotibga ko'proq im-koniyat berilsa, uning dunyoviy muammolarga ko'proq aralashib, samarali ishlashiga sharoit yaratiladi. Masalalarni hal etishda xalqaro tashkilotlar mavqeyini kuchaytirish mamlakatlar o'rtasida pay-do bo'ladigan ayrim kelishmovchiliklarga Bosh kotib ta'sirini kuchaytirish, ularni umuminsoniy va umumjahon manfaatlarini tomonga burib yuborishdagi rolini oshiradi. Oila boshlig'i qanchalik katta imkoniyatga ega bo'lsa, moddiy va ma'naviy jihatdan mustahkam bo'lsa, siyosiy va huquqiy jihatdan vakolatlari keng bo'lsa, oilada barqarorlik, tinchlik, farovonlik ta'minlanishi shubhasiz. Yagona za-min, yagona makon hammamiz uchun najot maydoni. Uning qaysi-dir burchagida tutun burqsishi yoki qon to'kilishi boshqa biron-bir burchagida tinchlikni kafolatlay olmasligini chuqurroq anglagan va hammadan oldinroq sezgan Prezident I. Karimov Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibiga - ulkan dunyoviy oila boshlig'iga ana shunday keng imkoniyat berish masalasini ko'ndalang qo'ydi.

Uchinchidan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti olti milliarddan ortiq aholining butun tashvishini nazoratga olishi ancha murakkab ish. Bu osonlik bilan ko'chmaydi. Buning uchun qator mamlakatlarda va mintaqalarda faoliyat ko'rsatayotgan xalqaro tashkilotlar maqomini biroz o'zgartirib, uni Birlashgan Millatlar Tashkiloti doirasiga kiritish zarur. Ana shunda Birlashgan Millatlar Tashkilotining umumiy faoliyat maydoni yanada kengayadi, u shug'ullanadigan masalalar konkretlashadi. Joylarda unga bo'ysunuvchi xalqaro tashkilotlarning mintaqaviy muammolar va mamlakatlarda munosabatlarda yuz berayotgan muammolarni o'z vaqtida hal etish imkoniyati tug'iladi. BMTning turli mintaqalardagi, jumladan, Markaziy Osiyo-dagi vakolatxonalarini imkoniyatlarini kengaytirish ularning maqomini oshirish zarurati haqida gapirar ekan, Prezident I. Karimov *«Birlashgan Millatlar Tashkiloti qayerda? Amerikada, Nyu-Yorkda joylashgan. O'zbekiston qayerda? Markaziy Osiyoda! Shuning uchun bu yerdagi tashkilotning tarkibi, albatta, kengroq bo'lishi kerak. Unga hali ko'proq huquq berish va iqtisodiy nuqtayi na-zardan imkoniyatlarini kengaytirish kerak»* - deydi, O'zbekiston televideniyesi muxbiri savollariga javob bera turib.

Ayni paytda turli mintaqalarda, turli doiralarda faoliyat ko'rsatayotgan xalqaro tashkilotlar ancha-muncha. Jumladan, Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti, arab davlatlarida Islom Tashkiloti, Janubiy-Sharqiy Osiyoda Tinch okeani mintaqasi davlatlarining Kengashi faoliyat ko'rsatmoqda. Yana bir qancha iqtisodiy, ijtimoiy, ekologik va huquqiy doirada ish olib borayotgan xalqaro tashkilotlar mavjudki, ana shularning hammasini birlashtirib, Birlashgan Millatlar Tashkiloti doirasiga kiritish, xalqaro tashkilotlar yagona tizimini vujudga keltirish XXI asr taqdirini belgilaydigan muhim omil ekanligini ko'rsatib berdi.

7. Shanxay xamkorlik tashkilotiga kiruvchi davlat rahbarlarining Toshkent shahrida o'tkazilgan uchrashuvi.

Hozirgi davrda O'zbekistonning Shanxay Hamkorlik Tashkiloti-dagi ishtiroki alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu tashkilot (1996-y. Shanxay da chegara hududlarida harbiy sohada o'zaro ishonchni mustahkamlash chora-tadbirlari to'g'risida imzolangan Bitim doirasida) Xitoy bilan qo'shni davlatlar o'rtasida chegaralarga doir masalalarni hal etishga qaratilgan norasmiy forum sifatida tashkil etilgan edi.

SHHT - submintaqaviy xalqaro tashkilotga oltita davlat -Qozog'iston, Xitoy, Qirg'iziston, Rossiya, Tojikiston va O'zbekiston a'zo bo'lgan. SHHT tarkibiga kiradigan davlatlarning umumiy hududi Yevroosiyo hududining 61 foizini, umumiy demografik (nu-rusiy) jihatdan dunyo

aholisining to'rtidan bir qismini tashkil etadi, iqtisodiy salohiyati nuqtayi nazaridan AQSHdan keyingi eng qudratli - Xitoy iqtisodiyotini qamrab oladi. Rasmiy tillari - rus va xitoy tili. Qarorgohi Pekinda joylashgan. SHHTga a'zo davlatlar hududining umumiy maydoni 30 mln. kv. km. yoki Yevroosiyo qit'asi maydonining beshdan uch qismini tashkil etadi. Ushbu davlatlar aholisining soni - 1,455 milliard kishi yoki dunyo aholisining taxminan to'rtidan bir qismini tashkil etadi.

SHHT tashkil etilishi tarixan umumiy chegaralarda qurolli kuch-lar va qurol-aslahalarni qisqartirish to'g'risida Bitim qabul qilingan Moskva sammiti bilan uzviy bog'liqdir. 1998-yildan Markaziy Osiyo mintaqasi, mintaqaviy xavfsizlik va ko'ptomonlama hamkorlik masalalari «Shanxay beshligi»ning diqqat markaziga aylana boshladi. Terrorizm, separatizmga qarshi kurashish, mintaqa doirasida iqtisodiy va gumanitar hamkorlikni rivojlantirish «Shanxay beshligi»ning asosiy maqsadlari sifatida e'lon qilinadi.

Prezidenti Islom Karimov ishtirok etib, XXR Raisi Szyan Szemin bilan uchrashgan edi. Uchrashuv natijalariga ko'ra, «Dushanbe deklaratsiyasi» qabul qilindi. Bu hujjatning ahamiyati shundaki, unda taraflar xalqaro terrorizm, diniy ekstremizm, qurol-yarog' va giyohvand moddalarning noqonuniy savdosiga qarshi birgalikda kurashish, uzoq yillarga mo'ljallangan hamkorlik dasturini ishlab chiqish hamda bu borada tegishli kelishuvlar tuzishga kelishib olish bilan birgalikda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Markaziy Osiyoni yadro qurolidan xoli hududga aylantirish tashabbusi qo'llab-quvvatlandi.

2001-yilning iyun oyida bo'lib o'tgan sammitda «Shanxay beshligi» unga a'zo bo'lgan davlat - O'zbekiston Respublikasi ishtirokida Shanxay Hamkorlik tashkilotiga aylantirildi. O'zbekistonning ushbu tashkilotga a'zo bo'lib kirishi ma'qullangach, mamlakatimiz shakllantirilayotgan yangi tashkilotning maqomi va ahamiyati, maqsad hamda vazifalarini aniqlashtirish, jumladan, SHHT hech qachon harbiy yoki harbiy-siyosiy tashkilotga aylantirilmasligiga oid takliflarni ilgari surdi.

2003-yilning mayida SHHT Mokvadagi sammitida davlat bosh-liqlar Kengashi, hukumat boshliqlari Kengashi, tashqi ishlar vazirlari Kengashi, Milliy muvofiqlashtiruvchilar Kengashi, ministrlik va idoralar rahbarlari Yig'ini, Kotibiyat, shuningdek, MATT hamda SHHT kotibiyati qoshidagi a'zo davlatlarning doimiy vakillari haqidagi tizimlar tasdiqlandi.

Davlat boshliqlari tomonidan Mintaqaviy antiterroristik tuzilma Ijroiya qo'mitasi qarorgohini Bishkekdan (Qirg'iziston) Toshkent shahriga ko'chirish, shuningdek, 2004-yil 1-yanvaridan tashkilotning doimiy faoliyat yurituvchi organlari - SHHT Kotibiyatining Pekin shahrida, MATT Ijroiya qo'mitasining Toshkent shahrida ish boshlashi haqida qaror qabul qilindi.

SHHT tashqi ishlar vazirlari Kengashining 2003-yil sentabrida Toshkent shahrida bo'lib o'tgan yig'ilishida terrorizm, separatizm va ekstremizmga qarshi kurashish Shanxay Konvensiyasi, SHHT Xartiyasi, a'zo davlatlar o'rtasidagi MATT to'g'risida Bitimga o'zgartirish kiritish protokoli imzolanib, tegishli kommyunike qabul qilindi.

SHHT asosiy maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat:

❖ a'zo davlatlar o'rtasida o'zaro ishonch, do'stlik va yaqin qo'shniçilik aloqalarini mustahkamlash;

❖ mintaqada tinçlik, xavfsizlik va barqarorlikni saqlash hamda mustahkamlash, yangi demokratik, adolatli va oqilona siyosiy hamda iqtisodiy xalqaro tartibni shakllantirishga ko'maklashish maqsadida turli yo'nalishlarda hamkorlikni rivojlantirish;

❖ terrorizm, separatizm va ekstremizmning barcha ko'rinish-lariga qarshi birgalikda kurash olib borish, giyohvand moddalar va qurol-yarog'ning noqonuniy savdosi hamda transmilliy jinoiy faoliyatning boshqa turlari, jumladan, noqonuniy migratsiyaga qarshi kurashish;

❖ siyosiy, savdo-iqtisodiy, mudofaa, huquq-tartibotni saqlash, ta'biatni muhofaza etish, madaniy, ilmiy-texnikaviy ta'lim, energetik, transport, moliya-kredit va boshqa sohalarda samarali mintaqaviy hamkorlikni qo'llab-quvvatlash;

❖ a'zo davlatlar xalqlari turmush darajasi va sharoitlarini uzluksiz yaxshilash maqsadida teng sherikçilik asosida mintaqada har tomonlama va barqaror iqtisodiy o'sish, ijtimoiy hamda madaniy taraqqiyotga ko'maklashish;

❖ jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvda yondashuvlarni mu-

❖ vofiqlashtirish;

- ❖ a'zo davlatlarning xalqaro majburiyatlari hamda milliy qo'nunchiligiga mos ravishda insonning huquq va erkinliklarini ta'minlashga ko'maklashish;
- ❖ boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan munosabatlarni yo'lga qo'yish va rivojlantirish;
- ❖ xalqaro nizolarni oldini olish hamda ularni tinch yo'l bilan hal etilishida o'zaro aloqalarni mustahkamlash;
- ❖ XXI asrda vujudga keladigan muammolarning yechimini bir-galikda izlab topish.
- ❖ SHHTga a'zo davlat quyidagi tamoyillarga tayanadi:
- ❖ davlatlar suvereniteti, mustaqilligi, hududiy yaxlitligi, davlat chegaralarining daxlsizligini hurmat qilish, tajovuz qilmaslik, ichki ishlarga aralashmaslik, xalqaro munosabatlarda kuch ishlatish va kuch bilan tajovuz qilish, chegara hududlarda bir tomonlama ustun-likdan voz kechish;
- ❖ barcha a'zo davlatlarning teng huquqliligi, har birining nuqtayi nazarini e'tirof etish va hurmat qilish asosida yagona yondashuv-larni izlash;
- ❖ umumiy manfaatlar doirasida birgalikdagi xatti-harakatlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish;
- ❖ a'zo davlatlar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni tinch yo'llar bilan hal etish;
- ❖ SHHT boshqa davlatlar va xalqaro tashkilotga qarshi qaratil-magani;
- ❖ Xartiya hamda SHHT doirasida qabul qilingan boshqa hujjat-lardan kelib chiqadigan majburiyatlarni to'liq hamda vijdonan baja-rilishi.
- ❖ SHHT doirasidagi hamkorlikning asosiy yo'nalishlari quyidagi-lardan iborat:
- ❖ mintaqada tinchlikni saqlash, xavfsizlik va o'zaro ishonchni mustahkamlash;
- ❖ barcha a'zo davlatlar umumiy manfaatlari mos bo'lgan tashqi siyosiy masalalar yuzasidan xalqaro tashkilot va xalqaro forumlarda yaxlit nuqtayi nazarni izlab topish;
- ❖ terrorizm, separatizm va ekstremizm, giyohvand moddalar va qurol-yarog'ning noqonuniy savdosi hamda transmilliy jinoiy faoli-yatning boshqa turlari, jumladan, noqonuniy migratsiyaga qarshi bir-galikda kurashish chora-tadbirlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;
- ❖ qurolsizlanish va qurol-yarog' ustidan nazorat qilish masalala-rida sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirish;
- ❖ mintaqaviy iqtisodiy hamkorlikning turli shakllarini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, mahsulot, kapital, xizmatlar va texnologiyalarning erkin harakat qilishini ta'minlaydigan sav-do hamda investitsiyalar uchun qulay shart-sharoit yaratilishiga ko'maklashish;
- ❖ transport va kommunikatsiya sohasidagi infratuzilmadan samarali foydalanish, a'zo davlatlar tranzit imkoniyatlarini takomil-lashtirish, energetika tizimini rivojlantirish;
- ❖ tabiatdan, xususan, mintaqa suv zaxiralaridan oqilona foydala-nishni ta'minlash, tabiatni muhofaza etish borasida maxsus dastur va loyihalarni birgalikda amalga oshirish;
- ❖ tabiiy va texnogen xarakterdagi favqulodda vaziyatlarni oldini olish hamda ularning oqibatlarini bartaraf etishda o'zaro yordam ko'rsatish;
- ❖ SHHT doirasida hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladigan huquqiy ma'lumotlar bilan almashish;
- ❖ fan, texnika, ta'lim, sog'liqni saqlash, sport va turizm sohala-rida o'zaro munosabatlarni kengaytirish.

SHHT a'zo davlatlar o'zaro kelishuv asosida hamkorlik sohala-rini kengaytirishi mumkin. O'z maqsad hamda vazifalarini bajarish uchun SHHT doirasida davlat rahbarlari Kengashi, hukumat rah-barlari (Bosh vazirlar) Kengashi, Tashqi ishlar vazirlari Kengashi, vazirlik va (yoki) idoralar rahbarlari Yig'ilishi, Milliy muvofiqlashti-ruvchilar Kengashi, mintaqaviy antiterroristik tuzilma (MATT), Ko-tibiyat faoliyat yuritadi.

O'zbekiston xalqaro terrorizm, ekstremizm, separatizm va nar-kotrofikka qarshi kurash SHHT faoliyatini ustuvor yo'nalishi etib belgilanganini shak-shubhasiz qo'llab-quvvatlaydi. Mintaqaviy antiterroristik markaz faoliyati aynan xuddi shu masalalarning hal etili-shiga qaratilgan. Birinchi galda, nafrat va terrorizm g'oyalarini targ'ib etayotgan turli radikal va ekstremistik markazlarga qarshi kurashish zarur ekani ta'kidlandi.

SHHT doirasida iqtisodiy hamkorlikni kuchaytirish haqida to'xtalib, Prezident Islom Karimov ushbu masalani hal etishning asosiy yo'li sifatida Markaziy Osiyo umumiy bozorini shakllantirish

zarurligiga e'tibor qaratadi. Zero, bu masalaning hal etilishi mintaqa mamlakatlari va xalqlar tub manfaatlariga mos keladi. Rossiya, Xitoy va boshqa davlatlarning faol sheriklik ishtirokida umumiy bozor-ning tashkil etilishi tor milliy doiradan tashqarida yagona yondashuv va muvofiqlashtirilgan qonuniy me'yorlar amal qiladigan mahsulot va xizmatlar, mehnat va kapitallar yirik bozorini shakllantirishga imkon beradi.

O'zbekiston Markaziy Osiyo hududidan o'tadigan hamda SHHT a'zo davlatlarning Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH), Yevropa Ittifoqi (YI), Janubiy va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari bilan savdo-iqtisodiy aloqalarini yo'lga qo'yish va mustahkamlashga xizmat qiladigan yirik transport-kommunikatsiya loyihalari, yo'lak va marshrutlarni amalga oshirishga qaratilgan g'oya va takliflarni qo'llab-quvvatlaydi.

Bundan tashqari, «Shanxay Hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlarning terrorizm, separatizm va ekstremizmga qarshi 2007-2009-yillarga mo'ljallangan hamkorlik Dasturi» qabul qilingan. A'zo davlatlarning «Sharq - antiterror - 2006» terrorizmga qarshi bir-galikdagi mashg'ulotlari, terrorizmni moliyalashtirish bilan bog'liq bo'lgan giyohvand moddalarning noqonuniy savdosiga qarshi sim-poziumlar o'tkazib kelinmoqda.

Hozirgi vaqtda SHHT xalqaro hamkorlikning qudratli instituti, xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash, xalqaro terrorizm, separatizm va ekstremizm, giyohvand moddalarni ishlab chiqarish va tarqatish kabi zamonaviy xavf-xatar va tahdidlarga qarshi kurashishning chi-nakam tayanchiga aylanib bormoqda.

Davlat rahbarlari kengashining kengaytirilgan tarkibdagi majlisida ko'p tomonlama va o'zaro manfaatli hamkorlikni yanada rivojlantirish, shuningdek, dolzarb mintaqaviy va xalqaro masalalar ko'rib chiqildi. Unda SHHTga a'zo davlatlar rahbarlari bilan bir-ga, kuzatuvchi maqomidagi mamlakatlar delegatsiyalari rahbarlari - Mo'g'uliston Prezidenti Saxiagiyn Elbegdorj, Pokiston Islom Respublikasi Prezidenti Osif AH Zardoriy, Eron Islom Respublikasi Tashqi ishlar vaziri Manuchehr Muttaqiy, Hindiston Respublikasi Tashqi ishlar vaziri Somanaxalli Malayya Krishna hamda sammit mehmonlari - Afg'oniston Islom Respublikasi Prezidenti Hamid Karzay, Turkmaniston Prezidenti Gurbanguli Berdimuhamedov ishtirok etdi. Shuningdek, majlisda SHHT Bosh kotibi Muratbek Iman-aliev, SHHT MATT Ijrochi direktori Jenisbek Jumanbekov, BMT Bosh kotibining o'rinbosari Yan Kubish, MDH Ijroi qo'mitasi raisi Sergey Lebedev, ODKB Bosh kotibi Nikolay Bordyuja, YevrAzES Bosh kotibining o'rinbosari Murat Musatayev, ASEAN Bosh kotibining o'rinbosari Sayakan Sisovong qatnashdi.

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-75-sessiyasidagi nutqlari.

73-sessiya. Janobi Oliylari! Xonimlar va janoblar! Birlashgan Millatlar Tashkilotining yuksak minbaridan nutq so'zlash imkoniyati yaratilgani uchun samimiy minnatdorlik izhor etishga ijozat bergaysiz. Bizning xalqimiz bundan bir necha hafta oldin o'z davlat mustaqilligining 26-yilgini keng nishonladi. Bugungi kunda O'zbekiston jadal rivojlanmoqda. Biz ajdodlarimizning donishmandlik an'alariga amal qilib, teran anglagan holda, qat'iy islohotlarni amalga oshirmoqdamiz, mamlakatimizning yangi qiyofasini shakllantirish yo'lidan bormoqdamiz. Jamiyatimizda siyosiy faollik ortib bormoqda, barcha sohalarida chuqur islohotlar amalga oshirilmoqda. Ulardan ko'zlangan maqsad – "Inson manfaatlari hamma narsadan ustun" degan oddiy va aniq-ravshan tamoyilni amalga oshirish ustuvor ahamiyatga ega bo'lgan demokratik davlat va adolatli jamiyat barpo etishdan iborat. Umumxalq muhokamasidan so'ng besh yilga mo'ljallangan O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi qabul qilindi. Bu strategiyani ishlab chiqishda biz o'zimizga chetdan nazar tashlab, salohiyat va imkoniyatimizni xolis baholash bilan birga, xato va kamchiliklarimizni ham atroflicha tanqidiy tahlil qildik. Strategiya – bu yangilanish jarayonlarining haqiqiy harakatlar dasturidir. Bu hujjat hozirgi vaqtda hayotga izchil joriy etilmoqda. 2017-yil mamlakatimizda Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili, deb e'lon qilindi. Bizning maqsadimiz – yurtimizda xalq hokimiyatini nomiga emas, balki amalda joriy qilish mexanizmlarini mustahkamlashdan iborat. Ishonchimiz komil: xalq davlat organlariga emas, balki davlat organlari xalqimizga xizmat qilishi kerak. Mamlakatimizning barcha hududlarida

Prezidentning Virtual va Xalq qabulxonalari tashkil etildi. Hozirgi kunga qadar bir milliondan ortiq fuqarolarimiz bu qabulxonalar orqali o'zlarining dolzarb muammolarini hal qildi. Xalqaro mehnat tashkiloti bilan hamkorlikda bolalar mehnati va majburiy mehnatga barham berish bo'yicha ta'sirchan choralar ko'rildi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissari janob Al-Husaynning tashrifi yakunlari bo'yicha inson huquqlarini himoya qilish kafolatlarini mustahkamlash yuzasidan chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqildi. Odamlarning erkin harakat qilishini cheklaydigan xorijga chiqish vizalari singari umrini mutlaqo o'tab bo'lgan o'tmish qoldiqlari bekor qilindi. Inson huquqlarini himoya qilish masalalari bo'yicha milliy va xalqaro nodavlat tashkilotlar bilan ochiq muloqotimiz faollashib bormoqda. Insonparvarlik tamoyillaridan kelib chiqib, shaxsni qamoqda saqlash bilan bog'liq ko'plab holatlar qayta ko'rib chiqildi. Ekstremizm g'oyalari ta'siriga tushib qolgan, to'g'ri yo'ldan adashgan fuqarolar ijtimoiy reabilitatsiya qilinmoqda, ularni sog'lom hayotga qaytarish uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda. Endilikda inson huquq va erkinliklarini himoya qilish sohasidagi barcha huquqni muhofaza qilish organlari faoliyati parlament va fuqarolar tomonidan doimiy nazorat qilib borilmoqda. Mamlakatimizda siyosiy partiyalar, fuqarolik jamiyatining roli ortib bormoqda, sud organlarining chinakam mustaqilligi ta'minlanmoqda. Ommaviy axborot vositalarining o'rni sezilarli darajada ortib bormoqda. Iqtisodiyot tizimini liberallashtirish, qulay investitsiya muhitini yaratish amalga oshirilayotgan o'zgarishlarning eng muhim yo'nalishlaridir. Biz oddiy bir haqiqatdan kelib chiqmoqdamiz: xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va qudratli bo'ladi. O'zbekiston shu oying boshidan milliy valyutani erkin konvertatsiya qilish tizimiga to'liq o'tdi. Bu borada aholi uchun yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarni yumshatish bo'yicha barcha zarur choralar ko'rildi.

Mamlakatimizda ilk bor tadbirkorlar huquqlarini himoya qilish bo'yicha Ombudsman instituti joriy etildi. Biznes sohasidagi soliqlar sezilarli ravishda qisqartirildi, kredit olish imkoniyatlari kengaytirildi. Yangi erkin iqtisodiy zonalar tashkil etildi, ularda investorlarga keng imtiyozlar yaratib berildi. Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik muvaffaqiyatli rivojlanmoqda, biz Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki bilan sheriklik aloqalarini yangitdan tikladik. Harakatlar strategiyasining mazmun-mohiyati Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan to'la hamohang ekanini ta'kidlashni istardim. Hurmatli majlis ishtirokchilari! Biz qat'iy ishonamiz, Birlashgan Millatlar Tashkiloti bundan keyin ham xalqaro munosabatlarda hal qiluvchi o'rin tutadi. O'zbekiston ushbu tashkilotning bosqichma-bosqich isloh etilishi tarafdoridir. Biz Xavfsizlik Kengashini bugungi kun talablariga mos ravishda kengaytirish zarur, deb hisoblaymiz.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining yangi rahbariyati tomonidan tashkilotni boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan tadbirlarni qo'llab-quvvatlaymiz. Ishontirib aytmoqchiman, O'zbekiston BMTning tuzilmalari bilan hamkorlikni bundan keyin ham izchil davom ettiradi. Biz janob Bosh kotib Antoniu Guterrishning yaqinda O'zbekistonga tashrifi yakunlari bo'yicha ishlab chiqilgan "yo'l xaritasi"ning amaliy ijrosini ta'minlash bo'yicha qat'iy choralar ko'ramiz. Xonimlar va janoblarni! O'zbekiston bugungi kunda o'zining tashqi siyosatida Markaziy Osiyo mintaqasiga ustuvor ahamiyat qaratmoqda. Bu – har tomonlama chuqur o'ylab tanlangan yo'ldir. Markaziy Osiyoning qoq markazida joylashgan O'zbekiston ushbu mintaqa barqarorlik, izchil taraqqiyot va yaxshi qo'shnichilik hududiga aylanishidan bevosita manfaatdordir. Tinch-osoyishta, iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan Markaziy Osiyo – biz intiladigan eng muhim maqsad va asosiy vazifadir. O'zbekiston o'zaro muloqot, amaliy hamkorlik va yaxshi qo'shnichilikni mustahkamlashning qat'iy tarafdoridir. Biz Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan hech istisnosiz barcha masalalar bo'yicha oqilona murosa asosida hamkorlik qilishga tayyormiz. Birgalikdagi sa'y-harakatlarimiz tufayli keyingi oylarda mintaqamizda siyosiy ishonch darajasi sezilarli darajada oshdi. Ko'plab masalalar bo'yicha prinsipial jihatdan muhim yechimlar topishga erishildi. Sentabr oyining boshida O'zbekiston – Qirg'iziston davlat chegaralari to'g'risidagi shartnoma imzolanishi tom ma'noda muhim voqea bo'ldi. Tomonlar o'z siyosiy irodasini, o'zaro maqbul qarorlar qabul qilishga tayyor ekanini namoyon etgani tufayli o'tgan yigirma olti yil davomida birinchi marta ushbu g'oyat nozik masala bo'yicha katta natijaga erishildi. Bir so'z bilan

aytganda, o'tgan qisqa vaqt mobaynida mintaqada mutlaqo yangi siyosiy muhit yaratishga erishildi. Bu tendensiyaning mustahkamlanishi Markaziy Osiyo davlatlari Prezidentlari muntazam uchrashuvlar o'tkazishi uchun imkoniyat yaratgan bo'lar edi, deb hisoblayman. Biz noyabr oyida Samarqandda Birlashgan Millatlar Tashkiloti shafeligida o'tkaziladigan "Markaziy Osiyo: yagona tarix va umumiy kelajak, barqaror rivojlanish va taraqqiyot yo'lidagi hamkorlik" mavzusidagi yuqori darajadagi xalqaro anjumanda mintaqadagi fundamental muammolarni muhokama qilishni rejalashtirganmiz. Ushbu anjuman yakunida biz Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining Markaziy Osiyo davlatlarining xavfsizlikni ta'minlash va mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash borasidagi sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlashga doir maxsus rezolutsiyasini qabul qilish taklifini kiritishni mo'ljallaganmiz. Bu taklifni BMT rahbariyati va xalqaro hamjamiyat qo'llab-quvvatlaydi, deb ishonamiz. Muhtaram Rais janoblari! Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash bilan bog'liq muammolar to'g'risida so'z yuritar ekanmiz, mintaqaning umumiy suv zaxiralaridan oqilona foydalanish kabi muhim masalani chetlab o'tolmaymiz. BMT Bosh kotibining "suv, tinchlik va xavfsizlik muammolari o'zaro chambarchas bog'liq", degan pozitsiyasini to'la qo'llab-quvvatlaymiz. Ishonchim komil, suv muammosini hal qilishning mintaqa mamlakatlari va xalqlari manfaatlarini teng hisobga olishdan boshqa oqilona yo'li yo'q. O'zbekiston BMTning preventiv diplomatiya bo'yicha mintaqaviy markazi tomonidan ishlab chiqilgan Amudaryo va Sirdaryo havzalari suv resurslaridan foydalanish to'g'risidagi konvensiyalar loyihalarini qo'llab-quvvatlaydi. Bugungi kunning eng o'tkir ekologik muammolaridan biri – Orol halokatiga yana bir bor e'tiboringizni qaratmoqchiman. Mana, mening qo'limda – Orol fojiasi aks ettirilgan xarita. O'ylaymanki, bunga ortiqcha izohga hojat yo'q. Dengizning qurishi bilan bog'liq oqibatlarini bartaraf etish xalqaro miqyosdagi sa'y-harakatlarni faol birlashtirishni taqozo etmoqda. Biz BMT tomonidan Orol fojiasidan jabr ko'rgan aholiga amaliy yordam ko'rsatish bo'yicha shu yil qabul qilingan maxsus dastur to'liq amalga oshirilishi tarafdorimiz. Xonimlar va janoblar! Afg'onistondagi vaziyatni barqarorlashtirish nafaqat mintaqaviy, balki global xavfsizlikni ta'minlashning muhim sharti bo'lib qoladi. Aminmizki, Afg'onistonda tinchlikka erishishning yagona yo'li – markaziy hukumat va mamlakat ichidagi asosiy siyosiy kuchlar o'rtasida oldindan hech qanday shart qo'ymasdan, to'g'ridan-to'g'ri muloqot olib borishdir. Muzokaralar afg'onistonliklarning o'zlari hal qiluvchi o'rin tutadigan holda, Afg'oniston hududida va BMT shafeligida o'tishi lozim. Donishmand afg'on xalqi o'z taqdirini o'zi mustaqil hal qilishga haqlidir.

AQSh Prezidenti janob Donald Tramp ma'muriyatining Afg'oniston bilan qo'shni mamlakatlarni afg'on muammosini tinch yo'l bilan hal qilishga ko'maklashishga oid da'vatini qo'llab-quvvatlaymiz. O'zbekiston Afg'onistonning iqtisodiy tiklanishiga, uning transport va energetika infratuzilmasini rivojlantirishga, milliy kadrlarini tayyorlashga katta hissa qo'shmoqda va bundan keyin ham hissa qo'shadi. Afg'oniston masalasi global miqyosdagi masalalar markazida bo'lishi lozim. Xalqaro hamjamiyatning sa'y-harakatlari, birinchi navbatda, Afg'onistondagi o'tkir ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishga qaratilishi kerak. Bu jafokash yurtda tinchlik o'rnatishga ko'maklashish yo'lidagi bizning umumiy qat'iy harakatlarimiz aslo susaymasligi lozim. Hurmatli sessiya ishtirokchilari! Dunyoda terrorizm tahdidlari ayniqsa, so'nggi yillarda kuchayib borayotgani ularga qarshi asosan kuch ishlatish yo'li bilan kurashish usuli o'zini oqlamayotganidan dalolat beradi. Bu borada ko'p hollarda tahdidlarni keltirib chiqarayotgan asosiy sabablar bilan emas, balki ularning oqibatlariga qarshi kurashish bilangina cheklanib qolinmoqda. Xalqaro terrorizm va ekstremizmning ildizini boshqa omillar bilan birga, jaholat va murosasizlik tashkil etadi, deb hisoblayman. Shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, yoshlarning ongu tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir. Ekstremistik faoliyat va zo'ravonlik bilan bog'liq jinoyatlarning aksariyati 30 yoshga yetmagan yoshlar tomonidan sodir etilmoqda. Bugungi dunyo yoshlari – son jihatidan butun insoniyat tarixidagi eng yirik avloddir, chunki ular 2 milliard kishini tashkil etmoqda. Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq. Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o'z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratish, zo'ravonlik g'oyasi "virusi" tarqalishining oldini olishdir. Buning uchun yosh avlodni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash,

uning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasidagi ko'p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish lozim, deb hisoblaymiz. Shu munosabat bilan O'zbekiston globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanib borayotgan bugungi sharoitda yoshlarga oid siyosatni shakllantirish va amalga oshirishga qaratilgan umumlashtirilgan xalqaro huquqiy hujjat – BMTning Yoshlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiyasini ishlab chiqishni taklif etadi. Bizning nazarimizda, mazkur hujjatni imzolaydigan davlatlar ushbu sohani o'z ijtimoiy siyosatining asosiy va muhim hayotiy ustuvor yo'nalishlaridan biri darajasiga ko'tarish bo'yicha qat'iy majburiyatlarni o'z zimmasiga olishi kerak. Biz butun jahon jamoatchiligiga islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini yetkazishni eng muhim vazifa, deb hisoblaymiz. Biz muqaddas dinimizni azaliy qadriyatlarimiz mujassamining ifodasi sifatida behad qadrlaymiz. Biz muqaddas dinimizni zo'ravonlik va qon to'kish bilan bir qatorga qo'yadiganlarni qat'iy qoralaymiz va ular bilan hech qachon murosa qila olmaymiz. Islom dini bizni ezgulik va tinchlikka, asl insoniy fazilatlarni asrab-avaylashga da'vat etadi. Markaziy Osiyo Uyg'onish davrining ko'plab yorqin namoyandalarining islom va jahon sivilizatsiyasiga qo'shgan bebaho hissasini alohida qayd etmoqchiman. Ana shunday buyuk allomalardan biri Imom Buxoriy o'z ahamiyatiga ko'ra islom dinida Qur'oni karimdan keyingi muqaddas kitob hisoblangan "Sahihi Buxoriy"ning muallifi sifatida butun dunyoda tan olingan. Bu ulug' zotning g'oyat boy merosini asrab-avaylash va o'rganish, ma'rifatiy islom to'g'risidagi ta'limotini keng yoyish maqsadida biz Samarqand shahrida Imom Buxoriy nomidagi Xalqaro ilmiy-tadqiqot markazini tashkil etish to'g'risida qaror qabul qildik. Toshkentda tashkil etilayotgan Islom sivilizatsiyasi markazining faoliyati ham shu maqsadga xizmat qiladi. Bugungi sessiya ishtirokchilariga BMT Bosh Assambleyasining "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik" deb nomlangan maxsus rezolutsiyasini qabul qilish taklifi bilan murojaat qilmoqchiman. Bu hujjatning asosiy maqsadi – barchaning ta'lim olish huquqini ta'minlashga, savodsizlik va jaholatga barham berishga ko'maklashishdan iborat. Ushbu rezolutsiya bag'rikenglik va o'zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta'minlash, e'tiqod qiluvchilarning huquqini himoya qilish, ularning kamsitilishiga yo'l qo'ymaslikka ko'maklashishga qaratilgan. Xonimlar va janoblar! O'zbekiston hech qanday blokka qo'shilmaslik maqomini saqlab qolgan holda, ochiq muloqotga tayyordir. Biz barcha sheriklarimiz bilan tinchlik, taraqqiyot va farovonlik yo'lida hamkorlikni kengaytirishdan manfaatdormiz. Biz mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi inson, uning ehtiyoj va manfaatlarini ta'minlashdan iborat bo'lgan eng muhim ustuvor vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishning hal qiluvchi sharti aynan shunda mujassam, deb bilamiz. E'tiboringiz uchun rahmat.

75-sessiya. Muhtaram Rais Vo'ltan Bozkirov janoblari!

Muhtaram Bosh kotib Antoniu Guterrish janoblari!

Hurmatli delegatsiyalar rahbarlari!

Xonimlar va janoblar!

Bosh Assambleyaning etmish beshinchi sessiyasi Birlashgan Millatlar Tashkiloti tarixida birinchi marta butunlay yangi formatda – koronavirus pandemiyasi tufayli onlayn muloqot rejimida bo'lib o'tmoqda.

Bunday global falokat sayyoramizda so'nggi yuz yilda kuzatilmagan edi. Bu ofat butun insoniyatning zaif jihatlarini yaqqol ko'rsatdi. Hozirgi tahlikali va murakkab vaziyat er yuzidagi barcha davlatlar va xalqlar o'zaro bog'liq ekanini, o'rtamizda muntazam muloqot, ishonch va yaqin hamkorlik o'ta muhimligini isbotladi.

Shu yo'lda barchamiz hukumatlar, parlamentlar va fuqarolik jamiyatlarining o'zaro sa'y-harakatlarini birlashtirish, umumiy mas'uliyat tamoyillarini mustahkamlash, xalqaro sheriklikni muvofiq holda rivojlantirish, Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining maqomi va salohiyatini oshirish, vakolatlarini kengaytirish lozimligini chuqur angladik.

Maqsadimiz – har bir insonning asosiy huquq va erkinliklarini, salomatligi va farovonligini ta'minlaydigan adolatli global tizimni birgalikda yaratishdir.

Bu borada biz Birlashgan Millatlar Tashkiloti shafeligida Pandemiya davrida davlatlarning ixtiyoriy majburiyatlari to'g'risidagi xalqaro kodeksni ishlab chiqishni taklif etamiz. Ushbu hujjatda har bir davlatning o'z fuqarolari va xalqaro hamkorlari oldidagi majburiyatlari aks etishi lozim.

Hurmatli xonimlar va janoblar!

Biz O'zbekistonda COVID-19 qayd etilgan dastlabki kunlardan boshlab barcha sa'y-harakat va resurslarimizni bu xavfli kasallikni jilovlash va eng asosiysi – odamlar hayotini saqlab qolishga qaratdik.

Pandemiyaning salbiy oqibatlarini yumshatish uchun ijtimoiy himoya va sog'liqni saqlash tizimlari keskin kuchaytirilmoqda, aholiga, iqtisodiyot tarmoqlari va biznesga manzilli ko'mak ko'rsatilmoqda. Shu maqsadda maxsus jamg'armalar tuzildi.

Fursatdan foydalanib, sinovli damlarda bizga beg'araz yordam ko'rsatgan barcha do'st va hamkorlarimizga chuqur minnatdorlik izhor etaman.

Biz xalqaro hamjamiyatning pandemiyaga qarshi samarali kurashish bo'yicha barcha harakatlarini, jumladan, zarur dori-darmon hamda vaktsinalar ishlab chiqish va ulardan keng foydalanishga qaratilgan tashabbuslarini qo'llab-quvvatlaymiz.

Shuningdek, Bosh kotib Antoniu Guterrish janoblarining bugungi inqirozli vaziyatda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning dolzarb muammolariga bag'ishlangan sammitni o'tkazish bo'yicha taklifini ma'qullaymiz.

Hurmatli Bosh Assambleya sessiyasi ishtirokchilari!

Bundan uch yil muqaddam men Birlashgan Millatlar Tashkilotining oliy minbaridan O'zbekistonning tub islohotlarni amalga oshirish bo'yicha qarori qat'iy ekanini aytgan edim.

Jamiyatni siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlarimiz natijasida yangi O'zbekiston shakllanmoqda. Bugungi kunda mamlakatimizdagi demokratik o'zgarishlar ortga qaytmaydigan tus oldi.

O'tgan yili Parlamentga o'tkazilgan saylovlar aholi va partiyalarning siyosiy faolligi, fuqarolik jamiyati institutlarining roli, ommaviy axborot vositalarining ta'siri oshganini namoyish etdi.

Biz uchun gender tenglik siyosati ustuvor masalaga aylandi. Xotin-qizlarning davlat boshqaruvidagi o'rni tobora kuchaymoqda. Yangi Parlamentimizda ayol deputatlar soni ikki barobarga ko'paydi.

Inson huquqlari sohasidagi holat ham butunlay o'zgardi. Majburiy va bolalar mehnati to'liq tugatildi. Inson huquqlari bo'yicha Milliy strategiya qabul qilindi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining fuqaroligi bo'lmagan insonlar sonini kamaytirishga qaratilgan chaqirig'iga javoban shu yilning o'zida 50 ming yurtdoshimizga O'zbekiston fuqaroligi berildi.

Mamlakatimizda diniy erkinlik borasida ham vaziyat keskin yaxshilandi. Millatlararo totuvlik va dinlararo bag'rikenglikni yanada mustahkamlash biz uchun doimiy muhim vazifadir.

Sudlarning chinakam mustaqilligi va qonun ustuvorligini ta'minlashga yo'naltirilgan keng qamrovli islohotlar izchil amalga oshirilmoqda.

Korruptsiyaga qarshi murossasiz kurash yangi bosqichga ko'tarildi. Bu borada muhim qonun hujjatlari qabul qilinib, mustaqil tuzilma – Korruptsiyaga qarshi kurashish agentligi tashkil etildi.

Mamlakatimizda iqtisodiy islohotlar jadal davom ettirilmoqda. Biz birinchi marta kambag'allikni kamaytirish haqidagi qat'iy qarorimizni ochiq e'lon qildik. Bunga tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'shimcha ish o'rinlari yaratish, investitsiya va biznes muhitini yaxshilash hamda zamonaviy infratuzilmani barpo etish, odamlarni yangi kasb-hunarlariga o'rgatish va aholiga manzilli ijtimoiy yordam ko'rsatish orqali erishmoqdamiz.

Mamlakatimiz aholisining yarmidan ko'pini yoshlar tashkil etadi. Respublikamizda har bir yigit-qizning jamiyatda munosib o'rin egallashi va o'z salohiyatini namoyon etishi uchun ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonda Yoshlar parlamentlari, Yoshlar ishlari agentligi faoliyat ko'rsatmoqda.

Avqust oyida Birlashgan Millatlar Tashkiloti shafeligida yoshlar huquqlariga bag'ishlangan Samarqand xalqaro forumi muvaffaqiyatli o'tkazildi.

Fursatdan foydalanib, yana bir bor Yoshlar huquqlari to'g'risidagi Birlashgan Millatlar Tashkiloti konvensiyasini qabul qilish bo'yicha O'zbekiston tashabbusini qo'llab-quvvatlashga chaqiraman.

Bundan tashqari, Barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish va inson huquqlarini ta'minlashda parlamentlar rolini oshirish to'g'risidagi Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining maxsus rezolyutsiyasini qabul qilishni taklif etamiz.

Hurmatli do'stlar!

Hozirgi vaqtda Markaziy Osiyo mintaqasida tub o'zgarishlar yuz bermoqda. Biz mintaqa davlatlari o'rtasida yaxshi qo'shniçilik va o'zaro ishonç, do'stlik va hurmat muhitini yaratishga erishdik.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida ilgari surilgan tashabbusga asosan muntazam o'tkazilayotgan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari umumiy yutug'imiz bo'ldi.

Oxirgi to'rt yilda O'zbekistonning qo'shni davlatlar bilan o'zaro savdo hajmi salkam besh barobarga o'sdi.

Mamlakatlarimiz ushbu sinovli kunlarda bir-birini yolg'iz qoldirmasdan, o'zaro elkadosh bo'ldilar.

Bugun Markaziy Osiyo davlatlari oldida muhim strategik vazifa turibdi. U ham bo'lsa, mintaqamizning global iqtisodiy, transport va tranzit yo'laklariga chuqur integratsiyasini ta'minlashdir.

Shu munosabat bilan Birlashgan Millatlar Tashkiloti shafeligida Transport-kommunikatsiya aloqalarini rivojlantirish mintaqaviy markazini ochishni taklif etamiz.

Bugungi kunda Markaziy Osiyoda xavfsizlikni ta'minlash sohasida ham samarali hamkorlik olib borilmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Global antiterror strategiyasi muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda.

Biz ushbu strategiya doirasidagi Mintaqaviy qo'shma rejaning 10 yillik natijalari va kelgusi istiqbollari bag'ishlangan xalqaro konferentsiyani o'tkazish tarafdorimiz.

Ma'lumki, mintaqamizning ko'hna va boy madaniy merosi global ahamiyatga ega. Biz 2021 yilda YuNESKO bilan hamkorlikda qadimiy Xiva shahrida "Markaziy Osiyo jahon tsivilizatsiyalari chorrahasida" degan mavzuda xalqaro forumni o'tkazishga tayyormiz.

Hurmatli sessiya ishtirokchilari!

Biz Afg'onistonni Markaziy Osiyoning ajralmas qismi sifatida qabul qilamiz. 2018 yil mart oyida o'tkazilgan Afg'oniston bo'yicha oliy darajadagi Toshkent konferentsiyasi afg'on muammosini echish uchun xalqaro hamjamiyat sa'y-harakatlarini safarbar etishda yangi bosqich bo'ldi.

Biz joriy yilning sentyabr oyida Doha shahrida afg'on siyosiy kuchlari o'rtasida boshlangan tinçlik muzokaralarini to'la qo'llab-quvvatlaymiz. Bu muzokaralar jafokash afg'on zaminida tinçlik va barqarorlik o'rnatishiga umid qilamiz.

Mintaqada iqtisodiy integratsiya jarayonlariga Afg'onistonni keng jalb etish maqsadida "Surxon – Puli Xumri" elektr uzatish tarmog'ini, Mozori Sharifdan Hind okeani portlariga chiqadigan temir yo'l qurilishi kabi yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirishga kirishdik.

Fikrimizcha, Afg'onistonda tinçlik va barqarorlik o'rnatish masalalari Birlashgan Millatlar Tashkilotining doimiy e'tibor markazida bo'lib qolishi zarur.

Faqat birgalikda va yaqin hamkorlik orqali biz afg'on xalqining ezgu orzu-umidlarini ro'yobga chiqarishimiz mumkin. Bu borada "Beqaror va vayronkor vaziyatdan – tinçlik va bunyodkorlik sari" degan tamoyil asosida ish olib borish muhimdir. Shu boisdan Birlashgan Millatlar Tashkiloti huzurida afg'on xalqining dardu tashvishini tinglaydigan, doimiy faoliyat ko'rsatadigan qo'mita tashkil etish lozim. Ushbu qo'mitaning asosiy vazifasi Afg'onistonning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga ko'mak berishdan iborat bo'lishi zarur.

Hurmatli davlat va hukumat rahbarlari!

Davrimizning o'tkir muammolaridan yana biri – global iqlim o'zgarishlaridir. Bugungi kunda har bir mamlakat bu jarayonning salbiy ta'sirini his etmoqda. Ming afsuski, bunday o'zgarishlar Markaziy Osiyo taraqqiyotiga ham katta xavf tug'dirmoqda.

E'tiboringizni yana bir bor Orol dengizi qurishining halokatli oqibatlariga qaratmoqchiman. Orolbo'yi hududi ekologik fojيانing markaziga aylandi. Biz mavjud ahvolni yaxshilash uchun bu

erda ikki million gektar yangi o'simlik maydonlari va daraxtzorlar yaratish, tuproq qatlamini shakllantirish bo'yicha ulkan ishlarni amalga oshirmoqdamiz.

Mamlakatimiz tashabbusi bilan Orolbo'yi mintaqasi uchun Birlashgan Millatlar Tashkilotining inson xavfsizligi bo'yicha ko'p tomonlama sheriklik trust fondi tuzildi. Umid qilamizki, ushbu fond og'ir ekologik hududda yashayotgan aholiga amaliy yordam ko'rsatish uchun xalqaro hamjamiyatning tayanch platformasi bo'lib xizmat qiladi.

Biz Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiya va texnologiyalar hududi, deb e'lon qilish haqida Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining maxsus rezolyutsiyasini qabul qilishni taklif etamiz. Ushbu muhim hujjat tasdiqlangan sanani esa Xalqaro ekologik tizimlarni himoya qilish va tiklash kuni sifatida nishonlash maqsadga muvofiq bo'lardi.

Hurmatli xonimlar va janoblar!

So'zimning yakunida yana bir fikrni ta'kidlashni istardim. Jahonning turli nuqtalarida notinchlik saqlanib qolayotgani, ziddiyat va zo'ravonliklar ortib borayotgani, ekologik ofatlar va boshqa zamonaviy xatarlar qashshoqlik va kambag'allikning global muammolarini kuchaytirmoqda.

Bu muammolar ayniqsa pandemiya sharoitida keskin tus olmoqda. Tobora tashvishli ohang kasb etayotgan qashshoqlikning ovozi butun dunyo hamjamiyatini, barchamizni bezovta qilishi zarur.

Shu munosabat bilan qashshoqlikni tugatish va kambag'allikka qarshi kurashishni Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi navbatdagi sessiyasining asosiy mavzularidan biri sifatida belgilash hamda ushbu masalalarga bag'ishlangan global sammitni o'tkazishni taklif etamiz.

Qadrli do'stlar!

Barchamizga ravshanki, pandemiyadan keyingi dunyoning ijtimoiy-iqtisodiy manzarasi butunlay boshqacha tus oladi.

Biz xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lidagi umumiy xatarlarga qarshi yangicha yondashuvlar asosida va yaqin hamkorlikda ishlashimiz zarur.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining muvofiqlashtiruvchi xalqaro tuzilma sifatidagi markaziy o'rnini yanada kuchaytirish lozim.

O'zbekiston jahonning barcha mamlakatlari bilan keng ko'lamli va o'zaro manfaatli sheriklikni, Birlashgan Millatlar Tashkiloti va uning institutlari bilan amaliy muloqotni rivojlantirish uchun doimo tayyor.

E'tiboringiz uchun rahmat.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. О`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ГИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.

13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Фуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. Mustaqil O'zbekiston davlatining jahon hamjamiyati sari tutgan yo'lini davriy xronologiyasini keltiring.
2. Jahon ijtimoiy-siyosiy jarayonlarida O'zbekistonning geosiyosiy o'rnini haqida ma'lumot bering
3. O'zbekistonni BMTga qanday qabul qilindigini?
4. O'zbekiston va Rossiya munosabatlarini ochib bering.
5. O'zbekistonning Qozog'iston bilan har tomonlama hamkorligi yoritib bering.
6. Xalqaro xavfsizlik masalalari va terrorizmga qarshi kurash bo'yicha amalga oshirilgan ishlar.
7. Shanxay hamkorlik tashkilotiga tuzilishida ma'lumot bering
8. Shanxay hamkorlik tashkilotiga kiruvchi davlat rahbarlarining Toshkent shahrida o'tkazilgan uchrashuvi.
9. 1995-yil 15-16-sentabrda Toshkentda qanday tarixiy voqea yuz berdi?.

14-15-MAVZU Yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlarstrategiyasining ishlab chiqilishi, hayotga joriy etilishi va uning ahamiyati.
2. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi va unda belgilangan ustuvor yo'nalishlar.
3. Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari.
4. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari.
5. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari.
6. Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari.
7. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar.

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlarstrategiyasining ishlab chiqilishi, hayotga joriy etilishi va uning ahamiyati.

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlarstrategiyasining ishlab chiqilishi, hayotga joriy etilishi va uning ahamiyati.

2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi o'rta muddatli istiqbolda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilab bergan eng muhim dasturiy hujjat hisoblanadi.

2017-yilda Harakatlar strategiyasini amalga oshirishda alohida e'tibor "Inson manfaatlari – hamma narsadan ustun" degan tamoyil va "Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak" degan ezgu g'oyaning, eng avvalo, xalq bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot o'rnatish hamda fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining real himoya qilinishini ta'minlash orqali hayotga amaliy tatbiq etilishiga qaratildi.

Harakatlar strategiyasini "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturi doirasida 30 dan ortiq qonunlar hamda 900 dan ortiq qonunosti hujjatlarining

qabul qilinishi keng ko‘lamli islohotlar, iqtisodiyot va ijtimoiy sohani jadal rivojlantirish, xalq farovonligini yuksaltirishning mustahkam huquqiy poydevori bo‘lib xizmat qildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Virtual qabulxonasi va Xalq qabulxonalari, shuningdek, har bir davlat organida tashkil etilgan fuqarolarning murojaatlari bilan ishlash bo‘yicha maxsus bo‘linmalar aholi bilan ishlashning sifat jihatidan yangi samarali tizimini shakllantirishga xizmat qildi.

O‘zbekiston Respublikasida Ma‘muriy islohotlar konsepsiyasi davlat boshqaruv tizimini tubdan isloh qilish, “Elektron hukumat” va davlat xizmatlari ko‘rsatish tizimini rivojlantirish, iqtisodiyotga ma‘muriy ta‘sirni qisqartirish hamda boshqaruvning bozor mexanizmlarini kengaytirish, sog‘lom raqobat muhiti va qulay investitsiya iqlimini yaratish bo‘yicha aniq chora-tadbirlarni belgilab berdi.

Sud-huquq tizimida sudlarning haqqoniy mustaqilligini ta‘minlash, sud kadrlarini tanlab olishning demokratik va shaffof mexanizmini shakllantirish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi. Joylarda ma‘muriy va iqtisodiy sudlarning tashkil etilganligi odil sudlovga erishish darajasini oshirish imkonini berdi.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimini isloh qilish, huquqbuzarliklarni barvaqt profilaktika qilish va jinoyatchilikka qarshi kurashish bo‘yicha ko‘rilgan chora-tadbirlar natijasida mamlakatda jinoyatchilikning umumiy ko‘rsatkichi 15,7 foizga kamayishiga erishildi, 1,2 ming mahallalarda birorta jinoyat sodir etilishiga yo‘l qo‘yilmadi.

Ilgari, asosan xavfsizlikka xavf-xatar va tahdidlar oqibatlariga qarshi kurashish bilan cheklangan terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishga yondashuvlar konseptual qayta ko‘rib chiqildi. Mazkur muammolarni hal qilishda, birinchi navbatda, yoshlarning huquqiy madaniyati va ma‘naviyatini yuksaltirish orqali odamlarning ongi uchun kurashish ustuvor vazifa etib belgilandi.

O‘z taqdirini O‘zbekiston bilan bog‘lagan, mamlakatimiz farovonligi yo‘lida halol va vijdonan mehnat qilayotgan, o‘zlariga bog‘liq bo‘lmagan holatlarga ko‘ra fuqaroligi bo‘lmagan shaxsga aylanib qolgan fuqarolarning hayotiy muhim masalalarini hal etishga alohida e‘tibor qaratildi. O‘tgan davrda 1 243 nafar shaxs O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilindi.

Iqtisodiy sohada keng ko‘lamli o‘zgarishlar amalga oshirildi, eng avvalo, O‘zbekistonning o‘z majburiyatlarini bajarish va chet el hamkorlarining daromadlarini repatriatsiya qilish, mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish uchun shart-sharoitlarni ta‘minlovchi milliy valyuta erkin konvertatsiyasining joriy etilganligi bu borada muhim qadam bo‘ldi.

Davlat byudjetini shakllantirishning tamomila yangi prinsiplari va mexanizmlari joriy etildi, uning daromad va xarajatlari shaffofligini ta‘minlash bo‘yicha chora-tadbirlar amalga oshirildi. Davlat aktivlarini boshqarishning samaradorligini oshirish va byudjetning daromad qismini ko‘paytirishga qaratilgan ishga solinmagan zaxiralardan foydalanish choralari ko‘rildi.

Birinchi bosqichda – uzoq muddatli (10-15 yilga mo‘ljallangan) tarmoq, hududiy va maqsadli rivojlanish konsepsiyalarini ishlab chiqish hamda tasdiqlash, ikkinchi bosqichda – tarmoq, hududiy va maqsadli loyihalar portfellarini tuzish, uchinchi bosqichda – rivojlanish davlat dasturlarini shakllantirishni nazarda tutuvchi O‘zbekiston Respublikasining rivojlanish davlat dasturlarini shakllantirishning mutlaqo yangi tartibi tasdiqlandi.

Ijtimoiy sohani rivojlantirish bo‘yicha kompleks tadbirlar, birinchi navbatda, fuqarolarni ijtimoiy himoya qilish va sog‘lig‘ini saqlashni kuchaytirish, aholini arzon va sifatli dori vositalari bilan ta‘minlash, fuqarolarning bandligi va real daromadlarini oshirish, arzon ijtimoiy uy-joylar qurilishini kengaytirish, nogironligi bo‘lgan shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlashga qaratildi.

Shaharlar va qishloqlarda umumiy turar joy maydoni 3,5 million kvadrat metrdan ortiq bo‘lgan namunaviy va ko‘p qavatli uylar qurildi. Turar joy qurilishi hajmlari 2010-yilga nisbatan 3,5 baravarga oshdi.

Xalq bilan muloqot natijalari bo‘yicha 11 yillik umumiy o‘rta ta‘limni qayta tiklash haqida qaror qabul qilindi, oliy ta‘lim muassasalariga qabul qilishning shaffof mexanizmlari joriy etildi

va kvotalar jiddiy ravishda oshirildi. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimi xalqaro standartlarga muvofiqlashtirildi.

Millatlararo tinchlik va totuvlikni, puxta o'ylangan va o'zaro manfaatli tashqi siyosat amalga oshirilishini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarko'rilganligi natijasida qo'shni davlatlar bilan ishonchli munosabatlar yo'lga qo'yildi, Markaziy Osiyo hududida savdo-iqtisodiy, madaniy-gumanitar aloqalarni rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratildi.

Faqat o'tgan yilda 21 ta oliy darajadagi tashrif amalga oshirildi, 60 ta davlat va xalqaro tashkilotlar rahbarlari bilan uchrashuvlar o'tkazildi, 400 dan ortiq kelishuvlarga erishildi, 60 milliard AQSh dollaridan ortiq qiymatdagi bitimlar imzolandi.

Shu bilan birga, xalq bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot yakunlari hamda davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida o'tkazilgan ishlarning tanqidiy tahlili aholi farovonligining real o'sishiga va joylarda ishlar holatining tubdan yaxshilanishiga to'sqinlik qiluvchi qator muammolarni ko'rsatib berdi.

Harakatlar strategiyasi ijrosini ta'minlash yuzasidan, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 22-dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida:

1. Quyidagilarni nazarda tutuvchi 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni ko'llab-quvvatlash yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi (keyingi o'rinlarda Davlat dasturi deb yuritiladi) ilovaga muvofiq tasdiqlansin:

davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirish sohasida – davlat xizmatining nufuzi va samaradorligini oshirish, ijro etuvchi hokimiyat organlari vazifa va tuzilmasini qayta ko'rib chiqish, vazirliklar, idoralar va mahalliy davlat hokimiyati organlari rahbarlarining mustaqilligini oshirish, markaziy organlarning ayrim vakolatlarini mahalliy hokimiyat organlariga o'tkazish, davlat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini, ularning sifati va tezkorligini tubdan oshirish, fuqarolik jamiyati institutlari va ommaviy axborot vositalarini har tomonlama ko'llab-quvvatlash;

qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish sohasida – fuqarolar shaxsiy hayoti daxlsizligining konstitutsiyaviy kafolatlarini, shu jumladan, tintuv va telefon orqali so'zlashuvlarni eshitib turishga sanksiya berish huquqini sudlarga o'tkazish, Oliy Majlis huzurida Sud hokimiyati mustaqilligini ta'minlashga ko'maklashish bo'yicha komissiyani tashkil etish orqali yanada mustahkamlash, milliy xavfsizlik organlari tizimini tubdan isloh qilish, vaqtincha saqlash, tergov hibsonalari, jazoni ijro etish muassasalarini videokuzatuv tizimlari bilan jihozlash, yo'l-patrul va patrul-post xizmati xodimlarini mobil videokameralar bilan ta'minlash, patrul xizmatining statsionar postlari sonini optimallashtirish;

iqtisodiyotni rivojlantirish va faol tadbirkorlikni ko'llab-quvvatlash sohasida – faol tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay huquqiy, tashkiliy sharoitlar yaratish, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni joriy qilish, tadbirkorlik subyektlarini himoya qilishning huquqiy kafolatlarini va ular faoliyatiga noqonuniy aralashishlarning oldini olish mexanizmlarini, soliq va bojxona siyosatini, bank-moliya sohasini yanada takomillashtirish, agrar sektorni isloh qilish strategiyasini ishlab chiqish, iqtisodiyot tarmoqlari va sohalariga imtiyozlar taqdim qilgan holda individual imtiyozlar berishdan voz kechish, hududlarni faol rivojlantirish;

ijtimoiy sohani rivojlantirish sohasida – ijtimoiy himoya qilish va fuqarolar sog'lig'ini saqlashni yanada kuchaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, ijtimoiy dorixonalarning rivojlangan tarmog'ini yaratish, aholi bandligi va fuqarolarning real daromadlarini oshirish, "iste'mol savatchasi"ni aniqlash, ijtimoiy uy-joylar qurilishini kengaytirish, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini va nogironligi bo'lgan shaxslarni har tomonlama manzilli ko'llab-quvvatlash;

xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash, shuningdek, tashqi siyosat sohasida – O'zbekiston Respublikasining yangi Milliy xavfsizlik konsepsiyasini qabul qilish, xorijiy sheriklar bilan harbiy va harbiy-texnik hamkorlikni mustahkamlash va rivojlantirish, davlat chegaralarini himoya qilish va qo'riqlash tizimini takomillashtirish, terrorizm, ekstremizm va axborot tahdidlariga qarshi kurashish, millatlararo va konfessiyalararo totuvlik, diniy

bag'rikenglikni mustahkamlash, Tashqi ishlar vazirligi va diplomatik vakolatxonalar faoliyatini tubdan isloh qilish, xorijda fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish tizimining samaradorligini oshirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish, shuningdek, o'zaro manfaatli tashqi siyosatni davom ettirish, savdo-iqtisodiy, madaniy-gumanitar aloqalarni rivojlantirish.

2. Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari.

I. Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari

1.1. Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilishda Oliy Majlis palatalari, siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirish:

- davlat hokimiyati tizimida Oliy Majlisning rolini oshirish, uning mamlakat ichki va tashqi siyosatiga oid muhim vazifalarni hal etish hamda ijro hokimiyati faoliyati ustidan parlament nazoratini amalga oshirish bo'yicha vakolatlarini yanada kengaytirish;

- qonun ijodkorligi faoliyatining sifatini qabul qilinayotgan qonunlarni amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va sud-huquq islohotlari jarayoniga ta'sirini kuchaytirishga yo'naltirgan holda tubdan oshirish;

- siyosiy tizimni rivojlantirish, davlat va jamiyat hayotida siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish, ular o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish.

1.2. Davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish:

- davlat boshqaruvi va davlat xizmati tizimini davlat boshqaruvini markazlashtirishdan chiqarish, davlat xizmatchilarining kasbiy tayyorgarlik, moddiy va ijtimoiy ta'minot darajasini oshirish hamda iqtisodiyotni boshqarishda davlat ishtirokini bosqichma-bosqich qisqartirish orqali isloh qilish;

- - **I. Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirish**
(**Мовий хаворанг** – осмон ва тоза сув рамзи, буюк Амир Темур давлатининг байроғининг ранги)
- - **II. Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизimini янада ислоҳ қилиш**
(**Сивёхранг** – қонунийлик элементлари ҳисобланган устуворлик ва ор-номуслилик рамзи)
- - **III. Иқтисодий ривожлантириш ва эркинлаштириш**
(**Тилларанг** – иқтисодий ривожлантириш элементлари ҳисобланган куч-қудрат ва бойлик рамзи,)
- - **IV. Ижтимоий соҳани ривожлантириш**
(**Қизил ранг** – ҳаёт ва аҳолининг муносиб турмуш тарзини таъминлаш рамзи)
- - **V. Хавфсизлик, диний бағрикенглик ва миллатларaro тотувлик, ўзаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат**
(**Оқ ранг** – тинчликсеварлик сиёсати элементлари ҳисобланган тинчлик ва софлик рамзи)

- mamlakatni ijtimoiy-siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha vazifalarni amalga oshirishda o'zaro manfaatli hamkorlikning samarasini oshirishga qaratilgan davlat-xususiy sheriklikning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish;

- davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash, jismoniy va yuridik shaxslarning huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlariga oid axborotni taqdim qilishning zamonaviy shakllarini joriy etish;

- «Elektron hukumat» tizimini takomillashtirish, davlat xizmatlari ko'rsatishning samarasi, sifatini yuksaltirish va bu xizmatdan va aholi hamda tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan foydalanish imkoniyatini oshirish.

1.3. Jamoatchilik boshqaruvi tizimini takomillashtirish:

- xalq bilan samarali muloqot mexanizmlarini joriy etish;
- jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning zamonaviy shakllarini rivojlantirish, ijtimoiy sheriklikning samarasini oshirish;
- fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish, ularning ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish;
- mahalla institutining jamiyat boshqaruvidagi o'rni va faoliyati samaradorligini oshirish;
- ommaviy axborot vositalarining rolini kuchaytirish, jurnalistlarning professional faoliyatini himoya qilish.

3. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari.

II. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari

2.1. Sud hokimiyatining chinakam mustaqilligini ta'minlash, sudning nufuzini oshirish, sud tizimini demokratlashtirish va takomillashtirish:

- sudyalalar va sud apparati xodimlarining mavqeini, moddiy rag'batlantirish va ijtimoiy ta'minot darajasini oshirish, sudlarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash;

- sudyalarga g'ayriqonuniy tarzda ta'sir o'tkazishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha ta'sirchan choralar ko'rish;

- sudning mustaqilligi va beg'arazligi, sud protsessi tomonlarining tortishuvi va teng huquqlik tamoyillarini har tomonlama tatbiq etish;

- «Xabeas korpus» institutini qo'llash sohasini kengaytirish, tergov ustidan sud nazoratini kuchaytirish;

- sudlarni yanada ixtisoslashtirish, sud apparatini mustahkamlash;

- sudlar faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

2.2. Fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash:

- fuqarolarning murojaatlarini o'z vaqtida hal etish, murojaatlarni ko'rib chiqishda sansolarlik, rasmiyatchilik va loqayd munosabatda bo'lish holatlariga yo'l qo'yganlik uchun javobgarlikning muqarrarligini ta'minlash, shuningdek, buzilgan huquqlarni tiklashning barcha zarur choralarini ko'rish;

- sud, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlar faoliyatida fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash;

- fuqarolarning xususiy mulkka bo'lgan huquqlarini amalga oshirish kafolatlarini mustahkamlash;

- fuqarolarning odil sudlovga to'sqinliksiz erishishini ta'minlash;

- sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlari ijrosi samaradorligini oshirish.

2.3. Ma'muriy, jinoyat, fuqarolik va xo'jalik qonunchiligini takomillashtirish:

- jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish va liberallashtirish, alohida jinoiy qilmishlarni dekriminallashtirish, jinoiy jazolar va ularni ijro etish tartibini insonpavpapashtirish;

- odil sudlovni amalga oshirish samaradorligi va sifatini yaxshilash, ma'muriy, jinoyat, fuqarolik va xo'jalik sud ish yurituvining protsessual asoslarini takomillashtirish;

- jinoyat, fuqarolik va xo'jalik ishlarini ko'rib chiqish tartibini takomillashtirish, bir-birini takrorlaydigan vakolat va instantsiyalarni qisqartirish;

- elektron tartibda sud va ijro ishini yuritishning zamonaviy shakl va usullarini joriy etish.

2.4. Jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini takomillashtirish:

- jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatni muvofiqlashtirishning samaradorligini oshirish;
- diniy ekstremizm va terrorizmga, uyushgan jinoyatchilikning boshqa shakllariga qarshi kurashish bo'yicha tashkiliy-amaliy choralarni yanada kuchaytirish;
- korruptsiyaga qarshi kurashishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish va korruptsiyaga qarshi kurashish tadbirlarining samaradorligini oshirish;
- aholining huquqiy madaniyati va ongini yuksaltirish, bu boradagi chora-tadbirlarni amalga oshirishda davlat tuzilmalarining fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro samarali hamkorligini tashkil etish.

2.5. Sud-huquq tizimida qonuniylikni yanada mustahkamlash:

- huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlar ishini samarali rejalashtirish va uning natijalarini tahlil qilish, tizimli huquqbuzarliklarni aniqlash hamda ularning sabab va omillarini bartaraf etish;
- sud, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlar xodimlarini o'qitish, tanlash, tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish, rotatsiya qilish tizimini takomillashtirish;
- huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlar xodimlari orasida huquqbuzarliklarning oldini olish, profilaktika qilish va bartaraf etish bo'yicha idoraviy nazoratning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish;
- huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlar faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati mexanizmlari samaradorligini oshirish, fuqarolarning huquqni muhofaza qilish tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash.

2.6. Yuridik yordam va xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish:

- davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining yuridik xizmati faoliyati samaradorligini oshirish;
- advokatura institutini rivojlantirish, jinoyat, fuqarolik, ma'muriy va xo'jalik ishlarini ko'rib chiqishda advokatlarining o'rni va nufuzini oshirish;
- notariat va fuqarolik holatlari dalolatnomalarini yozish organlari tizimini isloh qilish.

4. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari.

III. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari

3.1. Makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish:

- makroiqtisodiy mutanosiblikni saqlash, qabul qilingan o'rta muddatli dasturlar asosida tarkibiy va institutsional o'zgarishlarni chuqurlashtirish hisobiga yalpi ichki mahsulotning yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash;
- harajatlarning ijtimoiy yo'naltirilganini saqlab qolgan holda, Davlat byudjetining barcha darajalarida mutanosibligini muvozanatni saqlash, mahalliy byudjetlarning daromad qismini mustahkamlashga yo'naltirilgan byudjetlararo munosabatlarni takomillashtirish;
- ilg'or xalqaro tajribada qo'llaniladigan instrumentlardan foydalangan holda pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish, shuningdek valyutani tartibga solishda zamonaviy bozor mexanizmlarini bosqichma-bosqich joriy etish, milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash;
- soliq yukini kamaytirish va soliqqa tortish tizimini soddalashtirish yo'lini davom ettirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va rag'batlantirishning tegishli choralarni kengaytirish;
- bank tizimini isloh qilish, banklar depozit bazasining kapitalizatsiyasini chuqurlashtirish va barqarorligini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligini va ishonchligini mustahkamlash, istiqbolli investitsiyaviy loyihalar hamda kichik biznes va tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlashtirishni yanada kengaytirish;
- sug'urta, lizing va boshqa moliyaviy xizmatlarning xajmini ularning yangi turlarini joriy qilish va sifatini oshirish hisobiga kengaytirish, shuningdek fond bozorini kapitalni jalb qilish hamda korxonalar, moliyaviy institutlar va aholining erkin resurslarini joylashtirishdagi muqobil manba sifatida rivojlantirish;

- xalqaro iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirish, jumladan, etakchi xalqaro va xorijiy moliyaviy institutlar bilan aloqalarni kengaytirish, puxta o'ylangan tashqi qarzlarni siyosatini amalga oshirishni davom ettirish, jalb qilingan xorijiy investitsiya va kreditlardan samarali foydalanish.

3.2. Tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish, milliy iqtisodiyotning etakchi tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobiga uning raqobatbardoshligini oshirish:

- milliy iqtisodiyotning mutanosibligi va barqarorligini ta'minlash, uning tarkibida sanoat, xizmatlar ko'rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ulushini ko'paytirish;

- ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilash, ishlab chiqarish, transport-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma loyihalarini amalga oshirishga qaratilgan faol investitsiya siyosatini olib borish;

- sanoatni yuqori texnologiyali qayta ishlash tarmoqlarini, eng avvalo, mahalliy xom ashyo resurslarini chuqur qayta ishlash asosida yuqori qo'shimcha qiymatli tayyor mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha jadal rivojlantirishga qaratilgan sifat jihatidan yangi bosqichga o'tkazish orqali yanada modernizatsiya va diversifikatsiya qilish;

- iqtisodiyot tarmoqlari uchun samarali raqobatbardosh muhitni shakllantirish hamda mahsulot va xizmatlar bozorida monopoliyani bosqichma-bosqich kamaytirish;

- printsiplial jihatdan yangi mahsulot va texnologiya turlarini o'zlashtirish, shu asosda ichki va tashqi bozorda milliy tovarlarning raqobatbardoshligini ta'minlash;

- ishlab chiqarish mahalliyashtirishni rag'batlantirish siyosatini davom etish hamda, eng avvalo, iste'mol tovarlar va butlovchi buyumlar importining o'rnini bosish, tarmoqlararo sanoat kooperatsiyasini kengaytirish;

- iqtisodiyotda energiya va resurslar sarfini kamaytirish, ishlab chiqarishga energiya tejaydigan texnologiyalarni keng joriy etish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, iqtisodiyot tarmoqlarida mehnat unumdorligini oshirish;

- erkin iqtisodiy zonalar, texnoparklar va kichik sanoat zonalarni tashkil etish, faoliyat ko'rsatayotgan zonalarning samaradorligini oshirish;

- xizmatlar ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish, yalpi ichki mahsulotni shakllantirishda xizmatlarning o'zni va ulushini oshirish, ko'rsatilayotgan xizmatlar tarkibini, eng avvalo, xizmatlarning zamonaviy yuqori texnologik turlari hisobiga tubdan o'zgartirish;

- turizm industriyasini jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda uning roli va ulushini oshirish, turistik xizmatlarni diversifikatsiyalash va sifatini yaxshilash, turizm infratuzilmasini kengaytirish;

- eksport faoliyatini liberallashtirish va soddalashtirish, eksport tarkibini va geografiyasini diversifikatsiya qilish, iqtisodiyot tarmoqlari va hududlarning eksport salohiyatini kengaytirish va safarbar etish;

- yo'l-transport infratuzilmasini yanada rivojlantirish, iqtisodiyot, ijtimoiy soha, boshqaruv tizimiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

3.3. Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish:

- tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini izchil rivojlantirish, mamlakatimiz oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, agrar sektorning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirish;

- paxta va boshqali don ekiladigan maydonlarni qisqartirish, bo'shagan erlarga kartoshka, sabzavot, ozuqa va yog' olinadigan ekinlarni ekish, shuningdek, yangi intensiv bog' va uzumzorlarni joylashtirish hisobiga ekin maydonlarini yanada optimallashtirish;

- fermer xo'jaliklar, eng avvalo, qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish bilan bir qatorda, qayta ishlash, tayyorlash, saqlash, sotish, qurilish ishlari va xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanayotgan ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarini rag'batlantirish va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, yarim tayyor va tayyor oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish bo'yicha eng zamonaviy yuqori texnologiyalar asosida asbob-uskunalar bilan jihozlangan yangi qayta ishlash korxonalarini qurish, mavjudlarini rekonstruktsiya va modernizatsiya qilishga qaratilgan investitsiya loyihalarini amalga oshirish;

- qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash, tashish va sotish, agrokimyo, moliyaviy va boshqa zamonaviy bozor xizmatlari ko'rsatish infratuzilmasini tarmoqlarini yanada kengaytirish;

- sug'oriladigan erlarning meliorativ holatini yanada yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya ob'ektlari tarmoqlarini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, unumdorligi yuqori bo'lgan qishloq xo'jaligi texnikasidan foydalanish;

- yuqori mahsulдорlikka ega, kasallik va zararkunandalarga chidamli, mahalliy er-iqlim va ekologik sharoitlarga moslashgan qishloq xo'jaligi ekinlarining yangi seleksiya navlarini hamda hayvonot turlarini yaratish va ishlab chiqarishga joriy etish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish;

- global iqlim o'zgarishlari va Orol dengizi halokatining qishloq xo'jaligi rivojlanishi hamda aholining hayot faoliyatiga salbiy ta'sirini yumshatish bo'yicha tizimli chora-tadbirlar ko'rish.

3.4. Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uni ustuvor mavqeyini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish:

- xususiy mulkning huquq va kafolatlarini ishonchli himoya qilishni ta'minlash, barcha turdagi to'siq va cheklovlarni bartaraf etish, xususiy tadbirkorlik va kichik biznes rivojiga to'liq erkinlik berish, «Agar xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va kuchli bo'ladi» degan prinsipni amalga oshirish;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, tadbirkorlik tuzilmalarining faoliyatiga davlat, nazorat va huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan noqonuniy aralashuvlarning qat'iy oldini olish;

- davlat mulkini xususiylashtirishni kengaytirish va uning tartib-taomillarini yanada soddalashtirish, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning ustav jamg'armalarida davlat ishtirokini kamaytirish, davlat mulki xususiylashtirilgan ob'ektlar bazasida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

- investitsiya muhitini takomillashtirish, mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlariga va hududlariga xorijiy, eng avvalo, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish;

- korporativ boshqaruvning zamonaviy standart va usullarini joriy etish, korxonalarni strategik boshqarishda aktsiyadorlarning rolini kuchaytirish;

- tadbirkorlik sub'ektlarining muhandislik tarmoqlariga ulanishi bo'yicha tartib-taomil va mexanizmlarni takomillashtirish va soddalashtirish;

- ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini tartibga solishda davlat ishtirokini kamaytirish, davlat boshqaruvi tizimini markazlashtirishdan chiqarish va demokratlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, nodavlat, jamoat tashkilotlari va o'zini o'zi boshqarish organlarining rolini oshirish.

3.5. Viloyat, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, ularning mavjud salohiyatidan samarali va optimal foydalanish:

- ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, xalqning turmush darajasi va daromadlarini oshirish uchun har bir hududning tabiiy, mineral xom ashyo, sanoat, qishloq xo'jaligi, turizm va mehnat salohiyatidan kompleks va samarali foydalanishni ta'minlash;

- hududlar iqtisodiyotini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish ko'llamini kengaytirish, rivojlanish darajasi nisbatan past bo'lgan tuman va shaharlarni, eng avvalo, sanoat va eksport salohiyatini oshirish yo'li bilan jadal rivojlantirish hisobiga mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi farqlarni kamaytirish;

- yangi sanoat korxonalari va servis markazlarini tashkil etish, kichik sanoat zonalarini tashkil qilish, yirik xo'jalik birlashmalarining mablag'larini, banklarning kreditlarini va xususiy xorijiy investitsiyalarni jalb qilish hisobiga kichik shaharlar va shaharchalarni jadal rivojlantirish;

- subventsiyaga qaram tuman va shaharlarni kamaytirish, sanoat va xizmatlar ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish hisobiga mahalliy byudjetlarning daromad bazasini kengaytirish;

- sanoat korxonalari va boshqa ishlab chiqarish ob'ektlarini joylashtirishga qulay shart-sharoitlar yaratish, xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish hamda aholining turmush sharoitini

yaxshilash maqsadida hududlarning ishlab chiqarish, muhandis-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini yanada rivojlantirish va modernizatsiya qilish.

5. Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari.

IV. Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari

4.1. Aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirish:

- aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirish, kam ta'minlangan oilalar sonini va aholining daromadlari bo'yicha farqlanish darajasini yanada kamaytirish;
- byudjet muassasalari xodimlarining ish haqi, pensiya, stipendiya va ijtimoiy nafaqalar hajmini inflyatsiya sur'atlaridan yuqori miqdorda bosqichma-bosqich oshirish;
- yangi ish o'rinlari yaratish hamda aholining, eng avvalo, o'rta maxsus va oliy o'quv muassasalari bitiruvchilari bandligini ta'minlash, mehnat bozori infratuzilmasining mutanosib rivojlanishini ta'minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish;
- mehnatga layoqatli aholining mehnat va tadbirkorlik faolligini to'liq amalga uchun sharoitlar yaratish, ishchi kuchi sifatini yuksaltirish, ishga joylashtirishga muhtoj shaxslarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini kengaytirish.

4.2. Aholini ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish

- aholiga majburiy ijtimoiy kafolatlarni ta'minlash, aholining ehtiyojmand qatlamlarini ijtimoiy himoyalashni kuchaytirish hamda keksalar va imkoniyati cheklangan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy xizmat ko'rsatishni yaxshilash, aholiga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;

- sog'liqni saqlash sohasini, eng avvalo, uning aholiga tibbiy va ijtimoiy-tibbiy xizmat ko'rsatish qulayligi hamda sifatini oshirishga qaratilgan dastlabki bo'g'inini, tez va shoshilinch tibbiy yordam tizimini yanada isloh qilish, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, tibbiyot muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash;

- oila salomatligini mustahkamlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish, onalar va bolalarning sifatli tibbiy xizmatdan foydalanishni kengaytirish, ularga ixtisoslashtirilgan va yuqori texnologiyalarga asoslangan tibbiy yordam ko'rsatish, chaqaloqlar va bolalar o'limini kamaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni yanada keng amalga oshirish;

- xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni davlat va jamiyat boshqaruvidagi o'rnini kuchaytirish, xotin-qizlar, kasb-hunar kolleji bitiruvchi qizlarining bandligini ta'minlash, ularni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish, oila asoslarini yanada mustahkamlash;

- pensionerlar, nogiron, yolg'iz keksalar, aholining boshqa ehtiyojmand toifalarining to'laqonli hayot faoliyatini ta'minlash uchun ularga tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimini yanada rivojlantirish va takomillashtirish;

- farmatsevtika sanoatini yanada rivojlantirish, aholi va tibbiyot muassasalarining arzon, sifatli dori vositalari va tibbiyot buyumlari bilan ta'minlanishini yaxshilash, dori-darmonlar narxlarining asossiz o'sishiga yo'l qo'ymaslik bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;

- aholi o'rtasida kasallanish ko'rsatkichlari pasayishini va umr uzayishini ta'minlash.

4.3. Arzon uy-joylar barpo etish bo'yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish, aholining hayot sharoitlari yaxshilanishini ta'minlovchi yo'l-transport, muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish hamda modernizatsiya qilish:

- aholi, eng avvalo, yosh oilalar, eskirgan uylarda yashab kelayotgan fuqarolar va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj boshqa fuqarolarning yashash sharoitini imtiyozli shartlarda ipoteka kreditlari ajratish hamda shahar va qishloq joylarda arzon uylar qurish orqali yanada yaxshilash;

- aholining kommunal-maishiy xizmatlar bilan ta'minlanish darajasini oshirish, eng avvalo, yangi ichimlik suvi tarmoqlarini qurish, tejamkor va samarali zamonaviy texnologiyalarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali qishloq joylarda aholining toza ichimlik suviga bo'lgan talab va ehtiyojini ta'minlashni tubdan yaxshilash;

- odamlarning ekologik xavfsiz muhitda yashashini ta'minlash, maishiy chiqindilarni qayta ishlash komplekslarini qurish va modernizatsiya qilish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, chiqindini yo'q qilish bo'yicha zamonaviy ob'ektlar bilan ta'minlash;

- aholiga transport xizmati ko'rsatishni tubdan yaxshilash, yo'lovchi tashish xavfsizligini oshirish va atrof muhitga zararli moddalar chiqishini kamaytirish, har tomonlama qulay yangi avtobuslarni sotib olish, avtovokzal va avtostantsiyalarni qurish hamda rekonstruksiya qilish;

- yo'l infratuzilmasi qurilishi va rekonstruksiya qilinishini jadal davom ettirish, eng avvalo, mintaqaviy avtomobil yo'llarini rivojlantirish, xo'jaliklararo qishloq avtomobil yo'llarini, aholi punkti ko'chalarini kapital va joriy ta'mirlash;

- yangi elektr energiya ishlab chiqarish quvvatlarini qurish va mavjudlarini modernizatsiya qilish, past kuchlanishli elektr tarmoqlari va transformator punktlarini yangilash, shuningdek, aholini boshqa yoqilg'i-energiya resurslari bilan ta'minlashni yaxshilash va qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish asosida aholini elektr energiyasi bilan ta'minlashni yaxshilash;

- teatr va tomosha maskanlarini, madaniy-ma'rifiy tashkilotlar va muzeylar faoliyatini rivojlantirish hamda takomillashtirish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash.

4.4. Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish:

- uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish yo'lini davom ettirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq, yuqori malakali kadrlar tayyorlash;

- ta'lim muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash, ularni zamonaviy o'quv-laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan jihozlash bo'yicha ishlarni amalga oshirish orqali ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash yuzasidan aniq maqsadga qaratilgan chora-tadbirlarni ko'rish;

- maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun ushbu muassasalaridagi shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishini jiddiy oshirish va uning qulayligini ta'minlash, pedagog va mutaxassislarining malaka darajasini yuksaltirish;

- umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish, chet tillar, informatika hamda matematika, fizika, kimyo, biologiya kabi boshqa muhim va talab yuqori bo'lgan fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rganish;

- bolalarni sport bilan ommaviy tarzda shug'ullanishga, ularni musiqa hamda san'atga jalb qilish maqsadida yangi bolalar sporti ob'ektlarini, bolalar musiqa va san'at maktablarini qurish, mavjudlarini rekonstruksiya qilish;

- kasb-hunar kollejlari o'quvchilarini bozor iqtisodiyoti va ish beruvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassisliklar bo'yicha tayyorlash hamda ishga joylashtirish borasidagi ishlarni takomillashtirish;

- ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarini bosqichma-bosqich ko'paytirish;

- ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish, ilmiy va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish, oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot institutlari huzurida ixtisoslashtirilgan ilmiy-eksperimental laboratoriyalar, yuqori texnologiya markazlari va texnoparklarni tashkil etish.

4.5. Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish:

- jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish;

- o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ishga joylashtirish hamda xususiy tadbirkorlik sohasiga jalb etish;

- yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo'llab-quvvatlash hamda amalga oshirish, bolalar va yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ularni jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish;

- yoshlarni ijtimoiy himoya qilish, yosh oilalar uchun munosib uy-joy va ijtimoiy-maishiy shart-sharoitlar yaratish;

- yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, ta'lim muassasalari, yoshlar va boshqa tashkilotlarning samarali faoliyatini tashkil etish.

6. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar.

V. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar

5.1. Xavfsizlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlikni ta'minlash sohasidagi ustuvor yo'nalishlar:

- O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumi, suvereniteti, hududiy yaxlitligini muhofaza qilish;

- axborot xavfsizligini ta'minlash va axborotni himoya qilish tizimini takomillashtirish, axborot sohasidagi tahdidlarga qarshi o'z vaqtida va munosib harakatlarni tashkil etish;

- fuqarolik, millatlar va konfessiyalararo tinchlik hamda totuvlikni mustahkamlash;

- davlatning mudofaa qobiliyatini mustahkamlash, O'zbekiston Qurolli Kuchlarining jangovar qudrati va salohiyatini oshirish;

- atrof-tabiiy muhit, aholi salomatligi va genofondiga zarar etkazadigan ekologik muammolarning oldini olish;

- favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bartaraf etish tizimini takomillashtirish.

5.2. Chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar:

- davlat mustaqilligi va suverenitetini mustahkamlash, mamlakatning xalqaro munosabatlarning teng huquqli sub'ekti sifatidagi o'rni va rolini oshirish, rivojlangan demokratik davlatlar qatoriga kirish, O'zbekistonning tevaragida xavfsizlik, barqarorlik va ahil qo'shnicilik muhitini shakllantirish;

- O'zbekiston Respublikasining xalqaro nufuzini mustahkamlash, jaxon hamjamiyatiga mamlakatda olib borilayotgan islohotlar haqida xolis axborot etkazish;

- O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosiy va tashqi iqtisodiy faoliyatini normativ-huquqiy bazasini hamda xalqaro hamkorlikning shartnomaviy-huquqiy asoslarini takomillashtirish;

- davlat chegarasini demilitatsiya va demarkatsiya qilish masalalarini hal etish.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.

2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.

3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.

4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабиров. - Тошкент: Академия, 2013.

5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.

6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.

7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.

8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992

9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012

10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.

11. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарк, 2000.
12. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
13. Фуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Nazorat uchun savollar va vazifalar:

Savollar:

1. 2020 йил 23 сентябрда Президент Ш. Мирзиёев БМТнинг 75 юбилейида Ёшларга оид давлат сиёсатини амалга оширишга оид фикрлари
2. Хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш йўлида қандай ишлар амалга оширилмоқда?
3. Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari haqida ma'lumot bering.
4. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlarini sanab ўting.
5. Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlarini sanab bering
6. Юридик ёрдам ва хизмат кўрсатиш тизимини такомиллаштириш мақсадида қандай ишларни амалга ошириш режалаштирилган?
7. Макроиктисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини сақлаб қолиш мақсадида қандай ишлар амалга оширилмоқда?
8. Давлат бошқаруви тизимини ислоҳ қилиш
9. Қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш мақсадида қандай ишлар амалга оширилмоқда?
10. Солиқ юкни камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш йўлида нималар қилинмоқда?
11. Таълим ва фан соҳасини ривожлантириш учун нималар қилинмоқда?
12. Болаларни спорт билан оммавий тарзда шуғулланишга, уларни мусиқа ҳамда санъатга жалб қилиш мақсадида қандай ишлар амалга оширилмоқда?

13. Vazifalar:

Mustaqil ish uchun vazifalar: Milliy xavfsizlikni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarning mazmun-mohiyati haqida referat tayyorlash

1.2. СЕМИНАР МАШҒУЛОТЛАРИ МАВЗУЛАРИ

1-MAVZU: MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O'ZBEKISTONDAGI IJTIMOYIY-SIYOSIY JARAYONLAR.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. Davlat tili to'g'risida qonunning qabul qilinishi.
2. Paxta ishi
3. 1989-yil, iyun. Farg'onadagi qonli fojialar
4. Ekologik qabohat
5. O'zbekiston bilan Markaz munosabatlarining keskinlashuvi.
6. O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi joriy etilishi.
7. I.A. Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi.
8. «Mustaqillik Deklaratsiyasi» ning qabul qilinishi.

XX asr 80-yillari o'rtalarida respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotidagi inqirozli holat. Markazning O'zbekistonda amalga oshirgan qatag'on siyosati. "Paxta ishi" "O'zbek ishi" nomli kampaniyalar. Aholi turmush tarzining og'irlashuvi. Orol fojiasi. Farg'ona voqealari. 1989 yil o'rtalarida respublika ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'zgarishlar. Milliy manfaatlar ustuvorligining o'sib borishi. I.Karimov – O'zbekistonning Birinchi Prezidenti. Mustaqillik deklaratsiyasi va uning tarixiy ahamiyati. 1991 yil avgust voqealari. GKChP. Sovet davlatining tanazzulga yuz tutishi. Mustaqillik to'g'risidagi qonun.

Sovet tuzumining siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy tanazzulining O'zbekistonga ta'siri. O'zbekistonda yangi rahbar Islom Karimovning hokimiyatga kelishi. Uning respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlarni, hamda millatlararo munosabatlarni izga solish borasidagi dastlabki chora-tadbirlari. O'zbek tiliga Davlat tili maqomini berilishi. "Paxta ishi" qatag'onlariga barham berish borasidagi amaliy harakatlar.

O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvining joriy etilishi. I.A. Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi. "Mustaqillik Deklaratsiyasi"ning qabul qilinishi. O'zbekiston bilan markaz munosabatlarining keskinlashuvi. O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimov asarlarida O'zbekistonning mustaqillikka erishish jarayonlarining yoritish.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
1. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
10. 12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
11. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
12. Фуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

2-MAVZU: MUSTAQIL O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING TASHKIL TOPISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. Mustaqillik tushunchasi.
2. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suvereniteti uchun amaliy xarakatlar
3. O'zbekiston siyosiy tizimidagi o'zgarishlar.
4. O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi e'lon qilinishi va uning olamshumul ahamiyati.

Mustaqillik tushunchasi. Mustaqillik – o'zbek xalqining azaliy orzusi. O'zbekiston Davlat suverenitetining e'lon qilinishi. Mustaqil O'zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimov tomonidan amalga oshirilgan dastlabki islohotlar. O'zbekiston mustaqilligi xuquqiy asoslarining yaratilishi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va davlat ramzlarining qabul qilinishi.

O'zbekistonning o'ziga xos istiqloq va taraqqiyot yo'li. Taraqqiyotning «O'zbek modeli». Iqtisodiy islohotlarning besh tamoyili.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

3-MAVZU: O'ZBEKISTONNING O'ZIGA XOS ISTIQLOL VA TARAQQIYOT YO'LI.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

5. Mustaqillik tushunchasi.
6. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suvereniteti uchun amaliy xarakatlar
7. O'zbekiston siyosiy tizimidagi o'zgarishlar.
8. O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi e'lon qilinishi va uning olamshumul ahamiyati.

Mustaqil taraqqiyotning dastlabki bosqichidagi muammolar. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini tanlashi. Taraqqiyotning "O'zbek modeli" va uning o'ziga xos xususiyatlari. O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy rivojlanish strategiyasi: yangilanish va taraqqiyot yo'li. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan strategiya asoslari. Mustaqillik –

me'yoriy-huquqiy asoslarining yaratilishi. Yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi va uning tarixiy ahamiyati. Davlat ramzlari.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. О`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Фуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

4-5-MAVZU: O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati asoslarining shakllanishi, amalga oshirilgan siyosiy islohotlar.

AJRATILGAN SOAT-4

Asosiy savollar

6. **Milliy davlat boshqaruvi tizimi. Mustaqil O'zbekistonda hokimiyatlar bo'linishi printsipti.**
7. **O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining shakllanishi. Siyosiy partiyalar. O'zbekistonda parlament tizimi va undagi islohotlar.**
8. **Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar. O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar.**
9. **O'z-o'zini boshqaruv organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni. Inson haq-huquqlarini ta'minlash va himoya qilish.**

Milliy davlat boshqaruvi tizimi. Mustaqil O'zbekistonda hokimiyatlar bo'linishi printsipti. O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining shakllanishi va uning ahamiyati. Siyosiy partiyalar faoliyatidagi xususiyatlar. O'zbekistonda parlament tizimi va undagi islohotlar. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar. O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar va ularning siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki. Ijtimoiy-sherikchilik. O'z-o'zini boshqaruv organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rni. O'zbekistonda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontseptsiyasi. Inson haq-huquqlarini ta'minlash va himoya qilish.

Siyosiy islohotlarning boshlanishi. Milliy davlat tizimining barpo etilishi, boshqaruvda yangi usullarning shakllantirilishi, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati qaror topishi. Huquqni muhofaza qilish organlarining yanada demokratlashtirilishi. Jamiyatni erkinlashtirishning yangi bosqichi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining shakllantirilishi. O'zbekiston Birinchi

Prezidenti Islom Karimovning asarlarida O'zbekistonda demokratik davlat barpo etish yo'llarining asoslab berilishi.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Гуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

6-7-MAVZU: IQTISODIY ISLOHOTLAR, XUSUSIY MULKCHILIKNING SHAKLLANISHI. O'ZBEKISTONDA BOZOR MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI.

AJRATILGAN SOAT-4

Asosiy savollar

6. Davlat mulkini xususiylashtirish, mulkdorlar sinfining shakllanishi.
7. Iqtisodiyotning agrar sektoridagi o'zgarishlar.
8. Sanoat, avtomobilsozlik sohasini rivojlanishi.
9. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi va O'zbekistonda unga qarshi qo'llanilayotgan chora tadbirlar.
10. Mustaqillik yillarida amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlarni yutuq va natijalari.

O'zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari. Iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilining amal oshirilish mexanizmi. Bozor infratuzilmasining shakllanishi, qishloq xo'jaligidagi islohotlar, uning vazifalari va yo'nalishlari. Sanoat, avtomobilsozlik sohasini rivojlanishi. Moliya-bank tizimi, makroiqtisodiyotni barqarorlashtirishga erishish.

O'zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari. Iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilining amal oshirilish mexanizmi. Bozor infratuzilmasining shakllanishi, qishloq xo'jaligidagi islohotlar, uning vazifalari va yo'nalishlari. Sanoat, avtomobilsozlik sohasini rivojlanishi. Moliya-bank tizimi, makroiqtisodiyotni barqarorlashtirishga erishish.

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish kontseptsiyasi. O'zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari. Bozor munosabatlariga o'tishning huquqiy asoslarining yaratilishi. Iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilini amalga oshirilish mexanizmi. Bozor infratuzilmasining shakllanishi, qishloq xo'jaligidagi

islohotlar, uning vazifalari va yo'nalishlari. Sanoat, avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi. Makroiqtisodiyotni barqarorlashtirishga erishish. Jahon moliyaviy inqirozining yuzaga kelish sabablari, oqibatlar va uni O'zbekistonda bartaraf etish yo'llari. Mamlakat iqtisodiyotining modernizatsiya va diversifikatsiya qilinishi, bank-moliya tizimini mustahkamlash borasidagi chora-tadbirlar. Soliq tizimidagi islohotlar.

ADABIYOTLAR:

15. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
16. O`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
17. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
18. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабиров. - Тошкент: Академия, 2013.
19. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
20. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
21. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
22. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
23. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
24. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
25. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ГИУ, 2011.
26. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
27. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
28. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
29. Фуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

8-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI IJTIMOY O'ZGARISHLAR.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

5. **Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi.**
6. **Ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo'naltirilgan aholi bandligi, sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, aholini uy-joylar bilan ta'minlash**
7. **Nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoya va manzilli ijtimoiy yordamni amalga oshirishdagi ishtiroki.**
8. **O'zbekiston Respublikasi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning mazmun-mohiyati, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish.**

Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi. Manzilli ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi. Ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo'naltirilgan aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirib borish, sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, aholini uy-joylar bilan ta'minlash, yo'l-transport muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirish, ta'lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san'at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish. Nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoya va manzilli ijtimoiy yordamni amalga oshirishdagi ishtiroki.

Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi. Nodavlat, notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoyani amalga oshirishdagi ishtiroki.

O'zbekiston Respublikasi "Korruptsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning mazmun-mohiyati, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korruptsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi.T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

9-10-MAVZU: MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDAGI MA'NAVIY VA MADANIY TARAQQIYOT.

AJRATILGAN SOAT-4

Asosiy savollar

5. **Ma'naviy qadriyatlar, milliy o'zlikni anglashni tiklanishi.**
6. **Milliy istiqlol mafkurasi, ma'naviyat va ma'rifat jamoatchilik markazini tashkil topishi va uning faoliyati.**
7. **Milliy urf odatlar, qadriyatlar va an'analarning tiklanishi.**
8. **Milliy istiqlol mafkurasi va tamoyillari.**

Mustaqillik yillarida ma'naviy va ma'rifiy hayot. Milliy istiqlol g'oyasi va mafkuraviy masalalar. Milliy urf-odatlar, qadriyatlar va an'analarning qayta tiklanishi.

Mustaqillik yillarida buyuk ajdodlar va tarixiy shaxslarga bo'lgan e'tibor. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning ajdodlar merosi va milliy qadriyatlarni tiklash borasidagi xizmati. Tarixiy shaharlar (Buxoro, Samarqand, Marg'ilon, Qarshi, Toshkent, Xiva, Shahrisabz) yubileylarining xalqaro miqyosda keng nishonlanishi. Toshkent shahrining "Islom madaniyati poytaxti" deb e'lon qilinishi va uning ahamiyati. Madaniyat va san'at sohasining rivojlanishi. Xalqaro ko'rik-tanlovlarning o'tkazilishi. Milliy sport turlarining rivojlantirilishi. Beshta tashabbus va uning yuksak ma'naviy madaniyatni ta'minlashdagi o'rni. O'zbekistonda millatlararo va dinlararo munosabatlardagi barqarorlikni ta'minlash borasidagi davlat siyosati.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi.T.Sharq. 2011.

3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

11-MAVZU: O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

4. **Ta'lim tizimidagi islohatlar: “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ning qabul qilinishi.**
5. **Tarix – xalq ma'naviyatining asosi.**

Mustaqillik yillarida ilm-fanning rivojlanishi. Yangi jamiyat qurishda ta'lim va tarbiyaning o'rnini va roli. “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ning qabul qilinishi. Dasturning maqsad va vazifalari, uni amalga oshirish mexanizmi va bosqichlari. Ta'limning milliy modelining shakllanishi, rivojlanishi va sohadagi muammolar. O'zbekistonda yangi avlod kadrlar tayyorlash sohasidagi o'zgarishlar. Oliy ta'lim sohasida qabul qilingan Qonunlar va ularda belgilangan vazifalar. Ta'lim sohasida xalqaro hamkorlikning yo'lga qo'yilishi: yutuqlar va kamchiliklar.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. О`zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil О`zbekiston tarixi.Т.Шарқ. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.

12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

12-MAVZU: MUSTAQILLIK YILLARIDA QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

- 5. O'zbekiston mustaqilligi yillarida Qoraqalpog'iston davlatchiligi taraqqiyoti**
- 6. Mustaqil Qoraqalpog'iston davlatining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyoti.**
- 7. Xalq ta'limi fan va madaniyat.**

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotida amalga oshirilgan islohotlar. Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligi sohasidagi o'zgarishlar. Ma'naviy-madaniy sohadagi yangilanishlar. Qoraqalpog'iston Respublikasi oliy ta'lim tizimi va undagi islohotlar. Qoraqalpog'iston Respublikasida ekologik ahvol. Orol fojiasi. Ekologik holatni yaxshilash borasidagi davlat siyosati.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi.Т.Шарқ. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

13-MAVZU: O'ZBEKISTON VA JAHON HAMJAMIYATI

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

- 9. Mustaqil O'zbekiston davlatining jahon hamjamiyati sari tutgan yo'li.**
- 10. Jahon ijtimoiy-siyosiy jarayonlarida O'zbekistonning geosiyosiy o'rni.**
- 11. O'zbekistonni BMTga qabul qilinishi.**
- 12. O'zbekiston va Rossiya munosabatlari.**
- 13. O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan har tomonlama hamkorligi.**
- 14. Xalqaro xavfsizlik masalalari va terrorizmga qarshi kurash.**
- 15. Shanxay xamkorlik tashkilotiga kiruvchi davlat rahbarlarining Toshkent shahrida o'tkazilgan uchrashuvi.**

O'zbekistonning tinchliksevar tashqi siyosati va uning jahon hamjamiyati tomonidan tan olinishi. O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar va xorijiy mamlakatlar bilan iqtisodiy-siyosiy aloqalarining yo'lga qo'yilishi. O'zbekiston Respublikasining BMTga a'zo bo'lishi va jahon hamjamiyatidagi o'ziga xos o'rni. O'zbekistonning MDHdagi o'rni va mavqeining oshib borishi. O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan o'zaro hamkorlik aloqalari. O'zbekistonning Evropa Ittifoqi mamlakatlari bilan istiqbolli hamkorliklari. Tashqi siyosiy faoliyat kontseptsiyasi. O'zbekiston tashqi siyosatida Rossiya, AQSh, Xitoy mamlakatlarining o'rni.

O'zbekistonning geosiyosiy va geoiqtisodiy o'rni. O'zbekistonning mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta'minlash borasida olib borgan siyosati. Markaziy Osiyoda xavfsizlik masalalari, terrorizm, giyohvandlik va odam savdosiga qarshi kurashda O'zbekiston Respublikasining faolligi. O'zbekistonning ShHT bilan aloqalari. O'zbekistonning Markaziy Osiyo, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi davlatlari bilan yangi strategik sherikchilik shartnomalarining imzolanishi. O'zbekiston Respublikasining faol tashqi siyosatining yangi bosqichi. O'zbekistonning mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta'minlash borasida olib borgan siyosati. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

14-15-MAVZU: YANGILANAYOTGAN O'ZBEKISTON: MILLIY TIKLANISHDAN – MILLIY YUKSALISH SARI.

AJRATILGAN SOAT-2

Asosiy savollar

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlarstrategiyasining ishlab chiqilishi, hayotga joriy etilishi va uning ahamiyati.
2. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi va unda belgilangan ustuvor yo'nalishlar.
3. Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari.
4. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari.

5. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari.
6. Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari.
7. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining ishlab chiqilishi, hayotga joriy etilishi va uning ahamiyati.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi va unda belgilangan ustuvor yo'nalishlar:

- ✓ Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar.

ADABIYOTLAR:

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
2. O'zbekiston tarixi. 3-kitob. Mustaqil O'zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
3. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
4. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.
5. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
6. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.
7. Усмонов Қ. ва бошқалар. Ўзбекистон қарамлик ва мустақиллик йилларида. Т., Ўқитувчи, 1996.
8. Ўзбекистон Республикаси: Мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т., Ўзбекистон, 1992
9. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т., Ўзбекистон, 2012
10. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
11. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
12. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Т.: Шарқ, 2000.
13. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
14. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
15. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

1.3. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати:
Рахбарий адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996. Т. 1. – 364 б.
2. Каримов И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996. Т. 2. – 382 б.
3. Каримов. И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996. Т. 3. – 366 б.
4. Каримов И.А. Бунёдкорлик йўлидан. –Т.: Ўзбекистон, 1996. Т. 4.- 350 б.
5. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш - давр талаби. - Тошкент: Ўзбекистон, 1997. Т. 5. – 384 б.
6. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. - Тошкент: Ўзбекистон, 1998. Т. 6. – 429 б.
7. Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз. - Тошкент: Ўзбекистон, 1999. Т. 7. – 410 б.
8. Каримов И.А. Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз. – Тошкент: Ўзбекистон. Т. 8. – 528 б.
9. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. - Тошкент: Ўзбекистон, 2001. Т. 9. – 432 б.
10. Каримов И.А. Ҳавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. - Тошкент: Ўзбекистон. Т. 10. – 432 б.
11. Каримов И.А. Биз танлаган йўл-демократик тараққиёт ва маърифий дунё билан ҳамкорлик йўли. - Тошкент: Ўзбекистон, 2003. Т. 11.- 320 б.
12. Каримов И.А. Тинчлик ва ҳавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжиҳатлигимиз ва катъий иродаимизга боғлиқ. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004. Т. 12. - 400 б.
13. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005. Т. 13. - 448 б.
14. Каримов И.А. Инсон унинг ҳуқуқ ва эркинликлари - олий қадрият. Т. 14. – Тошкент. Ўзбекистон, 2006. – Б. 276.
15. Каримов И.А. Жамиятимизни эркинлаштириш, ислохотларни чуқурлаштириш, маънавиятимизни юксалтириш ва халқимизнинг ҳаёт даражасини ошириш - барча ишларимизнинг мезони ва мақсадидар. Т. 15. - Тошкент: Ўзбекистон, 2007. - Б. 318.
16. Каримов И.А. Мамлакатни модернизация қилиш ва иқтисодийтимизни барқарор ривожлантириш йўлида. Т. 16. – Т.: Ўзбекистон, - Б. 365.
17. Каримов И.А. Ватанимизнинг босқичма - босқич ва барқарор ривожланишини таъминлаш – бизнинг олий мақсадимиз. Т. 17. - Тошкент: Ўзбекистон, 2009. – Б. 280.
18. Karimov I.A. Jahon inqirozlining oqibatlarini yengilash, mamlakatimizni modernizatsiya qilish va taraqqiy topgan davlatlar darajasiga ko'tarish sari. Т.18. – Toshkent. O'zbekiston, 2010. - В. 262.
20. Каримов И.А. Демакратик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқоролик жамиятини шакллантириш-мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. Т.19. – Toshkent: O'zbekiston, 2011. - Б.320.
21. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз- демакратик ислохотларни чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Т.20. – Toshkent. O'zbekiston, 2012. - Б.320.
22. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008.
23. Каримов И.А. Жаҳон молиявий - иқтисодий инқироzi, Ўзбекистон шароитида уни баратарф этишнинг йўллари ва чоралари. - Тошкент. Ўзбекистон, 2009. - 22 бет.
24. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтириш. -Тошкент: Ўзбекистон, 2010.
25. Каримов И.А. Биз бағри кенг ва ҳамдард халқмиз. “Андижон нашриёт матбаа” масъулияти чекланган жамият. 2010.

26. Каримов И.А. Ҳамкорлик, тараққиёт ва хавфсизликни таъминлаш йўлида. БМТ Бош Ассамблеясининг мингйиллик ривожланиш мақсадлари бўйича олий даражадаги ялпи мажлисидаги нутқи. // Халқ сўзи. – Тошкент, 2010. – № 183 (5089).

27. Каримов И.А. Мамлакатимизда демократик ислохатларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш коцепцияси. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. // Ўзбекистон овози. – Тошкент, 2010. – № 132 (31 252).

28. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011. - 440 бет.

29. Каримов И.А. Тарихий хотира ва инсон омили – буюк келажагимиз гаровидир. Халқ сўзи. 2012, 10 май.

30. Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш – бизнинг бош мақсадимиздир. Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузасини ўрганиш бўйича ўқув қўлланма. Т., 2013.

31. Каримов И.А. Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини катъият билан давом эттириш. Тошкент: Ўзбекистон, 2013.

Асосий адабиётлар:

32. Одилқориев Ҳ.Т., Тультеев И.Т. Икки палатали парламент. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси. 2005.

33. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунчалар ва атамалар. Тошкент: Янги аср авлоди, 2002.

34. Расулов М. Бозор иқтисодиёти асослари: Олий ўқув юрти талабалари учун дарслик. – Тошкент: Ўзбекистон, 1999.

35. Эржаев А. Ўзбекистон йўли. Тошкент: Маънавият, 2011. Б.272

36. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Тошкент: Ўзбекистон, 2012.

37. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат// М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашда. –Т.: Шарқ, 2006. –Б 528.

Қўшимча адабиётлар

38. Азизхўжаев А.А. Мустақиллик: курашлар, изтироблар, қувончлар. Т., 2001.

39. Азизхўжаев А.А. Чин ўзбек иши. Т., 2003.

40. Ахмедов Э. Ўзбекистон шаҳарлари мустақиллик йилларида. – Т.:Абу Али ибн Сино нашр, 2002.

41. Исломов З.М. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. Т.: Ўзбекистон, 2005.

42. Кахрамонов Т. Возвращение из «ада». Т.: Ёзувчи, 2000.

43. Левитин Л. Ўзбекистон туб бурилиш палласида. - Т.: Ўзбекистон, 2005.

44. Усмонов Қ. Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашуви. –Тошкент: Молия, 2003.

45. Ўзбекистон мустақиллик йилларида. Т.: Ўзбекистон, 1996.

46. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. Т.: ТИУ, 2011.

47. Ўлмасов А., Вахобов А. Иқтисодиёт назарияси. Тошкент: Шарқ, 2006.

48. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик: тарихий тажриба ва ҳозирги замон. Масъул муҳаррир Р.Ҳ.Муртазаева. –Тошкент: Мумтоз сўз, 2010.

49. Юнусова Х. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва маънавий жараёнлар (XX аср 80-йиллари мисолида). Т.: Abu matbuot-konsalt, 2009.

50. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.

51. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Ахмедов Э. Мустақил Ўзбекистон. Тошкент: Меҳнат, 2001.

Электрон ресурслар:

www.ziyonet.uz.

www.edu.uz.

www.google.uz.

www.turklib.uz.

MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING SHAKLI VA MAZMUNI

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- ✓ darslik va o'quv qo'llanmalari bo'yicha fan boblari va mavzularni o'rganish;
- ✓ tarqatma materiallari bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- ✓ maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari bo'yicha yoki mavzulari ustida ishlash;
- ✓ talabalarning o'quv-ilmij-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularini chuqur o'rganish;
- ✓ faol va muammoli o'qitish uslublaridan foydalanidigan o'quv mashg'ulotlari.

3.1. Mustaqil ish topshiriqlari:

Kurs bo'yicha mustaqil ish hajmi 60 soat belgilangan. Mustaqil ish topshiriqlaridan tashqari uyga vazifa sifatida asat tahlili, ko'rgazmali qurol tayyorlash, Internetdan ma'lumot olish va uni tahlil qilish, ma'ruza yozish, esse yozish, seminarlarga tayyorgarlik ko'rish kabi ishlar belgilangan.

5. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim davomida talabalar o'quv dasturiga kirmagan mavzularni qo'shimcha adabiyotlar asosida mustaqil o'rganadilar. Mustaqil ta'lim ikki usulda: Referat va nazorat ishi ko'rinishida bajariladi.

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalari bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
- talabalarning o'quv-ilmij-tadqiqot ishlarini bajarishi bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularini chuqur o'rganish;
- faol va muammoli o'qitish uslublaridan foydalanadigan o'quv mashg'ulotlari.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular

3-jadval

№	Mustaqil ta'lim mavzulari	Hajmi (soatda)
1	Seminar mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rish	30 soat
2	O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning yangi bosqichlari haqida ma'lumotlar to'plash va referat tayyorlash.	4
3	Mustaqillik yillarida davlat boshqaruv tizimida amalga oshirilgan islohotlarning xususiyatlari mavzusida doklad tayyorlash.	4
4	Yuksak ma'naviyatli yoshlarni tarbiyalashda O'rta Osiyo allomalari ilmiy merosining o'rni (allomalar ijodi va faoliyati misolida) mavzusida doklad tayyorlash.	6
5	O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarining faoliyati (o'zgarish va muammolar) haqida referat tayyorlash.	4
6	Qishloq xo'jaligi va sanoat sohasidagi o'zgarishlar haqida referat tayyorlash.	4
7	O'zbekistonda inson huquqlari va erkinliklari kafolatining yaratilishi masalasida internet saytlaridan ma'lumot to'plash.	4
8	Milliy xavfsizlikni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarning mazmun-mohiyati haqida referat tayyorlash	4

3.GLOSSARIY

AKTSIYADORLIK JAMIYATI - ustav fondi jamiyatning aktsiyadorlarga nisbatan majburiyatlarini tasdiqlovchi muayyan miqdordagi aktsiyalarga taqsimlangan xo'jalik yurituvchi subekt.

BANKLAR - tijorat tashkiloti bo'lib, bank faoliyati deb hisoblanadigan quyidagi faoliyat turlari majmuini amalga oshiradigan yuridik shaxsdir: yuridik va jismoniy shaxslardan omonatlar qabul qilish hamda qabul qilingan mablag'lardan tavakkal qilib kredit berish yoki investitsiyalash uchun foydalanish; to'lovlarni amalga oshirish.

BOSHQARUV SHAKLI - bu huquqiy institut bo'lib, davlat hokimiyatini tashkil etish tartibi. Oliy va maxalliy davlat organlarini tuzish usulini hamda ularning bir-biri va aholi bilan o'zaro munosabatlari tartibini o'z ichiga oladi.

VAZIR (arab. yuk ko'taruvchi) – o'rta asrlarda O'rta va Yaqin Sharq davlatlarida, shu jumladan, O'rta Osiyo xonliklarida hukumat idorasi yoki kengashi (devon) boshlig'i. Yuqori mansabdor shaxs. V. hukumat a'zosi hamda ma'lum bir vazirlikni boshqaruvchi yuqori mansabdor shaxsdir.

VAZIRLAR MAHKAMASI – Isroil, Latviya, Yaponiya, Shri-Lanka, Qozog'iston, Turkmanistonda va qator boshqa mamlakatlarda hukumatning rasmiy nomi. O'zbekiston Respublikasida hukumat "Vazirlar Mahkamasi" deb nomlangan bo'lib, "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to'g'risida"gi Qonunga binoan, u O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning, ijtimoiy va ma'naviy sohaning samarali faoliyatiga rahbarlikni, O'zbekiston Respublikasi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari ijrosini ta'minlovchi ijro etuvchi hokimiyat organidir.

VAZIRLIK – ko'pchilik davlatlarda davlatning markaziy idora organi, ijtimoiy-madaniy qurilish va ma'muriy-siyosiy faoliyatning ayrim tarmoqlarini boshqaradi. Yangi Vazirliklar tuzish, mavjudlarini tugatish, ularning rahbarlarini tayinlash O'zbekistonda Prezident vakolatiga kiradi va davlatning oliy vakillik organi – Oliy Majlis tomonidan tasdiqlanadi.

VALYUTA - chet el valyutasi, chet el valyutasidagi qimmatli qog'ozlar, chet el valyutasidagi to'lov hujjatlari va sof quyma oltin valyuta boyliklari hisoblanadi.

VETO (*lot. Veto - taqiqlayman*) - hozirgi zamon davlatlarida qandaydir bir organning qarorini to'xtatib qo'yadigan yoki kuchga kirishga yo'l qo'ymaydigan harakat. Davlat boshlig'iga parlament qabul qilgan qonunlarga Veto qo'yish (qarorlarni taqiqlash) huquqining berilishi alohida muhim ahamiyat kasb etadi. Vetoning **mutlaq** (yoki **rezolotiv**), bunda davlat boshlig'i parlament qabul qilgan qonunni uzil-kesil qaytarish huquqiga ega bo'ladi va **nisbatan** (**kechiktiradigan** yoki **suspensiv**) turlari farqlanadi.

DAVLAT APPARATI (inglizcha *machinery of government* so'zi) – davlat organlari tizimi bo'lib, ular faoliyati orqali davlat hokimiyati va uning funktsiyalari amalga oshiriladi.

DAVLAT BOSHQARUVI –davlat organlarining tashkillashtiruvchi, ijro etuvchi va farmoyish beruvchi faoliyati bo'lib, qonun asosida amalga oshiriladi. Bu faoliyatni davlat boshqaruv organlari amalga oshirib, ijro etish jarayonida qonunlarning va unga asoslangan hujjatlarning bajarilishini ta'minlash uchun farmoyish berish huquqiga ega bo'ladi.

DAVLAT BOSHQARUVI USULLARI – davlat tomonidan boshqaruv sohasidagi vazifalar qanday hal qilinishi tushuniladi. Davlat o'z oldiga qo'yilgan maqsadlarga erishish yo'lida hamda vazifa va funktsiyalarni bajarish uchun turli xil usullardan foydalanadi. Ishontirish va majburlash keng tarqalgan ma'muriy usullardir.

DAVLAT BOSHLIG'I – (inglizcha "head of the state") -oliy davlat lavozimi bo'lib, u ijro hokimiyati soxibi va tashqi munosabatlar sohasida davlatning oliy vakili hisoblanadigan shaxs. Monarxiyalarda —Buyuk Britaniya, Daniya, Shvetsiya, Ispaniya, Yaponiyada – d.b. monarx (korol, imperator, emir) bo'lib, uning hokimiyati qoidaga ko'ra, hukmron shajara vakilidan keyingisiga qonunga binoan meros tariqasida o'tkaziladi. Respublikalarda (Italiya, Frantsiya, GFR, AQSh, Lotin Amerikasi davlatlari va b.) d.b. prezident bo'lib, u yoki bevosita aholi tomonidan saylanadi (Meksika, panama, Kolumbiya), yoki bilvosita (AQSh, Argentina), yoxud ko'p bosqichli

saylovlar(Italiya, GFR, Hindiston) natijasida saylanadi. Ko'pchilik davlatlarda individual davlat rahbari mavjud, prezidentlik respublikalarida davlat rahbari ayni paytda hukumat rahbari ham hisoblanadi.(AQSh, Meksika, Argentina, Afrikaning ayrim davlatlarida).

DAVLAT QO'MITALARI – (O'zRda) umumdavlat vazifalarni bajaradigan sohalararo davlat boshqaruvi markaziy idoralari. D.q. tegishli tarmoq muassasalari faoliyatini muvofiqlashtiradi va nazorat qiladi. D.q. tegishli tarmoqdagi ahvol uchun mas'ul hisoblanadi. “O'zR Vazirlar Mahkamasi to'g'risida”gi Qonuni (1993 y. 6 may) va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari D.q. ning huquqiy holatini belgilab bergan.

DAVLAT NAZORATI – davlat organlari chiqaradigan qonunlar va boshqa huquqiy hujjatlarga rioya qilinishini ta'minlaydigan davlat hokimiyatini amalga oshirish shakllaridan biri. Davlat nazoratini turli organlar amalga oshiradi. Odatda nazorat vazifasi asosan parlamentlarda to'plangan, ammo keyingi o'n yillikda ko'pgina mamlakatlarda parlamentdan tashqari, biroq parlament nomidan ish yuritadigan nazorat instantsiyalari keng tarqaldi (masalan, *ombudsman*, *hisob palatasi*), *ma'muriy yustitsiya* organlarining soni va roli o'sdi.

DAVLAT ORGANI – davlat mexanizmining tarkibiy qismi bo'lib, u davlat oldida turgan vazifa va funktsiyalarning muayyan konkret qismini, yo'nalishini amalga oshiradi va shu maqsadda tegishli davlat-huquqiy vakolatlariga, zaruriy kompetentsiyaga ega bo'ladi.

DAVLAT TASARRUFIDAN CHIQRARISH - davlat korxonalarini va tashkilotlarini xo'jalik shirkatlari va jamiyatlariga, davlatga qarashli mulk bo'lmaydigan boshqa korxonalar tashkilotlarga aylantirishdir.

DEPUTAT (lotincha *deputatus* – “vakil”) – qonunchilik yoki davlatning boshqa vakillik organiga saylangan shaxs, aholining ma'lum qismi – o'z saylov organi saylovchilarning yoki butun millatning vakili.

YOPIQ AKTSIYA DORLIK JAMIYATI - aktsiyalari faqat o'z muassislari yoki oldindan belgilangan doiradagi shaxslar orasida taqsimlanadigan jamiyat.

JAMOAT FONDI – yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan ixtiyoriy mulkiy badallar qo'shish asosida tashkil etilgan, xayriya, ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy yoki boshqa ijtimoiy foydali maqsadlarni ko'zlaydigan, a'zoli bo'lmagan nodavlat notijorat tashkiloti jamoat fondi deb e'tirof etiladi.

INSON HUQUQLARI – insonning davlatga munosabati bo'yicha huquqiy maqomini, uning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy sohalaridagi imkoniyat va da'volarini ifodalovchi tushuncha. Inson huquqlarini erkin va samarali amalga oshirilishi huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatining asosiy belgilaridan biri hisoblanadi.

KASABA UYUSHMALARI – kasaba uyushmasi ko'ngilli jamoat tashkiloti bo'lib, ham ishlab chiqarish, ham noishlab chiqarish sohalaridagi faoliyat turiga qarab, o'z a'zolarining mehnat va ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarini hamda manfaatlarini himoya qilish uchun mushtarak manfaatlar bilan bog'langan mehnatkashlarni birlashtiradi.

KUZATUVCHI – O'zbekiston Respublikasida saylov jarayonida deputatlikka nomzodlar ko'rsatgan siyosiy partiyalar va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, ommaviy axborot vositalari, boshqa davlatlar, xalqaro tashkilotlar va harakatlar tomonidan tayinlanadigan hamda qonunda belgilangan tartibda kuzatuvchi sifatida ro'yxatga olinadigan shaxs. Kuzatuvchilar mahalliy va xalqaro kuzatuvchilarga bo'linadi. Ularning vakolatlari tegishli hujjatlar bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak.

KO'PPARTIYAVIYLIK – hozirgi demokratik davlatlarda siyosiy hayotni tashkil etishning asosiy konstitutsiyaviy printsiplaridan biri, siyosiy va mafkuraviy plyuralizmni ancha umumiyroq bo'lgan printsiptaning ifodasi hisoblanadi. K. P. printsipti yuridik jihatdan davlat fuqarolarning o'z dunyoqarashlariga muvofiq tarzda siyosiy partiyalarga birlashish huquqini, barcha siyosiy partiyalarning qonun oldida tengligini, ular faoliyati erkinligini tan olishi va kafolatlashini anglatadi.

QONUN – davlat hokimiyatining oliy vakillik organi tomonidan yoki bevosita xalqning xohish - irodasiga ko'ra (masalan, *referendum* o'tkazish yo'li bilan) qabul qilingan va qoida tariqasida, eng muxim ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi yuridik hujjat.

QONUN LOYIHASI – qonun chiqaruvchi organga qabul qilish uchun taklif qilinayotgan yoki referendumda ko'rishga kiritish uchun tayyorlangan qonunning matni.

QONUN CHIQUARUVCHI HOKIMIYAT – bu Konstitutsiyada mustahkamlangan oliy davlat vakillik idorasining qonunlar qabul qilish, ularni o'zgartirish va bekor qilish bo'yicha alohida vakolatlari hisoblanadi. Qonun chiqaruvchi hokimiyatning asosiy vazifasi xalqning (jamiyatning) irodasini qonun shaklida ifoda etishdir.

QONUNIYLIK – bu jamiyatdagi barcha huquq sub'ektlari tomonidan qonun va qonun osti hujjatlariga to'la rioya qilinishidir.

QONUNNI E'OLON QILISH – qonunni ma'lum nashrda bosib chiqarish yo'li bilan hammaga ma'lum qilish. Qonunni e'lon qilishning rasmiy va norasmiy turlari farqlanadi.

ini oshirishda katta ahamiyatga ega.

LIZING - moliyaviy ijaraning alohida turi bo'lib, unda bir taraf (lizing beruvchi) ikkinchi tarafning (lizing oluvchining) topshirig'iga binoan uchinchi tarafdan (sotuvchidan) lizing shartnomasida shartlashilgan mol-mulkni (lizing ob'ektini) mulk qilib oladi va uni lizing oluvchiga shu shartnomada belgilangan shartlarda haq evaziga egalik qilish va foydalanish uchun o'n ikki oydan ortiq muddatga beradi.

MAHALLIY O'ZINI O'ZI BOSHQARISH – mahalliy ahamiyatga ega bo'lgan masalalarni aholining manfaatlari, uning tarixiy, ijtimoiy-etnik va boshqa xususiyatlaridan kelib chiqib, shu davlat konstitutsiyasi va qonunlari asosida mustaqil (mas'uliyatni zimmasiga olib) hal qilish uchun fuqarolar faoliyatini tashkil etish tizimi. Mahalliy o'zini o'zi boshqarishni aholi hokimiyat vakillik organlari (munitsipal majlis, kengashlar, qo'mitalar va boshqalar), muvofiq keluvchi boshqaruv organlari, mahalliy referendumlar, fuqarolar kengashlari, bevosita demokratiyaning boshqa hududiy shakllari, shuningdek, aholining hududiy ijtimoiy o'zini o'zi boshqarish organlari orqali amalga oshiradi.

NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTI TUSHUNCHASI – nodavlat notijorat tashkiloti - jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriylik asosida tashkil etilgan, daromad olishni o'z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan hamda olingan daromadlarni o'z qatnashchilari o'rtasida taqsimlamaydigan o'zini o'zi boshqarish tashkilotidir. Nodavlat notijorat tashkiloti jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, boshqa demokratik qadriyatlarni himoya qilish, ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy maqsadlarga erishish, ma'naviy va boshqa nomoddiy ehtiyojlarni qondirish, xayriya faoliyatini amalga oshirish uchun hamda boshqa ijtimoiy foydali maqsadlarda tuziladi.

OVOZ BERISH – saylov jarayonining muhim bosqichlaridan biri bo'lib, aktiv saylov huquqiga ega bo'lgan fuqaroning saylovda deputatlikka yoki saylab qo'yiladigan boshqa lavozimga nomzodga o'z ovozi berishga qaratilgan xatti-harakati.

OKRUG SAYLOV KOMISSIYASI – saylov okrugida saylovlarga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazishga rahbarlik qiluvchi, okrugdagi uchastka saylov komissiyalariga uslubiy ko'maklashuvchi, O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi tomonidan tuziladigan, davlat hokimiyati vakolatiga ega bo'lgan maxsus kollegial organ.

OMBUDSMAN – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) mansabdor shaxs bo'lib, unga davlat organlari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va mansabdor shaxslar tomonidan inson huquqlari hamda erkinliklari to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishi ustidan parlament nazoratini ta'minlash vakolatlari berilgan.

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI – ommaviy axborot vositalari fuqarolik jamiyatining muhim institutlaridan biri bo'lib, u demokratiyani chuqurlashtirish va aholining siyosiy faolligini oshirishda, fuqarolarning mamlakat siyosiy va ijtimoiy hayotdagi voqelikka nisbatan dahldorlik xissini shakllantirishda, davlat hokimiyati va boshqaruv organlari faoliyati, shuningdek jamiyatda yuz berayotgan barcha o'zgarishlar, bo'layotgan jarayonlar xususida keng jamoatchilikka etkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Qonunchilikka muvofiq ommaviy axborotni davriy tarqatishning doimiy nomga ega bo'lgan hamda bosma tarzda (gazetalar, jurnallar, axborotnomalar, byulletenlar va boshqalar) va elektron tarzda (tele, radio, video, kinoxronikal dasturlar, umumfoydalanishdagi telekommunikatsiya tarmoqlaridagi veb-saytlar) olti oyda kamida bir marta

nashr etiladigan yoki efirga beriladigan shakli hamda ommaviy axborotni davriy tarqatishning boshqa shakllari ommaviy axborot vositasi sifatida e'tirof etiladi.

OCHIQ AKTSIYADORLIK JAMIYATI - qatnashchilari o'zlariga tegishli aksiyalarini o'zga aksiyadorlarning roziligisiz boshqa shaxslarga berishi mumkin bo'lgan aksiyadorlik jamiyati.

OSHKORALIK – demokratiyaning zarur sharti bo'lib, jamoatchilikning muassasalar, tashkilotlar va mansabdor shaxslar faoliyatiga oid barcha ma'lumot va xabarlarini bilish huquqi hamda tegishli axborotlarni muhokama va nazorat etish uchun ro'y-rost e'lon qilishdir.

PALATALARNING QO'SHMA MAJLISI – ikki palatali tuzilmaga ega bo'lgan parlamentlar ish shakllaridan biri. Qator mamlakatlarda parlamentning qo'shma majlisi parlament vakolatiga kiradigan eng muhim masalalarni: urush holati yoki safarbarlikni e'lon qilish, davlat byudjetini tasdiqlash, respublika Prezidentini saylash va shu kabilarni hal qilish maqsadida, boshqalarida esa faqat davlat boshlig'i maktubini tinglash va boshqa tantanali holatlar o'tkaziladi.

PARLAMENT (deputatlar) FRAKTSIYASI – parlament yoki uning palatasida bir partiyaga mansub deputatlar birlashmasi. Odatda Parlament fraktsiyasi tarkibiga partiyaning etakchilari va ko'zga ko'ringan arboblari kiradi.

PARLAMENT SESSIYASI (*lot. sessio - yig'ilish*) – parlament (parlament palatalari) va parlament komissiyalarining yalpi majlisi bo'lib o'tadigan davr. Har bir yil mobaynida navbatdagi Parlament sessiyasining necha marta bo'lishi qonun yoki odat bo'yicha belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati majlislari zaruratga qarab, yiliga kamida uch marta o'tkaziladi

PARLAMENTNI TARQATIB YUBORISH – parlamentar davlatlarda, shuningdek, aralash turdagi respublikalarda davlat hokimiyatini amalga oshirish konstitutsiyaviy mexanizmining asosiy elementlaridan biri. Parlamentni tarqatib yuborish (muddatidan oldin parlamentga saylovlarni e'lon qilish) huquqi davlat boshlig'iga tegishli (garchi bundan u, qoidaga ko'ra faqat hukumat "iltimosiga" binoan foydalansada) hamda u hukumatning parlament oldidagi javobgarligi tartibotiga (institutiga) qarshi qo'yiladigan tartib hisoblanadi.

SAYLOV – demokratiyaning asosiy belgisi bo'lib, ovoz berish yordamida davlat hokimiyatining vakillik organlarini yoki mansabdor shaxsini, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini, jamoat birlashmalarini va boshqalarni bevosita xalqning xohish-irodasiga asoslangan holda, ular tomonidan yoki boshqa organ tomonidan shakllantirish bilan bog'liq jarayondir. Saylov tushunchasi ko'proq davlat hokimiyatining vakillik organlari va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarini saylashga nisbatan qo'llaniladi.

SAYLOV TIZIMI – demokratik jamiyat siyosiy tizimining muhim qismi bo'lib, fuqarolarning saylash va saylanishdan iborat huquqini amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlar yig'indisini anglatadi. Ushbu tushuncha davlatning saylab qo'yiladigan organlarini shakllantirish tartib-tamoyillarini ham o'z ichiga qamrab oladi.

SIYOSIY PARTIYA – o'z a'zolari va tarafdorlarining siyosiy irodasini ifoda etadigan, shu davlat siyosiy yo'nalishini belgilashda, davlat hokimiyat organlarini shakllantirishda, shuningdek, hokimiyatni o'zining vakillik hokimiyat organlariga saylangan vakillari orqali amalga oshirishda ishtirok etishni o'ziga vazifa qilib olgan barqaror tuzilmaga va doimiy faoliyat xarakteriga ega bo'lgan mustaqil ijtimoiy birlashma. Partiyaning aniq yuridik ta'rifi muayyan davlatlar qonunchiligida beriladi va ular mahalliy siyosiy va

TADBIRKORLIK FAOLIYATI (TADBIRKORLIK) - tadbirkorlik faoliyati sub'ektlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladigan, tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foйда) olishga qaratilgan tashabbuskor faoliyat.

FERMER XO'JALIGI - ijaraga berilgan er uchastkalaridan foydalangan holda qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqarishi bilan shug'ullanuvchi, mustaqil xo'jalik yurituvchi sub'ektdir.

FUQAROLAR YIG'INI – shaharchalar, qishloqlar va ovullar, shuningdek shaharlar, shaharchalar, qishloqlar va ovullardagi mahallalar fuqarolarining yig'inlari fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlaridir.

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari mahalliy davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmaydi va qonun bilan berilgan o'z vakolatlarini tegishli hududda amalga oshiradi.

FUQAROLIK JAMIYATI – har bir inson manfaatini ustuvor biluvchi, huquqiy an’ana va qonunlarga hurmat muhiti shakllantirilgan, umuminsoniy qadriyatlar e’zozlanadigan, inson huquqlari va erkinliklari so’zsiz ta’minlanadigan, davlat hokimiyatining samarali jamoatchilik nazorati mexanizmlari vujudga keltirilgan, insoniy munosabatlar chuqur ma’naviy-madaniy qadriyatlarga tayanadigan erkin, demokratik huquqiy jamiyat.

XUSUSIY KORXONA - mulkdor yagona jismoniy shaxs tomonidan tuzilgan va boshqariladigan tijoratchi tashkiloti. Xususiy korxonalar tadbirkorlik sub’ektlarining tashkiliy-huquqiy shaklidir.

XUSUSIYLASHTIRISH – “jismoniy shaxslarning” va davlatga taalluqli bo’lmagan yuridik shaxslarning ommaviy mulki ob’ektlarini yoki davlat aktsiyali jamiyatlarining aktsiyalarini davlatdan sotib olishidir.

HOKIMIYAT VAKILI – davlatning biror bir organining nomidan ish ko’rib, muayyan vazifalarni doimiy yoki vaqtincha amalga oshiruvchi va o’z vakolatlari doirasida ko’pchilik yoxud barcha fuqaro yoki mansabdor shaxslar uchun majburiy bo’lgan harakatlarni sodir etish yoki farmoyishlar berish huquqiga ega bo’lgan shaxs.

HOKIMIYATLAR BO’LINISHI – davlat nazariyasining asosiy printsiplaridan biri bo’lib, unga ko’ra yagona davlat hokimiyati mustaqil va bir-biriga bo’ysunmaydigan qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo’linadi (ular bilan bir qatorda ba’zan ta’sis etuvchi, saylovchi va nazorat hokimiyati ham ajratiladi).

HUKUMAT – davlatning oliy kollegial ijro etuvchi organi. Hukumat turli mamlakatlarda turlicha nomlanishi mumkin: Vazirlar kengashi (Frantsiya, Italiya, Polsha), Vazirlar Mahkamasi (Buyuk Britaniya, O’zbekiston), Davlat kengashi (XXR) va boshqalar. Hukumat **partiyasiz**, bir partiyali va koalitsion bo’lishi mumkin. Prezidentlik respublikalarida (shunday organ konstitutsiyada nazarda tutilganlarida) Hukumatni prezident tuzadi, bunda u tayinlagan Hukumat a’zolaridan har biri qator mamlakatlarda (Belarus, Qozog’iston, O’zbekiston, Qirg’izistonda) parlament tomonidan tasdiqlanishi kerak.

HUQUQIY DAVLAT – davlat konstitutsiyaviy-huquqiy maqomining tavsifi sifatida amal qiladi va davlatning quyidagi tamoyillarga so’zsiz bo’ysunishini nazarda tutadi: xalq suvereniteti, inson huquqlari va erkinliklarining davlat tomonidan buzilmasligi, davlatning konstitutsiyaviy tuzum bilan bog’liqligi, konstitutsiyaning boshqa barcha qonunlar va qonunosti hujjatlaridan ustunligi, hokimiyatlarning bo’linishi, huquqiy davlatning tashkiliy negizi bo’lgan hokimiyatning organlari va davlat xizmatchilarining javobgarligi instituti, milliy huquq normalaridan xalqaro huquq normalarining ustunligi.

CHET EL INVESTITSIYALARI – chet ellik investorlar asosan daromad (foyda) olish maqsadida tadbirkorlik faoliyati va qonun hujjatlarida taqiqlanmagan boshqa turdagi faoliyat ob’ektlariga qo’shadigan barcha turdagi moddiy va nomoddiy boyliklar va ularga doir huquqlar, shu jumladan intellektual mulkka doir huquqlar, shuningdek O’zbekiston Respublikasi hududida chet el investitsiyalaridan olingan har qanday daromadga aytiladi.

EKOLOGIK NAZORAT –tabiiy muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta’minlash qoida-talablarini barcha vazirlik, davlat qo’mitalari va idoralari, korxonalar, tashkilotlar, muassasa, mansabdor va jismoniy shaxslar tomonidan bajarilishini tekshirish, tabiiy muhit holatini o’rganish va kuzatish, chora-tadbirlarni qo’llash bilan bog’lik siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy-ma’rifiy chora-tadbirlar yig’indisini o’z ichiga oladi

4. ИЛОВАЛАР
4.1. ФАН ДАСТУРИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

_____

20 __йил “__” _____

_____

20 __йил “__” _____

2020 йил “__” _____

Рўйхатга олинди: № _____

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЭНГ ЯНГИ ТАРИХИ
ФАНИ ДАСТУРИ

Билим соҳаси: 100000 – Гуманитар соҳа

Таълим соҳаси: 120000 – Гуманитар фанлар

Таълим йўналиши: Барча номутохассис йўналишлар талабалари учун

Тошкент 2020

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил “_____” _____даги “_____”-сонли буйруғининг _____-иловаси билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашнинг 2020 йил “_____” _____даги _____ - сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фан дастури Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

- Р.Ҳ.Муртазаева – ЎзМУ Тарих факультети “Ўзбекистон тарихи” кафедраси профессори, тарих фанлари доктори.
- Д.Б.Бобожонова – ЎзДЖТУ “Ўзбекистон тарихи” кафедраси профессори, тарих фанлари доктори.
- А.Собиров – Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика университети доценти, тарих фанлари номзоди.
- А.А.Одилов – ЎзМУ Тарих факультети “Ўзбекистон тарихи” кафедраси доценти, тарих фанлари номзоди.
- Н.Т. Полвонов – ЎзМУ “Ўзбекистон тарихи” кафедраси доценти, тарих фанлари номзоди.
- А.А.Ерметов – ЎзМУ “Ўзбекистон тарихи” кафедраси доценти, тарих фанлари доктори.

Такризчилар:

- Холикова Р.Э. – И.Каримов номидаги ТДТУ Ўзбекистон тарихи кафедраси мудири, профессор, т.ф.д.
- Х.Э. Юнусова – ЎзМУ Тарих факультети “Ўзбекистон тарихи” кафедраси профессори, тарих фанлари доктори.

Фаннинг ўқув дастури Ўзбекистон Миллий университети Кенгашида кўриб чиқилди ва тавсия қилинган (2020 йил _____ даги “_____” – сонли баённома).

I. Ўқув фанининг долзарблиги

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикасида давлат бошқарув тизими, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий соҳаларда катта ўзгаришлар амалга оширилди. Шунингдек, таълим соҳасида ҳам бир қатор ислохотлар ўтказилиб, баркамол авлодни шакллантиришга йўналтирилган ислохотлар ривожлантирилиб борилмоқда. Бугун жаҳонда юз бераётган воқеа ва ҳодисалар, мафкуравий қарама-қаршилиқларнинг мазмун-моҳиятини таҳлил этиш, турли хил ёт ғоялардан ёшларни ҳимоя қилиш учун тарихий тафаккурни шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Шу ўринда таъкидлаш керакки, Олий ўқув юртлирида Ўзбекистоннинг энг янги даври тарихини чуқур ўрганиш ёш мутахассисларнинг бугунги давр сиёсатини, жаҳон ҳамжамиятидаги ўрнини, давр қаҳрамонларини, айниқса ўзининг ҳам шу жараён иштирокчиси эканлигини тўғри ва тўлиқ англаши жамият тарақиётида муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистоннинг энг янги тарихи ҳақида сўз кетганда, аввало 1991 йилдан бери мамлакатимиз босиб ўтган тарихий йўлнинг моҳияти ва аҳамиятини тушуниш керак. Ушбу жараён қандай ўтганини, мамлакатимиз мустақилликка эришгунга қадар ва мустақилликнинг дастлабки йилларида қандай муаммоларга дуч келганлигини тушуниш муҳимдир.

Ушбу дастурда Ўзбекистоннинг энг янги тарихи, яъни Ўзбекистоннинг давлат мустақиллигига эришиши арафасида юзага келган мураккаб вазият, республика мустақиллигининг эълон қилиниши, мустақиллик йилларида мамлакатда амалга оширилаётган ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий соҳалардаги ислохотлар ва уларнинг босқичларини, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига ҳар томонлама интеграциясини, халқаро муносабатлар, хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, тинчликсевар ташқи сиёсат каби масалаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиб берилди.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Фанни ўқитишнинг мақсади – мустақиллик йилларида Ўзбекистон Республикасида юз берган муҳим ўзгаришлар, туб ислохотларнинг мазмун-моҳиятини кўрсатиш ва жамият ҳаётида талабанинг ўрнини, ўзлигини англаштирдан иборат.

Фанни ўқитишнинг вазифалари – мустақилликка эришиш арафасида Ўзбекистонда юзага келган мураккаб вазиятни ҳамда мустақиллик йилларида давлат бошқаруви, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маънавий ҳамда бошқа соҳалардаги ислохотларнинг мазмун-моҳиятини талабаларга тушунтириб бериш, уларни Ватанга садоқат ва муҳаббат руҳида тарбиялаш ҳамда миллий ғурурни шакллантиришдан иборат.

Фан бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қуйидаги талаблар қуйилади. **Талаба:**

– мустақилликка эришиш арафасида Ўзбекистонда юзага келган мураккаб вазиятни, уларнинг сабаблари ва оқибатларини;

– мустақиллик йилларидаги ўзгаришларни, Ўзбекистоннинг энг янги тарихи масалаларини, замонавий жараёнларда Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятидаги ўрнини тарихийлик ва ҳолислик нуқтаи назаридан **билиши** керак;

– Ўзбекистоннинг энг янги тарихи муаммоларини ўрганиш, дунёқарашни мустаҳкамлашда миллий мустақиллик ғоясини қўллаш билиш, атрофида содир бўлаётган жараёнларга ўз муносабатини билдира олиш, жамият ва инсон дунёқарашни ривожиди тарих фанининг ўрнини англаш ва бугунги кунда содир бўлаётган воқеаларнинг тарихдаги муҳим воқеалар билан боғлиқлигини билиш **кўникмаларига эга бўлиши** керак.

– Ўзбекистоннинг энг янги тарихини чуқур билиш, маънавий-миллий ва умуминсоний масалалар бўйича ўз қарашларини илмий асослашни ва ифодалашни билиш, миллий мустақиллик ғояларига амал қиладиган фаол ҳаётий дунёқараш каби **малакаларга эга бўлиши** керак.

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулоти)

Кириш. “Ўзбекистоннинг энг янги тарихи” ўқув фанининг предмети, мақсади ва вазифалари, назарий-методологик тамойиллари.

Ўзбекистон тарихини даврлаштириш масаласи. “Ўзбекистоннинг энг янги тарихи” ўқув фанининг предмети, мақсад ва вазифалари. Фанни ўрганишнинг назарий-услубий асослари. Юксак интеллектуал салоҳиятли, маънавий баркамол авлодни тарбиялаш, комил инсонни вояга етказишда мамлакат энг янги тарихининг тутган ўрни. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг маънавий етук шахсни тарбиялашда тарихий хотиранинг ўрни ва сабоқлари тўғрисидаги фикрлари. XXI глобаллашув асрида таълим соҳасида мазкур фанни ўқитишдаги назарий-концептуал ёндашув ва илғор инновациялар.

Мустақилликка эришиш арафасида Ўзбекистондаги ижтимоий-сиёсий жараёнлар.

XX аср 80-йиллари ўрталарида республика ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётидаги инқирозли ҳолат. Марказнинг Ўзбекистонда амалга оширган қатағон сиёсати. “Пахта иши” “Ўзбек иши” номли кампаниялар. Аҳоли турмуш тарзининг оғирлашуви. Орол фожиаси. Фарғона воқеалари. 1989 йил ўрталарида республика ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги ўзгаришлар. Миллий манфаатлар устуворлигининг ўсиб бориши. И.Каримов – Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти. Мустақиллик декларацияси ва унинг тарихий аҳамияти. 1991 йил август воқеалари. ГКЧП. Совет давлатининг таназзулга юз тутиши.

Мустақил Ўзбекистон Республикасининг ташкил топиши ва унинг тарихий аҳамияти.

Мустақиллик арафасида республикадаги ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий аҳвол. Ўзликни англашга интилишнинг кучайиши. Сиёсий тизимдаги ўзгаришлар. Мустақилликнинг эълон қилиниши. Ўзбекистон Республикасининг ташкил этилиши. Мустақилликнинг илк даврида давлат суверенитетини мустаҳкамлаш йўлидаги саъй-ҳаракатлар. Мустақил Ўзбекистон давлатининг юзага келиши ва мустаҳкамланишида И.Каримовнинг тарихий хизматлари.

Ўзбекистоннинг ўзига хос истиқлол ва тараққиёт йўли.

Мустақил тараққиётнинг дастлабки босқичидаги муаммолар. Ўзбекистоннинг ўзига хос тараққиёт йўлини танлаши. Тараққиётнинг “Ўзбек модели” ва унинг ўзига хос хусусиятлари. Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий ривожланиш стратегияси: янгиланиш ва тараққиёт йўли. Ўзбекистоннинг иқтисодий мустақиллигини таъминлашга қаратилган стратегия асослари. Мустақиллик – меъёрий-ҳуқуқий асосларининг яратилиши. Янги Конституциянинг қабул қилиниши ва унинг тарихий аҳамияти. Давлат рамзлари.

Ўзбекистонда демократик, фуқаролик жамияти асосларининг шаклланиши, амалга оширилган сиёсий ислохотлар.

Миллий давлат бошқаруви тизими. Мустақил Ўзбекистонда ҳокимиятлар бўлиниши принципи. Ўзбекистонда кўппартиявийлик тизимининг шаклланиши ва унинг аҳамияти. Сиёсий партиялар фаолиятидаги хусусиятлар. Ўзбекистонда парламент тизими ва ундаги ислохотлар. Ҳуқуқ-тартибот органлари ва суд тизимидаги ўзгаришлар. Ўзбекистонда нодавлат нотижорат ташкилотлар ва уларнинг сиёсий, ижтимоий ҳамда иқтисодий жараёнлардаги иштироки. Ижтимоий-шерикчилик. Ўз-ўзини бошқарув органларининг фаолияти ва уларнинг жамиятни демократлаштиришдаги ўрни. Ўзбекистонда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси. Инсон ҳақ-ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш.

Иқтисодий ислохотлар, хусусий мулкчиликнинг шаклланиши. Ўзбекистонда бозор муносабатларининг ривожланиши.

Иқтисодиётни модернизация қилиш концепцияси. Ўзбекистон Республикасида бозор муносабатларининг шаклланиши, унинг йўналишлари, босқичлари ва хусусиятлари. Бозор муносабатларига ўтишнинг ҳуқуқий асосларининг яратилиши. Иқтисодий ислохотларнинг беш тамойилини амалга оширилиш механизми. Бозор инфратузилмасининг шаклланиши, қишлоқ хўжалигидаги ислохотлар, унинг вазифалари ва йўналишлари. Саноат,

автомобилсозлик соҳасининг ривожланиши. Макроиқтисодий ва барқарорлаштиришга эришиш. Жаҳон молиявий инқирозининг юзага келиш сабаблари, оқибатлари ва уни Ўзбекистонда бартараф этиш йўллари. Мамлакат иқтисодийнинг модернизация ва диверсификация қилиниши, банк-молия тизимини мустаҳкамлаш борасидаги чоратadbирлар. Солиқ тизимидаги ислохотлар.

Ўзбекистон Республикасидаги ижтимоий ўзгаришлар.

Кучли ижтимоий сиёсат концепциясининг шаклланиши, босқичлари ва ривожлантирилиши. Манзилли ижтимоий ҳимоя тизимининг яратилиши. Ижтимоий соҳани ривожлантиришга йўналтирилган аҳоли бандлиги ва реал даромадларини изчил ошириб бориш, соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, аҳолини уй-жойлар билан таъминлаш, йўл-транспорт муҳандислик-коммуникация ва ижтимоий инфратузилмаларни ривожлантириш, таълим, маданият, илм-фан, адабиёт, санъат ва спорт соҳаларини ривожлантириш, ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш. Нодавлат нотижорат ташкилотларининг ижтимоий ҳимоя ва манзилли ижтимоий ёрдамни амалга оширишдаги иштироки.

Ўзбекистон Республикаси “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуннинг мазмун-моҳияти, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, жамиятда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистондаги маънавий ва маданий тараққиёт.

Мустақиллик йилларида маънавий ва маърифий ҳаёт. Миллий истиқлол ғояси ва мафкуравий масалалар. Миллий урф-одатлар, қадриятлар ва анъаналарнинг қайта тикланиши.

Мустақиллик йилларида буюк аждодлар ва тарихий шахсларга бўлган эътибор. Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислон Каримовнинг аждодлар мероси ва миллий қадриятларни тиклаш борасидаги хизмати. Тарихий шаҳарлар (Бухоро, Самарқанд, Марғилон, Қарши, Тошкент, Хива, Шаҳрисабз) юбилейларининг халқаро миқёсда кенг нишонланиши. Тошкент шаҳрининг “Ислон маданияти пойтахти” деб эълон қилиниши ва унинг аҳамияти. Маданият ва санъат соҳасининг ривожланиши. Халқаро кўриктанловларнинг ўтказилиши. Миллий спорт турларининг ривожлантирилиши. Бешта ташаббус ва унинг юксак маънавий маданиятни таъминлашдаги ўрни. Ўзбекистонда миллатлараро ва динлараро муносабатлардаги барқарорликни таъминлаш борасидаги давлат сиёсати.

Ўзбекистон Республикасида таълим соҳасида амалга оширилган ислохотлар.

Мустақиллик йилларида илм-фаннинг ривожланиши. Янги жамият қуришда таълим ва тарбиянинг ўрни ва роли. “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”нинг қабул қилиниши. Дастурнинг мақсад ва вазифалари, уни амалга ошириш механизми ва босқичлари. Таълимнинг миллий моделининг шаклланиши, ривожланиши ва соҳадаги муаммолар. Ўзбекистонда янги авлод кадрлар тайёрлаш соҳасидаги ўзгаришлар. Олий таълим соҳасида қабул қилинган Қонунлар ва уларда белгиланган вазифалар. Таълим соҳасида халқаро ҳамкорликнинг йўлга қўйилиши: ютуқлар ва камчиликлар.

Мустақиллик йилларида Қорақалпоғистон Республикаси

Мустақиллик йилларида Қорақалпоғистон Республикаси ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётида амалга оширилган ислохотлар. Қорақалпоғистонда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги ўзгаришлар. Маънавий-маданий соҳадаги янгиланишлар. Қорақалпоғистон Республикаси олий таълим тизими ва ундаги ислохотлар. Қорақалпоғистон Республикасида экологик аҳвол. Орол фожиаси. Экологик ҳолатни яхшилаш борасидаги давлат сиёсати.

Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти

Ўзбекистоннинг тинчликсевар ташқи сиёсати ва унинг жаҳон ҳамжамияти томонидан тан олинishi. Ўзбекистоннинг халқаро ташкилотлар ва хорижий мамлакатлар билан иқтисодий-сиёсий алоқаларининг йўлга қўйилиши. Ўзбекистон Республикасининг БМТга аъзо бўлиши ва жаҳон ҳамжамиятидаги ўзига хос ўрни. Ўзбекистоннинг МДХдаги ўрни ва мавқеининг ошиб бориши. Ўзбекистоннинг Марказий Осиё давлатлари билан ўзаро

хамкорлик алоқалари. Ўзбекистоннинг Европа Иттифоқи мамлакатлари билан истиқболли хамкорликлари. Ташқи сиёсий фаолият концепцияси. Ўзбекистон ташқи сиёсатида Россия, АҚШ, Хитой мамлакатларининг ўрни.

Ўзбекистоннинг геосиёсий ва геоиқтисодий ўрни. Ўзбекистоннинг минтақада тинчлик ва барқарорликни таъминлаш борасида олиб борган сиёсати. Марказий Осиёда хавфсизлик масалалари, терроризм, гиёҳвандлик ва одам савдосига қарши курашда Ўзбекистон Республикасининг фаоллиги. Ўзбекистоннинг ШХТ билан алоқалари. Ўзбекистоннинг Марказий Осиё, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги давлатлари билан янги стратегик шерикчилик шартномаларининг имзоланиши. Ўзбекистон Республикасининг фаол ташқи сиёсатининг янги босқичи. Ўзбекистоннинг минтақада тинчлик ва барқарорликни таъминлаш борасида олиб борган сиёсати. Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш ҳамда чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат соҳасидаги устувор йўналишлар.

Янгиланаётган Ўзбекистон: миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг ишлаб чиқилиши, ҳаётга жорий этилиши ва унинг аҳамияти.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси ва унда белгиланган устувор йўналишлар:

- Давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари;
- Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари;
- Иқтисодий ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишлари;
- Ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишлари;
- Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш ҳамда чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий ташқи сиёсат соҳасидаги устувор йўналишлар.

IV. Семинар машғулотларини ташкил этиш бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Семинар машғулотларида талабалар Ўзбекистоннинг энг янги тарихи фанидан маъруза дарсларида олган назарий билимларини мустақамлаш билан бирга, семинарлар мавзулари бўйича тайёргарлик кўриш жараёнида қўшимча адабиётлар ва манбалар билан танишиш орқали қўшимча билим оладилар. Натижада, уларнинг билим доиралари илмий жиҳатдан асосланган ҳолда кенгайди.

“Ўзбекистоннинг энг янги тарихи” фани бўйича семинар машғулотларининг тавсия этиладиган мавзулари:

1. Мустақилликка эришиш арафасида Ўзбекистондаги ижтимоий-сиёсий жараёнлар.
2. Мустақил Ўзбекистон Республикасининг ташкил топиши ва унинг тарихий аҳамияти.
3. Ўзбекистоннинг ўзига хос истиқлол ва тараққиёт йўли.
4. Ўзбекистонда демократик, фуқаролик жамияти асосларининг шаклланиши, амалга оширилган сиёсий ислохотлар.
5. Иқтисодий ислохотлар, хусусий мулкчиликнинг шаклланиши. Ўзбекистонда бозор муносабатларининг ривожланиши.
6. Ўзбекистон Республикасидаги ижтимоий ўзгаришлар.
7. Мустақиллик йилларида Ўзбекистондаги маънавий ва маданий тараққиёт.
8. Ўзбекистон Республикасида таълим соҳасида амалга оширилган ислохотлар.
9. Мустақиллик йилларида Қорақалпоғистон Республикаси.
10. Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти.
11. Янгиланаётган Ўзбекистон: миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари.

Изоҳ: Ишчи фан дастурини шакллантириш жараёнида ишчи ўқув режада мазкур машғулот турига ажратилган соат ҳажмига мос мавзулар танлаб бажарилади.

V. Мустақил таълим ва мустақил ишлар

Мустақил таълимдан кўзланган мақсад ва вазифалар - бу талабаларда мустақил билим олиш кўникмаларини шакллантиришдан иборат.

Мустақил таълим семинар машғулотларига тайёргарлик кўришдан ташқари фан дастурида кўрсатилмаган, аммо фан бўйича талабанинг билим доирасини кенгайтирувчи кўшимча мавзулар доирасида берилган топшириқларни бажаришни ўз ичига олади.

Мустақил таълим учун тавсия этиладиган мавзулар:

1. Ўзбекистонда ижтимоий соҳада амалга оширилаётган ўзгаришлар.
2. Мустақиллик йилларида давлат бошқаруви тизимида амалга оширилган ислохотлар.
3. Юксак маънавиятли ёшларни тарбиялашда Ўрта Осиё алломалари илмий меросининг ўрни (алломаларнинг илмий фаолияти мисолида).
4. Ўзбекистон Республикасида оммавий ахборот воситаларининг фаолияти (ўзгариш ва муаммолар)
5. Қишлоқ хўжалиги ва саноат соҳасидаги ўзгаришлар.
6. Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари кафолатининг яратилиши.
7. Миллий хавфсизликни таъминлаш борасида амалга оширилаётган ишлар.

Изоҳ: мустақил таълим мавзулари ажратилган мавзуга мос ҳолда танлаб белгиланади.

VII. Асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар ҳамда ахборот манбалари Раҳбарий адабиётлар:

2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т. 1. - Тошкент: Ўзбекистон. 2017.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамиз. - Тошкент: Ўзбекистон. 2017.
4. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон маънафаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йилигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. - Тошкент: Ўзбекистон. 2017.
5. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. - Тошкент: Ўзбекистон. 2017.
6. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т. 1. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996.
7. Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжиҳатлигимиз ва қатъий иродамизга боғлиқ. Т. 12. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.
8. Каримов И.А. Инсон унинг ҳуқуқ ва эркинликлари - олий кадрият. Т. 14. - Тошкент: Ўзбекистон, 2006.
9. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008.
10. Каримов И.А. Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқоролик жамиятини шакллантириш-мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. Т.19. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.
11. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011.
12. Каримов И.А. Тарихий хотира ва инсон омили – буюк келажакимиз гаровидир. Халқ сўзи. 2012, 10 май.
13. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажакимиз йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. - Тошкент: Ўзбекистон. 2015.

Асосий адабиётлар

14. Мустақил Ўзбекистон тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.
15. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.
16. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.
17. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.
18. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабиров. - Тошкент: Академия, 2013.
19. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт учқунлари, 2018.

Қўшимча адабиётлар

20. Азизхўжаев А.А. Мустақиллик: курашлар, изтироблар, қувончлар. - Тошкент: 2001.
21. Азизхўжаев А.А. Чин ўзбек иши. - Тошкент, 2003.
22. Аҳмедов Э. Ўзбекистон шаҳарлари мустақиллик йилларида. - Тошкент: Абу Али ибн Сино нашриёти, 2002.
23. Исломов З.М. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
24. Левитин Л. Ўзбекистон туб бурилиш палласида. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005.
25. Усмонов Қ. Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашуви. –Тошкент: Молия, 2003.
26. Ўзбекистон мустақиллик йилларида. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996.
27. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.
28. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.
29. Ўлмасов А., Вахобов А. Иқтисодий назарияси. - Тошкент: Шарқ, 2006.
30. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик: тарихий тажриба ва ҳозирги замон. Масъул муҳаррир Р.Ҳ.Муртазаева. - Тошкент: Мумтоз сўз, 2010.
31. Ўзбекистон тарихи (1917-1991 йиллар). 2 том. Масъул муҳаррирлар: Р.Абдуллаев, Қ.Ражабов, М.Раҳимов. - Тошкент: Ўзбекистон, 2019.
32. Муртазаева Р.Ҳ. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва толерантлик. Дарслик. - Тошкент: Мумтоз сўз, 2019.
33. Юнусова Х. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва маънавий жараёнлар (XX аср 80-йиллари мисолида). - Тошкент: Abu matbuot-konsalt, 2009.
34. Бобожонова Д. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар (70 80-йиллар мисолида). Қўлланма. – Тошкент: Шарқ, 1999.
35. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.
36. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Мехнат, 2001.

Интернет сайтлари:

1. www.ziyonet.uz.
2. www.edu.uz.
3. www.google.uz.
4. www.gov.uz.

4.2. ИШЧИ ФАН ДАСТУРИ
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLYIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

«TASDIQLAYMAN»

GulDU o'quv ishlari prorektori

_____ f.f.n. dots F.Sharipov

«____» _____ 2020 yil

№ _____

“O'ZBEKISTONNING ENG TARIXI”
FANINING ISHCHI O'QUV DASTURI

Ta'lim yo'nalishi: Barcha nomutaxassis yo'nalishlar talabalari uchun

Umumiy o'quv soati – 120 soat (1-kurs)

Shu jumladan:

Ma'ruza – 30 soat

Seminar – 30 soat

Mustaqil ta'lim – 60 soat

Guliston-2020

Fanning ishchi o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil "____" _____dagi "____"-sonli buyrug'i bilan (buyruqning ____-ilovasi) tasdiqlangan "O'zbekistonning eng yangi tarixi" fani dasturi asosida tayyorlangan.

Mazkur ishchi o'quv dasturi "Tarix" kafedrasining 2020 yil "____" ____dagi "____"-sonli majlisida muhokama qilinib, ma'qullangan.

Fanning ishchi o'quv dasturi Ijtimoiy-iqtisodiy fakul'teti uslubiy kengashining 2020 yil "____" ____dagi "____"-sonli majlisida muhokama qilinib, tasdiqqa tavsiya etilgan.

Fan dasturi Guliston davlat universiteti Kengashining 2020 yil "____" _____dagi ____-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.

Tuzuvchilar: katta o'qituvchi: Mamatov Sh. _____

katta o'qituvchi: Alibekov U.. _____

katta o'qituvchi: Abdushukurova I. _____

o'qituvchi: Mirzaliyev U ._____

Taqrizchi: tarix fanlari nomzodi, dotsent O.Nazarov _____

GulDU Ijtimoiy iqtisodiy

fakulteti dekani:

2020 yil "____" "_____" _____ dots. B.To'ychiboyev

GulDU "Tarix"

kafedra mudiri:

2020 yil "____" "_____" _____ dots. S.Qudratov

GulDU O'quv-uslubiy bo'lim

boshlig'i :

2020 yil "____" "_____" _____ I.Xudoyberdiev

I. O'quv fanining dolzarbligi

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida davlat boshqaruv tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy sohalarida katta o'zgarishlar amalga oshirildi. Shuningdek, ta'lim sohasida ham bir qator islohotlar o'tkazilib, barkamol avlodni shakllantirishga yo'naltirilgan islohotlar rivojlantirilib borilmoqda. Bugun jahonda yuz berayotgan voqea va hodisalar, mafkuraviy qarama-qarshiliklarning mazmun-mohiyatini tahlil etish, turli xil yot g'oyalardan yoshlarni himoya qilish uchun tarixiy tafakkurni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, Oliy o'quv yurtlarida O'zbekistonning eng yangi davri tarixini chuqur o'rganish yosh mutaxassislarning bugungi davr siyosatini, jahon hamjamiyatidagi o'rnini, davr qahramonlarini, ayniqsa o'zining ham shu jarayon ishtirokchisi ekanligini to'g'ri va to'liq anglashi jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonning eng yangi tarixi xaqida so'z ketganda, avvalo 1991 yildan beri mamlakatimiz bosib o'tgan tarixiy yo'ning mohiyati va ahamiyatini tushunish kerak. Ushbu jarayon qanday o'tganini, mamlakatimiz mustaqillikka erishgunga qadar va mustaqillikning dastlabki yillarida qanday muammolarga duch kelganligini tushunish muhimdir.

Ushbu dasturda O'zbekistonning eng yangi tarixi, ya'ni O'zbekistonning davlat mustaqilligiga erishishi arafasida yuzaga kelgan murakkab vaziyat, respublika mustaqilligining e'lon qilinishi, mustaqillik yillarida mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy sohalaridagi islohotlar va ularning bosqichlarini, O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga har tomonlama integratsiyasini, xalqaro munosabatlar, xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash, tinchliksevar tashqi siyosat kabi masalalarning ilmiy va amaliy ahamiyati ochib beriladi.

II. O'quv fanining maqsadi va vazifasi

Fanni o'qitishning maqsadi – mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida yuz bergan muhim o'zgarishlar, tub islohotlarning mazmun-mohiyatini ko'rsatish va jamiyat hayotida talabaning o'rnini, o'zligini anglatishdan iborat.

Fanni o'qitishning vazifalari – mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistonda yuzaga kelgan murakkab vaziyatni hamda mustaqillik yillarida davlat boshqaruvi, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy hamda boshqa sohalaridagi islohotlarning mazmun-mohiyatini talabalarga tushuntirib berish, ularni Vatanga sadoqat va muhabbat ruhida tarbiyalash hamda milliy g'ururni shakllantirishdan iborat.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar kuyiladi.

Talaba:

–mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistonda yuzaga kelgan murakkab vaziyatni, ularning sabablari va oqibatlarini;

–mustaqillik yillaridagi o'zgarishlarni, O'zbekistonning eng yangi tarixi masalalarini, zamonaviy jarayonlarda O'zbekistonning jahon hamjamiyatidagi o'rnini tarixiylik va xolislik nuqtai nazaridan **bilishi** kerak;

–O'zbekistonning eng yangi tarixi muammolarini o'rganish, dunyoqarashni mustahkamlashda milliy mustaqillik g'oyasini qo'llay bilish, atrofida sodir bo'layotgan jarayonlarga o'z munosabatini bildira olish, jamiyat va inson dunyoqarashi rivojida tarix fanining o'rnini anglash va bugungi kunda sodir bo'layotgan voqealarning tarixdagi muhim voqealar bilan bog'liqligini bilish **ko'nikmalariga ega bo'lishi** kerak.

O'zbekistonning eng yangi tarixini chuqur bilish, ma'naviy-milliy va umuminsoniy masalalar bo'yicha o'z qarashlarini ilmiy asoslashni va ifodalashni bilish, milliy mustaqillik g'oyalariga amal qiladigan faol hayotiy dunyoqarash kabi **malakalarga ega bo'lishi** kerak.

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

1-MAVZU: Kirish. "O'zbekistonning eng yangi tarixi" o'quv fanining predmeti, maqsadi va vazifalari, nazariy-metodologik tamoyillari.

O'zbekiston tarixini davrlashtirish masalasi. "O'zbekistonning eng yangi tarixi" o'quv fanining predmeti, maqsad va vazifalari. Fanni o'rganishning nazariy-uslubiy asoslari. Yuksak intellektual salohiyatli, ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash, komil insonni voyaga etkazishda mamlakat eng yangi tarixining tutgan o'rnini. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning ma'naviy etuk shaxsni tarbiyalashda tarixiy xotiraning o'rnini va saboqlari to'g'risidagi fikrlari. XXI globallashtirish asrida ta'lim sohasida mazkur fanni o'qitishdagi nazariy-kontseptual yondashuv va ilg'or innovatsiyalar.

2-MAVZU Mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar.

XX asr 80-yillari o'rtalarida respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy hayotidagi inqirozli holat. Markazning O'zbekistonda amalga oshirgan qatag'on siyosati. "Paxta ishi" "O'zbek ishi" nomli kampaniyalar. Aholi turmush tarzining og'irlashuvi. Orol fojiasi. Farg'ona voqealari. 1989 yil o'rtalarida respublika ijtimoiy-siyosiy hayotidagi o'zgarishlar. Milliy manfaatlar ustuvorligining o'sib borishi. I.Karimov – O'zbekistonning Birinchi Prezidenti. Mustaqillik deklaratsiyasi va uning tarixiy ahamiyati. 1991 yil avgust voqealari. GKChP. Sovet davlatining tanazzulga yuz tutishi.

3-MAVZU Mustaqil O'zbekiston Respublikasining tashkil topishi va uning tarixiy ahamiyati.

Mustaqillik arafasida respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahvol. O'zlikni anglashga intilishning kuchayishi. Siyosiy tizimdagi o'zgarishlar. Mustaqillikning e'lon qilinishi. O'zbekiston Respublikasining tashkil etilishi. Mustaqillikning ilk davrida davlat suverenitetini mustahkamlash yo'lidagi sa'y-harakatlar. Mustaqil O'zbekiston davlatining yuzaga kelishi va mustahkamlanishida I.Karimovning tarixiy xizmatlari.

4-MAVZU: O'ZBEKISTONNING O'ZIGA XOS ISTIQLOL VA TARAQQIYOT YO'LI.

Mustaqil taraqqiyotning dastlabki bosqichidagi muammolar. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini tanlashi. Taraqqiyotning "O'zbek modeli" va uning o'ziga xos xususiyatlari. O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy rivojlanish strategiyasi: yangilanish va taraqqiyot yo'li. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga qaratilgan strategiya asoslari. Mustaqillik – me'yoriy-huquqiy asoslarining yaratilishi. Yangi Konstitutsiyaning qabul qilinishi va uning tarixiy ahamiyati. Davlat ramzlari.

5-6-MAVZU O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati asoslarining shakllanishi, amalga oshirilgan siyosiy islohotlar.

Milliy davlat boshqaruvi tizimi. Mustaqil O'zbekistonda hokimiyatlar bo'linishi printsiplari. O'zbekistonda ko'ppartiyaviylik tizimining shakllanishi va uning ahamiyati. Siyosiy partiyalar faoliyatidagi xususiyatlar. O'zbekistonda parlament tizimi va undagi islohotlar. Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi o'zgarishlar. O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlar va ularning siyosiy, ijtimoiy hamda iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki. Ijtimoiy-sherikchilik. O'z-o'zini boshqaruv organlarining faoliyati va ularning jamiyatni demokratlashtirishdagi o'rnini. O'zbekistonda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontseptsiyasi. Inson haq-huquqlarini ta'minlash va himoya qilish.

7-MAVZU Iqtisodiy islohotlar, xususiy mulkchilikning shakllanishi. O'zbekistonda bozor munosabatlarining rivojlanishi.

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish kontseptsiyasi. O'zbekiston Respublikasida bozor munosabatlarining shakllanishi, uning yo'nalishlari, bosqichlari va xususiyatlari. Bozor munosabatlariga o'tishning huquqiy asoslarining yaratilishi. Iqtisodiy islohotlarning besh tamoyilini amalga oshirish mexanizmi. Bozor infratuzilmasining shakllanishi, qishloq xo'jaligidagi islohotlar, uning vazifalari va yo'nalishlari. Sanoat, avtomobilsozlik sohasining rivojlanishi. Makroiqtisodiyotni barqarorlashtirishga erishish. Jahon moliyaviy inqirozining yuzaga kelish sabablari, oqibatlari va uni O'zbekistonda bartaraf etish yo'llari. Mamlakat iqtisodiyotining

modernizatsiya va diversifikatsiya qilinishi, bank-moliya tizimini mustahkamlash borasidagi chora-tadbirlar. Soliq tizimidagi islohotlar.

8-MAVZU O'zbekiston Respublikasidagi ijtimoiy o'zgarishlar.

Kuchli ijtimoiy siyosat kontseptsiyasining shakllanishi, bosqichlari va rivojlantirilishi. Manzilli ijtimoiy himoya tizimining yaratilishi. Ijtimoiy sohani rivojlantirishga yo'naltirilgan aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirib borish, sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, aholini uy-joylar bilan ta'minlash, yo'l-transport muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmalarni rivojlantirish, ta'lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san'at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish. Nodavlat notijorat tashkilotlarining ijtimoiy himoya va manzilli ijtimoiy yordamni amalga oshirishdagi ishtiroki.

O'zbekiston Respublikasi "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonunning mazmun-mohiyati, aholining huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, jamiyatda korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish.

9-10-MAVZU Mustaqillik yillarida O'zbekistondagi ma'naviy va madaniy taraqqiyot.

Mustaqillik yillarida ma'naviy va ma'rifiy hayot. Milliy istiqlol g'oyasi va mafkuraviy masalalar. Milliy urf-odatlar, qadriyatlar va an'analarning qayta tiklanishi.

Mustaqillik yillarida buyuk ajdodlar va tarixiy shaxslarga bo'lgan e'tibor. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning ajdodlar merosi va milliy qadriyatlarni tiklash borasidagi xizmati. Tarixiy shaharlar (Buxoro, Samarqand, Marg'ilon, Qarshi, Toshkent, Xiva, Shahrisabz) yubileylarining xalqaro miqyosda keng nishonlanishi. Toshkent shahrining "Islom madaniyati poytaxti" deb e'lon qilinishi va uning ahamiyati. Madaniyat va san'at sohasining rivojlanishi. Xalqaro ko'rik-tanlovlarning o'tkazilishi. Milliy sport turlarining rivojlantirilishi. Beshta tashabbus va uning yuksak ma'naviy madaniyatni ta'minlashdagi o'rni. O'zbekistonda millatlararo va dinlararo munosabatlardagi barqarorlikni ta'minlash borasidagi davlat siyosati.

11-MAVZU O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR.

Mustaqillik yillarida ilm-fanning rivojlanishi. Yangi jamiyat qurishda ta'lim va tarbiyaning o'rni va roli. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning qabul qilinishi. Dasturning maqsad va vazifalari, uni amalga oshirish mexanizmi va bosqichlari. Ta'limning milliy modelining shakllanishi, rivojlanishi va sohadagi muammolar. O'zbekistonda yangi avlod kadrlar tayyorlash sohasidagi o'zgarishlar. Oliy ta'lim sohasida qabul qilingan Qonunlar va ularda belgilangan vazifalar. Ta'lim sohasida xalqaro hamkorlikning yo'lga qo'yilishi: yutuqlar va kamchiliklar.

12-MAVZU Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi

Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotida amalga oshirilgan islohotlar. Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligi sohasidagi o'zgarishlar. Ma'naviy-madaniy sohadagi yangilanishlar. Qoraqalpog'iston Respublikasi oliy ta'lim tizimi va undagi islohotlar. Qoraqalpog'iston Respublikasida ekologik ahvol. Orol fojiasi. Ekologik holatni yaxshilash borasidagi davlat siyosati.

13-MAVZU O'zbekiston va jahon hamjamiyati

O'zbekistonning tinchliksevar tashqi siyosati va uning jahon hamjamiyati tomonidan tan olinishi. O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar va xorijiy mamlakatlar bilan iqtisodiy-siyosiy aloqalarining yo'lga qo'yilishi. O'zbekiston Respublikasining BMTga a'zo bo'lishi va jahon hamjamiyatidagi o'ziga xos o'rni. O'zbekistonning MDHdagi o'rni va mavqeining oshib borishi. O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan o'zaro hamkorlik aloqalari. O'zbekistonning Evropa Ittifoqi mamlakatlari bilan istiqbolli hamkorliklari. Tashqi siyosiy faoliyat kontseptsiyasi. O'zbekiston tashqi siyosatida Rossiya, AQSh, Xitoy mamlakatlarining o'rni.

O'zbekistonning geosiyosiy va geoiqtisodiy o'rni. O'zbekistonning mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta'minlash borasida olib borgan siyosati. Markaziy Osiyoda xavfsizlik masalalari, terrorizm, giyohvandlik va odam savdosiga qarshi kurashda O'zbekiston Respublikasining faolligi.

O'zbekistonning ShHT bilan aloqalari. O'zbekistonning Markaziy Osiyo, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi davlatlari bilan yangi strategik sherikchilik shartnomalarining imzolanishi. O'zbekiston Respublikasining faol tashqi siyosatining yangi bosqichi. O'zbekistonning mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta'minlash borasida olib borgan siyosati. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar.

14-15-MAVZU Yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining ishlab chiqilishi, hayotga joriy etilishi va uning ahamiyati.

2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi va unda belgilangan ustuvor yo'nalishlar:

- ✓ Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari;
- ✓ Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar.

1-jadval

№	Ma'ruza mavzulari	Soati
1	Kirish.“O'zbekistonning eng yangi tarixi” o'quv fanining predmeti, maqsadi va vazifalari.	2
2	Mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar.	2
3	Mustaqil O'zbekiston Respublikasining tashkil topishi va uning tarixiy ahamiyati.	2
4	O'zbekistonning o'ziga xos istiqlol va taraqqiyot yo'li.	2
5	O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati asoslarining shakllanishi, amalga oshirilgan siyosiy islohotlar.	2
6	O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati asoslarining shakllanishi, amalga oshirilgan siyosiy islohotlar.	2
7	Iqtisodiy islohotlar, xususiy mulkchilikning shakllanishi. O'zbekistonda bozor munosabatlarining rivojlanishi.	2
8	O'zbekiston Respublikasidagi ijtimoiy o'zgarishlar.	2
9	Mustaqillik yillarida O'zbekistonning ma'naviy va madaniy taraqqiyoti.	2
10	Mustaqillik yillarida O'zbekistonning ma'naviy va madaniy taraqqiyoti.	2
11	O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar.	2
12	Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi.	2
13	O'zbekiston va jahon hamjamiyati.	2
14	Yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.	2
15	Yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.	2
Jami:		30

4. Seminar mashg'ulotlar

Seminar mashg'ulotlarida talabalar .“O'zbekistonning eng yangi tarixi” fanidan ma'ruza darslarida olgan nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, seminarlar mavzulari bo'yicha tayyorgarlik ko'rish jarayonida qo'shimcha adabiyotlar va tarixiy manbalar bilan tanishib, qo'shimcha bilim oladilar.

Natijada ularning bilim doiralari ilmiy jihatdan asoslangan holda kengayadi. Shuningdek, darslik va o'quv qo'llanmalar asosida talabalar bilimlarini mustahkamlashga erishish, tarqatma materiallardan foydalanish, ilmiy maqolalar va tezislar chop etish orqali talabalar bilimlarini oshirish, mavzular bo'yicha ko'rgazmali qurollar tayyorlash va boshqalar tavsiya etiladi.

2-jadval

№	Seminar mavzulari	Soati
1	Mustaqillikka erishish arafasida O'zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar.	2
2	Mustaqil O'zbekiston Respublikasining tashkil topishi va uning tarixiy ahamiyati.	2
3	O'zbekistonning o'ziga xos istiqlol va taraqqiyot yo'li.	2
4	O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati asoslarining shakllanishi, amalga oshirilgan siyosiy islohotlar.	2
5	O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyati asoslarining shakllanishi, amalga oshirilgan siyosiy islohotlar.	2
6	Iqtisodiy islohotlar, xususiy mulkchilikning shakllanishi. O'zbekistonda bozor munosabatlarining rivojlanishi.	2
7	Iqtisodiy islohotlar, xususiy mulkchilikning shakllanishi. O'zbekistonda bozor munosabatlarining rivojlanishi.	2
8	O'zbekiston Respublikasidagi ijtimoiy o'zgarishlar.	2
9	Mustaqillik yillarida O'zbekistonning ma'naviy va madaniy taraqqiyoti.	2
10	Mustaqillik yillarida O'zbekistonning ma'naviy va madaniy taraqqiyoti.	2
11	O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida amalga oshirilgan islohotlar.	2
12	Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi.	2
13	O'zbekiston va jahon hamjamiyati.	2
14	Yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.	2
15	Yangilanayotgan O'zbekiston: milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari.	2
Jami:		30

5. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim davomida talabalar o'quv dasturiga kirmagan mavzularni qo'shimcha adabiyotlar asosida mustaqil o'rganadilar. Mustaqil ta'lim ikki usulda: Referat va nazorat ishi ko'rinishida bajariladi.

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalari bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
- talabalarning o'quv-ilmij-tadqiqot ishlarini bajarishi bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularini chuqur o'rganish;
- faol va muammoli o'qitish uslublaridan foydalanadigan o'quv mashg'ulotlari.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular

3-jadval

№	Mustaqil ta'lim mavzulari	Hajmi (soatda)
Seminar mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rish		
1		30 soat
2	O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning yangi bosqichlari haqida ma'lumotlar to'plash va referat tayyorlash.	4
3	Mustaqillik yillarida davlat boshqaruv tizimida amalga oshirilgan islohotlarning xususiyatlari mavzusida doklad tayyorlash.	4
4	Yuksak ma'naviyatli yoshlarni tarbiyalashda O'rta Osiyo allomalari ilmiy merosining o'rnini (allomalar ijodi va faoliyati misolida) mavzusida doklad tayyorlash.	6
5	O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarining faoliyati	4

	(o'zgarish va muammolar) haqida referat tayyorlash.	
6	Qishloq xo'jaligi va sanoat sohasidagi o'zgarishlar haqida referat tayyorlash.	4
7	O'zbekistonda inson huquqlari va erkinliklari kafolatining yaratilishi masalasida internet saytlaridan ma'lumot to'plash.	4
8	Milliy xavfsizlikni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan ishlarning mazmun-mohiyati haqida referat tayyorlash	4
Jami:		60

6. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari

Rahbariy adabiyotlar:

37. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни катъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Т. 1. - Тошкент: Ўзбекистон.. 2017.

38. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажегимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга курамиз. - Тошкент: Ўзбекистон. 2017.

39. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон маънафатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 24 йилигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. - Тошкент: Ўзбекистон. 2017.

40. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. - Тошкент: Ўзбекистон. 2017.

41. Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т. 1. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996.

42. Каримов И.А. Тинчлик ва хавфсизлигимиз ўз куч-қудратимизга, ҳамжиҳатлигимиз ва катъий иродамизга боғлиқ. Т. 12. - Тошкент: Ўзбекистон, 2004.

43. Каримов И.А. Инсон унинг ҳуқуқ ва эркинликлари - олий қадрият. Т. 14. - Тошкент: Ўзбекистон, 2006.

44. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. -Тошкент: Маънавият, 2008.

45. Каримов И.А. Демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқоролик жамиятини шакллантириш-мамлакатимиз тараққиётининг асосий мезонидир. Т.19. – Toshkent: O'zbekiston, 2011.

46. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида. – Тошкент: Ўзбекистон, 2011.

47. Каримов И.А. Тарихий хотира ва инсон омили – буюк келажегимиз гаровидир. Халқ сўзи. 2012, 10 май.

48. Каримов И.А. Она юртимиз бахту иқболи ва буюк келажеги йўлида хизмат қилиш – энг олий саодатдир. - Тошкент: Ўзбекистон. 2015.

Asosiy adabiyotlar

49. Мустақил Ўзбекистан тарихининг дастлабки саҳифалари. - Тошкент, 2000.

50. Эркаев А. Ўзбекистон йўли. - Тошкент: Маънавият, 2011.

51. Мустақиллик: Изоҳли илмий-оммабоп луғат // М.Абдуллаев ва бошқалар: тўлдирилган учинчи нашр. - Тошкент: Шарқ, 2006.

52. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. – Тошкент: Маънавият, 2017.

53. Мустақил Ўзбекистон тарихи. Масъул муҳаррир А.Сабилов. - Тошкент: Академия, 2013.

54. Новейшая история Узбекистана. Руководитель проекта и редактор: М.А.Рахимов. - Тошкент: Адабиёт уқунлари, 2018.

Qo'shimcha adabiyotlar

55. Азизхўжаев А.А. Мустақиллик: курашлар, изтироблар, қувончлар. - Тошкент: 2001.

56. Азизхўжаев А.А. Чин ўзбек иши. - Тошкент, 2003.

57. Ахмедов Э. Ўзбекистон шаҳарлари мустақиллик йилларида. - Тошкент: Абу Али ибн

Сино нашриёти, 2002.

58. Исломов З.М. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005.

59. Левитин Л. Ўзбекистон туб бурилиш палласида. - Тошкент: Ўзбекистон, 2005.

60. Усмонов Қ. Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига интеграциялашуви. –Тошкент: Молия, 2003.

61. Ўзбекистон мустақиллик йилларида. - Тошкент: Ўзбекистон, 1996.

62. Ўзбекистон тарихи. Р.Ҳ.Муртазаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент, 2005.

63. Ўзбекистон халқининг дини, маданияти ва урф-одатлари: тарих ва ҳозирги ҳолат. - Тошкент: ТИУ, 2011.

64. Ўлмасов А., Вахобов А. Иқтисодиёт назарияси. - Тошкент: Шарқ, 2006.

65. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва бағрикенглик: тарихий тажриба ва ҳозирги замон. Масъул муҳаррир Р.Ҳ.Муртазаева. - Тошкент: Мумтоз сўз, 2010.

66. Ўзбекистон тарихи (1917-1991 йиллар). 2 том. Масъул муҳаррирлар: Р.Абдуллаев, Қ.Ражабов, М.Раҳимов. - Тошкент: Ўзбекистон, 2019.

67. Муртазаева Р.Ҳ. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва толерантлик. Дарслик. - Тошкент: Мумтоз сўз, 2019.

68. Юнусова Х. Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ва маънавий жараёнлар (XX аср 80-йиллари мисолида). - Тошкент: Abu matbuot-konsalt, 2009.

69. Бобожонова Д. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар (70 80-йиллар мисолида). Қўлланма. – Тошкент: Шарқ, 1999.

70. Қорақалпоғистон тарихи (1917-1994 йй.). - Нукус, 1995.

71. Ғуломов С., Убайдуллаева Р., Аҳмедов Э. Ўзбекистон. -Тошкент: Меҳнат, 2001.

Интернет сайтлари:

 www.ziyonet.uz.

 www.edu.uz.

 www.google.uz.

 www.gov.uz.

Talabalar bilimini baholash mezonlari

a) “A’lo” baho uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- Xulosa va qaror qabul qilish;
- Ijodiy fikrlay olish;
- Mustaqil mushohada yurita olish;
- Olgan bilimlarini amalda qo’llay olish;
- Mohiyatini tushunish;
- Bilish, aytib berish;
- Tasavvurga ega bo’lish.

b) “Yaxshi” baho uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- Mustaqil mushohada yurita olish;
- Olgan bilimlarini amalda qo’llay olish;
- Mohiyatini tushunish;
- Bilish, aytib berish;
- Tasavvurga ega bo’lish.

v) “Qoniqarli” baho uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- Mohiyatini tushunish;
- Bilish, aytib berish;
- Tasavvurga ega bo’lish.

g) talabanning bilim darajasi **“Qoniqarsiz”** deb quyidagi hollarda baholanadi:

- Aniq tasavvurga ega bo’lmaslik;
- Javoblarda xatoliklarga yo’l qo’yilganlik;
- Bilmaslik.

4.4. TECTJIAP

1	Prezident huzuridagi Davlat va jamiyat qurilishi Akademiyasi qachon tashkil qilindi	1993 yil sentyabr	1994 yil dekabr	1995 yil sentyabr	1996 yil dekabr	D
2	Mustaqillik yillarida tarixiy shaharlarning ham yubileyi nishonlangan. Quyidagi qaysi shaharning 2700 yilligi YuNESKO ishtirokida keng bayram qilindi	Buxoro	Samarqand	Termiz	Shahrisabz	D
3	O'zbekistonda Qonunchilik palatasiga deputatlikka nomzodlar kimlar tomonidan ko'rsatilgan?	Tuman hokimiyati	Siyosiy partiyalar	Jamoat tashkilotlari.	Tashabbuskor guruhlar	B
4	I.Karimovning qaysi asarida komil insonga ta'rif berilgan?	«Yegali yurt, yerini bermas»;	«Buyuk maqsad yo'lidan og'ishmaylik»;	«Xushyorlik ka da'vat»;	«Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q»;	D
5	Toshkent shahri «Islom madaniyati poytaxti» deb qachon ye'lon qilindi?	2006 yil	2005 yil	2004 yil	2007 yil	D
6	Mamlakatimiz xududida nechta ko'hna tarixiy obidalar YuNESKO ro'yxatiga kiritilgan?	100 dan ziyod	3 mingdan ziyod	4 mingdan ziyod	3 mingga yaqin	B
7	Prezident Islom Karimovning "Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz" kitobi, uning tanlangan asarlarining nechanchi jildiga kirgan	7-jild	6-jild	5-jild	3-jild	A
8	«Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» asarida tariximizning qora kunlari tahminan necha yil qilib ko'rsatilgan	130	150	75	Qariyb 85	A
9	Mustaqil Vatanimiz xavfsizligini ta'minlash zaruratini keltirib chiqaruvchi yeng asosiy tashqi tahdid qaysi	Korrupsiya va jinoyatchilik	Buyuk davlatchilik shovinizm va agressiv millatchilik	Diniy yekstremizm va fundamentalizmning jonlanib turishi	NATOni kengayib, qo'shni mamlakatlarda harbiy bazalar barpo yetayotganini	C
10	Mamlakatimizda «O'qituvchilar va murabbiylar kuni» qachondan boshlab nishonlanadi hamda u kimlarning bayrami	1996 yil 1 oktyabrdan; o'qituvchilar va murabbiylarning bayrami	1997 yil 1 oktyabrdan; bolalarni jismonan va ruhan komol toptirishga o'z hayotini bag'ishlayotgan barcha insonlarning bayrami	1996 yil 1 oktyabrdan; o'qituvchilar va murabbiylar, tarbiyachilarning bayrami	«A» va «V» qatorlaridagi javoblar to'g'ri	C
11	Siyosiy partiyaning «elektorat» funksiyasi nimani bildiradi	jamoatchilikni jalb qilish	hokimiyatni boshqarish	so'z maqsad va vazifasini aniqlash	parlament va xukumatni	D

					shakllantirishda o'z nomzodlarini saylash	
12	Hozirda Yevropa va Osiyoni bog'lab turadigan transport yo'lagi qanday nomlanadi	IKAO	EKO	TRASEKA	Trabzon	C
13	Xokimiyatning taqsimoti tushunchasini aniqlang?	qonun chikaruvchi, ijro etuvchi	nazorat qiluvchi, tartibga soluvchi	boshqarish, xukmronlik	qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi, sud hokimiyati	D
14	Siyosiy partiyani tuzish uchun kamida nechta hududiy subyektdan imzo to'planishi kerak	5	4	6	7	A
15	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Mahalla" xayriya jamg'armasini tashkil etish to'g'risidagi farmoni e'lon qilingan sanani aniqlang	1992 yil 2 iyul	1992 yil 12 sentyabr	1992 yil 8 oktyabr	1992 yil 10 dekabr	A
16	Prezident I. Karimovning «Bugungi zamonda mafkura poligonlari yadro poligonlariga nisbatan ham ko'proq kuchga yega» degan fikri qaysi asarida bayon qilingan?	«Maqsadimiz - tinchlik, barqarorlik, hamkorlik» O'zbekiston televideniyesi muxbirining savollariga javoblarida 1995 yil 27 oktyabr	«Barkamol avlod-O'zbekiston taraqqiyotining poydevori». O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi IX sessiyasida so'zlagan no'tqida. 1997 yil 29 avgust	Turkiy tilli davlatlar boshliqlarining beshinchi uchrashuvida so'zlagan nutqida. 1998 yil 9 iyun	«Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni millat qilishga xizmat yesin». «Tafakkur» jurnali bosh muharriri savollariga javoblari dan 1998 yil 2-son	D
17	Prezidentlik respublikasining asosiy xususiyatini nimada?	prezident xalk tomonidan saylanadi	xokimiyat prezidentga xisobot beradi	xokimiyat prezident tomonidan shakllanishida	barcha javoblar tugri	D
18	Amir Temur haykali birinchi bo'lib qayerda va qachon o'rnatildi	1996 yil Samarqandda	1993 yil Toshkentda	1996 yil Shaxrisabzda	1992 yil Samarqandda	B
19	Qonunchilik palatasiga saylovning mohiyati va asosiy ma'no-mazmunini tashkil etgan hal qiluvchi kuch.	Siyosiy partiyalar.	Deputatlikka nomzodlar.	Saylov okruglari.	Mahalla.	
20	O'z xuzurida akreditatsiyadan o'tgan diplomatik hamda boshqa vakilliklarning ishonch va chakiruv yorliklarini kim qabul qiladi	Bosh sudya	Bosh vazir	Tashki ishlar vaziri	Prezident	D

21	Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov kitoblarida shunday so'zlar yozilgan «Shaxsan o'zim bu illatdan jirkanaman, shu illatga chalingan odamni ko'rarga ko'zim yo'q» gapi kimlar haqida yuritilmoqda?	Poraxo'rlik	Ta'magirlik	Chaqimchilik	Sotqinlik	D
22	Mustaqillik yillarida Nukus shahrining necha yilligi nishonlangan	60	80	120	150	A
23	Qaysi mamlakat 2000 yilning yozida "Shanxay beshligi" tashkilotiga kirish istagini bildirdi?	Qozog'iston	Tojikiston	Rossiya	O'zbekiston	D
24	Kim mulkdor bo'lishga haqli	ishbilarmonlar	xar bir shaxs	xususiy firma egalari, mansabdor shaxslar	tadbirkorlar	B
25	«Bu yorug' olamda yeng buyuk jasorat» nima (I.Karimov ta'biri bilan)?	Vatanparvarlik	Ma'naviy jasorat	Mehnasevarlik jasorati	Vataniga sidqidildan xizmat qilish	B
26	1997 yili O'zbekiston iqtisodiyotida qanday xalqaro miqyosdagi o'zgarish yuz bergan edi	Asaka avtomobil zavodi ishga tushdi	O'zbekiston g'alla mustaqilligiga erishdi	O'zbekistonda o'zi neft mahsulotlari eksport qiluvchi mamlakatga aylandi	Qorovulb ozor neftni qayta ishlovchi korxonani ishga tushirildi	C
27	Parlamentimizning avvalgi tarkibi faoliyati davomida qancha muhim qonunni qabul qilgan.	200 ta.	250 ta.	300 ta.	350 ta.	A
28	O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga necha yoshdan saylanish mumkin	28 yosh	18 yosh	25 yosh	23 yosh	C
29	Tarbiya bizlar uchun yo xayot-yo mamot, yo najot yo xalokat-yo sodat-yo falokat masalasidir degan fikr kimning kalamiga mansub	Alisher Navoiy	Chulpon	Abdulla Avloniy	Isloi Karimov	C
30	Erkin bozor iqtisodiyotining tub belgilari	xususiy mulk, shaxsiy manfaat	tanlov erkinligi, rakobat, erkin narx tizimi	dexkon, fermerlarning xususiy mulki	A va V javoblar tugri	D
31	Mamlakat ichkarisida va xalkaro munosabatlarda O'zbekiston Respublikasi nomidan kim ish ko`radi	Oliy Majlis	Senat	Prezident	Konstitutsion sud	C
32	Qachon Jaloliddin Manguberdining 800 yillik yubileyi nishonlandi	1999 yil 5 noyabr	1999 yil 8 noyabr	1999 yil 10 noyabr	1999 yil 5 dekabr	A
33	O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasi, «Milliy tiklanish» demokratik partiyasi va «Adolat» sosial-demokratik partiyasi fraksiyalari Qonunchilik palatasida birinchi marta nimani shakllantirgan?	Muxolifatni	Demokratik blokni.	Yarashuv komissiyasini.	Qo'mitalarni.	A
34	I.A.Karimovning «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida:...» asari bo'yicha Respublikada nechta milliy-madaniy	80 dan ortiq	75 ta	90 dan ortiq	100 ta	A

	markazlar borligi qayd yetilgan?					
35	Mamlakatni modernizasiya qilishning muhim sharti.	Iqtisodiy va ijtimoiy sohani isloh etish.	Ijtimoiy va sud-xuquq tizimini muttasil yangilash.	Iqtisodiy va ijtimoiy sohani isloh etishni ijtimoiy va sud-xuquq tizimini muttasil yangilash bilan uzviy bog'liq holda amalga oshirish.	Jarayonlarni tezlashtirish.	C
36	“Kuchli davlatdan-kuchli fuqarolik jamiyati sari” konsepsiyasi nimani anglatadi?	Fuqarolik jamiyati institutlarining butun tizimini rivojlantirish.	Fuqarolik jamiyati institutlari boshqaruv jarayoniga uyg'un ravishda integratsiyalashuvini.	Fuqarolarning siyosiy faollashuvini	Hamma javoblar to'g'ri.	D
37	O'zbekiston Respublikasi «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qachon qabul qilingan va u necha bob va moddadan iborat?	1997 yil avgust, 5 bob, 28 modda	1991 yil avgust, 4 bob, 29 modda	1995 yil avgust, 2 bob, 31 modda	1990 yil avgust, 3 bob, 25 modda	A
38	O'zbekiston Respublikasida Qonun chiqaruvchi hokimiyatni yuqori palatasi qanday nomlanadi	Senat	Xokimiyat	Boshkarma	Vazirlar	A
39	O'zbekiston Respublikasida qachondan boshlab Prezidentlik instituti joriy etildi	1991 yil setyabrdan	1990 yil 24 martdan	1992 yil oktyabrdan	1992 yil maydan	B
40	O'zbekiston Respublikasida ikki palatalik qonun chiqaruvchi hokimiyatga birinchi bo'lib qachon saylov o'tkazildi	2003	2004	2006	2005	B
41	O'zbekiston Respublikasida birinchi bo'lib qaysi partiya tashkil topgan	O'zLDP	Milliy tiklanish	Adolat sosial demokratik partiyasi	(XDP) Xalk demokratik partiyasi	D
42	Qachon "Alpomish" dostonining 1000 yilligi nishonlandi	1999 yil 3 noyabr	1999 yil 10 oktyabr	1999 yil 27 oktyabr	1999 yil 6 noyabr	D
43	Parlamentda muxolifatni qaysi partiya tashkil qiladi?	O'zbekiston	“Milliy tiklanish”.	“Adolat”.	XDP.	A
44	Oltin zaxirasi bo'yicha O'zbekiston nechanchi o'rinni egallaydi?	120-o'rin	4-o'rin	40-o'rin	39-O'RINDA	C
45	O'zbekiston Respublikasida Qonun chiqaruvchi hokimiyat 1991-1994 yilda qaysi nom bilan yuritilgan	Oliy Majlis	Parlament	Senat	Oliy Kengash	D
46	O'zbekiston Respublikasida nechta siyosiy partiya faoliyat ko'rsatayapti	6	3	4	5	C

47	O'zbekiston Respublikasida Qonun chiqaruvchi hokimiyat quyi palatasi qanday nomlanadi	Senat	Fraksiya	Oliy savet	Qonunchilik palatasi	D
48	Istiqlol sharofati bilan muqaddas Qur'oni Karimni o'zbek tiliga izohli tarjima qilgan olimni aniqlang	Abdulaziz Mansur	Alouddin Mansur	Muhammad Latif Julanov	Alixon To'ra Sog'uniy	B
49	NATO/SEAP tashkilotining 2008 yil aprel oyida bo'lib o'tgan Buxarest sammitida O'zbekiston Birinchi Prezidenti Afg'oniston masalasida qanday taklifni o'rtaga qo'ygan?	“6+2” guruhini shakllantirish.	“6+2” guruhini “6+3” guruhiga aylantirish.	Harbiy yordamni kuchaytirish.	Gumanitar yordamni kuchaytirish.	B
50	«Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» asari necha bob va sahifadan iborat?	3 ta bob, 190 bet	4 ta bob, 208 bet	4 ta bob, 174 bet	2 ta bob, 174 bet	C
51	Oliy kengashning 1992 yil dekabrda bo'lgan XI-sessiyasi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga qancha o'zgartirish qo'shimchalar kiritildi?	80	60	100	70	A
52	Boshqa davlatlar oliy ta'lim muassasalarining O'zbekiston hududida ta'lim faoliyati bilan shug'ullanishi huquqini qaysi boshqaruv organi beradi?	O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi	OO'MTV	Oliy ta'lim muassasasi	Oliy majlis	A
53	1995 yil Toshkentda o'tkazilgan Markaziy Osiyoda Mintaqaviy xavfsizlik muammolariga bag'ishlangan xalqaro seminar qaysi xalqaro tashkilot tomonidan uyushtirilgan edi	BMT	NATO	YuNESKO	MDH	D
54	Inqirozga qarshi choralar dasturi qaysi yillarga mo'ljallangan?	2008-2010 yillarga.	2009-2011 yillarga.	2009-2012 yillarga.	2010-2013 yillarga.	A
55	I.A.Karimov «O'zbekiston Qahramoni» unvoniga qachon sazovor bo'ldi?	1994 yil	1991 yil	1993 yil	1995 yil	A
56	«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ni amalga oshirish bosqichlari qaysi javobda to'g'ri berilgan?	1993-2000, 2000-2005, 2005 va undan keyin.	1994-1999, 1999-2004, 2004 va undan keyin	1996-2001, 2001-2006, 2006 va undan keyin.	1997-2001, 2001-2005, 2005 va undan keyin	D
57	O'zbekistonda uzluksiz ta'lim turlari nechta?	8 ta	7 ta	6 ta	12 ta	B
58	O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi “Nodavlat notijorat tashkilotlarini, fuqarolik jamiyati boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish choratadbirlari to'g'risida” qo'shma qarorni qachon qabul qildi?	2007 yilda.	2008 yilda.	2009 yilda.	2010 yilda.	A
59	O'zbekiston Respublikasida Qonun chiqaruvchi hokimiyat necha tarmoqqa bulinadi	2	3	4	5	A
60	Qachon Amir Temur xiyoboniga uning haykali qo'yilgan	1989 yil	1991 yil	1993 yil	1994 yil	C

O'ZBEKISTONNING ENG YANGI TARIXI FANIDAN NAZORAT SAVOLLARI

2020-2021 o'quv yili

1. Davlat tili to'g'risida qonunning qabul qilinishi.
2. O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi joriy etilishi.
3. I.A.Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi.
4. "Mustaqillik Deklaratsiyasi"ning qabul qilinishi.
5. O'zbek tiliga davlat tili maqomi berish zarurati bormidi?
6. Mustaqillikning dastlabki kunlarida O'zbekiston oldida qanday yo'llar mavjud edi?
7. Mustaqillik Deklaratsiyasi qanday xujjat, unga izox bering?
8. 1989-1991 yillar oralig'idagi vaziyatlarda Islom Karimov jasoratiga izox bering?
9. Mustaqillik tushunchasi.
10. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suvereniteti uchun amaliy xarakterli xarakterlar.
11. O'zbekiston siyosiy tizimidagi o'zgarishlar.
12. Mustaqillik tushunchasiga izox bering?
13. Mustaqillik uchun kurashlarning tarixiy bosqichlarini sanab o'ting?
14. Iqtisodiy isloxlarni amalga oshirishda revolyutsion yo'l orqali o'tsa bo'larmidi?
15. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston tarkibidan chiqib keta oladimi yo'qmi?
16. Muxolifat kuchlar deganda nimani tushunasiz?
17. O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'lini tanlashi, taraqqiyotning «O'zbek modeli».
18. O'zbekiston mustaqilligi huquqiy asoslarining yaratilishi.
19. Yangi Konstitutsiya qabul qilinishi.
20. O'zbekiston mustaqillik yillarining dastlabki kunlarida qanday yo'llar mavjud edi?
21. Sotsialistik tuzum bilan demokratik tuzum o'rtasida qanay farq bor? Izoxlab bering?
22. 2002 yil Oliy Majlisda nutq so'zlagan O'zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimov qanday ustuvor vazifalarni belgilab berdi?
23. 1992 yili qabul qilingan yangi Konstitutsiya oldingi Konstitutsiyalardan qanday farq qiladi?
24. O'zbekistonda Oliy davlat vakillik organi - Qonun chiqaruvchi hokimiyatning shakllanishi.
25. O'zbekistonda ikki palatali Parlamentning shakllanishi - qonunchilik palatasi va Senat faoliyati.
26. Siyosiy jarayonlar va ularning faoliyati to'g'risida nimalarni bilasiz?
27. O'zbekistonda mustaqillik yillarida siyosiy sohada qanday o'zgarishlar sodir bo'ldi?
28. Oliy Kengash faoliyati nima uchun tugatilib uning o'rniga Oliy Majlis tashkil etildi?
29. Respublikada unvonlar ta'xis etish va ularni taqdirlash kimni vazifasiga kiradi?
30. O'zbekistonda Senat faoliyati to'g'risida ma'lumot bering?
31. Milliy davlat tizimining barpo qilinishi boshqaruvdagi yangi usullarni qaror topishi.
32. Mahalliy davlat hokimiyati tizimidagi o'zgarishlar.
33. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikni qo'lga kiritgandan keyin jamiyat qurish yo'lida qanday yo'llar mavjud edi?
34. Bugungi kunda Respublika tizimidan ketayotgan mamlakatlarning taraqqiyotini izohlab bering?
35. Vazirlar maxkamasi faoliyati haqida qanday ma'lumot bilasiz?
36. "Kuchli davlatdan – kuchli jamiyat sari" kontseptsiya tushunchasi haqida qanday ma'lumot bilasiz?
37. O'zbekiston mustaqilligi yillarida Qoraqalpog'iston davlatchiligi taraqqiyoti
38. Mustaqil Qoraqalpog'iston davlatining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyoti.
39. Xalq ta'limi fan va madaniyat.
40. O'zbekistonda demokratik, fuqarolik jamiyat qurish yo'li.

41. Sud hokimiyati islohatlari. Demokratik saylov tizimini barpo etilishi va uning asosiy tamoyillari.
42. Siyosiy partiyalar va jamoat tashkilotlarining shakllanishi va faoliyati.
43. Jamiyatni demokratlashuvida ommaviy axborot vositalarining roli. Matbuot turlarining ko'payishi.
44. Demokratik yo'l deganda nimani tushunasiz?
45. O'zbekistonda jamiyat va davlat ishlarida fuqarolik pazitsiyasini tushuntirib bering.
46. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda sud xuquq tizimidagi islohotlar va ularning natijalari?
47. Siyosiy partiyalarning jamiyatda tutgan o'rni haqida gapirib bering?
48. Jamiyatni demokratlashtirishda OAV vositalarining o'rnini tushuntirib bering?
49. Davlat tili to'g'risida qonunning qabul qilinishi.
50. O'zbekiston bilan Markaz munosabatlarining keskinlashuvi.
51. O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi joriy etilishi.
52. I.A. Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi.
53. «Mustaqillik Deklaratsiyasi» ning qabul qilinishi.
54. Sud hokimiyati islohatlari.
55. Demokratik saylov tizimini barpo etilishi
56. Siyosiy partiyalar va jamoat tashkilotlarining shakllanishi va faoliyati.
57. Jamiyatni demokratlashuvida ommaviy axborot vositalarining roli.
58. O'zbekiston mustaqilligi yillarida Qoraqalpog'iston davlatchiligi taraqqiyoti
59. Mustaqil Qoraqalpog'iston davlatining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyoti.
60. Xalq ta'limi fan va madaniyat.
61. Milliy davlat tizimining barpo qilinishi.
62. Boshqaruvdagi yangi usullarni qaror topishi.
63. Mahalliy davlat hokimiyati tizimidagi o'zgarishlar.
64. O'zbekistonning o'ziga xos tarqqiyot yo'lini tanlashi.
65. Taraqqiyotning «O'zbek modeli».
66. O'zbekiston mustaqilligi huquqiy asoslarining yaratilishi.
67. Yangi Konstitutsiya qabul qilinishi.
68. O'zbekistonda Oliy davlat vakillik organi - Qonun chiqaruvchi hokimiyatning shakllanishi.
69. O'zbekistonda ikki palatali Parlamentning shakllanishi - qonunchilik palatasi va Senat faoliyati.
70. Mustaqillik tushunchasi.
71. O'zbekistonning iqtisodiy mustaqillik va siyosiy suvereniteti uchun amaliy xarakatlar.
72. O'zbekiston siyosiy tizimidagi o'zgarishlar.
73. O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi e'lon qilinishi va uning olamshumul ahamiyati.
74. "Inson xuquqlari umumjaxon Deklaratsiyasi" xujjati
75. O'zbekistonda inson xuquqlari va kafolatlarining yaratili mexanizmi
76. Ombudsman faoliyati va tarixi
77. Xuquqiy davlat tushunchasi.
78. O'zbekistonda xuqqiy – fuqarolik jamiyatining asosi
79. Milliy davlatchilik tizimi sohasidagi islohotlar
80. O'zbekistonda sanoat sohasi tarixi
81. Mustaqillik yillarida sanoat sohasidagi islohotlar
82. Avtomobil sanoatining yaratilishi va taraqqiyoti
83. Tarbirkorlik subektdariga berilgan imkoniyatlar

4.5. BAHOLASH MEZONLARINI QO'LLASH BO'YICHA USLUBIY KO'RSATMALAR

Talabalar bilimni baholash mezonlari

a) “A’lo” baho uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

Xulosa va qaror qabul qilish;

Ijodiy fikrlay olish;

Mustaqil mushohada yurita olish;

Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;

Mohiyatini tushunish;

Bilish, aytib berish;

Tasavvurga ega bo'lish.

b) “Yaxshi” baho uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

Mustaqil mushohada yurita olish;

Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;

Mohiyatini tushunish;

Bilish, aytib berish;

Tasavvurga ega bo'lish.

v) “Qoniqarli” baho uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

Mohiyatini tushunish;

Bilish, aytib berish;

Tasavvurga ega bo'lish.

g) talabaning bilim darajasi “Qoniqarsiz” deb quyidagi hollarda baholanadi:

Aniq tasavvurga ega bo'lmaslik;

Javoblarda xatoliklarga yo'l qo'yilganlik;

Bilmaslik.

